

Porin Kuudennen osan

TARINOISTA RAKENNETTU KULTTUURIPERINTÖ

Eeva Karhunen

Turun yliopisto
University of Turku

Porin Kuudennen osan

TARINOISTA RAKENNETTU KULTTUURIPERINTÖ

Eeva Karhunen

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Kulttuuriperinnön tutkimus

Tohtoriohjelma Juno

Työn ohjaajat:

Professori Outi Tuomi-Nikula, Turun yliopisto

Yliopistonlehtori Riina Haanpää, Turun yliopisto

Tarkastajat:

Yliopistonlehtori Pekka Passinmäki, Tampereen teknillinen yliopisto

Dosentti, akatemiaturkija Outi Fingerroos, Jyväskylän yliopisto

Vastaväittäjä:

Dosentti, akatemiaturkija Outi Fingerroos, Jyväskylän yliopisto

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

ISBN 978-951-29-5697-5 (PRINT)

ISBN 978-951-29-5698-2 (PDF)

ISSN 0082-6995

Painosalama Oy - Turku, Finland 2014

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma

Kulttuuriperinnön tutkimus

KARHUNEN, EEVA: Porin Kuudennen osan tarinoista rakennettu kulttuuriperintö

Väitöskirja, 302 sivua

Tohtoriohjelma Juno

Kesäkuu 2014

Tutkimus käsittelee viranomaisten ja asukkaiden välistä vuorovaikutusta kaava-prosessin aikana. Tutkimusalueena on valtakunnallisesti merkittäväksi kulttuuriympäristöksi luokiteltu Porin Kuudes osa, joka on yksi laajimmista yhtenäisenä säilyneistä 1800-luvun lopun puukaupunkialueista Suomessa. Hermeneuttis-fenomenologista otetta soveltava tutkimus perustuu muistitietoaineistoon, joka avaa näkökulman paikallisen kulttuuriperinnön syntymiseen, periytymiseen ja muutokseen.

Kuudennen osan vuonna 2012 voimaan tullessa asemakaavamuutoksessa suojeltiin 405 rakennusta. Sekä viranomaiset että asukkaat haluavat säilyttää arvokkaan ympäristön jälkipolville. Asukkaiden ja viranomaisten lähtökohdat arvottamiselle ovat kuitenkin erilaiset. Asiantuntijoiden näkemys kulttuuriympäristön arvoista perustuu eksplisiittiseen viralliseen tietoon, joka heijastaa positivistista käsitystä maailmasta mitattavista objekteista koostuvana kokonaisuutena. Asukkaiden arvostus asuinalueita ja sen rakennuksia kohtaan puolestaan nousee sukupolvelta toiselle siirretyn aineettoman perinnön yhteisöllisestä merkityksestä. Heidän kokemuksensa kiteytyy kodin ja kotiseudun käsitteissä ja se tuodaan esiin rakennuksiin liittyvissä tarinoissa. Tulkinta on virallista tietoa haastavaa ja täydentävää.

Kestäviä suojelupäätöksiä voidaan tehdä vain viranomaisten ja asukkaiden väliseen tasa-arvoiseen vuoropuheluun perustuen. Tutkimus nostaa asukkaiden kokemuksellisen, paikkaan sitoutuneen hiljaisen tiedon virallisen tiedon rinnalle, kulttuurisesti kestävästä maankäytön suunnittelun perustaksi. Koska ihminen toimii sellaisten asioiden puolesta, jotka hän kokee arvokkaaksi, asukaslähtöinen rakennussuojelu on lähtökohtaisesti yhteisön omakseen kokeman aineettoman kulttuuriperinnön suojelua.

Asiasanat: kulttuuriperintö, rakennussuojelu, hiljainen tieto, muistitieto, virallinen tieto, hermeneutiikka, fenomenologia, paikallisuus, Pori

UNIVERSITY OF TURKU
Faculty of Humanities
School of History, Culture and Arts Studies
Degree Program of Cultural Production and Landscape Studies
Cultural Heritage Studies

KARHUNEN, EEVA: Narrating Cultural Heritage in the Sixth District of Pori
Doctoral dissertation, 302 pp.
PhD Programme Juno
June 2014

This study deals with the interaction between officials and inhabitants in the process of urban planning. The case under investigation is that of the Sixth District of the city of Pori, one of the largest, uniformly preserved nineteenth-century wooden city districts of Finland which has been classified among the country's significant cultural objects. Applying a hermeneutical-phenomenological approach the study is based on oral history, which opens a window into the birth, inheritance and evolution of local cultural heritage.

In 2012, a change in the zoning category of the Sixth District enlisted 405 buildings as protected objects. Both the officials and the inhabitants seek to preserve this valuable milieu for future generations. The emphasis is, however, different for the officials and the inhabitants. The view of the experts as regards the value of the area is based on explicit, official knowledge, which reflects a positivist worldview, where this cultural entity consists of measurable objects. On the other hand, the inhabitants value their neighbourhood and its buildings due to a sense of community spirit and intangible heritage, which has been transferred from generation to generation. Their experiences culminate in the concepts of 'home' and 'hometown' and they are reflected in stories about the buildings. This interpretation both challenges and completes the official knowledge.

Enduring decisions about protected buildings can only be made when they are based on balanced discussions between officials and the inhabitants. This study raises the inhabitants' silent, experience-based, contextual knowledge on an equal level with the official knowledge and considers it a part of culturally sustainable urban planning. As people are driven by issues that they consider valuable, it means that population-based building protection is fundamentally an example of a community's preservation of intangible cultural heritage, which they feel as their own.

Keywords: cultural heritage, building protection, silent knowledge, oral history, official knowledge, hermeneutics, phenomenology, local identity, Pori

KIITOKSET

Maahan kätkeytyneen esiin puhkeamisesta käytettiin antiikin aikaan sanaa *poiesis*. Aristoteles kuvasi tapahtumaa metaforalla siemenestä, johon jo sisältyy tulevan puun muoto. Martin Heideggerin mukaan *poiesis* puolestaan toteutuu luonnossa esimerkiksi puun puhjetessa kukkaan. Puheessaan Silleen jättäminen (*Gelassenheit* 1955) hän kuvailee runoilija Johann Peter Hebelin sanoja lainaten: ”Me olemme taimia, joiden – myönnämme sen tai emme – on juurillaan noustava maasta, jotta voimme kukkia eetterissä ja tuottaa hedelmää.”

Martin Heideggerille tärkeä käsite oli myös mietiskelevä ajattelu, joka on oikeastaan pikemminkin kokonaisvaltaista, kehollista kokemista. Kun esimerkiksi kävelyretkellämme kohtaamme puun täynnä tuoksuvia kukkia, sen kauneus aivan pakottaa meidät pysähtymään hetkeksi. Kaikkien aistiemme avulla nauttimme puun ihanuudesta, olemme läsnä kokonaisena ihmisenä. Ohikiitävänä arjen hetkenä, jolloin olemme uppoutuneena tekemiseemme, minun ja maailman ero katoaa. Japanin kielessä tällaiselle hetkelle on oma nimitys, *satori*. Sana kuvaa hetkeä, jolloin olemme täydellisesti läsnä ja elämän kauneus ja pyhyys näyttäytyivät välähdyksenomaisesti. Tällaisia *satori*-hetkiä olen muutamana kerran kokenut tutkimuksen aikana, kun olen äkkiä oivaltanut jotain uutta tai nähnyt tutut asiat yllättävässä valossa. Vaikka noita hetkiä mahtuu tutkimusvuosiin vain muutamia, ne ovat syy siihen, miksi jatkan ponnistelujani.

Nähdäkseen ohikiitävän hetken ajan puun kukkivan, täytyy olla valmis näkemään paljon vaivaa. Pientä siementä on kasteltava, maata muokattava ja taimen ympäriltä on kitkettävä rikkaruohot. Nyt maasta puhjenneesta sirkkaimesta on kasvanut kokonainen puu, ja haluan ojentaa kimpun kukkivia oksia kaikille, jotka ovat auttaneet minua puutarhanhoidollisissa toimissani.

Riina Haanpää, Outi Tuomi-Nikulaa ja Helena Ruotsalaa kiitän viisaasta ja avarakatseisesta ohjauksesta, jonka ansiosta puun runko kasvoi vahvaksi ja melko suoraksikin. Kiitokset myös asiantunneville esitarkastajille, Pekka Passinmäelle ja Outi Fingerroosille, joka suureksi ilokseni suostui myös vastaittäjäkseni. Minna Hagmania, Raija Mikkolaa, Juha Vuorista, Olli Joukiota, Eeva Raiketta, Maija Santikkoa, kaikkia kulttuuriperinnön tutkimuksen jatko-opiskelijoita, ystäviä ja työtovereita, kiitän tuesta ja kannustuksesta. Te olette puun tukevat oksat joihin on ollut hyvä tukeutua myrskyisinäkin aikoina. Maarit Grahnia kiitän myös tuiki tarpeellisista käytännön neuvoista. Eeva-Liisa Högmania kiitän lisäksi huolellisesta oikoluvusta, Liisa Nummelinia ja Niina Uusi-Seppää ja työn napakasta kommentoinnista sen eri vaiheissa.

Isälle kiitos juurista, äidille lisäksi kiitos pilkuista ja ajatuksella ja sydämellä tehdyistä korjausehdotuksista. Lapseni Mika, Milla ja Johannes ovat aina jaksaneet kannustaa hajamielistä opiskelijaäitiään niukasta budjetista nurkumatta. Luottamus kaiken järjestymiseen parhain päin on aina ollut vankkumaton. Mintulle tämän lisäksi erityiskiitos kaavioista ja valokuvista. Kuljettakoot leppeä etelätuuli siemenet uusille kasvupaikoille, uuteen aikaan.

Porin Kuudennen osan asukkaita ja erityisesti Into Niemistä kiitän tarinoista, jotka ovat tutkimuksen ytimessä virtaava mahla. Päärnäisten asukasyhdistykselle kiitos vielä muisteluiltojen käytännön järjestelyistä. Puu ei kavanut pelkällä vedellä, joten lausun kiitokset tutkimustyön apurahoillaan mahdollistaneille Suomen Kulttuurirahastolle, Suomen Kulttuurirahaston Satakunnan rahastolle sekä Turun yliopiston historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitokselle. Lopulta tutkimuksesta sukeutui kaunis kirja Maria Vasenkarin osaavissa käsissä, joten viimeinen kiitos kuuluu hänelle.

Hiirenkorvan aikaan kotikaupungissani Porissa

Eeva Karhunen

SISÄLTÖ

ESIPUHE	13
JOHDANTO	16
Mopo. Omistajan käsikirja hermeneutikoille.	16
Ajoneuvon käyttöönotto	18
Työkalupakki	24
Epistemologiset hallintalaitteet	28
Kulttuuriperintö	29
Yhtä ja toista tietoa	37
Kaikki paikallaan	42
Identiteetti	43
Paikka.	45
Yhteisö	46
Hyvyys, totuus ja kauneus	48
Hyvyys ja totuus	48
Kauneus	51
Asuuko täällä joku? Miten rakennusperintöä on tutkittu	53
Oma horisonttini	58
TARINAT TALTEEN	66
Moniääninen muistitieto	66
Tulkinnallinen muistitietotutkimus	68
Tutkimusaineisto	71
Muisteluillat	74
Into Niemisen muistelma	78
Haastattelut	82
KUOPISTA KAMARIIN	90
Kuudes osa ennen vuotta 1852	90
Porin viimeisin suurpalo	94
Kuoppakaupunki	95
Esikaupunkiongelman	97
Ensimmäinen asemakaava 1864	105

Kuudes osa laajenee etelään	110
Länsipään kaavalaajennus 1922	117
KUUDENNEN OSAN KAAVAMUUTOS	119
Kulttuuriympäristöjä hallinnoivat viranomaiset	119
Kuudennen osan suojelukaava 2012	124
Kaavamuutoksen lähtökohdat ja tavoitteet	124
Rakennusinventointi	128
Osallistuminen ja vuorovaikutus	132
Kaavan vaikutukset	138
ARVOKAS KULTTUURIYMPÄRISTÖ	142
Auktorisoidusti arvokasta	142
Vaatimatonta ja vernakulaaria	149
Arvottamisen käytännön toteutus	154
Esimerkkinä Niemisen talo pihapiireineen	156
Laskevaan ajatteluun perustuva virallinen tieto	165
Puite	165
Laskeva ajattelu	168
”Ko tua Valtiosilta ylittyy ni ollaa koton”	170
ASUKKAIDEN KULTTUURIPERINNÖN KULMAKIVET	173
Koti ja kotiseutu	173
Niemisen perheen tarina	179
Työ ja arki	184
Kaupunkilaisen maatalouden päättymisen	197
Oman maan perunat ja muita aineettomia arvoja	199
Nylundin yleinen sauna	209
Kuudennen osan saunat	209
Saunatarinoita	211
Saunominen fokaalisena toimintana	221
HORISONTTIEN KOHTAAMINEN	224
Kulttuurisesti kestävä rakennussuojelu	224
Esimerkkejä asukkaiden omakseen kokemasta kulttuuriperinnöstä	225
Yhteistyö ja osallisuus, kestävän kehityksen avaimet	228
Osallis- ja asiantuntijatiedon erilaiset lähtökohdat	234

Osallisen rooli	235
Osallistamisen menetelmät	237
Vuorovaikutuksen ongelmat	239
Mahdollisuus kohdata	241
Mietiskelevä ajattelu	242
Silleen jättäminen	244
TARINOISTA RAKENNETTU KULTTUURIPERINTÖ	247
Kotikaduilla	247
Portilta porraskivelle	248
Porraskiveltä porstuaan	252
LÄHTEET	258
LIITTEET	
Liite 1. Porin kaupunkisuunnittelun kysely Kuudennen osan asukkaille	297
Liite 2. Porin kaupunkisuunnittelun laatima havainnekuva, rakennusinventointi	299
ASIASANAHAKEMISTO.....	300

ESIPUHE

Matkalla

...”Kotiinko? Voi teitä, ymmärtämättömät lapset, tiedättekö kuinka pitkä matka sinne on? Yli sata peninkulmaa.”

”Niin”, sanoivat lapset, ”mutta mielemme tekee kotiin”.¹

Tämä tutkimus merkitsi itselleni Topeliuksen ”Koivu ja tähti” -sadun kaltaista kotimatkaa. Matkasta tuli luultua pidempi, tai toisaalta sen pituus oli vain puolitoista kilometriä lounaaseen ja sillan yli. Kuten kuudesosalaiset asian tiivistivät: ”Ko tua Valtiosilta ylittyä ni ollaa koton.”²

Äitini sai isoäidiltään perinnöksi ikonin. Tuo vaatimaton painokuva, jonka taakse Ooli-mummo on huojuvalla käsialalla kirjoittanut omistuksen äidilleni, on perheemme ainoa venäläinen esine. Luulen, että olen perinyt kodittomuuteni äitini välityksellä häneltä.

Äitini suku on lähtöisin Kyyrölästä, Viipurin läänistä. Pohjan sodan aikana 1700-luvulla tsaari lahjoitti ruhtinas Tsernisoville maata palkkioksi sotamennestyksestä. Nikiforoffit olivat yksi niistä maaorjan asemassa olleista perheistä, jotka Tsernisov siirrätti kotiseudultaan Volgan Jaroslavin alueelta lahjoitusmailleen Kyyrölään. Myöhemmin savenvalajina ja koristemaalareina työskennellyt perhe muutti Viipuriin. Vuonna 1940 isoäitini perheineen joutui jälleen jättämään kotiseutunsa ja lähtemään evakkomatkalle. He asettuivat asumaan länsirannikolle Poriin, jossa äitini syntyi vielä samana vuonna. Mumi, kuten me lapsenlapset häntä kutsuimme, ei koskaan oikein kotiutunut. Kahdeksankymmenvuotiaana hän alkoi dementoitua ja toisinaan eksyi. Mieleeni jäi, miten hän selitykseksi totesi: ”Kun tämä on minulle ihan vieras kaupunki.” Silloin se tuntui minusta kummalliselta, olihan Mumi asunut Porissa yli viisikymmentä vuotta.

Kotiin

Isäni suku on asunut Porin Kuudennessa osassa jo sadan vuoden ajan. Tätä nykyä isäni asuttaa suvun pikkuruista, 1880-luvulla rakennettua taloa, joka

1 Topelius 2006, 54.

2 n1939/KK5.

Isäni nykyisen kotitalon pihapiirissä, osoitteessa Maantiekatu 40, toimineen Kivekkään kiviveistämön työntekijöitä. Kuva: K. E. Klint.

uuden asemakaavan myötä sai suojelumerkinnän. Isäni äiti kuoli jo ennen syntymääni, ja omat vanhempani ovat aikanaan eronneet. Ehkä tästä syystä suhteeni isän sukuun jäi vähän etäiseksi. En oikeastaan koskaan mieltänyt, että itse asiassa minulla oli katkenneiden viipurilaisten juurien lisäksi kuudesosalaisetkin sukujuuret.

Haastatellessani pro gradu -työtäni varten radan varressa Porin Kuudennes-
sa osassa sijaitsevan Nummi-yhtiön asukkaita sain yllätyksekseni kuulla tari-
noita 1930-luvulla ratavahtina työskennelleestä tuimakatseisesta isoisoisästäni
Ananiaksesta. Haastateltavien mukaan hän oli Kuudennen osan lasten kauhu,
joka punainen parta liuhuen riensi resiinallaan häätämään radalla leikkineitä
uskalikkoja, tarvittaessa niskastakin retuuttaen. Muihinkin sukulaisiin törmä-
sin: isän äidin perhe omisti Kuudennes-
sa osassa paikallisten hyvin muistaman
Kivekkään kiviveistämön. 1980-luvulla tehdyssä haastattelussa kuudesosalai-
nen seppä Väinö Rauhalampi muisteli, miten hakkuri Kivekäs poikineen toi
joka ilta työkalunsa pajaan terättäviksi. Kuulemieni tarinoiden myötä syntyi
vähitellen oivallus: minulla on sittenkin kotipaikka!

Keväällä 2012, kun työstin tutkimusaineistoani kirjalliseen muotoon, isäni
oli Porin kaupunginsairaalassa hoidettavana. Käydessäni häntä tervehtimäs-
sä kävelin päivittäin Kuudennen osan naapurissa sijaitsevan Porin vanhan
hautausmaan läpi. Päivittäisellä reitilläni katselin mietteissäni hautausmaan
1800-luvun alussa rakennettua kiviaitaa. Se on tehty samasta luonnonkivistä

Porin vanhan hautausmaan vuonna 1816 rakennettu kiviaita on rakennettu samasta paikallisesta luonnonkivistä kuin monet Kuudennen osan piharakennukset ja talojen perustukset. Kuvan on vuonna 2012 ottanut tyttäreni Minttu Mäkinen, seuraava lenkki sukupolvien ketjussa.

kuin monet Kuudennen osan piharakennukset, holvikellarit, kaivot ja talojen perustukset. Pohdin myös vinoon painuneiden ja haljenneiden hautakivien alla lepäävien entisaikojen porilaisten tarinoita. Keitä he olivat? Kuka heitä jäi muistamaan? Sairaalassa juttelin isälle kaikesta siitä, mitä haastattelujen perusteella olin saanut tietää Kuudennen osan menneisyydestä. Isä muisti ihmiset ja tapahtumat, joita aineistoni käsitteli. Tarinoiden kautta meillä oli mahdollisuus kohdata, vaikka jälkeensä hän toisinaan oli unohtanut koko vierailuni.

W. G. Sebaldin teoksessa *Austerlitz* päähenkilö kyseli pikkupoikana uudelleen ja uudelleen hoitajaltaan, miten oravat voivat lumen alta löytää kätkeyt varastonsa. ”Niin, miten oravat tietävät, ja mitä me ylipäänsäkään tiedämme, ja miten me muistamme, ja mitä me emme lopultakaan löydä emmekä huomaa?”³ hän aikuisena pohti samaa asiaa. Muisti ja muistaminen, rakennuksiin säilynyt muisto niissä eletystä elämästä on teoksen keskeinen aihe. Koen, että siihen syventymällä voin ymmärtää ihmisen ja paikan välisestä suhteesta jotain oman elämäni kannalta tärkeää. Niinpä tässä tutkimuksessani olenkin keskittynyt juuri näihin samoihin asioihin – siihen, miten muistot ja tarinat liittyvät asuinpaikan rakennuksiin.

3 Sebald 2002, 237.

JOHDANTO

Mopo. Omistajan käsikirja hermeneutikoille

Porin Kuudes kaupunginosa⁴ on yksi laajimmista yhtenäisenä säilyneistä 1800-luvun lopun puukaupunkialueista Suomessa. Se on mukana Museoviraston kokoamassa valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen luettelossa.⁵ Kuudennen osan asemakaavamuutos tuli voimaan tammi-kuussa 2012. Kaavamuutoksen tavoitteena oli parantaa kaupunginosan oma-leimaisen luonteen säilymisen edellytyksiä sekä suojella tärkeät rakennukset ja yhtenäiset vanhan rakennuskannan muodostamat kokonaisuudet. Asemakaavassa suojeltiin 405 rakennusta.⁶ Alue on samanaikaisesti osa suomalaista rakennusperintöä ja asukkaidensa kotipaikka. Sekä viranomaiset että asukkaat⁷ kokevat Kuudennen osan arvokkaaksi ympäristöksi, joka halutaan säilyttää jälkipolville. Asukkaiden ja viranomaisten lähtökohdat arvottamiselle ovat kuitenkin erilaiset. Tutkijana olen kiinnostunut näistä arvottamisprosessin eroavaisuuksista: Mikä on arvokasta Porin Kuudennessa osassa ja kenen se tulisi määritellä? Tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteena on myös prosessi, jossa valinnan ja uudelleen kerronnan myötä joistakin ilmiöistä muodostuu asukkaiden yhteistä kulttuuriperintöä. Millaisen tulkinnan ihmiset haluavat säilyttää ja miksi?

Työni Kuudennen osan rakennusinventoinnista vastanneen Satakunnan Museon *Pisara – Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi* -hankkeen⁸ projektipäällik-

4 Vuonna 1953 Porin kaupunginvaltuusto nimesi kaikki asemakaavoitetut kaupunginosat, jotka siihen asti oli tunnettu ainoastaan rakentamisyjärjestyksensä mukaisilla numeroilla. Kuudes osa sai kaupungin historiaan keskeisesti liittyvän nimen Päärnäinen. Nimi ei kuitenkaan koskaan juurtunut jokapäiväiseen käyttöön. Vanhempi polvi käyttää asuinalueestaan edelleen nimeä Kuudes osa. Nuoremmalle väelle nimi on lyhentynyt tuttavalliseen muotoon Kuukkari. Koivuniemi 2004, 158.

5 RKY. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. Museoviraston Internet-sivut, <http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx>.

6 Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 20–22.

7 Aija Staffans on määritellyt asukkaan paikallisen tiedon käsitteen kautta: Asukas on itsehallinnollisen yhteisön jäsen (ts. kuntalainen), joka edustaa kaupunkisuunnittelussa näkökulmaa, jossa painottuvat asumiskokemus ja siihen liittyvä jokapäiväinen elämä kaupunkiympäristössä. Määritelmä sopii hyvin myös omaan tutkimukseeni. Staffans 2004, 70.

8 Nelivuotisen, EU-rahoitteen Pisara-hankkeen tavoitteena oli kehittää rakennusinventointitoimintaa, siihen liittyvää arvottamista sekä kulttuuriympäristöjen tuntemusta

könä vuosina 2008–2012 tarjosi minulle mahdollisuuden viranomaisroolin sisäistämiseen. Toisaalta isäni suku on jo yli sadan vuoden ajan asunut Kuumetta osaa rajaavan Maantiekadun varren puutalossa. Tämä uudessa asema-kaavassa suojeltu talo siirtynee omistukseeni tulevaisuudessa. Kolmitahoinen roolini tutkijana ja kuudesosalaisen muistitiedon tulkitsijana, viranomaisena ja toisaalta Kuudennen osan oman perinnön vaalijana luo edellytykset sekä viranomaisten että asukkaiden kokemuksen havainnointiin ”sisältäpäin”. Kolmoisroolini ansiosta pystyn myös nostamaan tutkimusaineistosta esiin ne piirteet, joita suojelu- ja kaavoitusviranomaisten on mahdollista hyödyntää työssään.

Vuonna 2000 voimaan tullut Suomen perustuslakiuudistus⁹ ilmentää pyrkimystä lähidemokratian lisäämiseen. Paikallisia kysymyksiä ei niinkään pyritä ratkaisemaan keskusjohtoisesti, vaan vastauksia etsitään ruohonjuuritasolla yhdessä osallisten kanssa. Periaatteen mukaisesti myös maankäyttö- ja rakennuslain keskeisenä tavoitteena on viranomaisten ja asukkaiden välisen vuorovaikutuksen edistäminen maankäytön suunnittelussa. Ongelmana on, ettei osapuolten välille helposti synny aitoa yhteyttä. Esimerkiksi Kuudennen osan kaavoitusprosessiin liittyneissä tiedotustilaisuuksissa käsitellyt kysymykset olivat viranomaislähtöisiä ja kaukana asukkaiden arkisesta kokemusmaailmasta. Vuorovaikutus oli pääsääntöisesti yksisuuntaista: viranomaiset tiedottivat ja asukkaat kuuntelivat.

Turun yliopiston ja paikallisen asukasyhdistyksen yhteistyössä järjestämissä muisteluilloissa roolit vaihtuivat. Asukkaiden arkielämää eri näkökulmista käsittelevissä tilaisuuksissa asukkaat olivat asiantuntijoita ja tilaisuuden järjestäjät kuuntelijan ja kyselijän roolissa. Tutkimukseni tavoite on luoda edellytykset viranomaisten ja asukkaiden tasa-arvoiselle vuoropuhelulle kaavoitusprosessin aikana. Tavoitteeseen pyrin nostamalla esiin asukkaiden oman, yhteisöllisesti tuotetun aineettoman kulttuuriperinnön merkitykset. Asukkailla on rakennetun kulttuuriympäristön arvoja käsittelevän keskustelun pohjaksi tarjottavanaan tulkintoja, joita ei ole saatavissa mistään muualta.

Tutkimusasetelmaa taustoittavassa luvussa ”Tarinat talteen” hahmottelen tulkinnallisen muistitietotutkimuksen näkemystä muistelusta menneisyyden tulkintana sekä esittelen tutkimuksen aineistot. Luvussa ”Kuopista kamarisiin” tarkastelen Porin Kuudennen osan kaavoittamiseen johtaneita sosiaali-

Satakunnassa. Yhdessä Pirkanmaan kanssa valmistellun, mutta vain Satakunnassa toteutuneen hankkeen nimi PISARA muodostuu sanoista Pirkanmaan ja Satakunnan rakennusperintö.

9 Suomen perustuslaki (1999) 2 §, Kansanvaltaisuus ja oikeusvaltioperiaate. Perustuslain 20 § mukaan julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle kansalaiselle mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.

historiallisia syitä, alueen kaavoitushistoriaa sekä rakentumista. Seuraava luku ”Kuudennen osan kaavamuutos” keskittyy vuosina 2008–2011 toteutettuun kaavaudistukseen. Luvussa tuodaan esiin suojeluprosessin keskeiset toimijat ja asukkaiden osallistamiseksi järjestetyt tiedotustilaisuudet. Suojelukohteiden valinta perustui rakennusinventointiin, jonka vaiheet käydään läpi omassa alaluvussa. ”Arvokas kulttuuriympäristö” kääntää katseen viranomaisten tekemien suojelupäätösten perustana olleisiin arvoihin ja maailmankuvaan niiden takana. Inventoinnin ja arvottamisen esimerkkitapauksena toimii Niemisen perheen kotitalo pihapiireineen. Luku ”Asukkaiden kulttuuriperinnön kulmakivet” puolestaan luotaa asukkaiden aineetonta perintöä, toista tietoa, joka tutkimuksessa asettuu vuoropuheluun virallisen tiedon kanssa. Tarkastelen esimerkkien avulla, mistä syntyy Kuudennen osan asukkaiden oman asuinalueen aineellista kulttuuriperintöä kohtaan tuntema arvostus. Tapausesimerkkeinä on kaksi luonnonkivistä piharakennusta, Niemisen piharivi ja Nylundin yleinen sauna. Ulkoisesti vaatimattomat, mutta asukkaiden arjessa ja muistoissa keskeiset rakennukset tarjoavat havainnollisen esimerkin aineellisen ja aineetoman kulttuuriperinnön välisestä suhteesta.

Asukkaiden ja viranomaisten väliselle dialogille rakennetaan pohjaa käsitelyluvut päättävässä luvussa ”Horisonttien kohtaaminen”. Hans-Georg Gadamerin tulkinnan mukaan keskustelukumppanin toiseuden tunnustaminen ja kohtaaminen johtavat ymmärryksen avartumiseen. Mutta osoittautuuko raja railoksi, jonka ylittäminen hermeneuttisen tulkinnan keinoin on lopultakin mahdotonta?

Ajoneuvon käyttöönotto

Menneinä vuosikymmeninä folkloristit ja etnologit – kansanperinteen kerääjät ja kulttuuriperinnön kartoittajat – liikkuvat kenttätöissä usein polkupyörällä tai mopolla. Näitä alan pioneerien luomia perinteitä kunnioittaen valitsen kulkuneuvokseni tutkimusmatkalle Heideggerin ja oppipoikien mopediverstaalta lainatun mopon.¹⁰ Martin Heidegger (1899–1976) oli saksalainen filosofi, jonka ajatukset ovat olleet humanististen tieteiden hermeneuttis-fenomenologisen tutkimustradition muotoutumisen perustana.¹¹ Fenomenologia tarkoittaa sananmukaisesti ”oppia ilmiöistä”. Fenomenologia pyrkii tutkimaan tietoisuu-

10 *Kartanpiirtäjän kulkuneuvon* käsite on peräisin uskontotieteilijä Teemu Tairalta. Tairan mukaan tutkija on kartoittaja, joka kulkuneuvonsa avulla liikkuu kohti laajempien kulttuuristen kokonaisuuksien ymmärtämistä. Tutkimustiedon paikaksi muodostuu verkostomainen suhdejärjestelmä, konteksti, jossa myös tutkija on osana. Taira 2004, 41, 45.

11 Martin Heidegger kehitti ja tulkitsi uudestaan oppi-isänsä Edmund Husserlin filosofiaa.

Ulkoisesti vaatimattomat, mutta asukkaiden arjessa ja muistoissa keskeiset piharakennukset tarjoavat havainnollisen esimerkin aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön välisestä suhteesta. Kuvan entisessä karjasuojassa, osoitteessa Esivallankatu 28, toimi 1960-luvun lopulla mopediverstas. Tällaiset pienet pajat ovat olleet tunnusomaisia Kuudennelle osalle. Kuva: Voitto Niemelä 1969, Satakunnan Museon kuvakokoelma.

den rakenteita havaintokokemuksessa. Asuinympäristöä lähestytään elettyinä ja muistettuna paikkana, jolloin suhteessa painottuu elämäkerrallisten kokemusten merkityksellistäminen. Martin Heideggerin ajatukset sopivat tutkimuksen lähtökohdaksi erityisen hyvin, koska hänen peruskäsityksiään ovat arvot ja asuminen. Myöhäisfilosofiansa hän puhuu asumisesta jopa ihmisenä olemisen peruspiirteenä, maailmassa olemisen tapana.¹²

Mopon tarakalle nostan työkalupakin¹³, johon olen poiminut verstaan hyllyltä muutaman Hans-Georg Gadamerin ja Albert Borgmanin jakoavaimen ja ruuvimeisselin. Kumpikin on omassa tutkimuksessaan soveltanut Heideggerin

12 Heidegger 2009a, 25.

13 Työkalupakin ideaan on vaikuttanut kulttuuriantropologi Päivi Antolan (ent. Suojanen) artikkeli ”Työkaluna tutkijan oma persoona”. Artikkelissa hän erittelee niitä välineitä, joita oman kulttuuripiirinsä sisällä työskentelevän tutkijan tulisi käyttää hyödyntääkseen täysipainoisesti ne edut, jotka tutkimusaiheen tuttuus tuo mukanaan ja välttääkseen ne ennako-oletukset, jotka asemasta samalla seuraavat. Suojanen 1997, 149–157; ks. myös Fingerroos 2003.

ajatuksia. Tulkinnassani keskeinen on Gadamerin metafora ymmärtämisestä *horisonttien sulautumisena* sekä Borgmanin tulkinta traditioon sitoutuvasta *fokaalisesta toiminnasta* yhteisöllisten merkitysten tuottajana ja *fokuksesta* paikkana, johon nämä merkitykset kiteytyvät. Polkaisen moponi käyntiin kartoittaakseni sitä prosessia, jossa tietyistä rakennuksista ja niihin liittyvistä tarinoista muodostuu kulttuuriperintöä.

Martin Heideggerin filosofian alku on *in-der-Welt sein*, maailmassaoleminen. Ihmistä ei nähdä tarkkailevana subjektina vaan ruumiillisena ja kokevana. Ihmisen alkuperäinen suhde maailmaan on luonteeltaan intentionaalinen ja olemista leimaa *huolehtiminen* (*Sorge*) erilaisista asioista.¹⁴ Tila ja aika rakentuvat maailmassaolemisessa – esimerkiksi kivikkoisen polku on pidempi kuin helppokulkuinen. Ihminen myös kantaa aina mukanaan sekä menneisyyttään että tulevaisuuttaan. Elämäämme ohjaa tieto siitä, että olemme kuolevaisia.¹⁵ Saksassa vuonna 1951 järjestetyssä Darmstädter Gespräch -konferenssissa pitämässään esitelmässä ”Rakentaa asua ajatella” Heidegger käsittelee ihmisen olemassaolon ja asumisen välistä suhdetta. Hän lähtee liikkeelle konkreettisesti asuntopulasta, joka tuolloin ravisteli toisen maailmansodan runtelemaa Eurooppaa:

Koetamme pohtia asumisen olemusta. Ensimmäinen askel tälle tielle oli kysymys: millaista on asuminen tänä vaikeana aikana? Puhumme kaikkialla ja perustellusti asuntopulasta. Emmekä vain puhu, tartumme työhön. Koetamme poistaa pulan hankkimalla asuntoja, vaatimalla asuntorakentamista, suunnittelemalla koko rakennusalaan. Niin kovaa ja katkeraa – – kuin asuntojen puute onkin, varsinainen asumisen pula ei muodostu asuntojen puutteesta. Varsinainen asuntopula on vanhempi kuin maailmansodat ja niiden tuhot, vanhempi kuin maan väkiluvun kasvu ja teollisuustyöläisten asema. Varsinainen asumispula perustuu siihen, että kuolevaiset vieläkin etsivät asumisen olemusta, että heidän on ensin opittava asumaan.¹⁶

Puheessaan Martin Heidegger esittää, että kodittomuus ja pysyvän kodin etsiminen on osa ihmisen olemusta. Hän lähestyy rakentamista ja asumista saksan kielen sanan *bauen* (rakentaa) eri merkityksien kautta. Muinaisyläsaksalainen *bauen* tarkoitti alun perin asumista. Nykykielessä sana on säilynyt olemista tarkoittavan *sein*-verbin taivutusmuodoissa *ich bin, du bist* – minä olen, sinä olet. ”Miten sinä olet ja minä olen, miten me ihmiset olemme maan päällä, on

14 Heidegger 2007a, 65.

15 Heidegger 2007a, 303.

16 Heidegger 2003, 59.

Buan, asuminen. – – Ihminen *on*, sikäli kuin hän *asuu*.¹⁷ Sanan *bauen* vanhoja merkityksiä ovat Heideggerin mukaan myös hoitaminen ja huolehtiminen, erityisesti peltojen viljeleminen ja viinin kasvattaminen. *Bauen* asumisena, siis maan päällä olemisena, perustuu ihmisen tuttuun ja jokapäiväiseen, välittömästi koettuun ja tulkittuun arkitodellisuuteen, jota kutsutaan *elämismaailmaksi* (*Lebenswelt*).¹⁸

Varhaiskauden pääteoksessaan *Sein und Zeit* (1927) Heidegger ottaa oppisänsä Edmund Husserlin käsitteen haltuunsa ja kehittää sitä edelleen. Asumisen kokemus syntyy elämismaailman rakenteissa henkilökohtaisten muistojen kautta.¹⁹ Koska ihmisen suhde maailmaan Heideggerin mukaan perustuu toimintaan, on elämismaailman esineiden merkitys meille ensisijaisesti väline-luonteinen. Arkinen työnteko välineiden parissa synnyttää ihmiselle sen maailman, jossa hän elää.²⁰ Väline on olemassa aina jotain tekemistä varten, *käsillä olevana* (*zuhanden*).²¹ Kun esimerkiksi työkalu yllättäen lakkaa toimimasta odotetulla tavalla, huomio kiinnittyy siihen ja työkalu näyttäätyy käsillä olevan sijaan *esillä olevana* (*vorhanden*). Esillä oleminen liittyy Heideggerin ajattelussa siihen objektiiviseen tapaan, jolla oliot ovat olemassa itsensä varassa.²²

Eräänä kesäiltana vuonna 1908 Johan Nieminen muurasi Porin Kuudennessa osassa Anderssoninkadun varrella sijainneen kotitalonsa pihan perälle luonnonkivistä navettaa. Työhönsä uppoutuneena hän asetteli kivenmukuloita saadakseen aikaan mahdollisimman tukevan lopputuloksen. Hänen huomionsa oli kiinnittynyt itse työhön. Kädessään pitelemäänsä muurauslastaan hän ei työntouhussa kiinnittänyt huomiota, se oli ikään kuin hänen oman kätensä jatke. Lasta oli jo asuinrakennuksen kivijalkaa muuratessa ollut kovassa käytössä, ja nyt äkkiä kävikin niin, että sen varsi napsahti poikki. Äkäisesti sadatellen Nieminen tarkasteli mokomaa, liian heppoiseksi osoittautunutta välinettä, jonka vuoksi navetan rakennustyö täytyi keskeyttää ja lähteä lainaamaan työkalua naapurista.

Tämä pieni, kuvitteellinen tarina kuvaa käsillä olevan ja esillä olevan esineen välistä eroa. Niin kauan kuin muurauslasta täytti tehtävänsä, Johan Nieminen ei juuri huomannut sen olemassaoloa. Vasta kun työkalu yllättäen lakkasi toimimasta odotetulla tavalla ja työ keskeytyi, hänen huomionsa kiinnittyi siihen, ja työkalu näyttäytyi esillä olevana. Samalla se tuli tulkituksi kolmionmuotoiseksi, litteäksi metalliesineeksi, jolla on puinen kahva ja joka kuuluu tiettyyn

17 Heidegger 2003, 53.

18 Heidegger 2003, 53.

19 Karjalainen 1986, 114.

20 Passinmäki 2002, 27.

21 Heidegger 2007a, 97, 102.

22 Ks. esim. Heidegger 2007a, 66–67, 100–101, 133; Kupiainen 2005, 53.

välinekokonaisuuteen. Ihmisen intentionaalisen olemuksen mukaisesti välineet ilmenevät sidoksissa päämäärään ja yhteydessä muiden samaan kokonaisuuteen kuuluvien välineiden kanssa. Muurauksista siis viittaa esimerkiksi saumarautaan, puhdistusharjaan, laastiin ja rakennuskiviin. Välineet viittaavat paitsi toisiinsa ja toiminnan tavoitteena olevaan kivrakennukseen, myös siihen materiaan, mistä ne ovat peräisin eli tässä tapauksessa rautaan ja puuhun.²³

Käsillä olevat, arkiseen elämiseemme välittömästi liittyvät asiat ovat meille tavallaan näkymättömiä, kadonneet käsillä olevuuteensa. Suhde niihin on ensisijaisesti toiminnallinen, ei visuaalinen.²⁴ Paitsi varsinaiset työkalut, kaikki arkisen elämämaailmamme oliot, niin perheenjäsenet kuin kotikadun rakennuksetkin, ovat asujalle olemassa ensisijaisesti käsillä olevina. Helposti sanoiksi kääntyvä virallinen tieto puolestaan koskee esillä olevia ja representoituja asioita, niitä joita tarkastellaan ulkoapäin, matkan päästä.²⁵

Teoksessa *Näkymättömät kaupungit* kirjailija Italo Calvino havainnollistaa edellä kuvatun kaltaista suhdetta ympäristöön. Phyllis-niminen kuvitteellinen kaupunki on tulvillaan ihastuttavia yksityiskohtia, joihin matkalaisen katse pysähtyy: siltoja, joiden kaiteet on koristettu leikkauksin, kaari-ikkunoita, joiden yläpuolella on puolikuu tai ruusukuvio, erilaisia laatoituksia ja sipulikupoleita. Matkalainen huudahtaa: ”Onnellinen se, jolla on aina Phyllis silmiensä edessä, hän ei lakkaa näkemästä uusia asioita, joita se sisältää.”²⁶ Jos asettuu asumaan kaupunkiin, lakkaa kuitenkin pian näkemästä kauneutta ympärillään. Kokemistapa muuttuu katsomisesta käytännönläheisemmäksi. Kaupunki muuttuu representoidusta käsillä olevaksi. Kauniiden katunäkymien ihastelemisen sijaan asujan huomio kiinnittyy polveilevien kulkureittien hahmottamiseen. ”[E]rotat aurinkoisia ja varjoisia paikkoja, oven siellä, täällä penkin jolle voit laskea korin, kuopan jossa jalka voi livetä ellet ole varovainen. Askeleesi seuraavat sitä, mikä ei ole silmien ulko- vaan sisäpuolella.”²⁷

Matkailija on taipuvainen arvioimaan maisemaa visuaalisesti, kun asujan maisema perustuu toimimiseen, tilassa liikkumiseen. Arkielämässä näköaisti ei hallitse kokemustamme maailmasta, vaan ruumiillisina olentoina koemme maailman kaikkien aistiemme välityksellä ja huomiomme kiinnittyy kulloisenkin toimintamme kannalta keskeisiin kohteisiin. Paikkojen ja asioiden väliset

23 Heidegger 2007a, 96–97; Kupiainen 2005, 52.

24 Heidegger 2007a, 102; ks. myös esim. Karjalainen 1998, 96.

25 Edward Relphin osallisuuden ja sivullisuuden käsitteet tulevat lähelle Heideggerin tulkintaa käsillä olevan ja representoidun paikkakokemuksen välisestä erosta. Osalliselle paikka on osa itseä, mutta sivullinen tarkastelee samaa kohdetta ulkopuolisena ja etäältä. Sivullinen kiinnittää huomiota kohteen ulkoihin, havaittaviin piirteisiin, mutta hänellä ei ole siihen henkilökohtaista suhdetta. Relph 1976, 51–55.

26 Calvino 2006, 93.

27 Calvino 2006, 93–94.

suhteet hahmottuvat liikkumisessa ja tilasta toiseen siirtymisessä.²⁸ Tulkin-
taamme maailmasta vaikuttavat myös aiemmat kokemuksemme. ”[J]os kah-
desta porttihilvistä toinen jatkuvasti näyttää iloisemmalta kuin toinen, se
johtuu siitä, että siitä meni kolmekymmentä vuotta sitten tyttö, jolla oli levät
koruommellut hihat tai siitä, että siihen osuu tiettyä hetkenä valo samalla
tavalla kuin siihen toiseen porttihilviin josta et enää muista missä se oli.”²⁹
Kaupunki ei koostu rakennuksista – katoista, seinistä ja ikkunoista, vaan pai-
kan ja menneiden tapahtumien välisistä suhteista.³⁰

Etsiessään uutta alkua umpikujaan päätyneelle länsimaiselle ajattelulle
Martin Heidegger suuntasi katseensa länsimaisen kulttuurin syntyvaiheisiin.
Hän perusti ajatuksensa Platonia edeltäneiden esisokraatikkojen³¹ säilyneisiin
tekstifragmentteihin.³² Tutkimukseni näkökulma pohjautuu Heideggerin
uudelleen tulkitsemiin esisokraatikkojen käsityksiin kauneuden, järjen ja
totuuden olemuksesta.³³ Antiikin ajan esisokraatikoille totuus, *aletheia*, ei vii-
tannut väitteen ja todellisuuden väliseen vastaavuussuhteeseen, vaan olevan
kätkeytymättömyyteen. *Aletheia* oli tapa, jolla todellisuus tuli ilmi.³⁴ Heidegger
kehitteli ajatusta edelleen. Hänelle *aletheia* oli paljastumisen ja kätkeytymisen
kaksoisliike, jossa maailma ilmetessään jonkinlaisena samalla kätkeytyy jona-
kin muuna. Vaikka kätkeytynyt voitaisiin puolestaan paljastaa, aina jää kaiken
paljastuneen ylittävää kätkeytynyttä.³⁵ Ilmiö ei Heideggerin mukaan ole jon-
kin kätkeytyneen todellisuuden heijastusta, vaan nimenomaan itse todellisuus,
joka näyttäytyy.³⁶

28 Merleau-Ponty 2002, 244.

29 Calvino 2006, 94.

30 Tätä käsilläolevan ja representoidun rakennuksen välistä eroa kuvailee myös Gaston
Bachelard: ”Todelliset muistojen talot, joihin unet vievät meidät aina uudelleen ja jotka
ovat täynnä meille uskollista unimaailmaa, vastustavat kaikenlaista kuvailua. Niiden
kuvaileminen merkitsisi sitä, että vierailisi niissä.” Bachelard 2003, 90.

31 Esisokraatikot olivat 600–400-luvulla eKr. antiikin Kreikassa vaikuttaneita filosofi-
joiden ajattelu käsitteli luonnonilmiöiden ja maailmankaikkeuden olemusta. Esi-
sokraatikoista tärkein Heideggerille oli vuosina 535–475 eKr. elänyt Herakleitos.

32 Menettelyä hän kutsui destruktioksi. Se on lähestymistapa, jolla pyritään paljastamaan
traditionaalisten tulkintojen alle jääneet alkuperäisemmät merkitykset ja rakenteet.
Heidegger 2000, alaviite 19, 40–41; Heidegger 1995, 124.

33 Vaikka hyödynnän Heideggerin uudelleen tulkitsemia esisokraatikkojen käsitteitä,
tutkimukseni ei rakennu destruktion idealle. Pikemminkin päinvastoin: kulttuuri-
perintöprosessissa traditionaalisista aineksista luodaan nykyhetken tarpeisiin perus-
tuva uusi tulkinta.

34 Kupiainen 1994.

35 Luoto & Backman 2006, 22–24; Gadamer 2004, 15.

36 Heidegger 2000, 57, 59.

Aletheian ansiosta kohtaamme todellisuuden kaikenlaisine olioineen olemisen *aukeamassa*, jota Heidegger kutsuu nimellä *Lichtung*³⁷. Vähän kuin kulkisimme hämärällä metsäpolulla ja äkkiä eteemme avautuvalla aukiolla tapaisimme aran metsäneläimen, vaikkapa ketun. Jos lähestymme kettua liian suoraviivaisesti, se pakenee nopeasti puiden hämääseen. Luonnolla on taipumus piiloutua³⁸, kun tiedonhaluinen ihminen pyrkii paljastamaan jonkin asian pelkästään siksi, että hänellä olisi sille käyttöä. Tällainen halu tuoda luonnosta jotain esiin hyötymistarkoituksessa perustuu välineelliseen ajattelu-malliin, jota Heidegger kutsuu tekniikaksi. Lähestymistavalla saadaan kuitenkin lopulta ilmi vain se, mikä jo etukäteen on rajattu tietämisen arvoiseksi.

Kettu vaikeni ja katseli kauan pikku prinssiä.

– Ole hyvä... kesytä minut! se sanoi.

– Kyllähän minä mielelläni, pikku prinssi vastasi – mutta minulla ei ole paljon aikaa. Minun täytyy löytää ystäviä ja oppia tuntemaan paljon asioita.

– Ei voi tuntea muuta kuin sen, minkä on itse kesyttänyt, kettu sanoi.

– Ihmisillä ei ole enää aikaa tuntea mitään. He ostavat kaupoista valmiiksi tehtyjä tavaroita. Mutta kun kaupoissa ei myydä ystäviä, niin ei ihmisillä enää niitä ole. Kesytä minut, jos kerran haluat ystävän!

– Mitä minun tulee tehdä? pikku prinssi kysyi.

– Sinun täytyy olla hyvin kärsivällinen, kettu vastasi. – Ensin istuudut ruohikkoon, noin, vähän etäälle minusta. Minä tarkastelen sinua, etkä sinä puhu mitään. Väärinkäsitykset johtuvat aina sanoista. Mutta päivä päivältä voit istua vähän lähemmäksi...³⁹

Työkalupakki

Hermeneutiikka on filosofinen suuntaus, jonka avulla voidaan lähestyä esimerkiksi tekstin tulkintaa, ymmärtämisen yleisiä ehtoja ja kielellisyyttä ymmärtämisen välineenä.⁴⁰ Hermeneuttista tutkimusotetta voidaan soveltaa historiallisiin, yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin tutkimuskohteisiin, kuten teksteihin, taideteoksiin ja muihin *merkityksiä* sisältäviin ilmiöihin.⁴¹

37 Saksan kielen sanalle *Lichtung* ei ole kaikki vivahteet tavoittavaa vastinetta suomen kielessä. Se tarkoittaa valon kirkastamaa metsäaukiota. Martin Heideggerin mukaan valo ei kuitenkaan aikaansaa aukiota, vaan lävistää sen säteillään logoksen ominaisuudessa.

38 Herakleitos 1971, fragmentti B 123.

39 Saint-Exupéry 2010, 69.

40 Kusch 1986, 12.

41 Lönnqvist 1999, 24; ks. myös Kajander 2013.

1800-luvun modernin hermeneutiikan⁴² pyrkimyksenä oli luoda hengentieteille sellainen tietoteoreettinen perusta, joka asettaisi ne tasavertaiseen asemaan luonnontieteiden kanssa. Metodia koskevien kysymysten painottuessa luonnontieteille ominainen objektivoiva ajattelu sai otteen myös hermeneutiikasta. 1900-luvun kuluessa modernille hermeneutiikalle kehittyi filosofiseksi hermeneutiikaksi kutsuttu vastaliike, joka perustui Martin Heideggerin filosofiaan. Vuonna 1900 syntynyt saksalainen Hans-Georg Gadamer on tämän ajattelusuuntauksen merkittävin edustaja.⁴³ Häntä eivät kiinnostaneet niinkään ymmärtämisen metodiset ehdot kuin perustavanlaatuisen kysymys: ”Wie ist das Verstehen möglich?”⁴⁴

Opiskellessaan Heideggerin johdolla Gadamer omaksui tältä ajatuksia, joihin hänen keskeisimmät teoriansa pohjautuvat. Hermeneuttinen reflektio horisonttien sulautumisena perustuu Heideggerin tulkintaan ihmisen olemassaolon situationaalisuudesta ja totuudesta. Voidakseen toimia järkevästi ihmisellä pitää aina olla jonkinlainen ennakkokäsitys tulevasta, jota kohti hän kaikessa toiminnassaan on suuntautunut. Jokaisella ihmisellä on kuvainnollisesti oma (aletheian avaama) olemisen aukionsa, jolla hän seisoo. Yhteisöllisen tradition tai aineettoman kulttuuriperinnön luoma esiyymmärrys rajaa kaiken sen, minkä tästä tarkastelupisteestä voi havaita. Horisontti ei ole pysyvä, vaan muuttuu jatkuvasti koetellessamme esiyymmärrystämme kohtaamistilanteissa muiden ihmisten kanssa. Tämä edellyttää asettumista avoimeen dialogiseen suhteeseen kohtaamamme toiseuden kanssa.⁴⁵

Keskustellessamme toisen ihmisen kanssa ymmärrystä tavoitellen meidän tulisi olla avoimia *traditiolle*, jonka hän meille avaa. Gadamerin käyttämä tradition käsite on lähellä aineettoman kulttuuriperinnön merkityksiä. Dialogissa esitämme kysymyksiä keskustelukumppanin traditiolle. Vastavuoroisesti myös hän tekee meille kysymyksiä, joihin meidän on osaltamme pyrittävä vastaamaan. Vuoropuhelussa testamme esiyymmärryksemme paikkansapitävyyttä olemalla avoimia vastapuolen tarjoamalle vaihtoehdoiselle tulkinnaalle.⁴⁶ Keskustelukumppani voi toisen ihmisen ohella olla jokin kulttuurisen tulkinnan sisältävä esitys kuten teksti tai maalaus. Asettuessamme teoksen kanssa dialogiin pyrimme löytämään sen kysymyksen, johon teos on syntyjankohdanaan vastannut. Samalla kuuntelemme niitä kysymyksiä, joita teos asettaa omalle ymmärryksellemme. Tällöin voimme kokea totuuden tapahtuman,

42 Modernin hermeneutiikan kehittäjiä olivat Wilhelm Dilthey (1833–1911) ja Friedrich Schleiermacher (1768–1834).

43 Gadamer 2004, 76.

44 ”Kuinka ymmärtäminen on mahdollista?” Oesch 1994, 11–12.

45 Gadamer 2004, 222; Gadamer 2012, 269–270.

46 Gadamer 2012, 302.

jossa teoksen tulkinta koskettaa omaa kokemusmaailmaamme. Kysymysten ja vastausten dialogisen prosessin onnistuessa tulkitsijan ja kohteen horisontit sulautuvat yhteen. Horisonttien sulautuessa tulkitsijan ymmärryshorisontti muuttuu ja laajenee.⁴⁷ Horisonttien sulautuminen on siis metafora, jolla Gadamer kuvaa ymmärtämisen tapahtumaa. Tulkintahorisonttia muokataan jatkuvasti uusissa dialogeissa. Siksi myöskään traditio, jonka osa olemme – toisin sanoen kulttuuriperintömme – ei ole staattinen, vaan jatkuvassa liikkeessä muotoutuen yhä uudestaan tulkintojen summana.⁴⁸

Hermeneuttis-fenomenologinen ajattelu ilmenee tutkimuksessani ensinnäkin siinä, että aineellisten perintökohteiden sijasta mielenkiintoni on suuntautunut pikemminkin kulttuuriperinnön syntymisen prosessiin. Tämä kulttuuriperintöprosessi tulee avatuksi työkalupakista kaivetulla Gadamerin ”jakoavaimella”, horisonttien sulautumisena. Gadamerin mukaan onnistuneelle dialogille on ominaista toiseuden aito kohtaaminen ja se, että kohtaamisessa kumpikin osapuoli saa pitää oman maailmansa. Sitoutuneisuuteni sekä asukasettä viranomaisnäkökulmaan, ja tästä johtuva halu rakentaa siltoja sai minut valitsemaan yhdeksi teoreettiseksi lähtökohdaksi Hans-Georg Gadamerin horisonttien sulautumisen metaforan. Gadamerin mukaan nimittäin asiantuntijan ja asukkaan on erilaisista näkökulmistaan huolimatta – tai pikemminkin juuri siksi – mahdollista kohdata.⁴⁹

Metodologisesti hermeneuttis-fenomenologinen taustafilosofia näkyy tavassani työskennellä lähdeaineiston kanssa keskustellen. Aineistolle asetetaan kysymyksiä. Saatujen vastausten myötä kuva tutkimuskohteesta tarkentuu ja osataan tehdä entistä tarkkanäköisempiä kysymyksiä. Ymmärtämisen prosessi etenee yksityiskohtien kautta kokonaisuuksien hallintaan. Kysytään edelleen ja saadaan vastauksia, jolloin tulkinta korjaantuu ja syvenee kierros kierrokselta. Todellisuus ei silti tyhjene tulkinnoista, humanististen tieteiden kysymyksenasettelut ovat luonteeltaan sellaisia, ettei lopullista totuutta ole mahdollista saavuttaa. Teoksessaan *Puhu, muisti* kirjailija Vladimir Nabokov vertaa tutkimusprosessia (ja elämää) spiraaliin: ”Kierrostaan, urastaan spiraalin muotoon irronnut ympyrä on lakannut olemasta noidankehä, se on päässyt vapaaksi. Kierukka seuraa kierukkaa ja jokainen synteesi on seuraavan sarjan teesi”.⁵⁰

Tutkimuksessa lopullinen tulkinta rakentuu lähdeaineiston kanssa käydyn dialogin ohella vuorovaikutuksessa tiedeyhteisön kanssa. Jälkiä ymmärtämi-

47 Oesch 1994, 11–12; Gadamer 2012, 307–312.

48 Tontti 2001, 219–238.

49 Gadamer 2012, 263; Gadamer 2004, 32–34, 38; Ollitervo 2012, 216–219; ks. myös Kajander 2013.

50 Nabokov 1989, 200.

sen hermeneuttisesta prosessista voidaan havaita myös tutkimuksen kokonaisrakenteen kerroksisuudessa. Työstäessäni tutkimusta monen vuoden ajan tutkimuskysymys on tarkentunut ja näkökulma fokusoitunut muistitietotutkimuksen ja kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen suuntaan.

Ennen kuin voin tutkimusretken päätteeksi parkkeerata moponi kotiportin viereen, hermeneuttis-fenomenologisesta työkalupakistani täytyy vielä kaivaa esiin Albert Borgmannin kehittämä *fokaalisuuden* käsite. Hyödynnän käsitettä tarkastellessani rakennusta asukkaiden aineettoman kulttuuriperinnön kiintopisteenä, jonka ympärille yhteisöllisesti jaetut merkitykset tiivistyvät.⁵¹ Syntyjään saksalainen Albert Borgmann (s. 1937) on Martin Heideggerin oppilas, ja häntä voidaan pitää eräänlaisena uusheideggerlaisena ajattelijana. Borgmann on pohtinut nykyajalle tyypillistä teknologista maailmasuhdetta ja sen vastapainona fokaalista eli yhteen liittävää toimintaa paikkaan sidottujen, yhteisöllisten merkitysten tuottajana. Hänen tutkimuksissaan elämän merkityksellisyttä haetaan traditioon perustuvasta konkreettisesta fokaalisesta toiminnasta ja siihen liittyvästä materiaalisesta maailmasta esineineen. Borgmann käyttää esimerkkinä tulisijaa. Muunnan seuraavassa hänen esimerkkinsä paikalliseen, 1930-luvun kuudesosalaisen kodin kontekstiin:

Lämmön turvaamiseksi ja ruuan valmistamiseksi oli sytytettävä tuli kamarin pönttöuuniin ja keittiön puuhellaan. Ennen tulen tekoa oli hankittava polttopuut ja pidettävä klapitalkoot – heiteltävä puut kellarinluukusta ja mahdollisesti pilkottava ne. Perheen elämä keskittyi uunin ja puuhellan ympärille. Aamun alkajaisiksi äiti viritti tulen uuniin. Syttyvän tulen ritinä ja uunista leviävä lämpö herättivät lapset uuteen päivään. ”[Tulisija] osoitti perheenjäsenille erilaisia tehtäviä: joku pilkkoi puut, toiset toimittivat ne tulisijan läheisyyteen ja sytyttivät tulen. Tulisija satoi perheen ruumiillisesti vuodenaikojen rytmiin, joka nivoutui yhteen kylmän uhan ja lämmön tuoman huojennuksen, savun hajun ja sahaamisen ja kantamisen vaatiman vaivan, taitojen harjoittamisen ja arkipäivän aherruksen kanssa.”⁵²

Borgmannin tulkinnessa tulisija eroaa kokemuksellisesti nykyaikaisesta keskuslämmityksestä, joka ei liity mihinkään toiminnan kokonaisuuteen. Keskeisenä elementtinä fokaalisuudessa on sosiaalinen yhteisyys ja konkreettinen ja kehollinen toiminta, jossa päämäärä ja väline sulautuvat yhteen. Filosofi

51 Löysin fokaalisuuden käsitteen alun perin Reijo Kupiainen väitöskirjan kautta. Tutkimuksessaan Kupiainen hyödyntää Borgmannin käsitettä tavoitellessaan mediakasvatukselle eettis-filosofista pohjaa Martin Heideggerin fenomenologian kontekstissa. Kupiainen 2005, 121–136.

52 Borgmann 1984, 42; Kupiainen 2005, 122.

ja kasvatustieteilijä Reijo Kupiainen määrittää fokaalisuuden spatiaaliseksi toiminnan muodoksi, jossa subjekti kiinnittyy tilaan ja ympäristöön. Fokaalinen toiminta tavoittelee elävää kokemusta, paikkaan sidottua minun ja maailman vuoropuhelua. Fokaalisen toiminnan tuottama merkityksellisyyden kokemus kiinnittyy traditionaalsiin rakenteisiin ja riitteihin.⁵³

Epistemologiset hallintalaitteet

Filosofi ja yhteiskuntateoreetikko Jürgen Habermasilta saatujen vaikutteiden perusteella kulttuurien tutkimuksen kenttä on jaettu tiedonintresseiltään kolmeen haaraan (kaavio 1).⁵⁴ *Epistemologisen*⁵⁵ kolmion kärkeen sijoittuu selittävä, luonteeltaan positivistinen tutkimus, jonka käsitys tiedon luonteesta on rationaalinen. Positivistisessa tutkimusotteessa esikuvana ovat luonnontieteiden yleisiin lainalaisuuksiin nojautuvat menetelmät. Tutkijalta edellytetään ulkopuolisen asiantuntijan roolia. Kaupunkisuunnittelun tekniset tiedonintressit ovat monessa suhteessa yhteneväiset näiden empiiris-analyyttisten tieteiden lähestymistavan kanssa. Esimerkiksi kaavoitusarkkitehti työpöytänsä ääressä operoi geometrisesti tulkitun tilan kanssa. Kaavakartta on pisteistä ja viivoista muodostuva visuaalinen esitys, jossa kohteiden sijainti ja välimatkat on määritetty matemaattisesti mittausten avulla. Suunnittelussa korostuu visuaalisuus.⁵⁶

Kolmion vasempaan alakulmaan sijoittuu ymmärtävään, hermeneuttiseen traditioon kuuluva tutkimus, jonka mukaan tutkimuksessa saavutettava tieto on aina suhteellista ja subjektiviteetteihin sitoutunutta. Tutkijalta hermeneuttinen tutkimusote edellyttää osallistumista ja oman toiminnan reflektioimista.⁵⁷ Kolmion oikeaan alakulmaan sijoittuu muun muassa brittiläisestä kulttuurintutkimuksesta näkökulmansa ammentava kriittisesti ja emansipatorisesti orientoituva tutkimus. Tutkimuksen tavoitteena on tieteellisesti validin tiedon tuottamisen ohella maailman muuttaminen, jossa tutkijalla on aktiivinen rooli muutoksen agenttina ja koordinoijana. Kriittisen kulttuurintutkimuksen piirissä etsitään vastauksia valtaan, merkitysten tuottamiseen ja levittämiseen liit-

53 Kupiainen 2004, 5.

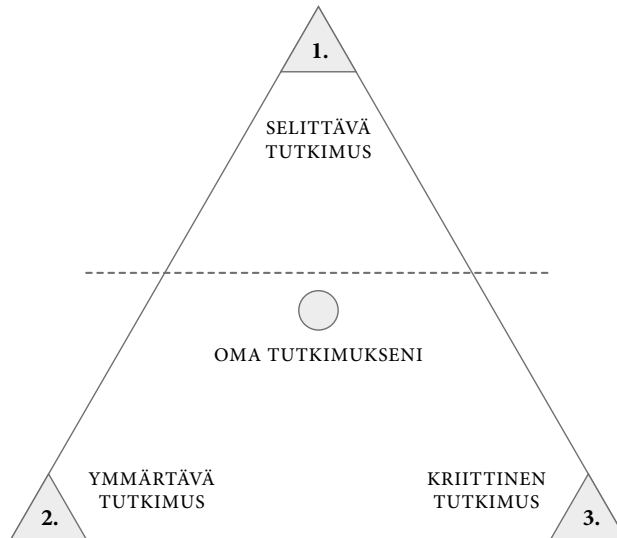
54 Habermas 1976, 130–133; ks. myös Fingerroos & Haanpää 2006, 36–37.

55 Epistemologia on teoria tiedosta, tiedon alkuperästä ja luonteesta. Se tutkii tiedon käsitettä ja lajeja, tiedon saavuttamisen mahdollisuuksia ja rajoja sekä tiedon luotettavuutta. Fingerroos & Haanpää 2006, 36.

56 Eeva Aarrevaara haastatteli väitöstutkimustaan varten seitsemää suomalaista arkkitehtia mm. ammatillisen identiteetin muodostumiseen ja koulutuksen tavoitteisiin liittyen. Haastatteluista kävi ilmi, että koulutuksen koettiin olevan objektiivovaa ja esteettisesti painottunutta. Aarrevaara 2009, 241–249.

57 Niin kutsuttu hermeneuttinen kehä. Gadamer 2004, 29–35.

Kaavio 1. Kulttuurien tutkimuksen epistemologinen kenttä. Etnologi Outi Fingerroosin laatima alkuperäinen kaavio on peräisin teoksesta *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä* (2006, 37). Oma tutkimukseni paikantuu positivistisen ja hermeneuttisen tradition väliselle rajalinjalle, ymmärtävän ja kriittisen tutkimuksen väliselle alueelle.

tyviin kysymyksiin.⁵⁸ Omassa tutkimuksessani kritiikki kohdistuu asukkaiden heikkoon asemaan rakennetun kulttuuriperinnön arvoja koskevassa neuvotte- lussa suojeluprosessin aikana. Tutkimukseni sijoittuu ymmärtävän ja kriittisen tutkimuksen väliselle alueelle, tietoteoreettisesti toisistaan selkeästi eroavien positivistisen ja hermeneuttisen tradition väliselle rajalinjalle. Hermeneuttisen tutkimusperinteen alkuperäisen tehtävän mukaisesti pyrin toimimaan välittä- jän roolissa etsiessäni keinoja rajaviivan ylittävän dialogin käynnistämiseksi.⁵⁹

Kulttuuriperintö

Kun vanha sukutalo saa suojelumerkinnän, perheen vaalima paikka ja perinne muuttuvat julkisesti noteeratuksi rakennusperinnöksi. Rakennuksesta tulee viranomaisten valvoma kohde, johon kohdistuneet toimenpiteet ovat luvan- varaisia. Kyseessä on esimerkki *kulttuuriperintöprosessista*. Sillä tarkoitetaan tapahtumien ketjua, jossa yksilöt, yhteisöt tai erilaiset instituutiot valitsevat jonkin heille merkitykselliseksi koetun menneisyyden jättämän jäljen, vaa- livat ja säilyttävät sitä ja tuottavat sen tietoisesti kulttuuriperinnökseen.⁶⁰ Kyse on siis arvomuodostuksen prosessista, jossa aktiivisesti hyödynnetään

58 Fingerroos & Haanpää 2006, 36.

59 Alun perin hermeneutikolla tarkoitettiin henkilöä, joka tulkinallaan teki raamatun pyhien tekstien sisällön ymmärrettäväksi aikalaisilleen. Gadamer 2012, 266–267.

60 Tuomi-Nikula et al. 2013, 13.

historiallista tai perimätietoa. Historioitsija Peter Aronssonin mukaan kulttuuriperintöprosessiin sisältyviä peruskysymyksiä ovat: Mikä on arvokasta? Miksi ja millä tavoin se tulisi säilyttää? Kenelle ja kenen toimesta se tulisi säilyttää?⁶¹

Kulttuuriperintö on eräänlainen muoti-ilmaisu, joka on levinnyt kaikkialle yleiskieleen. Se voidaan ymmärtää ikään kuin valmiiksi annettuna merkityshorisonttina, joka ei erityistä määrittelyä kaipaa. Usein sitä käytetään myös perinteen ja kulttuurin synonyyminä. Kulttuuriperinnön määrittelemisen onkin haastava tehtävä, koska käsitteen alle on eri yhteyksissä mahduttu lähes kaikki ilmiöt, joiden jäljet ovat löydettävissä menneisyydestä. Käsite on laajentunut ja epämääräistynyt jopa siinä määrin, että joidenkin tutkijoiden mukaan sen käyttö tieteenteon välineenä on kyseenalaista.⁶²

Oman tutkimukseni kannalta hedelmällisen määritelmän mukaan kulttuuriperintöä ovat asiat, joita pidämme itsellemme ja muille tärkeinä ja siksi säilyttämisen ja eteenpäin välittämisen arvoisina. Kulttuuriperintö eroaa arkipäiväisistä kulttuurikomponenteista siinä, että sillä on vahvempi arvolutaus ja suurempi symboliarvo. Kulttuuriperintöprosessiin osallistuvien toimijoiden arvostukset ja elämäntavot vaikuttavat siihen, mitkä kulttuurikomponentit nostetaan muita merkityksellisemmiksi.⁶³

Kulttuuriperintö voidaan jakaa kahteen kategoriaan sen yhteiskunnallisen merkittävyyden ja julkisuusarvon perusteella. Niistä ensimmäinen on julkisesti tai yhteisöllisesti tunnustettu ja virallisesti suojeltu aineellisen tai aineettoman kulttuurin jälki, jolla on merkitystä joko kansallisesti tai kansainvälisesti. Virallisiksi luetteloituja kulttuuriperinnön kohteita ovat kirjastojen, arkistojen ja museoiden kokoelmien ohella myös suojelumerkinnän saaneet kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset. Toinen kulttuuriperinnön kategoria on arkisempi, näkymättömämpi ja yksityisempi. Se on menneisyyden jälki, jolla on erityistä merkitystä ihmisen, yhteisön tai paikkakunnan arjelle ja identiteetille.⁶⁴ Tavallisen suomalaisen arjen kulttuuriperintöä ovat vaikkapa kyläjuhla, tapa saunota tai kansalliskoiraksi valittu maatiaisrotu suomenpystykorva. Arvokasta perheen ja suvun kulttuuriperintöä on myös mummon kutoma vanha ryijy tai monessa polvessa käytetty suvun kastemekko.⁶⁵

Ero aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön välillä on kuin veteen piirretty viiva. Arkisiinkin kohteisiin liittyy henkisiä arvoja. Esimerkiksi suojeltu satavuotias talo ei ole vain aineellista kulttuuriperintöä, vaan yhtä lailla

61 Aronsson 2005, 27; ks. myös Grahn 2014, 45.

62 Tuomi-Nikula et al. 2013, 14–15.

63 Bohman 2003, 12–13; Björkholm 2011, 2–3; ks. myös Grahn 2014, 45–46; Kivilaakso 2013, 216.

64 Tuomi-Nikula et al. 2013, 15–16; Haanpää 2013, 193.

65 Tuomi-Nikula et al. 2013, 15–16.

aineettoman kulttuuriperinnön tuote, joka sisällyttää itseensä asukkaiden sukupolvelta toiselle siirtyneitä merkityksiä, paikallista käsityötaitoa ja esteetiikan tajua.⁶⁶ Rakennettu ympäristö voi myös Helsingin Pihlajamäen lähiön tavoin symboloida vaikkapa asuntosäästämistä.⁶⁷ Nämä identiteettiin ja arvoihin liittyvät aineettoman kulttuuriperinnön ulottuvuudet saattavat viime kädessä ratkaista rakennuksen säilymisen.⁶⁸

Mitään aineellisen tai aineettoman kulttuurin tuotetta ei alkujaan ole tehty kulttuuriperinnöksi, vaan ne on luotu arkisen elämän tai juhlan tarpeiksi. Kulttuuriperintöä ei siis ole valmiina olemassa, vaan se syntyy vasta kun jokin menneisyyden jälki päätetään valita säilyttämisen arvoiseksi. Kulttuuriperintö on aina rajanvedon tulosta – jotakin sellaista, joka määritellään tärkeäksi, säilyttämisen arvoiseksi ja aiemmilta sukupolvilta perityksi. Koska näitä rajoja määritellään aina uudestaan senhetkisten tarpeiden mukaan, kulttuuriperintö ei paradoksaalisesti ole myöskään mitään pysyvää. Tämä koskee erityisesti kohteita, jotka ovat osa ihmisten arkea ja heidän jokapäiväisessä käytössään. Tällaisille kohteille on ominaista, että ne ovat elinkaarensa aikana saattaneet muuttua paljonkin.⁶⁹

Rakennusperinnön käsitettä käytetään synonyymina rakennetulle kulttuuriympäristölle. Käsitteellä voidaan viitata myös vanhoihin rakennuksiin.⁷⁰ Perinteinen länsimainen tulkinta arvokkaasta rakennusperintökohteesta perustuu ensisijaisesti sen ikään, autenttisuuteen ja esteettisyyteen, kuten rakennustaiteellisiin arvoihin. Rakennussuojelun alkuvaiheet liittyvät suurvaltojen vallan legitimointipyrkimyksiin 1600–1700-luvulla. Vaikuttavat historialliset monumentit, kuten linnoitukset paksuine muureineen, vahvistivat osaltaan mielikuvaa suurvallasta luonnollisena vallankäyttäjänä, ja siksi ne haluttiin säilyttää tulevillekin polville. 1800-luvulla kansallisvaltiokehityksen myötä suojele laajeni ja systematisoitui. Kohteena olivat rakennukset, jotka manifestoivat yhteisesti jaettua kansallista menneisyyttä.⁷¹ Esimerkiksi Suomessa keskiaikaisten kirkkojen koettiin symboloivan suomalaisten pitkää historiaa kulttuurikansana, omaleimaisen suomalaisen kulttuuriperinnön kantajina.⁷²

International Council on Monuments and Sites, ICOMOS, on maailmanlaajuinen asiantuntijaverkosto, joka edistää historiallisten rakennusten ja

66 Tuomi-Nikula 2009, 10; Tuomi-Nikula 2011, 8–11.

67 Kivilaakso 2013, 219.

68 Tuomi-Nikula et al. 2013, 18–19.

69 Tuomi-Nikula et al. 2013, 20.

70 Kulttuuriympäristön ja korjausrakentamisen käsitteitä. Ympäristöministeriön ja Museoviraston rakennusperintöportaali, <http://www.rakennusperinto.fi/kulttuuriymparisto/kasitteisto/fi_FI/>.

71 Aarnipuu 2008, 20–21; Sivula 2010, 22–23.

72 Lilius 1999, 8; Smith 2006, 18–19.

alueiden, arkeologisten kohteiden ja kulttuurimaisemien tutkimusta ja suoje-
lua.⁷³ ICOMOS on vaikutusvaltainen järjestö, joka arvovallallaan ohjaa raken-
nussuojelun käytäntöjä kansainvälisellä ja kansallisella tasolla. Keskeinen väylä
vaikuttamiselle ovat kansainväliset sopimukset ja julistukset.⁷⁴ *Kansainvälinen
julistus historiallisten monumenttien suojelusta* vuodelta 1964 eli niin kutsuttu
Venetsian julistus on yksi tunnetuimmista rakennussuojelua koskevista kan-
sainvälisistä ohjeistoista.⁷⁵ Se loi perustan 1960- ja 1970-luvun rakennus-
suojelun käytännölle läntisessä Euroopassa. Julistus vakiinnutti viranomais-
toimijoiden arvovaltaisen roolin suojelukohteiden hallinnoimisessa sekä asetti
ne kriteerit, joiden täyttyminen edellytti historialliseen monumenttiin tai paik-
kaan kohdistuvia suojelutoimenpiteitä. Tärkeimmiksi arvotekijöiksi nousivat
kohteen materiaalin autenttisuus, rakennustaiteellinen arvo ja historiallinen
todistusvoimaisuus.⁷⁶

Myös Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö
UNESCO:n *maailmanperintösopimuksessa*⁷⁷ kulttuuriperintö esittyy materiaa-
lisena ja pysyvänä resurssina.⁷⁸ Sopimuksen ensimmäisessä artiklassa määri-
tellään kulttuuriperinnön käsittävän

1. *rakennusmuistomerkit*: rakennustaiteen teokset, monumentaalisen veisto-
ja maalaustaiteen teokset, arkeologiset kohteet tai rakennelmat, piirtokir-
joitukset, luola-asumukset sekä muut kohteet, jotka ovat historian, taiteen
tai tieteen kannalta yleismaailmallisesti erityisen arvokkaita;
2. *rakennusryhmät*: erillisten tai toisiinsa liittyvien rakennusten ryhmät, jotka
ovat arkkitehtuurinsa, yhtenäisyytensä tai maisemallisen sijaintinsa takia
historian, taiteen tai tieteen kannalta yleismaailmallisesti erityisen arvok-
kaita;
3. *paikat*: ihmisen taikka luonnon ja ihmisen yhteisesti luomat teokset sekä
alueet mukaan lukien arkeologiset paikat, jotka ovat historialliselta, esteet-
tiseltä, etnologiselta tai antropologiselta kannalta yleismaailmallisesti
erityisen arvokkaita.⁷⁹

73 Rakennussuojelun ja kulttuuriympäristöjen vaalimisen asiantuntija järjestö
ICOMOSin Suomen osaston kotisivut Internetissä, <<http://www.icomos.fi/>>.

74 Vahtikari 2013, 78–85.

75 Venetsian julistus eli kansainvälinen julistus monumenttien suojelusta. ICOMOS,
Venetsia 1964, <http://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf>.

76 Smith 2006, 89–90; Vahtikari 2013, 42–45.

77 Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta eli maailman-
perintösopimus. UNESCO, Pariisi 1972, <<http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>>.

78 Kulttuuriperinnön käsite on vakiintunut Suomeen UNESCO:n heritage-käännöksen
myötä. Aarnipuu 2008, 212; ks myös Grahn 2014, 46; Smith 2006, 27.

79 Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta. Opetus- ja kult-
tuuriministeriön Internet-sivut, <[http://www.minedu.fi/OPM/Kansainvaelliset_asiat/
kansainvaelliset_jaerjestoet/unesco/sopimukset/mperintosopimus](http://www.minedu.fi/OPM/Kansainvaelliset_asiat/kansainvaelliset_jaerjestoet/unesco/sopimukset/mperintosopimus)>.

Maailmanperintösopimus perustuu ajatukselle, että on olemassa yleismaailmallisesti merkittävää aineellista (tangible) kulttuuri- ja luonnonperintöä, joka kansainvälisen yhteisön tulee tunnistaa ja luetteloida ja jota sen tulee suojella tulevia sukupolvia silmällä pitäen.⁸⁰ UNESCO:n jäsenvaltioiden edustajista muodostettu maailmanperintökomitea valitsee maailmanperintölistalle valittavat kohteet. ICOMOS toimii asiantuntijana kohteiden nimeämisessä sekä arvioi jo nimettyjen kohteiden suojelua. Aloitteentekijänä toimivat jäsenvaltiot, joiden tehtävänä on ylläpitää kansallista aieluetteloita niistä alueellaan sijaitsevista kohteista, joiden se katsoo olevan yleismaailmallisesti arvokkaita.⁸¹

Arkeologi Laurajane Smith on esittänyt ajatuksen länsimaisesta *kulttuuriperinnön auktorisoidusta diskurssista* (*Authorized Heritage Discourse, AHD*), joka luo ja ylläpitää yhteiskunnallisia valtasuhteita esimerkiksi eri sosiaaliluokkien, etnisten ryhmien sekä asiantuntijoiden ja maallikoiden välillä.⁸² AHD:n piirissä kulttuuriperintö nähdään ennen muuta aineellisena resurssina, hallinnoitavina suojelukohteina, jotka voidaan esimerkiksi luokitella eri tavoin tai merkitä pisteiksi kartalle.⁸³ Diskurssin sisällä kulttuuriperintö tulee tulkituksi pääosin ylempään keskiluokan näkökulmasta. Tulkinta heijastaa ja vahvistaa suuria kansallisia kertomuksia. Keskeistä on myös kulttuuriperintökohteiden arvottamisen asiantuntijavetoisuus.⁸⁴ Kulttuuriympäristöjä hallinnoivien viranomaisten vakiintuneet toimintatavat ja niiden taustalla oleva positivistinen tietoteoreettinen näkökulma ovat osa AHD:tä. *Kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen*⁸⁵ piirissä on kulttuuriperinnön käsite haluttu arvioida uudelleen. Uuden näkökulman keskiössä ovat kulttuuriperinnön diskursiivisuus ja prosessiluonteisuus. Tavoitteena on ylhäältä alaspäin johdetun länsimaisen kulttuuriperintödiskurssin valta-asetelmien purkaminen ottamalla kansalaiset mukaan keskusteluun.

Maailmanperintölistalle valitut, yleismaailmallisesti arvokkaiksi määritellyt kohteet nostavat esiin tietyn yhteisön kansallisuuteen, sosiaaliluokkaan ja etniseen identiteettiin liittyviä merkityksiä. UNESCOa on kritisoitu siitä, että listalle pääseminen on edellyttänyt yhteisöltä voimaa ja auktoriteettia tuoda esiin omaa perintöään. Lisäksi maailmanperintökohteeksi valitseminen on edellyttänyt asiantuntijoiden panosta kohteen arvon määrittelemiseksi.⁸⁶ Valintapolitiikkaan kohdistetun kritiikin seurauksena UNESCO on 1990-luvun alkupuolelta lähtien pyrkinyt laajentamaan käsityksiä kulttuuriperintöön liitet-

80 Vahtikari 2013, 43–65.

81 Vahtikari 2007, 97; Vahtikari 2013, 14–15.

82 Esim. Smith 2006, 11, 28–29.

83 Smith 2006, 3.

84 Smith 2006, 42.

85 Critical Heritage Studies; ks. esim. Smith 2012.

86 Smith 2006, 12.

tävistä arvoista. Moni-ilmeisempiä kohteita on liitetty maailmanperintöluet-
teloon, mutta edelleen se näyttyy kohdejoukkona, jonka merkityksiä vain
asiantuntijat osaavat tulkita ja jota ainoastaan heillä on valta määrittellä.⁸⁷

Uusin vaihe suojelukäsitteiden laajenemisessa on *aineettoman kulttuuri-
perinnön* käsitteen tuominen mukaan suojelun kentälle.⁸⁸ Aineettoman kult-
tuuriperinnön suojelua koskeva yleissopimus on peräisin vuodelta 2003.
Yleissopimuksessa aineettomalla kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan kaikkia niitä
tapoja, ilmentymiä, tietoja ja taitoja, joita yhteisöt, ryhmät ja yksilöt pitävät
osana kulttuuriperintöään, sekä niiden välittämiseen käytettyjä eri muotoja.⁸⁹
Aineettoman kulttuuriperinnön suojelua koskevan yleissopimuksen lähtö-
ajatuksen mukaan yhteisön jäsenet itse määrittelevät sen, mikä on yhteisön
omaa kulttuuriperintöä.⁹⁰ Pysyäkseen elävänä aineettoman perinnön tulee jat-
kuvasti uudistua ja siirtyä sukupolvelta toiselle. Keskeistä prosessissa on, että
yhteisö itse tunnistaa aineettoman kulttuuriperintönsä olemassaolon:

[I]ntangible cultural heritage can only be heritage when it is recognized as
such by the communities, groups or individuals that create, maintain and
transmit it – without their recognition, nobody else can decide for them
that a given expression or practice is their heritage.⁹¹

Tässä tutkimuksessa tarkoitan aineettomalla kulttuuriperinnöllä Kuudennen
osan asukkaiden arjen käytäntöjä sekä *tarinoita* elämästä iloineen ja suruineen.

Sukupolvelta toiselle välitetyissä tarinoissa korostuvat perinneyhteisön
arvot, joita vasten asukkaat peilaavat omaa elämänhistoriaansa. Folkloristisessa
perinnelajianalyyssissä tarinalla viitataan tiettyyn perinteenlajiin. Tarinan mää-
rittellään olevan lyhyt, useimmiten yksiepisodin kansankertomus, joka esit-
tää stereotyyppisen, totena kerrotun tapahtumakulun.⁹² Omassa tutkimukses-
sani nojaudun kuitenkin narratiivisen muistitietotutkimuksen näkemykseen,

87 Vahtikari 2013, 86–88; ks. myös esim. Lilius 1999, 9–10.

88 Vahtikari 2013, 107–110.

89 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. UNESCO, Paris
2003, 2. Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO:n
Internet-sivut, <<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>>.

90 Suomi hyväksyi sopimuksen joulukuussa 2012 ja se astui voimaan toukokuussa 2013.
Hallituksen esitys eduskunnalle aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta
tehdyn yleissopimuksen hyväksymisestä (HE 101/2012). Oikeusministeriön
oikeudellisen aineiston Internet-palvelu Finlex, <[http://www.finlex.fi/fi/esitykset/
he/2012/20120101](http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2012/20120101)>.

91 What is Intangible Cultural Heritage? Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja
kulttuurijärjestö UNESCO:n Internet-sivut, <[http://www.unesco.org/culture/ich/index.
php?lg=en&pg=00002](http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00002)>.

92 Perinteentutkimuksen terminologia 2001.

joka eroaa folkloristisen kertomusperinteen tutkimuksen määritelmästä. Sen mukaan tarina on kertomuksen sisällön taso, sen tapahtumarakenne, joka vastaa kysymykseen ”mitä on tapahtunut?” Kertomus voidaan puolestaan määritellä kokonaisuudeksi, joka sisältää muutoksen kuvauksen tai tapahtumasarjan eli kysymyksessä on muodon taso. Kertomuksella on selkeä alku, ajallinen jäsennys sekä loppu. Tarina on rekonstruktio ja abstraktio, jonka lukija tai kuulija tekee lukemansa tai kuulemansa kertomuksen perusteella. Se on myös periaatteessa riippumaton esitystavasta ja välineestä, jolla se esitetään. Tarina säilyy samana, kun kertomus käännetään kielestä toiseen tai siirretään ilmaisuvälineestä toiseen.⁹³

Kuudennen osan asukkaat määrittävät tutkimuksessani *perinneyhteisöksi*. Asukkaiden muodostamaa perinneyhteisöä määrittävät muun muassa yhteisesti tunnustetut normit ja arvot. Sen rajat eivät ole tarkasti määriteltävissä. Euroopan neuvoston kulttuuriperinnön yhteiskunnallista merkitystä koskevassa puitesopimuksessa perinneyhteisön määritellään koostuvan ihmisistä, jotka arvostavat määrättyjä kulttuuriperinnön piirteitä, joita he haluavat ylläpitää ja välittää tuleville sukupolville julkisen toiminnan puitteissa.⁹⁴

Aineellinen kulttuuriperintökohde yhdistetään kiinteästi niihin kulttuurisiin ja sosiaalisiin arvoihin, jotka antavat sille merkityksen. Ajatellaan jopa, ettei materiaalinen kohde pelkästään edusta näitä arvoja vaan itse asiassa on yhtä niiden kanssa.⁹⁵ Esimerkiksi historiallisen monumentin kuvaillaan toisinaan antropomorfisesti olevan kyseisessä paikassa tapahtuneiden merkittävien tapahtumien todistaja, jolloin syntyy vaikutelma siitä, että tapahtuman muistot on jollakin tavalla kiinnitetty tai lukittu monumentin rakenteisiin ja autenttiseen materiaan.⁹⁶ Laurajane Smith kuitenkin esittää, että kyseessä on käsitteellinen sekaannus – aineellinen perintökohde itsessään ei ole muuta kuin ”kasa kiviä”.⁹⁷ Vasta kohteeseen liitetyt arvot tekevät siitä kulttuuriperintöä. Kulttuuriperintö-käsitteen keskiössä on staattisen kohteen sijasta se kulttuurinen prosessi, jossa perinneyhteisön jäsenet yhdessä jakavat ja tulkitsevat muistojaan ja kokemuksiaan ja jossa samalla luodaan ja välitetään merkityksiä ja arvoja.⁹⁸ Smith käyttää esimerkkinä isoäidin kaulanauhaa. Kun muisteltaessa samalla katsellaan ja kosketellaan vanhaa korua, siihen liittyvä tarina saa

93 Ukkonen 2006, 192.

94 Euroopan neuvoston kulttuuriperinnön yhteiskunnallista merkitystä koskeva puitesopimus. Euroopan neuvosto, Faro 2005, 2 §.

95 Smith 2006, 45.

96 Smith 2006, 90–91.

97 Smith 2006, 3.

98 Ks. myös Smith 2006, 2.

enemmän voimaa ja uskottavuutta. Lainatessaan kaulanauhan materiaalisuutta muistoistakin tulee ikään kuin aineellisempia ja todempia.⁹⁹

Yhteiset muistot ja tarinat voidaan Smithin mukaan kiinnittää myös rakennukseen. Tällöin rakennus on kulttuuriperintöä yhdessä siihen liitetyn tarinan kanssa, ei itsessään. Aineellinen kulttuuriperintö on siis eräänlainen työväline, joka tehdessään muistelusta helpompaa saa identiteetin työstämisen prosessin käynnistymään. Menneisyyteen liittyvien tarinoiden avulla voidaan kertoa, keitä olemme ja mitä haluamme tulevaisuudelta.¹⁰⁰ Nykyhetken lähtökohdista aina uudelleen tulkitut muistot auttavat tekemään vallitsevan asiointilan ymmärrettäväksi. Aineellinen kulttuuriperintö toimii muistamisen ja merkityksenannon välineenä, eräänlaisena ”muistin teatterina”.¹⁰¹

Tutkimuksessani kehitän edelleen Laurajane Smithin ajatuksia aineettoman ja aineellisen kulttuuriperinnön välisestä suhteesta. Martin Heideggerin ajattelu eroaa Smithin tulkinnasta siinä, että fenomenologisessa lähestymistavassa merkitykset syntyvät luonnostaan ihmisen ja ympäristön välisessä jännitteessä. Maailma ilmenee logoksen ansiosta paljastumisen ja kätkeytymisen kaksoisliikkeenä. Samalla kun maailma ilmenee jonakin, jotain muuta peittyy näkyvästä. Tutkimuksessani esitetyn tulkinnan mukaan tarinat sisältävät hiljaista tietoa, jonka ytimessä ”heideggeriläiset” yhteisölliset arvot piileksivät. Elämaailmasta kumpuavat yhteisölliset arvot väistävät eksplisiittiseksi tekemistä. Yhteisöllisiä arvoja ei voi nostaa pöydälle tarkastelun kohteeksi. Niitä ei voi argumentoida eikä vaihtaa toisiin.

Kulttuuriperintöprosessissa, jota Laurajane Smith tulkitsee, on sen sijaan kyse yhteisön identiteettiä koskevasta neuvottelusta. Muistelun ja kerronnan avulla toteutetussa vuoropuhelussa menneisyydelle annetaan yhteisiä merkityksiä nykyhetken lähtökohdista. Dialogin tuloksena tapahtuu gadamerilainen horisonttien sulautuminen. Kullakin asukkaalla on omat muistonsa, jokaisella talolla on tarinansa. Neuvottelu ei siis koske näihin tarinoihin sisältyvien yhteisöllisten arvojen vaihtamista. Kysymys on sen sijaan siitä, mitä nostetaan julkisesti esiin: kenen muistot ja kokemukset? Aineellinen kulttuuriperintökohde syntyy valinnan ja uudelleen kerronnan myötä, kun tarinoita liitetään esimerkiksi rakennukseen. Nykyhetken tarpeiden kannalta käyttökelpoiset tulkinnat valitaan tietoisesti, eikä negatiivista tuoda kulttuuriperintönä julkisuuteen. Se, mitä prosessissa ei nosteta esiin, puolestaan kätkeytyy ja muuttuu hiljaiseksi tiedoksi.

Tutkimuksessa Kuudennen osan tarinoista rakennettu kulttuuriperintö rakentuu dialogissa, jonka osallisia ovat alueen asukkaat ja minä tutkijana.

99 Smith 2006, 1–2.

100 Smith 2006, 44, 65–66; Smith & Waterton 2009, 292–293.

101 Samuel 1994, 269; ks. myös Smith 2006, 62.

Tutkimustiedon paikaksi muodostuu verkostomainen suhdejärjestelmä, konteksti, jossa myös tutkija on osana. Teemu Tairan ajatusta mukailleen: tutkija kulkuneuvoineen ja työkalupakkeineen on osa tarkasteltavaa maastoa.¹⁰²

Yhtä ja toista tietoa

Kulttuuriympäristö on viranomaisten hallinnointia varten luoma käsite, joka yhdistää eri arvotekijöitä ja suojelusektoreita. Suomeen se on monen muun hallinnollisen käsitteen tavoin tullut Ruotsista (*kulturmiljö*). Satakunnan kulttuuriympäristöohjelmassa kulttuuriympäristö on määritelty seuraavasti:

Kulttuuriympäristö on yleiskäsite, jolla tarkoitetaan ympäristöä, jonka ominaispiirteet ilmentävät kulttuurin vaiheita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Kulttuuriympäristöön liittyvät erottamattomasti ihmisen sille antamat merkitykset ja tulkinnat. Kulttuuriympäristöön määritellään kuuluvaksi myös muinaisjäännökset ja perinnebiotoopit. Rakennettu kulttuuriympäristö viittaa käsitteenä sekä konkreettisesti rakennettuun ympäristöön että maankäytön ja rakentamisen historiaan ja tapaan, jolla se on syntynyt. Rakennettu kulttuuriympäristö muodostuu yhdyskuntarakenteesta, rakennuksista sisä- ja ulkotiloineen, pihosta, puistoista sekä erilaisista rakenteista, kuten esimerkiksi kadut tai kanavat.¹⁰³

Vaikka kulttuuriympäristö periaatteessa kattaa kaiken ihmisen muokkaaman ympäristön, yleensä sillä tarkoitetaan viranomaisten inventoinnissa tai selvityksessä arvokkaaksi määrittelemää ympäristöä, esimerkiksi valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesti merkittäviä alueita ja kohteita.¹⁰⁴ Tutkimusalueena olevan valtakunnallisesti arvokkaan kulttuuriympäristön, Porin Kuudennen osan, kaavamuutoksen suojeluratkaisut perustuivat Satakunnan Museon vuosina 2008–2009 toteuttamaan rakennusinventointiin. Kohteiden havainnoinnin ja valokuvauksen ohella selvitystyössä hyödynnettiin arkistomateriaalia, kuten rakennuspiirustuksia, palovakuutusia, vanhoja valokuvia ja muutospiirustuksia. Asukkailta kysyttiin tietoja remonteista, rakennusten

102 Taira 2004, 57, 61.

103 Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009, 6; ks. myös ympäristöministeriön ja Museoviraston rakennusperintöportaali, käsitteistö, <http://www.rakennusperinto.fi/kulttuuriymparisto/kasitteisto/fi_FI/Kasitteisto/>.

104 Arkkitehti Helena Teräväinen on väitöstudiumissaan selvittellyt kulttuuriympäristön diskursiivista muodostumista. Käytännössä arvokkaiden kulttuuriympäristöjen voidaan havaita tarkoittavan erilaisilla rastereilla kartalle merkittyjä alueita, jotka tulee huomioida maankäytön suunnittelussa. Teräväinen 2006.

erilaisista käyttövaiheista sekä tulevista suunnitelmista. Inventoinnissa kootut tiedot tallennettiin Satakunnan Museon Pakki-inventointisovellukseen.

Rakennusinventointi on pääasiassa maankäytön suunnittelua palveleva, kulttuuriympäristön säilyttämiseen liittyviä kysymyksiä valottava taustaselvitys.¹⁰⁵ Hyvin tehty rakennusinventointi tarjoaa luotettavaa pohjatietoa tutkimusalueesta. Inventoinnin perusteella muodostettu käsitys alueesta rakennuksineen on kuitenkin vain yksi mahdollinen näkökulma, joka heijastaa positivistista käsitystä maailmasta mitattavista objekteista koostuvana kokonaisuutena. Tutkimuksessani rakennusinventoinnin yhteydessä kerätty tieto alueen rakennuskannasta ja kaavoituksen pohjaksi tehty rakennusten kulttuurihistoriallinen arvoluokitus edustavat virallista, asiantuntijoiden tuottamaa, eksplisiittistä ja mahdollisimman yleispätevää tietoa. Virallisen tiedon tavoitteena on, että sitä on helppo prosessoida, tallentaa ja jakaa.¹⁰⁶ Yksi tärkeimpiä virallisen tiedon tunnusmerkkejä on se, että viranomaiset itse muotoilevat tutkittavaksi asetetut kysymykset.¹⁰⁷

Tutkimuksessani tulkiten maankäyttöä ja rakentamista säätelevän viranomaistoiminnan vaikutusta rakentamiseen ja asumiseen Martin Heideggerin luoman käsitteen *Gestell* avulla. Heideggerin tarkoituksiinsa omima saksan kielen sana, josta tutkimuksessa käytän suomennosta *puite*, tarkoittaa arkkitehtuurissa kehystä tai kehikkoa, joka asettaa jollekin rajan.¹⁰⁸ Esimerkkinä puitteesta Heidegger käyttää oman aikansa modernia vesivoimalaa Rein-virrassa. Voimalan välityksellä jokeen kätkeytyvä voima on erotettu kokonaisuudesta ja valjastettu sähköntuotantoon. Patoaltaassa seisotettua vesivarastoa Heidegger kutsuu varannoksi.¹⁰⁹

Kuudennen osan rakennusinventoinnissa viranomaiset tutkivat ja arvottivat rakennusperintöä pääasiallisesti materiaalisina ja visuaalisina objekteina, joiden tärkein arvotekijä olivat autenttisenä säilyneet rakennusosat. Yksittäisten kiinteistöjen ja rakennusten merkitystä arvioitiin ennen kaikkea hyvin säilyneen aluekokonaisuuden kannalta, jolloin keskiössä olivat valtakunnallisessa RKY-inventoinnissa huomioidut kaupunkikuvalliset sekä kulttuurihistorialliset arvot. Lähtökohtana oli kaupunginosan nykyinen rakennuskanta ja sen historiallinen kerrostuneisuus.¹¹⁰ Suojelukohteiden valinnan avainkysymykseksi määrittyi aluekokonaisuuden muutoksen sietokyky.¹¹¹ Vaikka arvottamisen perustana oli alueen rakennuskannan muodostama fyysinen kokonaisuus,

105 Härö & Forsius 2007, 3.

106 Hänninen et al. 2005, 3–4; ks. myös Fingerroos & Peltonen 2006, 12.

107 Fingerroos & Peltonen 2006, 12; ks. myös Häkli 1997, 46–47.

108 Heidegger 2007b, 23–24.

109 Heidegger 2007b, 20.

110 Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 5, 20–21.

111 Nummelin 2012, 68.

eksistentiaalisesti talot tulivat irrotetuiksi yhteisöllisten arvojen muodostamasta perustasta ja identifioiduksi rakennustutkimuksen kohteeksi.¹¹² Tutkimuksessa hallinnollista tietoa tuottava rakennussuojelun viranomaistoiminta nähdään puitteena, joka kokoaa siihen sisältyvät suojelukohteet varannoksi. Rakennukset tulevat erotetuiksi yhteisön aineettomasta kulttuuriperinnöstä analogisesti sille, miten voimallaitoksessa erotetaan voima, joka sisältyy Reinvirtaan.¹¹³ Kun talo autenttisine säilyneine rakennusosineen ja tyylipiirteineen sitten määritellään kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi, siitä tulee varantoa (myös osa kansallisvarallisuutta). Samalla kätkeytyy talon ontologinen merkitys rakennelmana, joka jäsentää ihmisen suhdetta elämään ja maailmaan.

Kuudennen osan asukkaiden arvostus puolestaan nousi yhteiseksi koetun aineettoman perinnön merkityksestä yhteisölle. Asukkaiden tulkinta on virallista tietoa haastavaa ja täydentävää. Tällainen niin kutsuttu *toinen tieto* on luonteeltaan yksityiskohtaista, kokemuksellista, paikantunutta ja pohdiskelevaa.¹¹⁴ Tavoitteenani on asukkaiden asuinalueeseensa liittämiä arvomerkityksien esiin nostaminen kulttuurisesti kestävä, paikalliseen tietoon nojautuvan maankäytön suunnittelun perustaksi. Lähtökohta ei merkitse virallisen tiedon arvon tai pätevyyden kiistämistä, vaan avausta keskustelulle, jossa ovi pidetään avoinna myös vaihtoehtoisille todellisuuden tulkinnoille.¹¹⁵ Yhteisöllinen kulttuurinen tieto, jota tutkimuksessa tarkastellaan aineettoman kulttuuriperinnön käsitteen kautta, liittyy niihin tiedollisiin ja kokemuksellisiin rakenteisiin, joiden varassa ihmiset selittävät, ymmärtävät ja arvioivat yhteisönsä todellisuutta.

Alun perin luonnontieteellisesti suuntautunut, mutta sittemmin positivismiin vastaisen tieteenfilosofisen näkemyksen omaksunut unkarilais-brittiläinen tutkija Michael Polanyi tunnetaan erityisesti *hiljaista tietoa* (*tacit knowledge*) koskevista tutkimuksistaan. Aineettoman kulttuuriperinnön sisältämä hiljainen tieto ilmenee muun muassa erilaisina tapoina, käytäntöinä ja tuntemuksina. Hiljainen tieto on luonteeltaan intuitiivista tietämystä, joka karttuu ihmiselle toiminnallisen kokemuksen kautta. Hiljaisen tiedon perusta

112 Ks. myös El Harouny 2008, 88–95

113 Elisa El Harouny huomauttaa, että jo rakennussuojelun käsite itsessään sisältää subjekti–objekti–asetelmaan viittaavan mielikuvan rakennuksista ympäristöstä erillisinä suojelun kohteina. El Harouny 2008, 90. Myös Barbara Kirshenblatt-Kimblett on todennut, että kulttuuriperinnön listauksella on tapana irrottaa kohteet kulttuurisesta kontekstistaan. Kirshenblatt-Kimblett 2004, 57; Smith 2006, 274.

114 Toisen tiedon muotoina voidaan pitää muun muassa täsmätietoa, vastatietoa, heikkoa tietoa ja hiljaista tietoa. Tutkimuksessa toista tietoa lähestytään *hiljaisen tiedon* käsitteen kautta. Hänninen et al. 2005, 3–4; ks. myös Fingerroos & Peltonen 2006, 12.

115 Elisa El Harouny on kiinnittänyt huomiota siihen, miten institutionaalisen suojelun myötä paikallinen kulttuuriperintö on tullut vedetyksi kansallisten ja kansainvälisten strategioiden piiriin. El Harouny 2008, 93; ks. myös Koponen 2001, 16.

on arjen rutiineissa ja se liittyy kiinteästi henkilön sisäistämiin ihanteisiin ja arvoihin. Hiljainen tieto on siis hyvin henkilökohtaista, mutta toisaalta sitä kertyy myös erilaisille yhteisöille. Siihen kuuluvat muun muassa yhteisön toimintaa ohjaavat arvot.¹¹⁶ Zimbabwen kansallisen komitean apulaispääsihteerinä UNESCOssa työskentelevän Dawson Munjerin mukaan konkreettista kulttuuriperintökohdetta voi ymmärtää vain tulkittuna yhteisöllisten arvojen kautta:

Cultural heritage should speak through the values that people give it and not the other way round. Objects, collections, buildings, etc. become recognized as heritage when they express the value of society and so the tangible can only be understood and interpreted through the intangible. Society and values are thus intrinsically linked.¹¹⁷

Yhteisöllisillä arvoilla tarkoitetaan yhteisössä vallitsevia käsityksiä hyvästä elämästä ja tavoiteltavista päämääristä, joita vasten yksilöt peilaavat omaa toimintaansa.¹¹⁸ Ihmisen kaikessa toiminnallisuudessa on viime kädessä kyse pyrkimyksestä integroitua omaan kulttuuriin ja löytää itselleen yhteiskunnallinen merkitys.¹¹⁹ Yhteisöllisiin arvoihin tukeudumme arvioidessamme, miten eri tilanteissa kulloinkin on järkevää toimia. Sisäistämämme arvomerkitukset muodostavat yhteisen taustaymmärryksen, jonka pohjalta voimme vaihtaa ajatuksia toisten samaan yhteisöön kuuluvien kanssa. Yhteisölliset arvot eivät ole kokoelma sääntöjä, jotka voidaan tehdä eksplisiittiseksi. Ne voivat ohjata toimiamme ja tehdä elämästämme merkityksellisen vain pysyessään artikuloimattomina. Elämän tärkeimmät ja merkityksellisimmät asiat eivät ole kriittisen reflektion saavutettavissa, eikä niiden pidäkään olla. Perustastaan irrotettuina arvot näyttäytyvät subjektin asetettavissa ja vaihdettavissa olevina. Koska voimme itse asettaa ne, voimme tarvittaessa myös luopua niistä.¹²⁰

Yhteisölliset arvot ja normit eivät ole kuten porrasaulan ilmoitustaululle kiinnitetyt taloyhtiön järjestyssäännöt vaan sisältyvät implisiittisesti aineetomaan kulttuuriperintöön. Poliitiikan tutkija Sakari Hännisen mukaan yhteisön arvoja käsittelevää hiljaista tietoa, joka on perinteeksi, muistiksi ja tavaksi iskostunut, on vaikea pukea sanoiksi, ja siksi siitä kerrotaan epäsuorasti muun muassa myyteissä.¹²¹ Hän käyttää esimerkkinään Montesquieun *Persialaisissa*

116 Hänninen 2005, 107.

117 Munjeri 2004, 13; Smith 2006, 108, 112; Smith & Waterton 2009, 292.

118 Anttila 1982, 20; *Arvot, moraali ja yhteiskunta* 2005, 7.

119 Tontti 2005, 395.

120 Dreyfus 1998, 208–214.

121 Hänninen 2005, 114.

*kirjeissään*¹²² (alkup. 1721) kertomaa myyttiä troglodyyteistä, muinaisessa Arabiassa eläneestä tarunomaisesta kansasta. Myytti käsittelee aiemmilta sukupolvilta perittyjen hyveiden eli yhteisössä keskeisten arvojen noudattamista ja niiden merkitystä yhteisön menestymiselle.¹²³

Myytin mukaan troglodyytit olivat alkujaan niin ilkeitä ja verenhimoisia, ettei heidän keskuudessaan ollut minkäänlaista tasapuolisuuden eikä oikeuden periaatetta, ja siksi he joutuivat tuhon omiksi. Koko kansasta jäi jäljelle vain kaksi hyveitä rakastavaa ja oikeudentuntoista perhettä. Tästä lähtien troglodyyttien keskuudessa vallitsikin niin suuri hyveellisyys, että asukkaat suorastaan kilpailivat lahjojen antamisessa toisilleen, eikä yhdessä koottua omaisuutta katsottu tarpeelliseksi edes jakaa. Kävi sitten niin, että naapurikansat kävivät kateellisiksi ja alkoivat havitella itselleen kansan omaisuutta. Troglodyytit katsoivat parhaaksi valita itselleen kuninkaan ja kääntyivät asiassa kaikkein oikeamielisimmän vanhuksen puoleen. Vanhus kuitenkin lausui murheen murtamana: ”Te annatte minulle kruunun, ja jos te välttämättä tahdotte, täytynee minun se ottaa. Mutta tietäkää, että kuolen tuskasta nähtyäni syntyessäni luolaihmiset vapaina ja nähdessäni heidät nyt orjuuteen vaipuneina.” Hänen perustelunsa kuului: ”Teidän hyveenne alkaa käydä teille rasittavaksi. Siinä tilassa, missä te nyt olette, kun teillä ei ole päällikköä, teidän täytyy olla hyveellisiä vasten tahtoannekin. Muutoin ette voisi pysyä pystyssä, vaan suisitte esi-isienne onnettomuuteen. Mutta tämä ies tuntuu teistä liian kovalta: te olisitte mieluummin ruhtinaan alamaisia ja tottelisitte kernaammin hänen lievempiä lakejansa kuin omia tapojanne. Te tiedätte voivanne silloin tyydyttää kunnianhimoanne, hankkia rikkauksia ja venyä veltossa hekumassa. – – Ja mitä vaaditte minua tekemään? Kuinka saatan minä käskeä jotain luolaihmistä? Ajatteletteko niin, että hänen olisi suoritettava hyveellinen teko sen tähden että minä sitä käsken, hänen, joka tekisi sen ilman minuakin, vain oman luontonsa taipumuksesta?”¹²⁴

Muiden kanssa jakamamme jokapäiväiset taidot ja toimet, joiden kautta tulemme sosiaalisen yhteisön jäseniksi, muodostavat elämän mielekkyydelle välttämättömän taustan. Ne ovat maaperä, josta ihminen kasvaa.¹²⁵ Kirjailija Michel Tournier kuvaa näitä yhteisöllisiä käytäntöjä ja arvokäsityksiä autiolla saarelle haaksirikkoutuneen Robinsonin suulla:

Minä tiedän nyt että jokainen ihminen kantaa itsessään – ja ikään kuin yläpuolellaan – haurasta ja monisyistä tapojen, vastausten, refleksien,

122 Montesquieu 1955, 49–60.

123 Ks. myös Hänninen 2000, 41.

124 Montesquieu 1955, 59; ks. myös Hänninen 2005, 112–113.

125 Dreyfus 1998, 208–209.

mekanismien, mietteiden, unien ja syysuhteiden rakennelmaa joka on muodostunut ja kaiken aikaa muuttuu jatkuvassa kosketuksessa kaltaisiin.¹²⁶

Vaikka kulttuurinen tieto on osin vaikeasti sanallistettavaa, se välittyy tehokkaasti yhteisön jäsenten välisen vuorovaikutuksen kautta.¹²⁷ Monilla Kuudennen osan asukkailla on sukupolvien mittainen side asuinalueeseensa, ja tämä näkyy alueeseen liittyvien tarinoiden runsautena. Vielä muistetaan hyvin, millaista oli elämänmeno 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, kun elanto ansaittiin tiilitehtaalla, Rosenlewilla tai pumpulitehtaalla, ja arjen tomut vihdottiin lauantaisin pois Nylundin yleisen saunan pitkillä lauteilla.¹²⁸ Näihin arkisiin tarinoihin sisältyy implisiittistä hiljaista tietoa, joka luotaa yhteisöllisiä arvokäsityksiä.

Kaikki paikallaan

”Mitä on aika, paikka ja nyt ja ikuinen? Et ole paikassa, vaan paikka sinussa.”¹²⁹

Toinen tieto on luonteeltaan paikallista. Siksi myös tutkimukseni näkökulma sitoutuu paikkaan, Porin Kuudenteen osaan – sen asukkaisiin, rakennuksiin ja paikan muistettuun menneisyyteen. Tulkintamme paikasta muodostuu liikkuessamme siellä ruumiillisina olentoina. Koemme paikan kaikilla aisteilla ja tulkintaamme vaikuttavat myös aiemmat paikkakokemuksemme. Rakennettu ympäristö on osa meitä, arkista elämäämme ja muistojamme.¹³⁰

1900-luvun alkuvuosikymmeninä kulttuurintutkimuksessa oltiin taipuvaisia tulkitsemaan ihmisten olevan fyysisesti ja sosiaalisesti osa asuinpaikkaansa. Nykyään ajatellaan pikemminkin luvun alussa siteeratun, 1600-luvulla eläneen mystikko ja runoilija Angelus Silesiuksen tavoin, että paikkakokemukset ovat

126 Tournier 1980, 5; ks. myös Karjalainen 2006a, 126–127; Gadamer 2012, 303.

127 Hänninen 2005, 107.

128 Laine, Toivo H. (s. 1928) 3.9.2008.

129 Juvonen 1959.

130 Paikka ja tila ovat eri tieteenaloilla saaneet toisistaan poikkeavia tulkintoja. Tässä tutkimuksessa kyseessä on muun muassa humanistisen maantieteen piirissä käsitelty merkityksiä sisältävä ja tuottava paikka. Esimerkiksi Pauli Tapani Karjalainen määrittelee paikan olevan ”inhimillisillä merkityksillä ja arvostuksilla ladattu ympäristö”. Paikan eksistentiaalinen ulottuvuus ilmenee hänen mukaansa ”elettyinä sijainnillisuutena, jolloin sijainti ei ole vain objektiivinen tosiasia, vaan inhimillisen merkityksenannon luoma ilmiö”. Karjalainen 1988, 97; ks. myös Åström 2004, 23; Åström 1998, 318.

osa meitä. Myös tulkinta yksilön ja yhteisön välisestä suhteesta on muuttunut. Kulttuuria ei enää niinkään tarkastella kollektiivisen kansan vaan yksilöiden kokemusten kautta. Samalla käsitykset identiteetistä ovat muuttuneet entistä kompleksisemmiksi. Selvää on kuitenkin, että identiteetin, yhteisön ja paikan väliset suhteet muodostavat tiiviin kudelman.¹³¹ Identiteetin muodostumiselle juurtuminen omaan kotiseutuun ja sen perinteeseen on erityisen merkittävää.¹³²

Identiteetti

Alueellinen identiteetti on usein emotionaalisesti latautunutta tietoisuutta omista juurista. Se rakentuu yhteisyyden ja kuulumisen kokemuksille. Identiteetin rakennuspuita ovat muun muassa omakohtaiset muistot, kotiseudusta kerrotut tarinat ja kokemusten merkitsemät fyysiset paikat.¹³³ Folkloristi Anne Heimon mukaan alueellisessa identiteetissä on kysymys ”kuulumisesta johonkin alueeseen, yhteenkuuluvuuden tunteesta alueen muiden asukkaiden kanssa sekä siitä, miten asukkaat hahmottavat alueensa kokonaisuutena ja tiedostavat sen erityisluonteen. Alueelliseen identiteettiin kuuluu myös kyky erottaa alue muista alueista ja ulkopuolinen meistä.”¹³⁴ Identiteetti ei nykytutkimuksen mukaan ole pysyvä. Meneillään on aina vähittäinen muutosprosessi, jossa suhteutamme ympäristön sisältämät elementit osaksi omaa elämäämme, ja näin uudelleenrakennamme itseämme suhteessa maailmaan.¹³⁵

Alueellisen identiteetin ohella käytetään käsitettä *paikkaidentiteetti*. Anssi Paasin mukaan paikkaidentiteetissä on kysymys yksilöllisestä kokemuksesta, kun taas alueellinen identiteetti liittyy pikemminkin yhteisölliseen kokemukseen.¹³⁶ *Paikan identiteetti* eli tunnistettavuus ja paikkaan identifioituminen eli paikan omaksi tunteminen, tulee erottaa toisistaan.¹³⁷ Klassikkoteoksessaan *Place and Placelessness* (1976) Edward Relph on määritellyt paikan identiteetin (*identity of a place*) olevan fyysisten piirteiden, käytön sekä paikkaan liittyvien merkitysten muodostama kokonaisuus. Paikan identiteetti erottaa paikan kaikista muista paikoista. Paikkaidentiteetillä (*identity with a place*) eli paikkoihin

131 Esimerkiksi kulttuuriperinnön tutkija Maarit Grahn on väitöstutkimuksessaan käsitellyt perheyhtiön sitoutumista paikkaan historiatietoisuuden ja paikallisen vaikuttavuuden näkökulmasta. Grahn 2014, 103–129, 254–256; ks. myös Knuutila 2006, 9–10.

132 Haanpää 2008, 267.

133 Paasi 1986, 38.

134 Heimo 2001, 138; ks. myös Paasi 1986, 37.

135 Corsane 2005, 9; ks. myös Smith 2006, 53.

136 Relph 1976; Paasi 1984a, 155; Paasi 1984b, 113; Paasi 1986, 29.

137 Knuutila 2006, 9; sit. Relph 1976.

identifioitumisella Relph puolestaan tarkoittaa paikkoihin kytkeytyvien tunne-
siteiden, merkitysten ja muistojen kokonaisuutta.¹³⁸

Humanistisen maantieteen näkemysten mukaan paikkoihin sidotut muistot
ovat keskeisessä osassa ihmisen identiteetin muodostumisessa ja pysyvyydessä.
Muistojen avulla ihminen hahmottaa maailmaa ja antaa tämänhetkisille koke-
muksilleen merkityksiä.¹³⁹ Maantieteilijä Pauli Tapani Karjalainen rakentaa
oman tulkintansa identiteetin ja paikan välisestä suhteesta *topobiografiana*.¹⁴⁰
Käsitteellä hän tarkoittaa elämäkerrallisten paikkakokemusten tulkintaa.
Topobiografian ydinajatus on, että muistoina esittyvät ajan ja paikan sidokset
rakentavat kunkin yksilön itseyden tai minuuden.¹⁴¹ Jos unohtaisimme paik-
kamme, unohtaisimme myös itsemme, koska emme tietäisi, mistä saavumme
ja mihin lähdemme.¹⁴²

Myös pohjoismaisen etnologian tutkija Anna-Maria Åström on 1990-luvun
kyselyaineistoihin perustuissa artikkeleissaan tutkinut muistojen merkitystä
paikkaan juurtumiselle. Tulkintojen moniäänisyyden huomioiden hän nos-
taa esille helsinkiläisten asukkaiden omat kokemukset kaupungin historiasta
toisen maailmansodan jälkeen 1940–1950-luvulla. Keski kaupungilla asunei-
den muistelun keskiössä oli kotitalon ohella oma asuinkortteli.¹⁴³ Vallilassa,
työläisten asuttamissa ahtaissa hellahuoneissa monet arjen toimet suoritettiin
kodin seinien ulkopuolella, ja naapuruston merkitys korostui. Niin keskustassa
kuin laitakaupungilla elävimmät lapsuusmuistot liittyivät oman kotipihan sosi-
aalisiin tapahtumiin. Arkielämässä tärkeitä paikkoja olivat myös kodin lähellä
sijainneet maito- ja sekatarvakaupat. Aineiston perusteella Åström tekee sen
johtopäätöksen, että kokonainen kaupunginosa on identifioitumisen kannalta
liian suuri alue. Sen sijaan esimerkiksi asuinkortteli Kluuvissa tai erillinen
talojen ryhmittymä, kuten Vallilan Punakuntsit¹⁴⁴, luo paikkaan sitoutumisen
prosessille sopivat puitteet.¹⁴⁵

138 Relph 1976, 45; ks. myös Haarni et al. 1997, 18.

139 Haarni et al. 1997, 16.

140 Varhaisemmissa kirjoituksissaan Karjalainen käyttää myös käsitettä geobiografia.
Ks. esim. Karjalainen 2004, 59.

141 Karjalainen 2006, 83.

142 Karjalainen 1997, 240.

143 Helsinki oli niin sanottu korttelikaupunki, jossa jokainen kortteli itsessään oli kuin
kaupunki pienoiskoossa. Franzén 1992; ks. myös Åström 1998, 5, 9, 19–21.

144 Nimen takana on talot rakennuttanut Helsingin Kaupungin Kunnalliset Työväen-
asunnot. Åström 1999, 83.

145 Åström 1999, 115; Åström 1998, 316; Åström 1999, 94; Åström 1999, 108; Åström
2004, 26.

Paikka

Martin Heideggerille paikan käsitteessä keskeistä on yhteen kokoaminen. Hän ottaa esimerkiksi Heidelbergissa sijaitsevan vanhan sillan. Heideggerin mukaan silta toimii eräänlaisena kulminaatiopisteenä, joka jäsentää sitä ympäröivää maisemaa tehden näkyväksi joen vastakkaisten rantojen välisen suhteen, vastakkaisuuden. Silta asettuu vuoropuheluun sen alla virtaavan joen kanssa sitä kuitenkaan patoamatta. Kaartuessaan virran yli se toimii myös ihmiselämän rajallisuuteen liittyvänä vertauskuvana vastarannalle johdattamisesta. Ihmisen rakentama silta luo olemassaolollaan paikan, jonka ympärille maisema ja tila jäsentyvät. Kuudennen osan keskustasta erottava Valtionsilta avaa asukkaiden maiseman Heideggerin hahmottelemalla tavalla. Paitsi sillat ovat myös talot tällaisia samanaikaisesti sekä käytännön tarpeita palvelevia että symbolisesti ihmisen suhdetta elämään ja maailmaan jäsentäviä rakennelmia.¹⁴⁶

Esitelmässä *Rakentaa asua ajatella* (1955) Martin Heidegger esitti asumisen eräänlaisena, joskin jo tuolloin vanhanaikaisena ideaalina Schwarzwaldhausin, eteläsaksalaisen talonpoikaistalon, jossa on massiivinen katto ja joka vaikuttaa tiukasti maahan juurtuneelta. Rakennus liittyy selkeästi tietyn kulttuuripiirin alueelle ja sen muotokieli kasvaa seudun perinteestä. Talotyyppi on sukupolvien saatossa sopeutunut paikallisiin luonnonolosuhteisiin – esimerkiksi lumi valuu pois jyrkkälappeiselta katolta talvisin.¹⁴⁷ Heidegger kuvailee runollisesti:

Kyky on asettanut talon tuulensuojaiselle rinteelle kohti päivää niittyjen keskelle lähteen lähelle. Se on antanut sille leveän ja liioitellun paanukaton, jonka sopiva kaltevuus kestää lumikuorman ja pitkälle alas ulottuvana suojelee kamareita pitkien talviöiden myrskyiltä. Se ei ole unohtanut alttarinurkkausta yhteisen pöydän takaa, se on järjestänyt kamareihinsa pyhitetyt paikat lapsivuoteelle ja kuolinpuulle, kuten siellä kutsuttiin ruumisarkkia, ja näin se on saman katon alle luonnostellut pääpiirteet eri sukupolvien kulkuun halki aikojen.¹⁴⁸

Kullekin ihmiselämän vaiheelle syntymästä kuolemaan on talossa varattu oma paikkansa. Näin talo konkretisoi ja selkeyttää ihmisen olemassaoloa maailmassa, toimii sisimmän olemisemme mallina. Rakentaminen ja asuminen ovat ihmisen vuoropuhelua maailman kanssa, jolloin talolla on eräänlainen välittäjän rooli ihmisen ja maailman (ajan ja paikan) välillä. Se selkeyttää ja tekee näkyväksi ihmisen ja paikan välistä suhdetta tarjoten ihmiselle kodin.¹⁴⁹

146 Heidegger 2009a, 31–33.

147 Heidegger 2009a, 39.

148 Heidegger 2009a, 39.

149 Karhunen 2007a, 28.

Arkkitehtuurihistorioitsija ja -teoreetikko Christian Norberg-Schulz yhdistää Martin Heideggerin tulkintaan psykologisen lähestymistavan. Norberg-Schulzin mukaan asuminen tarkoittaa kuulumista konkreettiseen paikkaan. Ympäristölliset elementit, kuten substanssi, muoto ja rakenne ovat keskeisiä paikan olemuksen tai virittyneisyyden, *genius locin*, muodostumisessa. Paikalliset olosuhteet (ilmasto, luonnonmuodot ja kasvillisuus) vaikuttavat vahvasti myös siihen, minkälaiseksi tietyn paikan rakennuskanta muovautuu.¹⁵⁰

Yhteisö

Asuminen on siis ilmiö, joka sitoo ihmisen paikkaan.¹⁵¹ Samassa paikassa asuvat ihmiset liittyvät myös toisiinsa muodostaen yhteisön. Empiirisessä yhteisötutkimuksessa yhteisö on yleensä käsitetty alueellisesti rajattavissa olevaksi, sosiaalisen vuorovaikutuksen ja yhteenkuuluvuuden tunteiden ja muiden symbolista yhteisyyttä osoittavien ilmiöiden yksiköksi.¹⁵² Jokainen yhteisö on omanlaisensa. Yhteisö voidaan määritellä muun muassa sen piirissä yleisesti tunnustettujen arvojen ja normien perusteella. Yhteisten arvojen pohjalle rakentuneen yhteisön olemassaolo perustuu sen jäsenten vastavuoroiseen tukeen ja solidaarisuuteen.¹⁵³ Nykyisin yhteisön kiinnittymistä fyysiseen paikkaan ei aina korosteta, vaan sitä tarkastellaan moraalisenä ja tunnepitoisena verkostona, joka sitoo henkilöitä vuorovaikutussuhteisiin toistensa kanssa esimerkiksi internetissä.¹⁵⁴ Raja yhteisön ja ympäröivän maailman välillä on liukuva. Ihmiset myös kuuluvat samaan aikaan useampiin yhteisöihin, kuten työ- ja harrastusyhteisöön.¹⁵⁵ Asukkaiden muodostamaan yhteisöön kuulumisen saakin erilaisia muotoja sen mukaan, millaisia ja miten kiinteitä sidoksia kullakin henkilöllä on paitsi asuinpaikkaansa, myös sen ulkopuolelle.¹⁵⁶

Folkloristi Kaisu Kortelainen määrittelee väitöskirjassaan joensuulaista Penttilän sahayhteisöä käsitteen *lokaliteetti* (*locality*) kautta.¹⁵⁷ Etnologi Veikko Anttila on todennut Jyväskylän Tourulan kaupunginosan olevan lokaliteetti.¹⁵⁸ Anthony Leedsiltä peräisin oleva käsite tarkoittaa paikallista yhdyskuntaa, joka pitää sisällään monitasoisten suhteiden verkostoja, kuten perhe- ja sukulaisuus-

150 Norberg-Schulz 1996, 422, 425; ks. myös Passinmäki 2011, 96–100.

151 Forss 2007, 189.

152 Lehtonen 1990, 12–28; ks. myös Kortelainen 2008, 41.

153 Lohmann 1996, 4; ks. myös Kirveennummi & Räsänen 2000, 16.

154 Heinonen 2004, 222, 242; Kortelainen 2008, 42.

155 Kortelainen 2008, 40, 42; Holmila 2001, 12–14; Sassi 2002, 59; Bäcklund 2002, 147; Jovero & Horelli 2002, 47–48.

156 Kirveennummi & Räsänen 2000, 14; Paasi 1986, 47.

157 Kortelainen 2008, 41.

158 Anttila 1982, 17–18, 154–155.

suhteita, paikallisia ystävyys-suhteita ja työhön liittyviä suhteita. Väestö on saat-
tanut muuttaa sinne eri paikoista, mutta heitä yhdistää jokin ekologinen tai
taloudellinen tekijä. Lokaliteetti korostaa ekonomisen resurssin tärkeyttä sekä
yhteisön kiinnittymistä johonkin tiettyyn aikaan ja paikkaan.¹⁵⁹ Määritelmä
sopii hyvin myös muisteltuun Porin Kuudenteen osaan, jonka asukkaita alku-
peräisestä kotipaikasta riippumatta yhdisti heidän taloudellinen ja sosiaalinen
asemansa teollisuustyöntekijöinä ja kaupungin vuokratilajelijöinä.¹⁶⁰

Kortelainen erottaa toisistaan historiallisen tehdasyhdyskunnan ja muis-
telukerronnassa konstruoidun muistellun yhteisön.¹⁶¹ Muisteltu yhteisö lähe-
nee Benedict Andersonin määrittelemää *kuvitteellisen yhteisön (imagined
community)* käsitettä. Kuvittelun yhteisön kaikki jäsenet eivät välttämättä kos-
kaan kohtaa toisiaan, mutta yhteisyyden tunne voi silti olla hyvin vahva.¹⁶²
Myös omassa tutkimuksessani ovat läsnä sekä nykyisten kuudesosalaisten
muodostama yhteisö, joka esimerkiksi osallistui kaavaprosessin aikana jär-
jestettyihin tiedotustilaisuuksiin ja muisteluiltoihin, että muisteluilloissa,
haastatteluissa ja muistelmassa konstruoitu muisteltu yhteisö. Vaikka muistelu
suurimmaksi osaksi ajoittui noin 1930-luvun ja 1960-luvun väliseen aikaan,
muisteltua yhteisöä ei voi tarkasti rajata tiettyyn aikaan kuuluvaksi.¹⁶³

Kortelainen lähestyy tutkimuksessaan tehdasyhteisöä paitsi muistellun pai-
kan, myös sen jäsenten välisen vuorovaikutuksen kautta. Yhteisön sosiaalisten
suhteiden kuvauksessa korostui kolme aihepiiriä: valta, vastuu ja yhteishenki.
Ne määrittivät sitä, miten kertojien mielestä yhteisössä tuli toimia, mikä oli
oikein ja väärin.¹⁶⁴ Muistellussa yhteisössä painottui työläisten arkielämään ja
moraalikäsityksiin perustuva yhteisöllisyyden tunne. Kortelaisen tutkimalla
muistellulla Penttilän sahayhteisöllä on monia yhtymäkohtia Porin Kuuden-
nen osan asukkaiden muistellun yhteisön kanssa. Kaikki alueella asuvat tunsit-
vat toisensa, jopa niin, että yhteisö rinnastui perheen käsitteeseen. Naapuriapu
oli osa arkipäiväistä kanssakäymistä. Yhteistä oli myös sauna- ja pyykkitupa-
rakennuksen keskeinen rooli arjen kohtaupaikkana.¹⁶⁵

159 Kortelainen 2008, 41; sit. Leeds 1973, 15–30.

160 Toisin kuin Kuudes osa, Penttilän saha ja Tourulan kaupunginosa ovat tutkimus-
hetkellä olleet jo kadonneita yhteisöjä.

161 Kortelainen 2008, 42–43.

162 Anderson 1991, 6, 15–16; Lehtonen 1990, 124–125; ks. myös Kortelainen 2008, 42;
Smith 2006, 63–64.

163 Kortelainen 2008, 42.

164 Kortelainen 2008, 163, 214.

165 Kortelainen 2008, 120, 193.

Hyvyys, totuus ja kauneus

Arvoiksi voidaan nimittää vakaumuksia, jotka ohjaavat valintoja ja päämääriä elämässä. Arvo on jotakin, jonka ihminen kokee arvokkaaksi ja jota hän tavoittelee.¹⁶⁶ Asialla on *itseisarvo*, kun sitä pidetään arvokkaana sellaisenaan, ilman mitään muuta tarkoitusta tai päämäärää.¹⁶⁷ Usein itseisarvoina pidetään ominaisuuksia, kuten oikeudenmukaisuutta, ystävällisyyttä ja rehellisyyttä. Toisaalta myös jotkin konkreettiset asiat, kuten luonto, ihmissuhteet ja terveys saatetaan nähdä itsessään arvokkaina. *Välinearvoa* asialla tai esineellä on silloin, kun sen avulla pyritään saavuttamaan jokin toinen päämäärä. Esimerkiksi rahalla on välinearvoa. Näkemystä, jonka mukaan arvo on jonkin esineen tai asian ominaisuus, nimitetään *arvo-objektivismiksi*. Tällöin se, mitkä objektit ovat arvokkaita ja mitkä eivät, on objektiivinen seikka huolimatta siitä, että arvojärjestelmät muuttuvat ajan kuluessa. *Arvosubjektivismi* puolestaan edellyttää, että mikään asia ei ole luonnostaan arvokas, vaan arvot syntyvät vasta ihmisen arvoja luovan toiminnan kautta.¹⁶⁸ Jos Descartesin ajoilta periytyvä subjekti-objekti -jako kuitenkin Martin Heideggerin tavoin nähdään ehdottoman totuuden sijasta oman aikakautensa maailmankuvan tuotteena, raukeaa myös arvojen subjektiivisuuden ja objektiivisuuden välinen vastakkainasettelu.¹⁶⁹

Arvojen olemusta on pohdittu ja niitä on pyritty jaottelemaan eri tavoin jo antiikin ajoilta asti. Yhteisön hyvää koskevan ajattelun juuret juontuvat Platoniin ja Aristoteleeseen. Molemmat ymmärsivät, ettei yksilön ja yhteisön hyvää voi erottaa toisistaan. Yhteisön hyvä palvelee myös yksilön hyvää ja päinvastoin.¹⁷⁰ Platonin etiikka perustuu kolmeen hyveeseen, jotka ovat hyvyys, totuus ja kauneus. Ne ovat varsinaisia arvoja, joista kaikki muut arvot ovat johdettavissa. Näillä arvoilla ajatellaan olevan ehdotonta, hyödyistä riippumatonta merkitystä.

Hyvyys ja totuus

Martin Heidegger itse halusi sanoutua irti ihmisen hyvää ja pahaa, normeja, arvoja ja velvollisuuksia käsittelevästä diskurssista, jota hän kutsui teknisen

166 Järvelä 2002; ks. myös Tuominen 2004, 11.

167 Vilka 2003, 127.

168 Tuominen 1992, 36; Niiniluoto 1982, 70–71; ks. myös Wallenius 2012, 56. Arvon lähi-käsite *normi* on eräänlainen arvoihin perustuva kirjoittamaton toimintasääntö. Normit omaksutaan vanhemmilta ja esim. kyläyhteisöltä. Käyttätymisnormeilla pyritään ohjaamaan yksilöä oikeaan toimintaan eri tilanteissa, ja normin rikkomisesta seuraa paheksuntaa tai rangaistus. Knuutila 1989, 41–44.

169 Vilka 2003, 128.

170 Koskiaho 2002, 39.

maailman etiikaksi.¹⁷¹ Eettiset kysymykset eivät myöskään aktualisoidu, jos hänen filosofiaansa tarkastellaan pelkästään olemisen ontologisena tulkintana.¹⁷² Moraalisääntöjen sijaan Heideggerin etiikka perustuu *silleen jättämisen* ja *varsinaistumisen* ideoihin. Ihmisen on eletävä oma elämänsä ja toteutettava maailmasuhdettaan asumalla. Eettisen elämän kannalta tärkeintä on oikean suhteen löytäminen siihen faktiseen asuinpaikkaan, joka ihmiselle on annettu. Sitoutuminen kotiseutuun vahvistaa kokemusta siitä, että ihminen on osa ympäröivää todellisuutta.¹⁷³

Martin Heideggerin ajatuksia seuraten: olemassaolon situationalisesta luonteesta johtuen totuus on aina suhteellista – jonkun totuus jossain tilanteessa. Tieteellisen tutkimuksen edellytetään kuitenkin olevan jollain tasolla *totta*, tuottavan korkealaatuista ja täsmällistä tutkimustietoa olennaisista kysymyksistä. Kulttuurisesti kestävien rakennussuojelun menetelmien kehittämiseen tähtäävä tehtäväni tutkijana on Kuudennen osan tarinoihin sisältyvien arvojen tunnistaminen ja esiin nostaminen viranomaisten ja asukkaiden välisen vuoropuhelun pohjaksi. Yhteisölliseen arvoperustaan liittyvästä kriittisestä argumentoinnista sen sijaan eettisistä syistä pidättäydyn ja tyydyn kuvailevaan rooliin. Yksiselitteisen neutraaliksi asemaani ei kuitenkaan voi tässä suhteessa määrittellä. Aineiston tulkinta on aktiivinen hermeneuttinen prosessi ja esimerkkitapausten valitseminen kannanotto jo itsessään.

Tutkimukseni lähtökohtana on ollut halu irtautua positivistisista tutkimusperinteistä, jotka jo etukäteen jäsentävät ja rajaavat ajattelua.¹⁷⁴ Olen pyrkinyt gadamerilaiseen hermeneuttiseen dialogiin, jossa tulkinnat syntyvät tutkijan ja tulkinnan kohteiden näkemysten osittaisissa kohtaamisissa. *Kanssatutkijuiden* käsite on folkloristiikan ja uskontotieteiden ohella nostettu esiin monissa yhteiskuntatieteiden alaan kuuluvissa tutkimuksissa.¹⁷⁵ Kanssatutkijuus tarkoittaa tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden osallistumista tulkintojen tuottamiseen ja niiden kommentoimiseen tutkimusprosessin kuluessa. Haastattelu on aina yhteistyötä, jonka ihannetapauksessa tulisi jatkua koko tutkimusprosessin ajan.¹⁷⁶ Omassa tutkimuksessani kanssatutkijuus on läsnä osana dialogisuuden ja tasa-arvoisen tutkimussuhteen ihannetta. Esimerkiksi Into Nieminen, jonka muistelman alaluku ”Niemisen perheen tarina” perustuu, on lukenut ja kommentoinut kyseistä lukua tutkimuksen eri vaiheissa. Olen tarkentanut tekstiä hänen ehdotustensa mukaisesti.

171 Kupiainen 2005, 35.

172 Heidegger 2007a, 213; Kupiainen 2005, 33.

173 Passinmäki 1998.

174 Kalela 1986, 37; Teräs 2000, 360–363.

175 Ks. esim. Puuronen 2004, 51–61; Laitinen 2004, 56.

176 Fingerroos & Haanpää 2006, 43; Haanpää 2008, 53; ks. myös Ukkonen 2002.

Tutkimuksen eettisyys edellyttää, etteivät tiedon tuottamisessa käytetyt menettelytavat aiheuta tutkittaville henkilöille vahinkoa tai loukkaa heidän oikeuksiaan.¹⁷⁷ Tutkimusetiikkaan liittyviä näkökohtia on tarpeen pohtia erityisen huolellisesti, kun lähteenä käytetään muistitietoaineistoa.¹⁷⁸ Tutkija on tutkittavilleen vastuussa siitä, miten tutkimuksen julkistaminen vaikuttaa heidän elämäänsä. Vaikutukset voivat ulottua jopa seuraaviin sukupolviin ja kokonaisuun yhteisöihin. Kulttuurisessa tutkimuksessa tutkimusetiikka läpäisee koko tutkimusprosessin. Tutkijan kannalta oleellisinta on tiedostaa eettisten valintatilanteiden jatkuva läsnäolo tutkimusta tehtäessä.¹⁷⁹

Esimerkiksi arkaluonteisuus on henkilötietolaissa¹⁸⁰ tarkoin määritelty. Jos tutkimuksessa tuodaan julki yksityiselämän piiriin liittyviä asioita, niiden esiin nostamisella tulisi tavoitella laajempaa yhteiskunnallista merkitystä. Toisinaan ainoa keino suojata tutkimuksessa esiintyviä henkilöitä on anonymiteetti.¹⁸¹ Toisaalta kansainvälisissä muistitietotutkimuksissa tutkittavan esiintymistä omalla nimellään pidetään oikeutena ja kunnia-asiana.¹⁸² Juuri tästä syystä myös Into Nieminen esiintyy tutkimuksessani omalla nimellään. Jorma Kalelan mukaan julkaistuissa kansanomaisen historian esityksissä maallikoille vähintään yhtä tärkeitä kuin kirjan sisältö on se, että kertojan kokemus ylipäättään katsotaan kirjan arvoiseksi.¹⁸³ Samalla tavalla Nieminen kokee, että suvun vaiheisiin liittyvän muistitiedon nostaminen tutkimusaiheeksi tekee kunniaa edellisten sukupolvien työlle. Niemisen ohella muutkin tutkimukseen osallistuneet henkilöt, jotka haluavat esiintyä omalla nimellään, saavat näin tehdä. Niiden henkilöiden osalta, joiden toiveena on ollut pysytellä anonyymeinä tai joilta asiaa ei enää voi kysyä, olen salannut henkilöllisyyden käyttämällä tunnistetta, josta käyvät ilmi haastateltavan syntymäaika ja sukupuoli.¹⁸⁴

Toinen muistitietoon liittyvä keskeinen kysymys koskee muistojen totuudellisuutta. Muistelijalla on vakaa usko siihen, että hän muistaa ainakin omalta kannaltaan merkittävät tapahtumat juuri niin kuin ne tapahtuivat. Ihmismuisti ei kuitenkaan toimi arkiston tavoin, vaan muistaminen on päättymätön prosessi, johon vaikuttavat myöhemmät tapahtumat ja yhteisöllisesti hyväksytyt menneisyyden tulkinnat. Koska kaikki muistot ovat kertojalleen kokemuksellisesti tosia, ne on tutkimuseettisesti otettava vakavasti. Lähdän ajatuksesta, että

177 Kuula 2006, 15; Suomen perustuslaki (1999), 16 § Sivistrykselliset oikeudet; 10 § Yksityiselämän suoja.

178 Haanpää 2008, 50.

179 Turtiainen 2012, 45.

180 Henkilötietolaki (1999), 11 §.

181 Fingerroos et al. 2002.

182 Heimo 2010, 33.

183 Kalela 2006, 86. Kalela perustelee näkemystään viittaamalla Taina Ukkosen, Outi Fingerroosin ja Anne Heimon väitöskirjoihin.

184 Haastattelujen ryhmittely ja koodiavain on esitetty tutkimuksen lähdeluettelossa.

tutkimuksen luotettavuus syntyy siitä, minkälaisia kysymyksiä aineistolle esitetään. Muistitiedon avulla ei ole mahdollista saavuttaa yleispätevää tietoa menneestä todellisuudesta, vaan sitä on tarkasteltava ensisijaisesti tulkintana siitä, mitä muistelijat ovat halunneet tehdä ja mitä he uskovat tehneensä. Muistitieto ei niinkään kerro menneisyyden tapahtumista kuin siitä, mikä näiden tapahtumien merkitys oli tai on muisteluhetkellä.¹⁸⁵ Näin muistitiedon totuudellisuus lopulta nojautuu juuri sen subjektiivisuuteen. Muistitiedon moniäänisyys on ymmärrettävissä Heideggerin aletheia-käsitteen pohjalta. Kullakin muistelijalla on oma, elämäkokemusten ja yhteisöllisen aineettoman perinnön avaama olevan aukeamansa. Hänen kertomansa tarina käsittelee näiltä jalansijoilta avautuvaa näkymää, joka jokaisella ihmisellä on erilaisuudestaan huolimatta tosi ja kokonainen.

Kysymykset muistista ja totuudesta liittyvät myös valtaan. Muistitieto on luonteeltaan erityistä tietoa, jota käytettäessä oleellista on selvittää, millaisia merkityksiä tavoiteltavaan totuuteen kätkeytyy ja miksi se on tärkeää nostaa esiin.¹⁸⁶ Tehdessään valintoja sen suhteen, kenen tulkinnan tukija nostaa esiin muistitiedon polyfoniasta, tutkija käyttää valtaa.¹⁸⁷ Omassa tutkimuksessani valtasuhteet kytkeytyvät kysymykseen siitä, kenellä kulttuurisesti kestävässä maankäytön suunnittelussa on oikeus määritellä rakennetun ympäristön arvottamisen kriteerit. Kenellä on *arvovalta*?¹⁸⁸ Muistitieto on tutkimukseni kannalta hedelmällistä tietoa, koska alueen rakennusten yhteisöllisen merkityksen selville saamiseksi ei ole olemassa muuta lähdettä. Merkitykset eivät kuitenkaan ole pysyviä, vaan sisällöt muuttuvat ajan kuluessa.¹⁸⁹

Kauneus

Vielä keskiajalla kauneutta ei niinkään tavoiteltu sen itsensä vuoksi, vaan päämäärä oli yhteisöllinen ja uskonnollinen. Esimerkiksi kirkon rakentamisessa tavoitteena oli pyhän tilan luominen. Friedrich Nietzsche kuvaa antiikin ja keskiajan rakentamista näin: ”Alkujaan kaikki kreikkalaisessa tai kristillisessä rakennuksessa merkitsivät jotakin ja nimenomaan suhteessa olioiden korkeampaan järjestykseen. Tämä ehtymättömän merkityksellisyyden tunnelma verhoaa rakennuksen joka puolelta maagisen hunnun tavoin.”¹⁹⁰

185 Portelli 2006, 55, 58. Muistitiedon ja totuuden välistä suhdetta on eritelty myös Anne Heimo väitöskirjassaan. Heimo 2010, 57–59.

186 Portelli 2006, 55.

187 Kaartinen & Korhonen 2005, 65–67; Haanpää 2008, 53; Kalela 2002, 183.

188 Ks. myös Rönkkö 2012, 212.

189 Ks. myös Ukkonen 2006, 182.

190 Nietzsche 1960, osa 218; ks. myös Passinmäki 2011, 20; Heideggerin sanoin ”[k]auneus on eräs totuuden tapa olla kätkeytymättömyytenä”. Heidegger 1995, 57.

Nykyajalle tyypillisessä esteettisessä lähestymistavassa muoto irtoaa merkityksistä. Kaj Nymanin mukaan länsimaisen arkkitehtuurin merkitysulottuvuus on jo kauan loistanut poissaolollaan.¹⁹¹ Samoin kuin luonnontieteet, myös estetiikka on valistusajan rationalismin perillinen. Se muotoutui alun perin varsinaisen tieteen ulkopuolelle jääneestä aistikokemusten alueesta. Logiikan tavoitteena oli ohjata järjen käyttöä, estetiikka puolestaan määrittäi maku- arvostelmien tekemistä.¹⁹² Esteettinen lähestymistapa etsii sattumanvaraista kauneutta, joka on maun asia ja riippuvainen muuttuvista tyyleistä. Karsten Harries on pelkistänyt esteettisen lähestymistavan perusolemuksen kaavaan: arkkitehtuuri = rakennus + koristelu. Tätä ajatustapaa kuvaa Robert Venturin käsite ”koristeltu vaja”.¹⁹³

Puukaupunginosa arvettaessa kaupunkikuva on perinteisesti ollut keskeinen käsite. Tätä näkökulmaa edustaa esimerkiksi taidehistorioitsija Henrik Liliuksen yleisesitys *Suomalainen puukaupunki* (1985).¹⁹⁴ 1990-luvulta lähtien taidehistorian alalla on kiinnostuttu rakennetusta tilasta kulttuurisia merkityksiä sisältävänä ja tuottavana kokonaisuutena. Rakennusta ei tällöin lähestytä ensisijaisesti fyysisenä rakennelmana ja erillisenä taideobjektina, vaan korostetaan rakennusten, käyttäjien ja ympäröivän maailman välistä vuorovaikutusta.¹⁹⁵ Rakennuksen voi ajatella olevan intertekstuaalinen, tilallinen leikkauspiste, jossa kulttuurinen konteksti, rakennus, käyttäjä ja aiemmat tilalliset kokemukset kohtaavat. Erilaiset tilakäytännöt luovat myös sosiaalisia merkityksiä ja jäsentävät ihmisten välisiä suhteita. Uuden lähestymistavan avaus oli Kirsi Saarikankaan väitöstutkimus *Model Houses for Model Families* (1993). Näkökulma on sittemmin yleistynyt myös arkkitehtuurin alan väitöskirjoissa, joista monet käsittelevät sosiaalisen ja materiaalsen ympäristön vuorovaikutussuhdetta.

Martin Heideggerin mukaan estetiikkaan perustuva lähestymistapa esineellistää eikä tavoita itse oliota ulkoisen muodon sisältä. Esteettinen katse alistaa olevan subjektille ja tämän määrittämille arvoille.¹⁹⁶ Kun rakennusta arvettaessa vedotaan esteettisiin perusteisiin, kohde helposti esineellistyy koristetuksi vajaksi, jolloin sen todellinen olemus asukkaan maailmankuvaa heijastavana oliona peittyi. Varhaisfilosofiassaan Heidegger tekee eron ihmisen epäautenttisen ja autenttisen olemisen välillä. Epäautenttisella olemisella hän tarkoittaa itsestään vieraantunutta ”kenen tahansa itseyttä”, joka ei tunne

191 Nyman 2001, 23

192 Passinmäki 2011, 20.

193 Harries 1997, 6; ks. myös Passinmäki 2011, 21. Käsite on lainattu teoksesta Venturi et al. 1977, 87.

194 Ks. myös Nikula 1981.

195 Saarikangas 2002, 19.

196 Dreyfus 1998, 208.

eettistä syyllisyyttä tai moraalista vastuuta. Tällainen epävarsinainen itseys on vastakohta varsinaisuudelle, ainutlaatuisuudelle ja todellisuudelle.¹⁹⁷ Emilia Rönkkö tekee mielenkiintoisen tulkinnan ehdottaessaan, että varsinaisuuden määritelmää voitaisiin soveltaa myös paikan tai rakennuksen autenttisuuteen. Näin rakennuksen epäautenttisuus perustuisi sen vieraantumiseen varsinaisesta olemuksestaan. Tämän tulkinnan mukaan autenttinen rakennettu ympäristö ilmentää aidosti yhteisön identiteettiä, traditiota ja arvomaailmaa.¹⁹⁸

Asuuko täällä joku? Miten rakennusperintöä on tutkittu

”[T]alo on yksi suurimmista ihmisen ajatuksia, muistoja ja unia yhteen kokoa-vista voimista”,¹⁹⁹ kirjoitti filosofi Gaston Bachelard 1950-luvulla. Myös kulttuuriperinnön tutkimuksen näkökulmasta tarkasteltuna taloon liittyy erottamattomasti sen asukas, ihminen muistoinen ja kokemuksineen. Vaikka rakennukset ovat olleet esimerkiksi kansatieteilijöiden kiinnostuksen kohteena tieteenalan syntyajoista asti, asukas itse – hämmästyttävää kyllä – piilotteli pitkään tutkimuksellisen mielenkiinnon marginaalissa. Tässä alaluvussa tarkastelen, miten hänestä noin 1970-luvulta alkaen saatiin ensikäden havaintoja ja miten hänen tarinansa aineettoman kulttuuriperinnön muodossa ovat sittemmin nousseet tutkimuksellisen mielenkiinnon keskiöön.

Rakennettuun kulttuuriperintöön kohdistuneissa tutkimuksissa on selvitetty esimerkiksi talo- ja pihatyyppejä ja talonpoikaistalon käyttöä. Kiinnostus on kohdistunut erityisesti tietyn alueen tai ajanjakson rakennuksia yhdistäviin piirteisiin. Suomalais-ugrilaisen kansatieteen ensimmäiseksi dosentiksi nimitetyn professori Axel Olai Heikelin suomalaisten ja eräiden sukukansojen rakennuksia evolutionistisesta näkökulmasta käsittelevä väitöskirja ilmestyi vuonna 1887. Myöhemmin hän tuli tunnetuksi kotimaisen rakennustutkimuksen edistäjänä ja Seurasaaren ulkomuseon perustajana. Heikelin suomalaisen talonpoikaisväestön ja sukukansojen rakennuksiin kohdistunut kiinnostus liittyi kansallisuusaatteen innoittamaan pyrkimykseen vahvistaa suomalaisuutta.²⁰⁰

Suomalais-ugrilaisen kansatieteen professori Albert Hämäläinen suuntautui Keski-Suomen rakennuskannan ja kansankulttuurin tutkimukseen.²⁰¹ Niilo Valosen tutkimustyön keskeinen tavoite oli isojaossa hävinneen raken-

197 Passinmäki 2002, 77.

198 Rönkkö 2012, 225.

199 Bachelard 2003, 79.

200 Lehtonen 2005, 12, 17.

201 Hämäläinen 1930.

nus- ja yhteisökulttuurin sekä kulttuurimaiseman rekonstruointi.²⁰² Hän organisoï aineiston keruuta Kansallismuseon kansatieteellisen osaston johtajana ja jatkoi tutkimusta Helsingin yliopiston professorina. Valonen toimi aktiivisesti Satakuntalaisessa Osakunnassa kirjoittaen artikkeleita maakunnan rakennusperinnöstä.²⁰³ Osakunnan Poriin suuntautuneella tutkimusretkellä²⁰⁴ hän valokuvasi myös Kuudetta osaa vuonna 1939.²⁰⁵

Tutkimuksen kenttä laajeni, kun 1950- ja 1960-luvun taitteessa kansatieteen alalla herättiin huomaamaan, että kansaa asuu kaupungissakin.²⁰⁶ Ihmisten asumista ja arkielämää tallentamaan pyrkivän kaupunkikansatieteen edelläkävijä oli professori Ilmar Talve. 1970-luvulla kaupunkikansatieteellinen tutkimustoiminta oli vilkasta. Kenttätutkimuksia toteutettiin muun muassa Helsingissä, Jyväskylässä, Kuopiossa ja Turussa. Etnologi Tiina-Riitta Lappi on väitöskirjassaan tarkastellut yksittäisiin kaupunginosaan kohdistuneita tutkimuksia. Yksi keskeisimmistä oli Juhani U. E. Lehtosen ja Matti Räsänen Kuopion Haapaniemeen kohdistunut kansatieteellinen tutkimus (1973), jossa rakennettua ympäristöä lähestyttiin nimenomaan asumisen kautta. Eräänä tavoitteena oli alueen kehittämistä koskevien asukasmielipiteiden esiin nostaminen, ja tutkimuskysymykset laadittiin osittain yhteistyössä suunnitteluviranomaisten kanssa.²⁰⁷

Kansatieteilijä Veikko Anttila teki 1980-luvun alussa uuden tutkimuksellisen avauksen Jyväskylän Tourulan kaupunginosaa käsittelevällä, sosiaaliantropologista tutkimusotetta soveltavalla pienyhteisötutkimuksellaan.²⁰⁸ Tourula-tutkimus käsitteli kaupunginosaan väestöllistä rakennetta, asukkaiden sosiaalisia suhteita sekä fyysisen ympäristön muutoksia yhteisön perustamisesta 1800-luvun lopulta 1970-luvulle asti. Tutkimusajankohtana kaupunginosa oli jo purku-uhan alla, joten tutkimus toteutti myös kansatieteelliselle tutkimukselle sen alkuvaiheista asti ominaista katoavan elämäntavan ja fyysisen ympäristön dokumentoinnin tavoitetta.²⁰⁹

Kansatieteilijä Teppo Korhonen selvitteli väitöskirjassaan erilaisia kuistityyppejä ja niiden levinneisyyttä.²¹⁰ Hän on myös muun muassa täydentänyt

202 Valonen & Korhonen 2006; Valonen & Vuoristo 1994.

203 Valonen 1946; Valonen 1961.

204 Osakuntalaisten tutkimusretket, ks. Kirveennummi & Räsänen 2000, 9–10.

205 Satakuntalaisen Osakunnan kuvakokoelma 1939. SatM, Pori. Rakennuksiin kohdistuneita kansatieteellisiä väitöstutkimuksia olivat myös Toivo Vuorelan Etelä-Pohjanmaan kansanrakennuksiin kohdistunut sekä Asko Vilkun suomalaisen karjasuojan vaihteita käsitellyt tutkimus. Vuorela 1949 ja Vilkuna 1960.

206 Lehtonen 2005, 19.

207 Lappi 2007, 49–55; sit. Lehtonen & Räsänen 1973.

208 Anttila 1982.

209 Lappi 2007, 55.

210 Korhonen 1991.

ja toimittanut Niilo Valosen suomalaista pihaa käsittelevän julkaisun ja tutkinut ikkunoiden kehitys- ja kulttuurihistoriaa.²¹¹ Vuonna 2005 Korhonen oli rakennustutkimusta käsittelevällä artikkelillaan mukana oppikirjaksi tarkoitettussa julkaisussa *Polkuja etnologian menetelmiin*. Julkaisu pyrki määrittämään etnologian ja kulttuurien tutkimuksen ajankohtaisia metodologisia ja teoreettisia lähestymistapoja. Aiemmissä tutkimuksissaan pitkälti talon rakenteeseen ja kulttuurihistoriallisiin piirteisiin keskittynyt Korhonen määritteli artikkelissaan kansatieteellisen rakennustutkimuksen uusia tavoitteita seuraavasti:

Rakennustutkimuksen tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään koko elämän kirjoja rakennetun ympäristön näkökulmasta. Tämä tarkoittaa yksittäisten ihmisten, perheiden ja yhteisöjen asumisen – – tarkastelemista. Tarkastelun kohteena on siis parhaimmillaan kokonaisuus, jonka keskiössä on rakennettu objekti. Sitä pyritään selittämään asukkaiden tai muiden käyttäjien, heidän toimintansa ja keskinäisten suhteidensa avulla.²¹²

Peräänkuuluttaessaan rakennusperinnön tutkijoilta laajakatseisuutta kohteen tarkastelussa Korhonen avasi tietä uudentyyppiselle rakennustutkimukselle, jonka kohteena ovat taloissa elävät ihmiset, heidän suhteensa omaan taloonsa ja asuinalueeseensa. Etnologi ja kulttuuriperinnön professori Outi Tuomi-Nikula onkin tutkimuksessaan keskittynyt tarkastelemaan rakennusperintöä Korhosen toivomasta asukkaan ja asumisen näkökulmasta. Teoksessa *Der Altländer Hof im Wandel. Veränderungen der sozialen Strukturen und des Alltagslebens im Alten Land bei Hamburg im 20. Jahrhundert* (2006) hän tutki alasaksalaisia hallitaloja Hampurin lähellä sijaitsevassa Altes Landissa Saksassa. Tutkimuksessa taloa ja sen historiaa lähestytään asukkaiden omien kokemusten ja kertomusten kautta. Tarkastelun kohteena on se, miten historian läsnäolo näkyy talossa ja asumisessa, taloa ympäröivässä maisemassa ja väestön sosiaalisissa rakenteissa. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan suojeluviranomaisten ja asukkaiden välistä vuorovaikutusta. Tuomi-Nikulan tutkimuksen yhdistää omaan tutkimukseeni ensinnäkin haastattelumetodi, jossa käsitellään asukkaiden arkipäivää, heidän henkilöhistoriaansa ja sen liittymistä taloon, sekä asukkaiden taloon liittämiä subjektiivisia arvoja. Myös tutkimustulokset, joiden mukaan alueen asukkaat toisinaan kokevat suojelutoimet ikimuistoisen kotirauhan rikkomisena, toimivat kiinnostavana vertailukohteena omaan näkökulmaani.

Tuomi-Nikulan kehittämä tutkimussuuntaus liittyy 1990-luvulla alkunsa saaneeseen heuristiseen ja tulkitsevaan tutkimustraditioon. Tutkimuksellisenä lähtökohtana ei ole niinkään fyysinen rakennus itsessään, vaan taloon liitetyt

211 Valonen & Korhonen 2006; Korhonen & Eskelinen 2007.

212 Korhonen 2005, 160.

tarinat, joiden kautta talo tai yksittäinen esine saa oman erityisen merkityksensä.²¹³ Esimerkiksi artikkelissaan ”Saksalaisen maalauskodin hiljainen laki”²¹⁴ Tuomi-Nikula käsittelee sukupolvelta toiselle perittyjä yhteisöllisiä arvoja haastattelemiensa neljän eri sukupolvea edustavan naisen tarinan kautta. Naisten kokemukset perheen sisäisestä elämästä sitoutuvat hallitalon fyysisiin puitteisiin tavalla, joka on erinomainen esimerkki aineettoman ja aineellisen perinnön välisestä suhteesta. Haastattelutilanteessa on meneillään nykyisyyden tarpeista nouseva neuvotteluprosessi, jonka keskiössä ovat identiteettiin liittyvät kysymykset ja yhteisölliset arvot. Hallitalo toimii muistamisen ja merkityksenannon apuvälineenä, kulttuuriperintöprosessin työkaluna.²¹⁵

Tutkimukseni kannalta tärkeän kokonaisuuden muodostavat lähtökohdiltaan monitieteiset 1960–1970-luvun kylätutkimukset. Samassa kylässä toteutettiin useita erillisiä osatutkimuksia, joiden perusteella pyrittiin rakentamaan tutkimusalueesta kokonaiskuva. Kokonaisvaltaiseen tutkimusotteeseen liittyi rakennetun ympäristön havainnoinnin ohella asukkaiden huomioiminen paikallisyhteisönsä jäsenenä. Kylätutkimusten taustalla oli huoli kyläkulttuurin häviämisestä teollistumisen ja kaupungistumisen seurauksena.²¹⁶ Tutkimukset liittyivät myös kenttätöön paradigman muutokseen, jonka myötä aineistonkeruun tavoitteet uudistuivat ja tutkimuskohde rajattiin alueellisesti aiempaa tiukemmin. Uuteen, systemaattiseen tutkimusotteeseen liittyi pyrkimys perinteen kokonaisvaltaiseen tallentamiseen. Kehityssuuntaan vaikutti myös aineistojen laajamittaisen tallennuksen mahdollistanut uudenlainen nauhoitus-tekniikka.²¹⁷

Seurasarisäätiö toteutti vuosien 1959–1967 välisenä aikana 33 kylätutkimusta. Tutkimuskohteet keskittyivät Varsinais-Suomeen, Satakuntaan ja Hämeeseen, mutta mukaan otettiin joitakin yksittäisiä kyliä myös Pohjois- ja Itä-Suomesta. Seurasarisäätiön kylätutkimusten primus motor oli Kansallismuseon kansatieteellisen osaston johtaja ja Seurasaren ulkomuseon intendentti Niilo Valonen, joka vuodesta 1961 toimi myös Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kansatieteen professorina.²¹⁸ Tutkimukset keskittyivät aineelliseen rakennusperintöön. Keskeisenä pyrkimyksenä oli muun muassa isojakoa edeltäneiden ryhmäkylien kylämuodon rekonstruointi. Rakennetun ympäristön ohella kiinnostus kohdistui elinkeinoihin liittyneeseen kyläläisten yhteistoimintaan. Tutkimusaineiston perusteella toimitettiin vuonna

213 Ks. esim. Tuomi-Nikula 2009, 17–18.

214 Tuomi-Nikula 2004.

215 Ks. myös Smith 2006, 35–36, 52, 62.

216 Enges 2010, 204.

217 Lehtipuro 2003, passim; Fingerroos & Peltonen 2006, 16.

218 Kirveennummi & Räsänen 2000, 7.

2000 julkaisu *Suomalainen kylä*. Koska kenttätöiden päättymisestä oli kulunut yli kolmekymmentä vuotta, tutkimusintressit ja teoreettinen lähestymistapa olivat tällä välin ehtineet muuttua.²¹⁹ Julkaisussa kylä haluttiin hermeneuttis-fenomenologisen tutkimustradition mukaisesti esittää paikkana, jonka merkitykset perustuvat paitsi tutkijoiden myös asukkaiden tulkintoihin.²²⁰ Kylä-esittelyistä pyrittiin luomaan eräänlaisia kurkistusluokkuja arjen elämään, asumiseen, työhön, sukuun ja yhteisöllisyyden muotoihin.²²¹

Kyläprojekteista pitkäikäisimmäksi osoittautui Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen toteuttama Sivakkavaaran ja Rasimäen tutkimus Valtimon kunnassa. Vuosien 1973–2008 aikana tutkijaryhmä on julkaissut kohdealueista neljä artikkelikokoelmaa.²²² Erityisesti vuonna 1984 ilmestyneeseen kokoelmaan sisältyvä folkloristi Seppo Knuutilan artikkeli ”Mitä sivakkalaiset itsestään kertovat – kansanomaisen historian tutkimuskoee”²²³ on asukasnäkökulman huomioimisen kannalta tärkeä etappi. Uutta lähestymistapaa kokeilevassa artikkelissa Knuutila halusi tavoittaa haastateltujen kyläläisten oman tavan muistaa ja jäsentää omia kokemuksiaan.²²⁴

Suomen Akatemian kyläprojekti oli nimeltään *Kulttuurien vertaileva tutkimus. Ihminen ja pienyhteisö kulttuurin murroksessa*. Tavoitteena oli koota elämäkertahaastattelujen avulla tietoa 1970-luvun kyläkulttuurien muutoksesta. Tutkimuskohteina olivat Hoilola Pohjois-Karjalassa, Palojoki Etelä-Suomessa ja Pykeija Pohjois-Norjan suomalaisalueella.²²⁵ Parikymmentä vuotta myöhemmin folkloristi Laura Aro kirjoitti hankkeen aineiston pohjalta väitöstutkimuksensa *Minä kylässä. Identiteetikertomus haastattelututkimuksen folkloreana* (1996). Tutkimus käsittelee minuuden kerronnallista rakentumista haastattelutilanteessa.²²⁶

Etnomusikologi, Tampereen yliopiston kansanperinteen professori Erkki Ala-Könni organisoii opiskelijaryhmien kanssa toteutettuja kansanperinteen keruumatkoja 1960-luvulta lähtien. Keruuretket kuljettivat hänet eri puolille Suomea, mutta suurimman keruutyön hän teki omalla kotiseudullaan Pohjan-

219 Kirveennummi & Räsänen 2000, 10–11, 14.

220 Kirveennummi & Räsänen 2000, 8; Kirveennummi & Räsänen 2005, 93–94.

221 Kirveennummi & Räsänen 2005, 97.

222 Knuutila 1998.

223 Knuutila 1984.

224 Knuutilan tavoitteet olivat rinnakkaisia Jorma Kalelan vetämän Paperiliiton historia-hankkeen kanssa. Heimo 2007.

225 Aro 1996, 10.

226 Turun yliopistolla oli oma *Muuttuva kylä* -projektinsa (1968–1980). Tampereen yliopiston aluetieteen aineryhmällä oli Kylätutkimus -76 -hanke, joka tähtäsi haja-asutusalueiden kehittämiseen asukkaiden omilla ehdoilla. *Muuttuva kylä – Turun yliopiston kylätutkimusryhmän loppuraportti* 1980 ja *Luusua – Ulkuniemi. Kyläsuunnitelma* 1982, 2–3.

maalla. Vaikka hänen keskeisin kiinnostuksen kohteensa oli kansanmusiikki, kelanauhurilla tallennetut haastattelut käsittelivät ihmiselämää eri näkökulmista.²²⁷ Mieluisimpia haastateltavia olivat iäkkäät henkilöt, joilta kyseltiin niin vanhoista asioista kuin mahdollista. Taustalla oli kansatieteilijöitä kalvanut huoli siitä, että maailman muuttuessa arvokasta kulttuuriperintöä on vaarassa hävitä ja se täytyy saada tallennettua jälkipolville.²²⁸ Sama ajatus sai hänet tallentamaan valokuvaamalla purku-uhan alla olleita Tampereen, Helsingin ja Turun puukaupunginosia.

Määritellään, mikä on tallentamisen arvoista, kerääjät osallistuivat aktiivisina toimijoina kulttuuriperintöprosessiin, jossa kerätystä perinteestä muodostui kulttuuriperintöä.²²⁹ Ala-Könnin keruumatkoilla toteutetuissa haastatteluissa kiinnostuksen kohteena oli ennen muuta kollektiivinen perinne. Myös yksilöllisille kokemuksille annettiin tilaa ainakin 1970-luvulta alkaen.²³⁰ Haastattelut heijastelevat siis kenttätöiden tavoitteiden muutosta, joka oli keskiössä myös samoihin aikoihin toteutetuissa kylätutkimuksissa. Ala-Könnin jälkeensä jättämiä yli 5 000 kelanauhaa ja valokuvakokoelmaa säilytetään Tampereen yliopiston kansanperinteen arkistossa. Lisäksi osa aineistosta on Ala-Könni-säätiön hallussa.²³¹

Oma horisonttini

Positivistinen tutkimusperinne edellyttää kohteen etäännyttämistä ja objektiivomista, jolloin tutkimustulosten tulee perustua vain havaittuihin empiirisiin tosiasioihin. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna subjektiivisuus merkitsee epätieteellisyyttä. Hans Georg Gadamerin kritiikin mukaan humanistisiin tieteisiin sovellettuna alun perin luonnontieteelliset menetelmät kuitenkin tuottavat pelkän objektiivisuuden harhan. Kuulumme väistämättä itsekin siihen todellisuuteen, jonka osan olemme valinneet tutkimuskohteeksemme.²³² 1990-luvulla tapahtuneen hermeneuttisen käänteiden myötä kulttuuritutkimuksen kentällä on tunnustettu, että kenttätö voi itse asiassa olla tutkimusmatka omaan itseen.²³³

227 Vallan 2013, 3, 41.

228 Lehtonen 2005, 17; ks. myös Vallan 2013, 8.

229 Vallan 2013, 132.

230 Vallan 2013, 25, 120, 131.

231 Vallan 2013, 37–38.

232 Gadamer 2004, 3.

233 Suojanen 1997, 149.

Muutoksen myötä tutkijan itsereflektiosta on tullut oleellinen osa itse tutkimusta.²³⁴ Tutkimuskohteen ajatellaan nyt syntyvän tutkijan ja tutkittavan yhdessä tuottamana konstruktiona. Kulttuurintutkija on siis osaltaan mukana luomassa tutkimuksessa kuvaamaansa todellisuutta, joten hänen on analysoitava myös itseään ja perusteltava tulkintansa.²³⁵ Etnologi ja uskontotieteilijä Outi Fingerroos tarkoittaa *paikantamisella* ensisijaisesti tutkimuksen tekemisen subjektisidonnaisuuden hahmottamista ja *reflektoinnilla* tämän asetelman julkituontia. Käyttämällä *refleksiivisen paikantamisen* käsitettä hän haluaa erityisesti korostaa tutkijan tekemän paikantamisen merkitystä ja näkyväksi tekemistä itse tutkimustekstissä.²³⁶ Refleksiiviseen paikantamiseen liittyvät omat haasteensa. Etnologi Helena Ruotsalan mukaan oman position erittely tieteellisessä tutkimuksessa vaatii tasapainottelua sen suhteen, kuinka henkilökohtaisia asioita tuodaan julki. Itsereflektion tarkoitus on auttaa lukijaa paremmin ymmärtämään tutkimukseen liittyvät ongelmat. Toisaalta liiallinen itsekeskeisyys, tunnustuksellisuus tai naiivi subjektiivisuus voivat toivotun vaikutuksen sijasta saada lukijan pikemminkin vaivautumaan.²³⁷ Porilaisena tämä on helppo sisäistää – tšekäläiseen mentaliteettiin kun ei kuulu itsensä esiintuominen. Rajanveto tarpeellisen ja turhanpäiväisen itsereflektion välillä tuntuu kuitenkin välillä vaikealta. Koska tutkimukseni käsittelee itselleni emotionaalisesti tärkeitä asioita, päädyin useamman kerran ”sensuroimaan” liian henkilökohtaisiksi mieltämiäni pohdintoja säästääkseni lukijan kiusaantumiselta.

Oma suhteeni tutkimusalueeseen ja -aineistoon on erityisen kompleksinen. Koko tutkimus on saanut alkunsa rakkaudestani tarinoihin yleensä ja kuudesosalaisiin tarinoihin erityisesti. Intohimon taustalta voi löytää juuret tomuuden tunteesta kumpuavia nostalgisia sävyjä. *Nostalgiaahan* on verrattu koti-ikävään, toiveeseen palata tutuksi ja turvalliseksi koettuun paikkaan, tai hallittavissa olevaan menneeseen aikaan.²³⁸ Olen paikallisen pienyrittäjäsuvun jälkeläinen ja tulevaisuudessa myös alueella sijaitsevan suojellun talon omis-

234 Muutos liittyy antropologian tieteenalan postkolonialistiseen kriisiin, joka syntyi, kun tutkitun yhteisön (alkuperäiskansan) jäsenet eivät tunnistanee itseään vieraasta kulttuurista tulleiden tutkijoiden tulkinnoista. Fingerroos 2003.

235 Ehn & Klein 1994, 78–79; ks. myös Ruotsala 2002, 53.

236 Itsereflektio kuuluu yhtenä osana Outi Fingerroosin kehittämään paikantamisen nelikenttämalliin. Henkilökohtaisten sitoumustensa ohella tutkijan pitää määritellä ja avata tutkimuksessa hyödyntämänsä metodi ja teoreettinen perusta käsitteineen sekä epistemologisine perusteineen. Tärkeää on myös tutkimuksen ulkoisten, vallankäyttöön liittyvien sitoumusten ja vaikutusten auki kirjoittaminen. Nelikenttää täydentää vaatimus tieteentekoon liittyvien eettisten kysymysten tarkasta punnitsemisesta. Fingerroos 2003.

237 Ruotsala 2002, 61.

238 Sana nostalgia pohjautuu kreikan kielen sanoihin *nostos* (kotiinpaluu) ja *algos* (kipu, suru). Knuuttilla 1994, 9; Sallinen 2004, passim; Åström 2004, 12.

taja. Kenttätöiden aikaan toimin aktiivisesti paikallisessa asukasyhdistyksessä sen hallituksen jäsenenä. Olen siis osa tutkimaani yhteisöä. Osallisuuden kokemuksen syvyys tosin vaihteli tilanteesta toiseen. Esimerkiksi paikallinen huumori sai minut joskus tuntemaan itseni ulkopuoliseksi. Ja vaikka olen syntyperäinen porilainen, minun oli toisinaan vaikea ymmärtää vanhemman polven kuudesosalaisten käyttämiä murreilmaisuja. Runossaan ”Pojat Kuukkarin” Into Nieminen on riimitellytkin aiheesta:

Puhekieli ”Kuukkarissa”
omintakeista oli kai.
Kun trotuuaalit, bränkujat, prunnit, tampuurit,
prenstakat, kartiinit,
taltrikit, prikot, kastrullit,
morttelit, kaffelit, kretsnekat,
monet muut päivittäin
ne kuulla sai.²³⁹

Etnologi Hanna Snellmanin mukaan monet johtavista ruotsalaisista kansatieteilijöistä tarkastelivat tutkimuksissaan omaa, vanhempiensa tai esi-isänsä elämää. Toisin sanoen he tutkivat itseään osana historiallista jatkumoa.²⁴⁰ Ruotsalaisten kollegojensa tavoin myös 1900-luvun alkupuolen suomalaisten kansatieteilijöiden tutkimusaiheet olivat vahvasti juurtuneet kotiseudun maahan ja vanhojen sukutilojen perinteisiin. Vain harvat vanhan polven tutkijat kuitenkaan ovat viitanneet kasvuympäristön merkitykseen tutkimusaiheen valinnassa. Voi silti olettaa, että lapsuuden miljöö on vaikuttanut merkittäväällä tavalla heidän mielenkiintonsa suuntautumiseen.²⁴¹

Esimerkiksi kansatieteilijä Toivo Vuorelalle kotiseutu ja sen tunteminen olivat keskeisiä tekijöitä hänen valitessaan väitöstutkimuksensa²⁴² aiheeksi Etelä-Pohjanmaan kansanrakennukset. Vuorela ei kuitenkaan maininnut väitöskirjansa esipuheessa sanallakaan, että tutki sitä miljööä, jossa hänen esi-isänsä olivat vuosisatoja asuneet. Albert Hämäläisen tutkimusta²⁴³ Keski-Suomen kansanrakennuksista on puolestaan pidetty innovatiivisena, koska siinä rakennusten ohella huomioidaan myös niiden rakentajat. Snellman otaksuu, että syntyperäisenä keskisuomalaisena Hämäläinen saattoi tutkimuksessaan intuitiivisesti huomioida kotiseutunsa sosiaalisen elämän kirjoittamattomat

239 Nieminen 1998.

240 Snellman 1999, 137; sit. Ehn 1993.

241 Snellman 1999, 137–138.

242 Vuorela 1949.

243 Hämäläinen 1930.

lait ja symbolit. Yhteisön sisäpuolinen näkökulma voi siis parhaimmillaan tuoda tutkimusaineiston tulkintaan erityistä syvyyttä.²⁴⁴

Tutkijan henkilökohtaisista siteistä kenttään vaiettiin pitkään, koska tieteenalan ääneen lausumattomat säännöt edellyttivät tutkimuksen kohdetta tarkasteltavan etäältä niin ajallisesti kuin paikallisesti.²⁴⁵ Tutkimuskohteen miellettiin olevan olemassa ”valmiina”, tutkijasta tai tutkittavasta riippumatta. Se oli ikään kuin odottamassa tutkijaa jossain, mahdollisesti ajan ja paikan käsitteiden tuolla puolen. Tutkijan tehtävänä oli vain kerätä aineisto talteen sopivaa menetelmää käyttäen.²⁴⁶ Näin tulkittuna tutkija miellettiin pelkäsi informaation vastaanottajaksi. Tutkittava puolestaan sai roolin kollektiivitradiotiosta passiivisesti ammentavana informaation välittäjänä eli informantina.²⁴⁷

Kun Hanna Snellman aloitti oman väitöstutkimuksensa Kemijokivarren tukkilaisista,²⁴⁸ hän koki olevansa ristiriitaisessa tilanteessa, koska kansatieteen alalla oman taustan esittely ei ollut tapana.²⁴⁹ Tutkimus käsitteli tuttua lapsuuden elämänpiiriä, mutta toisaalta Snellmanin näkökulmaa suuntasi yhtä lailla hänen roolinsa osana vuosisataista kulttuurintutkijoiden ketjua. Kenttätöihin ja tutkimustuloksiin vaikuttivat väistämättä sekä oma elämänhistoria että oppiaineen traditio.²⁵⁰

Helena Ruotsala puolestaan tutki väitöskirjassaan *Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa vuosina 1930–1995* (2002) poronhoitajan elämäntapaa Kittilän Kyrön paliskunnassa paitsi akateemisena tutkijana myös poronhoitajan tyttären roolissa. Samankaltainen elinkeinohistoria ja ekologinen ympäristö saivat myös Kuolan niemimaalla Venäjän puolella sijainneen toisen tutkimusalueen tuntumaan tutulta.

Pohjois-Norjan tiedepiireissä on käyty keskustelua siitä, kenellä on oikeus tehdä saamelaistutkimusta. Sosiaaliantropologi Trond Thuenin mukaan sekä yhteisön sisäistä että sen ulkopuolista näkökulmaa tarvitaan.²⁵¹ Siitä, että tutkimuskohde on lähellä omaa elinpiiriä, on tutkijalle monessa suhteessa hyötyä. Esimerkiksi poronhoitoalueen ulkopuolelta tulevalle tutkijalle voi elinkeinon vieraudesta johtuen aluksi syntyä väärinymmärryksiä.²⁵² Sekä Snellman että Ruotsala tuovat myös esiin, kuinka vaikeaa etelästä tulleen tutkijan on

244 Snellman 1999, 138–139.

245 Ruotsala 2002, 49.

246 Vasenkari 1996, 86; ks. myös Ruotsala 2002, 49.

247 Ruotsala 2002, 49–50.

248 Snellman 1996.

249 Ks. myös Ruotsala 2002, 49.

250 Snellman 1999, 141.

251 Thuen 1995, xi–xii; ks. myös Ruotsala 2002, 52.

252 Ruotsala 2002, 57.

kenttätöissä päästä ihmisten lähelle. Hän kun ei ole kenenkään tytär tai poika; nämähän ovat asioita, jotka tutkijalta heti aluksi tiedustellaan.²⁵³ Kotikentällä toimivan tutkijan etuna on lisäksi se, että hän tuntee entuudestaan sosiaaliset verkostot ja sukulaissuhteet.²⁵⁴ Itsekin koin, että kykyyni ymmärtää paikallisia olosuhteita suhtauduttiin luottavammin, kun selvisi, että olen ”Karhusen Sylvin pojantytär”. Haastattelun tunnelma muuttui heti välittömämmäksi, kun kävi ilmi, että haastateltava tunsikin edesmenneitä sukulaisiani.

Toisaalta Outi Tuomi-Nikula on tuonut esiin, että myös sosiaalisesta ulkopuolisuudesta saattaa olla tutkijalle hyötyä. Tuomi-Nikula tutki muistitietoon perustuen naisten arkipäivän elämää alaksalaisessa hallitalossa Altes Landissa. Ennako-odotuksista poiketen haastateltavat ottivat suomalaisen tutkijan hyvin vastaan. Vieraalle henkilölle oli helppo kertoa perhesuhteisiin liittyneitä arkaluontoisia asioita, joita omaan yhteisöön kuuluvien kanssa ei olisi ollut mahdollista käsitellä. Välillä Tuomi-Nikula tunsikin itsensä pikemminkin terapeutiksi kuin tutkijaksi.²⁵⁵

Yhteisön sisäisiin sosiaalieroihin liittyvät jännitteet saattavat siis luoda tutkimuksellisia haasteita omaa kenttää hyödyntävälle tutkijalle. Uskontotieteilijä Päivikki Antola (ent. Suojanen) vertaili väitöskirjassaan *Saarna, saarnaaja, tilanne. Spontaanin saarnan tuottamisprosessi Länsi-Suomen rukoilevaisuudessa* (1978) kahden saarnaajan saarnarepertuaaria ja -tilanteita. Antolan isä oli kyseisen herätysliikkeen pappi. Isän rooli vaikutti haastateltavien käytökseen ja puheisiin, ja tämän myötä tutkimustuloksiin.²⁵⁶ Myös Snellman koki, että tutkimustyölle aiheutui haittaa siitä, että häneen suhtauduttiin yhteisössä ensisijaisesti uittotyömiesten esimiehen tyttärenä.²⁵⁷ Helena Ruotsalan tutkimusta saattoi toisaalta helpottaa se, että poronhoitajan tyttären tasavertainen sosiaalinen asema ei aiheuttanut paliskunnassa tämän kaltaisia jännitteitä. Pelkkä tutkijan ja tutkittavan yhteinen kotiseutu ei aina ole tae samanlaiselle taustalle.

Tutkijan kaksoisroolia koskeva kärkevin kritiikki on kohdistunut siihen, että yhteisössä kasvanut ja siihen enkulturoitunut tutkija ei pysty hahmotta-

253 Ks. myös Suojanen 1997, 149.

254 Ruotsala 2002, 57.

255 Tuomi-Nikula 2004, 48–50. Tuomi-Nikula täsmentää, että hänellä itse asiassa oli kaksoisrooli. Haastateltaviensa tavoin hän asui alteslandilaisessa hallitalossa ja kuului tässä suhteessa ”sisäpiiriin”. Muiden uusalteslandilaisten tavoin hän oli kuitenkin ulkopuolinen siinä suhteessa, ettei tuntenut tiiviin kyläyhteisön vuosisataisia sosiaalisia kytköksiä. Kylän uudet ja vanhat asukkaat muodostivat kaksi erillistä ryhmää, joiden molempien suhteen Tuomi-Nikula syntyperältään suomalaisena, naisena ja tutkijana oli toisaalta aivan ulkopuolinen. Outi Tuomi-Nikulan käsikirjoitusta koskeva kommentti 15.8.2013.

256 Suojanen 1993, 90, 95; Suojanen 1996, 35–39; ks. myös Ruotsala 2002, 54.

257 Snellman 1996, 30.

maan kohdetta selkeästi, koska hänen oma ajattelutapansa on peräisin tutkimuksen kohteena olevasta yhteisöstä. Ihminen on tavallaan sokea asioille, jotka ovat häntä kaikkein lähimpänä.²⁵⁸ Kysymys on representoidun ja käsillä olevan maailmantulkinnan välisestä erosta. Ulkopuolinen tutkija tarkastelee kohdetta esillä olevana, jolloin suhde kohteeseen on objektiivinen ja kohteesta saatava tieto eksplisiittistä. Yhteisön jäsenenä kohde puolestaan ilmenee käsillä olevana ja siihen liittyvä tieto on kokemuksellista hiljaista tietoa. Tutkimuksen aikana olen huomannut, että näkökulmien yhdistäminen on haasteellista. Heideggeriläisittäin kyse on maailman ilmenemisestä aletheian ominaisuudessa, paljastumisen ja kätkeytymisen kaksoisliikkeenä. Kun kohde paljastuu esillä olevana objektina, se samalla kätkeytyy käsillä olevaan maailmaan kuuluvana entiteettinä. Helena Ruotsala puhuu samasta asiasta todetessaan, että muun muassa kenttämuistiinpanojen kirjoittaminen auttoi häntä tutkijan roolin aktivoimisessa etäisyyden saamiseksi havainnoituun ilmiöön.²⁵⁹

Folkloristi Riina Haanpää käsittelee väitöstutkimuksessaan *Rikosten jäljet. Etsivän työtä yhteisön, suvun ja perheen muistissa* (2008) oman suvun piirissä tapahtuneita henkirikoksia. Tutkimuskohteen ollessa oma suku ja yhteisö nousevat esiin niin kulttuurin sisäisen näkökulman edut kuin haitatkin. Haanpää päätyy pitämään yhteisön kirjoittamattomien sääntöjen, arvostusten ja uskomusten tuntemusta lopultakin pikemminkin ymmärrystä helpottavana kuin sitä hankaloittavana asiana.²⁶⁰ Omaa yhteisöä tutkivalla tutkijalla on hallussaan kulttuurille ominaiset tavat sanallistaa kokemuksia. Tämä mahdollisti yhteisymmärryksen syntymisen haastattelutilanteessa.²⁶¹ Sukuun kuuluvana ja sen arvoihin kiintyneenä Haanpää kykeni ymmärtämään tapahtunutta haastateltavien kannalta. Aiheeseen liittyvien ennakkotietojensa perusteella hän osasi myös tehdä tilanteeseen sopivia kysymyksiä. Tämä kaikki yhdessä mahdollisti haastattelutilanteissa tapahtumien perinpohjaisen käsittelyn.²⁶² Etnologi Eerika Koskinen-Koiviston työläisnaisen kokemuksia 1950-luvun yhteiskunnallisten muutosten kontekstissa käsittelevä väitöstutkimus *Greasy-Skinned Worker: Gender, Class and Work in the 20th Century. Life Story of a Female Labourer* (2013) puolestaan perustuu hänen oman isoäitinsä haastatteluihin. Isoäidin ja lapsenlapsen välinen dialogi tuottaa tietoa eri sukupolvien kokemuksia erottavasta kulttuurisesta muutoksesta. Koskinen-Koiviston

258 Ruotsala 2002, 54; Haanpää 2008, 99.

259 Ruotsala 2002, 62; ks. myös Haanpää 2008, 98.

260 Haanpää 2008, 99; Ruotsala 2002, 42.

261 Haanpää 2008, 99.

262 Haanpää 2008, 86–89, 101–102; ks. myös Suojanen 1997, 150.

mukaan perhesiteet loivat haastatteluihin avoimuuteen rohkaisevan luotamuksellisen ilmapiirin.²⁶³

Haastattelutilanteessa läheisestä suhteesta oli siis etua, mutta tulkinnan tekeminen olikin jo hankalampaa. Riina Haanpää painottaa, että tutkijan oman suvun menneisyyteen liittyviä arkaluontoisia tapahtumia koskeva tulkinta on aina subjektiivinen. Omasta kulttuurista tulevalta tutkijalta saatetaan sitä paitsi odottaa uudenlaista ymmärrystä tapahtumiin liittyen, tai peräti jonkun tahon mielipiteen vahvistamista. Myös Helena Ruotsala on törmännyt samankaltaisiin paineisiin.²⁶⁴ Itsellenikin kotikenttä aiheutti suorituspaineita. Minulle on henkilökohtaisesti tärkeää, että asukkaat kokevat esittämäni tulkinnat omakseen. Tiedän myös monen minulle muistitietoaineistoa luovuttaneen kuudesosalaisen pettyvän, kun omaa tarinaa ei tutkimuksesta löydykään.

Isoimman haasteen – ja samalla mahdollisuuden – minulle tutkijana asettaa kuitenkin se, että olen työyhteisöni jäsenenä sisäistänyt osaksi itseäni myös viranomaisille ominaisen tavan tarkastella tutkimusaluetta. Projektityössä Satakunnan Museossa tehtäviini kuului muun muassa Kuudennen osan inventoinnin koordinointi rakennustutkijan alaisuudessa. Laadin alueen inventointiraportin selvitystyön aikana kerätyn aineiston pohjalta ja osallistuin potentiaalisten suojelukohteiden arvottamiseen. Työssäni pääsin aitiopaikalta seuraamaan suojelukaavan laatimista. Olen hyvin tietoinen rakennustutkijan ja -inventoijan hektisestä työtahdistista ja rakennussuojelun niukoista resursseista. Kuitenkin olen tutkimukseni myötä esittämässä osallistamista koskevia lisävaatimuksia tilanteessa, jossa nykyisen kaltaisenkin toiminnan jatkuminen on epävarmaa.

Tutkimuksen kannalta tärkeimmät sitoumukseni liittyvät kuudesosalaisiin tarinoihin tuntemaani erityiseen kiinnostukseen sekä haluuni toimia niiden tulkitsijana. Muisteluiltojen vetäjänä ja haastattelijana olen ollut osallisena myös näiden tarinoiden syntyprosessissa. Tutkimuksessani pyrin yhdistämään viranomaisroolissa saamani kokemukset tarinoihin, ja tarkastelemaan niitä tieteelliset kriteerit täyttävällä tutkimusotteella. Tehtävä on haastava, mutta tarjoaa onnistuessaan mahdollisuuden muodostaa kokonaisnäkemys asukkaiden ja viranomaisten välisestä vuorovaikutuksesta kaavaprosessin aikana.

Kulttuuriperinnön tutkimus on oppiaineena nuori, ja tämä on sanellut tutkimukselle omat reunaehdonsa. Aloitin opintoni vuonna 2003, kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen kolmannella vuosikurssilla. Laitoksen valtakunnallisestikin uusien oppiaineiden²⁶⁵ opetusohjelmat olivat tuolloin

263 Koskinen-Koivisto 2013, 53.

264 Haanpää 2008, 79; Ruotsala 1998, 101.

265 Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos muuttui koulutusohjelmaksi

vasta muotoutumassa. Opiskelua leimasi eräänlainen perinteiden puuttumisen sietämätön keveys. Oppiaineen uutuus tarkoitti toisaalta tieteentekemisen vapautta, monitieteistä luonnetta ja avarakatseisuutta. Toisaalta se loi meille opiskelijoille juurettomuuden tunteen. Vähän kateellisena kuuntelin kansatiedettä opiskelleen ystävänä sekasontanavettaan ja auratyyppeihin liittyneitä opiskelumuistoja menneiltä vuosikymmeniltä. Siinäpä vasta tukevasti kotiseudun multiin kiinnittynyt oppiaine, tuumasin.

Kun tutkimusaineistooni kuulunut Into Niemisen muistelmä²⁶⁶ karjasuojineen, verimakkaroineen ja piikkiäkeineen osoittautui oikeaksi vanhan polven kansatieteilijän aarraitaksi, olin tietysti innoissani. Halusin oppia tekemään käytännönläheistä tutkimusta perinteisestä kansatieteellisestä näkökulmasta. Tutkimukseni alaluvun ”Niemisen perheen tarina” alkuosa tuo näkyviin tämän vaiheen kehityksestäni tutkijana. Lopulta en kuitenkaan ollut tyytyväinen siihen mielestäni liian ohueen kuvaan, jonka valitsemani tutkimuksellinen ote aineistosta paljasti. Entäpä jos lähestyisin sitä aivan toisesta, fenomenologian avaamasta perspektiivistä? Tutkimuksen tulkintahorisonttien kerroksellisuus kertoo siis kulttuuriperinnön oppiaineen tutkimusperinteen vakiintumisen vuosista sekä oman tutkijanäänen ja oman paikan etsimisestä kulttuurintutkimuksen kentällä.

vuonna 2010. Koulutusohjelman pääaineet ovat digitaalinen tutkimus, maisemantutkimus ja kulttuuriperinnön tutkimus.
266 Nieminen 2006.

TARINAT TALTEEN

Moniääninen muistitieto

Aineeton kulttuuriperintö rakentuu *muistitiedon* varaan. Kaikesta muistitiedosta ei tule kulttuuriperintöä, mutta muistitieto on osallisena yhteisön kaikessa aineettomassa perinnössä. Folkloristi Ulla-Maija Peltosen laatiman muistitiedon määritelmän mukaan muisti on paitsi yksilöllistä myös sosiaalista. Se, mitä ihminen muistaa, ja miten hän muistot tulkitsee, on sidoksissa nykyhetkessä tapahtuvaan, kulttuurisia arvoja käsittelevään julkiseen keskusteluun. ”Muistin sosiaaliseen luonteeseen kuuluu olennaisena osana yhteisön muisti, joka tulee esiin niissä rakennuksissa, maisemissa, asiakirjoissa, esineissä, kirjoissa jne., joita säilytetään eri instituutioiden toimesta”, kirjoittaa Peltonen.²⁶⁷ Muistitiedolla on siis läheinen yhteys aineelliseen kulttuuriperintöön kuten rakennuksiin.

Konstruktivisen luonteensa vuoksi muistitiedon tieteellistä lähdearvoa on kritisoitu ja sitä on pidetty arvoltaan vähäpätöisenä tutkimuskohteena.²⁶⁸ *Muistitietotutkimus* on syntynyt pyrkimyksestä laajentaa erilaisia menneisyyden tulkintoja ja vallitsevia totuuksia. Kiinnostuksen kohteena ovat olleet arki ja eri tavoin marginaaliin jääneet yhteisöt. Keskeistä on ihmisten omien kokemusten ja menneisyyden tulkintojen esiin saaminen.²⁶⁹ Enemmän kuin itse tapahtumista, muistitieto kertoo tapahtumien merkityksestä ihmisille. Muistitietotutkija ei välttämättä pyrikään konstruoimaan menneisyyden totuutta, vaan hän on kiinnostunut juuri sen moniäänisistä tulkinnoista.²⁷⁰ Muistitiedon syntymisessä tärkeää on valintaprosessi, jossa kokemusten tulvasta seulotaan se aines, joka halutaan muistaa ja kertoa muille. Toisin sanoen keskeistä on kyky unohtaa.²⁷¹

Muistitietotutkimuksen englanninkielinen vastine on *oral history*. Tutkimussuuntaus sai alkunsa Yhdysvalloissa 1940-luvun lopulla. Aluksi johtoasemassa oleviin miehiin keskittynyt tutkimus laajeni käsittelemään työläisten, naisten, lasten, sotaveteraanien, intiaanien tai värillisten suullista historiaa.

267 Perinteentutkimuksen terminologia 2001, 37; ks. myös Latvala 2005, 12–13.

268 Fingerroos & Haanpää 2006, 32; Haanpää 2008, 38; Ukkonen 2000a, 13.

269 Peltonen 2006, 99–101.

270 Fingerroos & Haanpää 2006, 33; Haanpää 2008, 38; Kalela 2000, 89–93, 142–151; Portelli 2002, 67–69; Portelli 1997, 19–23, 88; Portelli 1991, 50–51.

271 Perinteentutkimuksen terminologia 2001, 37.

Suomessa akateeminen kiinnostus moniäänisiin menneisyyden tulkintoihin heräsi, kun 1980-luvun työväen historialiike toi vaihtoehtoiset menneisyyden tulkinnat akateemisen historiankirjoituksen rinnalle.²⁷² Muistitietotutkimuksen metodisen hyödyntämisen pioneeri Suomessa on ollut historiantutkija Jorma Kalela. Hänen johtamansa, vuosina 1980–1985 toteutettu *Paperiliiton historiahanke* nosti tavallisen ihmisen näkökulman akateemisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteeksi. Hankkeessa työläisten omalle historiantutkimukselle pyrittiin luomaan menetelmällisiä valmiuksia. Johtopäätösten lähtökohtana oli toimijoiden itseymmärryksen rekonstruktio. Näin syntyvä tulkinta oli sekä mahdollinen että oikeudenmukainen.²⁷³ Muistitietotutkimuksessa tärkeintä on juuri yhteistyö ja vuorovaikutus, myös silloin kun lähtökohtana ovat akateemisen tutkimuksen tavoitteet ja ongelmanasettelut. Minkään yhteisön omaa historiaa ei kirjoiteta yksinomaan ulkopuolisen tutkijan voimin. Toisaalta valmista lopputulosta ei välttämättä saada aikaan pelkästään ryhmän omin avuinkaan.²⁷⁴ Tässä tapauksessa tutkija toimii ikään kuin tulkkina, joka kääntää yhteisön kokemukset akateemisen tutkimuksen kielelle, lisäten samalla mukaan oman tulkintansa. Näen, että juuri tällaisesta prosessista omassa tutkimuksessani on kysymys.

Keskieurooppalaisessa muisti- ja historiatietoisuustutkimuksessa on saanut jalansijaa *uusi kulttuurinen muistitutkimus* (*new cultural memory studies*). Suuntauksen lähtökohtana on antropologinen, geertziläinen kulttuurin määritelmä, jonka mukaan kullakin ryhmällä tai yhteisöllä on oma erityinen kulttuurinsa. Antropologi Clifford Geertzin ohella uusi kulttuurinen muistitutkimus nojautuu sosiologi Maurice Halbwachsin ajatuksiin. Halbwachs erotti omakohtaisesti koetut muistot jyrkästi muusta muistetusta, jota hän nimitti perinteeksi. Näkemystä on Suomessa soveltanut esimerkiksi etnologi Pirjo Korkiakangas.²⁷⁵ Oman tulkintani mukaan henkilökohtaiset muistot ovat osittain yhteisöllisesti muovautuneita. Vierastan kuitenkin *kollektiivisen muistin* käsitettä, joka on lähellä sosiologi ja antropologi Émile Durkheimin ajatusta kollektiivisesta tietoisuudesta. Tutkimuksessani kollektiivit eivät muista, vaan ainoastaan yksilöt.

272 Kalela 2012, 57–59, 121.

273 Kalela nimesi nämä tulkinnat kansanomaiseksi historiaksi. Sittemmin hän on siirtynyt käyttämään käsitettä sosiaaliset muistit, joka ottaa paremmin huomioon moniääniset ja toisinaan myös ristiriitaiset näkemykset menneisyydestä. Muutos liittyy kulttuurintutkimuksen alan paradigman muutokseen, jossa käsitys yhtenäisestä kansasta ja kansanomaisesta kulttuurista on käynyt vanhanaikaiseksi. Kulttuuri-ilmiöiden takaa halutaan nyt löytää ihminen, yksilö. Kalela 2006, 70–71, 75, 81, 84; Kalela 2012, 54–60; ks. myös Haanpää 2008, 37.

274 Ukkonen 2006, 182.

275 Heimo 2010, 40–41.

Turun yliopistossa vuonna 1999 käynnistynyt Annikki Kaivola-Bregenhøjn johtama Suomen Akatemian *Muistitieto ja historian tulkinnat* -tutkimushanke oli keskeisessä roolissa, kun muistitiedon tutkimuksesta luotiin metodologinen suuntaus, jonka avulla on mahdollista tutkia ihmisten arkielämää sekä heidän suhdettaan historiallisiksi määriteltyihin tapahtumiin.²⁷⁶ Samalla osoitettiin, miten muistitieto kytkeytyy yhteiskunnan rakenteisiin ja yhteisölliseen elämään siinä kulttuuritraditiossa, jossa se tuotetaan.²⁷⁷ Viime vuosina on ilmestynyt useita väitöskirjoja, joissa tarkastellaan muistitiedon ominaispiirteitä, metodeja sekä tutkimuksen tekemiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä.²⁷⁸ Omalla tutkimuksellani tuon muistitiedon hyödyntämiseen yhden ulottuvuuden lisää selvittäessäni, miten tästä kokemusperäisestä, moniäänisestä tiedosta tulee legitiimiä myös viranomaistasolla.

Tulkinnallinen muistitietotutkimus

Martin Heideggerin mukaan muistaminen on ajattelemisen kokoamista. Kokoamisella hän viittaa asioiden yhdistämiseen tilapäiseksi kokonaisuudeksi, tilapäiseksi ykseydeksi. Kun kokoaminen liittyy rakennukseen, ykseys ei ole enää tilapäinen, vaan se on kokonaisuus, jota me ylläpidämme, suojelemme ja säilytämme. Säilyttäminen, sanoo Heidegger, on muistamisen peruspiirre ja olemus.²⁷⁹

Muistelulla voidaan tarkoittaa paitsi menneisyyttä käsittelevää puhetta tai kirjoitusta, myös menneen mieleen palauttamisen prosesseja. Muistelijan näkökulmasta kysymys on pyrkimyksestä muistaa asiat juuri niin kuin ne olivat. Tulkinnallisessa muistitietotutkimuksessa muistelu nähdään hermeneuttisen tutkimusperinteen mukaisesti (tutkijan ja) muistelijoiden välisenä dialogina, jossa olennaista on antaa merkityksiä menneisyydelle, nykyisyys lähtökohtana.²⁸⁰ Muistelijat käsittelevät sekä henkilökohtaisia kokemuksiaan että yleisiä, yhteisesti koettuja ja historiallisiksi miellettyjä tapahtumia.²⁸¹ Muistelun kautta välitetään muille menneisyyttä koskevia kokemuksia ja tarinoita. Pyrkimyksenä on selvittää itselle ja muille, miksi asiat olivat juuri tietyllä tavalla.²⁸²

276 Haanpää 2008, 32, 38.

277 Taina Ukkonen viimeisteli hankkeessa väitöskirjansa *Menneisyyden tulkinta kertomalla* (2000) ja Ulla-Maija Peltonen post doc -tutkimuksensa *Muistin paikat* (2003). Hankkeen kolmas tutkija oli Sammatin vuoden 1918 muistoja tutkinut Anne Heimo. Peltonen 2006, 106.

278 Esim. Haanpää 2008; Kortelainen 2008; Makkonen 2009; Heimo 2010.

279 Heidegger 1984, 97.

280 Ukkonen 2006, 188; ks. myös Fingerroos 2004, 17–19, 82–110.

281 Ukkonen 2000a, 15.

282 Korkiakangas 1999, 164–170; Saarenheimo 1997, 101; ks. myös Ukkonen 2000b.

Mennyttä muistellaan aina nykyisyyden tarpeita silmälläpitäen. Muistelija pyrkii jäsentämään omia kokemuksiaan suhteessa historian julkisiin esityksiin ja omassa yhteisössään vallitseviin arvoihin niin haastatteluajankohtana kuin muisteltavien asioiden tapahtumahetkelläkin. Muistelulle on tyypillistä olemassa olevien kulttuuristen mallien hyödyntäminen.²⁸³ Tästä johtuen haastattelutilanteessa tuotettu aineisto pitää sisällään omakohtaisten kokemusten ohella myös sukupolvilta toisille välittyntä, tarinoitunutta ainesta.²⁸⁴ Muistelu on identiteetin rakentamista ja historiantulkintojen tekemistä. Yhdessä muistelemisen koetaan usein terapeuttisena. Se on myös viihdyttävää ja tarjoaa tilaisuuden kertojantaitojen hiomiseen.²⁸⁵ Menneisyyteen ei kuitenkaan ole paluuta, vaan yhdessä muistella siitä tuotetaan aina uusia tulkintoja, jotka kertovat tapahtumien merkityksistä nykyhetkessä. Taina Ukkosen mukaan muistelupuheessa kietoutuvat yhteen menneisyyden olosuhteiden, ihmisten ja tapahtumien mieleen palauttaminen (rekonstruointi), tulkintojen tekeminen ja erilaisten kertomusten esittäminen.²⁸⁶ Kertomusten sisältämiä merkityksiä voi jäljittää konstruoimalla muistelupuheesta erilaisia tarinoita. Kertomukseen sisältyvä tarina kertoo kulttuurisista merkityksistä.²⁸⁷

Metodologinen otteeni perustuu tulkinnallisen muistitietotutkimuksen tapaan nähdä muistelu kerrontana ja menneisyyden tulkintana. Taina Ukkosen mukaan ”tutkimuksen kohteena on sekä menneisyys että nykyisyys ja erityisesti näiden kahden suhde muistelussa: miten mennyttä nykyhetkessä kerrotaan ja tulkitaan, mitä otetaan esille ja muistetaan, mistä vaietaan ja miten tämä tapahtuu vuorovaikutuksessa historian julkisten esitysten kanssa”.²⁸⁸

Tarinoilla on perinteisesti ollut moraaliperinnettä siirtävä tehtävä, eivätkä ne yhteiskuntatieteilijä Vilma Hännisen mukaan ole menettäneet merkitystään ja potentiaaliaan arkielämän ymmärrysvälineinä. Nykyajalle on pikemminkin ominaista ajattelun ja elämän tarinallisuutta koskevan tietoisuuden kasvu. Yksi ilmentymä tästä on narratiivinen tutkimus.²⁸⁹ Tarinoiden merkitys yhteiskunnassa on kuitenkin muuttunut. Suurten tarinoiden lumo on haihtunut ja tulkinnanvaraisuus korostunut. Kuten Martin Heidegger asian ilmaisi, elämme laskevaan ajatteluun perustuvassa puitteen maailmassa, jossa tarinaliset yhteisöt ovat hajonneet tai ainakin muuttuneet yksilön merkityshorisonin kannalta vähemmän hallitseviksi. Tämä voidaan nähdä vapautumisena vallitsevien myyttien ikeestä, mutta toisaalta tulkinnanvaraisuus muodostaa

283 Haanpää 2013, 193–195, 201.

284 Korkiakangas 2005, 130, 135–137.

285 Ukkonen 2000b.

286 Ukkonen 1999, 204–205, 209.

287 Ukkonen 2006, 194.

288 Ukkonen 2006, 189.

289 Hänninen 2000, 41.

uhkan elämän mielekkyyden kokemiselle. Mikään tarina ei ole varma, kyseenalaistamaton tai lopullinen. Elämänvalintojen yksilöllistyminen ja moraalisten auktoriteettien hiipuminen synnyttävät ihmiselle tarpeen luoda itselleen sellainen elämäntarina, jonka mielekkyyteen hän itse voi uskoa.²⁹⁰

Tutkimuksellinen otteeni lähenee osittain *narratiivista tutkimusta*. Narratiivinen tutkimus perustuu näkemykseen elämän ja kertomisen välisestä kiinteästä suhteesta. Ihminen on tarinoita kertova olento.²⁹¹ ”Elämä ja tarinat kietoutuvat yhteen niin, että tarinoita eletään kerrottavaksi ja kerrotaan eletäväksi ja että yhteisöt, jopa yksilötkin tulevat olemassa oleviksi kertomalla itsestään ja alkuperästään.”²⁹² Tutkimuksen kohteena on usein identiteetti ja sen rakentuminen, jotka nähdään muuttuvina kulttuurisina ja sosiaalisina prosesseina.²⁹³ Narratiivisuus lähtökohtana voi toteutua monella tavalla. Taina Ukkosen hahmottamassa narratiivisessa muistitietotutkimuksessa kietoutuvat yhteen kolme näkökulmaa: Tutkimuksessa tehdään näkyväksi ensinnäkin tietyn yhteisön tai yksilön oma historia ja toiseksi sen narratiivinen tuottamisprosessi. Samalla tarkastellaan kertomisen ominaispiirteitä ja tähän liittyen erilaisten kertomusten tai tarinoiden kulttuurisia merkityksiä. Omassa tutkimuksessani toteutuvat kaikki nämä näkökulmat. Huomioni ei kuitenkaan kohdistu kerronnassa hyödynnettyihin kulttuurisiin malleihin tai kertomuksellisiin rakenteisiin. Myös käsitykseni tarinoiden ja arvojen välisestä suhteesta eroaa Ukkosen näkemyksestä. Ukkonen lähtee siitä, että kertomukset tulkitsevat menneisyyttä ja tuottavat kulttuurisia merkityksiä ja arvoja, eivät kuvaa tai heijasta niitä.²⁹⁴ Oman tulkintani mukaan tarinoita kerrotaan juuri siksi, että niiden avulla voidaan käsitellä arvomerkityksiä, jotka suostuvat piirtymään paperille vain paikkaan sidottujen tarinoiden rivien väleissä.

Tutkimukseni kannalta tärkeä näkökulma on *paikan tarinallisuus*, jota on käsitellyt esimerkiksi kulttuuriantropologi Kristiina Korjonen-Kuusipuro. Väitöstudiumissaan *Yhteinen Vuoksi. Ihmisen ja ympäristön kulttuurinen vuorovaikutus Vuoksen jokilaaksossa 1800-luvulta nykypäiviin* (2012) hän kuvaa Vuoksen muutosta, veden muuttuvia merkityksiä sekä Vuoksen paikkaa ihmisten elämässä. Kokemus Vuoksesta syntyy kokonaisvaltaisesti, eri aistihavaintojen kautta.²⁹⁵ Tutkimuksen kohteena oleva paikka ei aina ole konkreettinen, vaan elää pelkästään muistoissa, jolloin tutkimus on myös menneisyyden paikkojen ja kokemusten tavoittamista.²⁹⁶ Muistelun kautta

290 Hänninen 2000, 45; ks. myös Haanpää 2013, 208–209.

291 Ukkonen 2006, 190.

292 Ukkonen 2006, 191–192.

293 Ks. myös Ukkonen 2003.

294 Ukkonen 2006, 193.

295 Korjonen-Kuusipuro 2012, 104.

296 Korjonen-Kuusipuro 2012, 57.

haastatellut henkilöt rakentavat omaa suhdettaan Vuokseen yhä uudelleen. Muisteltu paikka muodostuu rinnakkaisista, ajallisesti erilaisista ja samalla ristiriitaisistakin kertomuksista. Tutkimuksessa ihmisten identiteetit rakentuvat kertomuksina ja kertomukset suuntaavat toimintaa tulevaisuuteen. Kertomalla jaetaan ja tehdään yksilöllisiä kokemuksia ymmärrettäviksi sekä pidetään yllä ryhmiä.²⁹⁷ Korjonen-Kuusipuro tuo esiin, että vaikka muistin ja julkisten paikkojen ja monumenttien yhteyttä on tutkittu paljon, arkipäivään liittyvän ympäristön ja tavallisten rakennusten osuus kulttuurisesti jaetun muistin muotoutumisessa on usein jätetty huomiotta.²⁹⁸

Tutkimusaineisto

Porin Kuudetta osaa on tähän mennessä tutkittu tyypillisenä kaupunkihistoriaan kuuluvana kohteena. Porin kaupungin historiaa käsittelevissä teoksissa on keskitytty kaupunginosan syntyvaiheisiin. Muun muassa L. I. Kaukamaa on tutkimuksessaan *Porin esikaupunkikysymys 1860-luvulla* (1958) käsitellyt niin kutsuttua kuoppakaupunkia, joka Porin vuoden 1852 palon jälkeen rakentui pääosin nykyisen Kuudennen osan alueelle. Vuonna 1993 Satakunnan Museo ja Päärnäisten pienkiinteistöyhdistys kokosivat yhteistyössä näyttelyn *Maakuopista puutalokaupungiksi. Porin kuudennenosan asutushistoriaa*. Kesällä 2006 Satakunnan Museon rakennuskulttuuritalo Toivossa oli esillä Kuudetta osaa käsittelevä näyttely *Keskustasta 750 kynnärää lounaaseen – Hietanummesta VI kaupunginosaksi*. Näyttelyjä varten kerättyä aineistoa on käytetty lähteenä (esim. vanhat kartat) ja tausta-aineistona (esim. kuoppa-asumuksen pienoismalli) Kuudennen osan historiaa käsittelevässä luvussa ”Kuopista kamariin”.

Rakennetun kulttuuriympäristön suojelua koskevaan lainsäädäntöön sekä kulttuurihistoriallisen arvottamisen viranomaiskäytäntöihin olen perehtynyt asiakirjojen ja tutkimuskirjallisuuden avulla sekä projektityössäni Satakunnan Museossa. Esimerkkitapauksiin liittyvät rakennus- ja muutospiirustukset, palovakuutukset ja vanhat valokuvat ovat peräisin Satakunnan Museon Pakkiinventointisovelluksesta. Tutkimusalueen historiaa ja rakentumista valottavat kaavat, kartat ja kunnalliskertomukset. Myös tämä aineisto on pääosin koottu rakennusinventoinnin yhteydessä. Tutkimusalueesta paikallisissa sanomalehdissä julkaistut artikkelit tarjoavat mielenkiintoisen aikalaisnäkökulman erityisesti niin kutsutun kuoppakaupungin aikaan. Alueen inventointiraporttia sekä Pakki-sovelluksen kohde- ja rakennustason tietoja hyödynnän hallinnoinnin perustaksi koottuna virallisena tietona, joka kytkeytyy osaksi institutionaalista

297 Korjonen-Kuusipuro 2012, 42.

298 Korjonen-Kuusipuro 2012, 111.

vallankäyttöä ja kulttuuriperinnön auktorisoitua diskurssia. Kiinnitän huomioni erityisesti aineiston niihin piirteisiin, jotka auttavat ymmärtämään viranomaisten ja asukkaiden arvottamisperusteiden välisiä eroavuuksia.

Äänitallenne Kuudennen osan asukkaille järjestetystä muisteluilusta²⁹⁹ muodostaa tutkimukseni keskeisimmän empiirisen lähdeaineiston. Sitä täydentävät avoimet teemahaastattelut ja kirjalliset elämäkerralliset aineistot, joista tärkein on vuonna 1933 syntyneen Into Niemisen julkaisematon muistelmä *Paljonko ihminen tarvitsee maata*.³⁰⁰ Aineiston avulla pyrin tekemään näkyväksi viranomaisten ohittamaa asukkaiden oman asuinympäristön arvottamista. Kuudesosalainen Into Nieminen osallistui muisteluiltoihin.³⁰¹ Tilaisuuksissa hän lausui runon ja luki ääneen katkelmia muistelmastaan. Niemisen muistelmia ja runoja tutkin yhtenä säikeenä asukkaiden aineettoman kulttuuriperinnön kudelmassa. Otan ”säikeen” lähitarkasteluun ymmärtääkseni paikallisen aineellisen ja aineettoman perinnön syntyä, periytymistä ja muutosta. Yksittäisten asukkaiden kvalitatiivisten teemahaastattelujen avulla puolestaan selvitan, millainen on asukkaan henkilökohtainen suhde omaan kotitaloonsa, sen historiaan ja siellä tapahtuneisiin muutoksiin. Koen tärkeäksi myös valottaa arjen elämää puukaupunkialueella siltä ajalta, josta on vielä jäljellä muistitietoa. Taustalla on ajatus, että oman asuinalueen arjen historian tunteminen ja tunnistaminen auttaa asukkaita paremmin ymmärtämään ja hyväksymään rakennussuojelun merkityksen osana porilaista historiaa ja kulttuuriperintöä.³⁰²

Asukkaiden ääni kuuluu tutkimuksessa esimerkinomaisissa suorissa sitaateissa, mutta varsinainen tulkinta on syntynyt aineiston kanssa käydyn dialogin tuloksena.³⁰³ Tulkinta kuvastaa horisonttien sulautumisen tuloksena avautunutta uutta ymmärrystä. Se on subjektiivinen, mutta näiltä jalansijoilta tarkasteltuna tosi. Asukkaiden muistoista ja tarinoista koostuvan tutkimusaineiston tulkinta eteni yksityiskohdista kokonaisuuksien hallintaan etenevänä hermeneuttisena prosessina. Tutkimuskirjallisuuteen perehdyttyäni litteroin haastatteluaineiston³⁰⁴ ja laadin muisteluiltojen äänityksistä sisältöreferaatit. Kuvasin digitaalisella kameralla Into Niemisen muistelmaan ja tulostin kuvat A4-koossa. Keskeisimmiksi kokemani tekstikohdat kirjoitin Word-tiedostoiksi.

299 Käppärän koululla 8.12.2009 järjestetty tilaisuus oli osa kolmen muisteluilun sarjaa.

300 Nieminen 2006. Osasta alkuperäistekstiä puuttuvat sivunumerot. Olen ilmoittanut sivunumeron viitteessä aina kun se on lähteestä luettavissa.

301 Muisteluilat Käppärän koululla 24.11. ja 8.12.2009.

302 Tuomi-Nikula 2007a, 15–16.

303 Ks. myös Makkonen 2008, 153–154, 174.

304 Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen *Muisteltu arki Porin Kuudennessa osassa* -kurssin yhteydessä tehdyistä 14 haastattelusta (tunnus KK) kahdeksan litteroitiin haastattelut tehneiden opiskelijoiden toimesta.

Kuunnellessani³⁰⁵ äänitteitä yhä uudelleen panin merkille piirteen, joka tuntui olevan yhteinen kaikille aineistoilleni: Tallenteissa puhujat reflektoivat tekemisiään ja elämänvaiheitaan verraten niitä jatkuvasti jonkinlaiseen mielessä väikkyvään ihannekuvaan. Heillä tuntui olevan selkeä käsitys siitä, millainen kulloinkin olisi ollut yhteisöllisesti hyväksyttävä tapa toimia. Kun oma toiminta oli sopusoinnussa yhteisön arvomaailman kanssa, siitä oltiin ylpeitä. Jos ihanteisiin sen sijaan ei aivan ylletty, puheessa kuului puolusteleva sävy.³⁰⁶ Esimerkiksi seuraavassa katkelmassa haastateltava muistelee lapsuudenaikaista osuuttaan kodin järjestyksen ylläpitämisessä:

– – Vaik mää oli piäni, piäni ja tämmösii ni mää en pystyny siihe semmo-see järjestelmällisyytee, et o järjestykses kaikki paikat ja puhdast. Mummu sano ain, että tua sekasta saa olla, mut täytyy ol puhdasta. Et, et... ja tietysti sillo oli... sit ko oli piänii taloi... piänii taloja ja ja huone ja keittiö oli ja niis usseemppi asu, ni tua, et siin täyty ol järjestykses – –.³⁰⁷

Ja äidin apuna perheen omistaman yleisen saunan lämmittämisessä:

Haastattelija: Ni yleensä se [sauna] oli muute sit kahdesta yhdeksää auki?

Haastateltava: Yhdeksään juu. Ja äiti tosiaan alko sit viideltä lämmittää, et kyl äidillääki siin sit pitkä työpäivä oli. Oli ja hänel oli todella pitkä työpäivä, et... Et töitä on tehty.

Haastattelija: Mmm, joo-o, et kyll se varmaa näis hartiois tuntu.

Haastateltava: Juu, juu ja et kyll meki sit sen verra ollaa tehty, et mu siskoni kans et tiädetää et mitä työteko o, et ihan oikee työnteko.³⁰⁸

Katkelmissa käy ”rivien välissä” ilmi (ja mummun sanomana puetaan sanoiksikin), että haastateltavan lapsuudessa ja nuoruudessa, 1900-luvun puolivälin tietämällä, Kuudennessa osassa arvostettiin siisteyttä ja kovaa työntekoa. Yhteisölliset arvot kulkevat tarinoiden alla ikään kuin pohjavirtana, joka paikoitellen

305 Alessandro Portellin mukaan äänitettyjen haastattelujen konkreettinen kuunteleminen on tulkintaprosessin kannalta keskeistä. Litteraatio ei tavoita puheen kaikkia ominaisuuksia, kuten äänensävyjä, intonaatiota ja rytmin muutoksia. Portelli 2006, 50–53.

306 Anna-Maria Åström on tuonut esiin, miten muistelutilanteeseen vaikuttaa aina myös tietoisuus siitä, että on yksi muiden joukossa. Oma kokemusmaailma on jaettavissa muiden kanssa, ja muiden kokemukset voivat olla joko hyvin lähellä tai kaukana muistelijan omiin kokemuksiin verrattuna (Åström 1998, 11). Omassa aineistossani tämä ajatus tulee näkyviin esimerkiksi Mirjam Nyströmin muistelmaan otsikossa: ”Lapsuus Kuukkarissa – yksi tarinani muiden joukossa.” Muistelman luovutettiin tutkimuskäyttöön muisteluillalla 1.12.2009.

307 n1939/KK5.

308 n1939/KK5.

pulpahtaa pintaan mahdollistaen lähemmän tarkastelun. Havaintoni tukee Alessandro Portellin näkemystä, jonka mukaan muistitieto kertoo erityisesti siitä, mitä ihmiset uskovat, että heidän tietystä historiallisesta tilanteesta tuli tehdä ja mitä he kerrontahetkellä ajattelevat tehneensä.³⁰⁹ Havainnon jälkeen osasin kohdistaa huomioni aineiston näihin kohtiin. Prosessin tässä vaiheessa palasin tutkimuskirjallisuuden pariin. Folkloristi Taina Ukkosen väitöskirja *Menneisyyden tulkinta kertomalla* (2000)³¹⁰ antoi avaimia aineistoni tulkin- nalle. Tutkimuksessa tarkastellaan, miten yhteisöllisyyttä tuotetaan ja ylläpide- tään kerronnan avulla, kun telakkatyöläisnaiset rakentavat ryhmähaastattelussa yksityisistä muistoistaan ja kokemuksistaan omaa historiaansa. Omakoh- taisista, yksityisistä muistoista tulee ryhmässä muisteltuna jaettua ja yhteistä historiaa. Esimerkiksi metallinaisten lakosta kertovassa tarinassa oleellisia eivät ole yksityiskohdat, kuten lakon ajankohta. Sen sijaan tarina kertoo lakon kulttuurisesta merkityksestä, siitä miksi se naisten mielestä on muistamisen arvoinen. Ukkosen tutkimuksen perusteella ymmärsin, että muisteluilloissa kyse oli neuvottelusta, joka tähtäsi ryhmäidentiteetin muodostumiseen. Kuu- dennen osan asukkaat rakensivat menneisyytensä tarinaa etsien piirteitä, jotka ovat tehneet asuinalueesta omaleimaisen ja erityisen. Kollektiivisessa muiste- lussa esiin nousivat paikat, jotka ovat yhteisölle tärkeitä ja jotka koskettavat kaikkia. Neuvottelun tuloksena syntyi tulkinta, johon yhteisön jäsenet voivat sitoutua.³¹¹

Muisteluillat

”Heritage is a process of remembering that helps to underpin identity and the ways in which individuals and groups make sense of their experiences in the present.”³¹²

Yhteistyössä Päärnäisten asukasyhdistyksen kanssa Kuudennen osan asuk- kaille järjestetyt muisteluillat³¹³ liittyivät Turun yliopiston kulttuurituotannon

309 Portelli 2006, 55.

310 Ukkonen 2000a.

311 Smith 2006, 1; ks. myös Makkonen 2008.

312 Smith 2006, 276.

313 Muisteluillat järjestettiin 24.11., 1.12. ja 8.12.2009. Niitä edelsi Turun yliopiston kult- tuuriperinnön tutkimuksen oppiaineen ja Porin seudun Rakennuskulttuuriseuran keväällä 2007 Viidennen osan asukkaille järjestämä viiden muistelutilaisuuden sarja. Rakennuskulttuuritalo Toivon Piharivissä järjestettyjen muisteluiltojen keskustelun- aiheet liittyivät kaupunginosaan arkielämään, kuten lapsuusmuistoihin, kaupassa- käyntiin, saunomiseen ja pihan käyttöön. Alustajina toimivat kulttuuriperinnön tutkimuksen opiskelijat. Aineiston pohjalta työstettiin myöhemmin kolme artikkelia teokseen *Kotina suojeltu talo* (2007). Eniten Viidennen osan muisteluiloita houkutteli

ja maisemantutkimuksen laitoksen kulttuuriperinnön tutkimuksen oppiaineen kurssiin *Porin Kuudes osa paikkana*³¹⁴. Kurssilla perehdyttiin muistitiedon käyttämiseen tutkimusaineistona. Kurssille osallistuneet opiskelijat valmistelivat muisteluiltaa varten pareittain alustuksen valitsemastaan aiheesta. Alustukset käsittelivät paikallista arkielämää, kuten arkisen puhtauden ylläpitoa, ruokataloutta ja pienyrityksiä. Arkeen liittyvät aiheet pyrittiin Taina Ukkosen antaman esimerkin mukaisesti valitsemaan niin, että ne ovat osa kaikkien osallistujien yhteistä muistia sekä elämänhistoriaa. Toimiessaan 1980-luvun lopulla haastattelijana työväenliikkeen historiahankkeessa Ukkonen huomioi, miten ennakolta laadittujen, asiantuntijahistorian pohjalta nousseiden kysymysten varassa toteutettujen haastattelujen anti jäi ohueksi. Väitöskirjassaan Ukkonen päätyikin siihen, että haastattelun teemojen on liityttävä ensisijassa haastateltavien arkielämään ja vasta toissijaisesti tutkijoiden esiyymmärrykseen.³¹⁵

Tuotettu aineisto tarjoaa näkökulman yksittäisten osallistujien mukanaan kantamiin tulkintoihin ja siihen, miten niiden pohjalta luodaan yhteistä tulkintaa menneestä – mitä tapahtumat ovat merkinneet muistelijoille henkilökohtaisesti ja oman yhteisönsä jäseninä. Aineisto kertoo osallistujien arvoista, asenteista, mentaliteeteista ja maailman jäsentämisen tavoista. Siinä ilmenevät muun muassa yksityisen ja yleisen välinen suhde sekä vuorovaikutuksellisuus niin muistelijoiden kesken kuin alustajien ja muistelijoiden välillä.

Alustajan roolina tilaisuuksissa oli ryhmän hallinta ja keskustelun ylläpitäminen tuomalla mukaan uusia asioita ja jakamalla tarvittaessa puheenvuoroja niin, että kaikki pääsivät osallistumaan keskusteluun. Muistin virkistämiseksi katseltiin Kuudetta osaa esittäviä valokuvia Satakunnan Museon kokoelmista. Lisäksi jokaisessa tilaisuudessa yksi työpari havainnoi tilaisuuden kulkua ja huolehti muistelujen tallentamisesta sanelimien avulla. Osallistujilta myös kerättiin omaehtoisesti tuotettua materiaalia, jota kertyikin monta mapillista. Muisteluiltojen satona tallennettu elämänmakuinen ja monipuolinen aineisto sisältää lapsuusmuistoja eri vuosikymmeniltä, vanhoja valokuvia ja

29.3.2007 järjestetty ”saunailta”, jossa paikalla oli 30 keskustelijaa. Muistelun aiheena oli saunomiskulttuurin muutos yleisistä saunoista perhesaunoihin. Alustajana toimi Pia Vähämäki. Muiden tilaisuuksien osallistujamäärä vaihteli kahdeksasta neljäentoista henkilöön.

314 Kurssille *Porin Kuudes osa paikkana* (13.11.–8.12.2009, kulttuuriperinnön tutkimus P2c, menetelmällinen erikoistuminen, 2 op) osallistui 17 opiskelijaa. Kurssin vastuhenkilöt olivat Riina Haanpää ja Eeva Karhunen. Kurssin aikana järjestettiin yhteistyössä Päärnäisten asukasyhdistyksen kanssa kuudesosalaisille asukkaiden arkielämää eri näkökulmista käsittelevät kolme muisteluiltaa Käppärän koululla osoitteessa Käppärätie 3. Muisteluiltoihin osallistui joka kerta yli 100 henkilöä. Muistelut on tallennettu cd:lle.

315 Ukkonen 2006, 187, 194.

Kuudesosalaisia Käppärän koululla 24.11.2009 järjestetyssä muisteluillassa.

Kuva: Linda Lautamäki.

kirjeitä. Tähän aineistoon sisältyy myös Into Niemisen muistelma, valokuvia ja runoja,³¹⁶ joita analysoin luvussa ”Asukkaiden kulttuuriperinnön kulmakivet”.

Kutsu tilaisuuksiin lähetettiin paikallisen asukasyhdistyksen jäsenkirjeen mukana yhdistyksen toimialueen kaikkiin kotitalouksiin. Ennen ensimmäisen tilaisuuden alkua Satakunnan Radio teki muisteluiltoihin liittyvän haastattelun, ja seuraavana päivänä maakunnallinen sanomalehti julkaisi aiheeseen liittyvän artikkelin.³¹⁷ Radiohaastattelussa ja lehtiartikkelissa kerrottiin muisteluiltojen aika ja paikka ja esitettiin avoin kutsu tilaisuuksiin. Jokaiseen tilaisuuteen osallistui noin sata muistelijaa. Äänitallenteissa kuuluu pääasiassa Kuudennessa osassa lapsuudestaan asti asuneiden ääni ja erityisesti keskusteluja hallitsevat iäkkäät miehet. Nuoret ja muualta muuttaneet asukkaat sen sijaan vaikenivat. Näiden kuuntelijoiden läsnäolo oli kuitenkin ensi arvoisen tärkeää, koska se mahdollisti aineettoman kulttuuriperinnön siirtymisen uusille asukaspolville.

Kokeakseen kuuluvansa tiettyyn paikkaan täytyy myös tuntea paikalliset erityispiirteet ja perinteet. Menneisyyden yhteisistä tapahtumista ja merkittävistä henkilöistä kertominen vahvistaa sekä yhteisön yhteistä identiteettiä että yksilön kuulumista yhteisöön. Muisteluilloissa Kuudennen osan asukkaat vahvistivat yhteenkuuluvuuttaan alueen tuttuihin rakennuksiin liitettyjen muistojen ja tarinoiden avulla. Arkkitehti Juhani Pallasmaan mukaan rakennukset ja muu fyysinen ympäristö voidaan nähdä yhteisön ja yksilön jaetun muistin

316 Nieminen 2006; Nieminen 1998.

317 SK 25.11.2009. Viitteissä lyhenne SK viittaa maakuntalehti Satakunnan Kansaan.

laajentumana.³¹⁸ Rakennukset fyysisinä elementteinä todentavat yhteisön yhteistä menneisyyttä ja tulevaisuutta ja niihin liittyvää kertomusta, tekevät siitä näkyvää ja kosketeltavaa todellisuutta.³¹⁹ Gadamerilaisittain tulkittuna muisteluilloissa oli kyse dialogista, jossa kunkin muistelijan muistojen ja kokemusten muodostamasta esiyymmäryksestä neuvottelun tuloksena syntyi uusi, nykyhetken tarpeista konstruoitu tulkinta.

Äänitteet tarjoavat erinomaisen aineiston tarkastella prosessia, jossa yhteisö muodostaa identiteettiään yhdessä muistellen. Ryhmässä muistelu pitää sisällään yhteisten kertomuksien kehittelyä, muistin virkistämistä ja kannanottoja toisten puheisiin. Vuoropuhelun myötä näkökulmat laajenevat ja oikeista tulkinnoista saatetaan käydä suoranaista kilpailuakin. Muistelijoiden roolit jakautuvat pitkälti samoin kuin arkielämässäänkin. Ryhmästä löytyvät niin asiantuntija, kertomuksen kontrolloija kuin kriitikkokin. Auktoriteetit johdattavat puhetta, samoin ryhmän sellaiset jäsenet, jotka tulevat mukaan keskusteluun yleisluontoisilla huomioillaan.³²⁰ Prosessiin sisältyy vallankäyttöä. Läheskään kaikki eivät saa ääntään kuuluviin, eikä kaikkia aiheita haluta yhdessä käsitellä. Prosessi kiinnostaa minua tutkijana, koska sen tuloksena joistakin asioista syntyy yhteisöllisesti hyväksyttyä kulttuuriperintöä, jotkin asiat puolestaan unohdetaan. Kurssille osallistuneet opiskelijat Piritta Huhta ja Eveliina Pehkonen kirjoittavat kurssiesseessään:

Keskustelun syntyessä muistelijat auttoivat toisiaan pyrkiessään palauttamaan mieleen muistikuvia ja kertomuksia, usein myötäillen ja kommentoiden, ajoittain jopa korjaten ja kiistäen. Hetkittäin oli huomattava myös meidän haastattelijoiden ennakkokäsitysten, oman ajan ja kulttuurin vaikutus: aivan kaikki esittämämme kysymykset eivät herättäneet suurta keskustelua – ehkä niitä ei syystä tai toisesta pidetty niin merkityksellisinä. Eri kulttuureissa, yhteisöissä tai ikäryhmissä muistetaan asiat eri tavoin. Mikä määrittää muistamisen arvoiseksi, mistä on lupa puhua, mistä vaiettava, millaisia ovat yhteisöllisesti hyväksytyt menneisyyden tulkinnat?³²¹

Ensimmäisen muisteluillan osallistujamäärä yllätti meidät järjestäjät. Alun perin tarkoitus oli muistella kaikki yhdessä koulun ruokasalissa. Koska ruokasali täyttyi ääriään myöten, kaikki eivät kunnolla kuulleet eivätkä nähneet entisaikojen ruokatalouteen liittynyttä alustusta.³²² Kaiken kukkuraksi koululta

318 Pallasmaa 2006, 251.

319 Heimo 2001, 139.

320 Makkonen 2006a, 4–11.

321 Huhta & Pehkonen 31.1.2010.

322 Roosa Väänänen ja Meri Virtala: Ruokatalous, leipominen ja pakarit.

lainattu dataprojektorikaan ei suostunut toimimaan. Pöytiin syntyi omia pieniä keskustelupiirejä, jolloin kaikuvassa tilassa ääni puuroutui ja tilanteen hallinta oli vaarassa luisua käsistä. Päätimme jakaa osallistujat ryhmiin ja siirtyä luokkatiloihin, joissa tekniikkakin saatiin kuntoon. Pienemmissä ryhmissä muistelu onnistuikin meidän järjestäjien näkökulmasta hyvin. Niinpä seuraava tilaisuus järjestettiin alusta asti noin 30 hengen ryhmissä, joissa kussakin oli kaksi opiskelijaa tilannetta ohjailemassa. Ratkaisu toimi hyvin käytännössä, mutta sai silti osakseen runsaasti kritiikkiä, koska osallistujat halusivat ehdottomasti muistella kaikki yhdessä. Palautteen perusteella viimeinen muisteluilta järjestettiin jälleen ruokasalissa. Asukasyhdistyksen edustaja³²³ pestattiin pitämään tilannetta hallinnassa ja jakamaan puheenvuoroja. Dataprojektori vaihdettiin toimivaan ja äänentoistoa parannettiin mikrofonilla. Näillä eväillä viimeinen tilaisuus, jota viidennessä luvussa on käytetty lähteenä, onnistui erinomaisesti. Myös äänitallenteen laatu on puheenvuoroissa käytetyn mikrofonin ansiosta hyvä.

Into Niemisen muistelman

Kansainväliselle muistitietotutkimukselle on ominaista, että se perustuu suullisesti tuotettuihin tiedonantoihin menneisyydestä. Suomalaiset tutkijat ovat puolestaan korostaneet, että myös kirjoittamalla tuotettujen aineistojen, kuten erilaisissa kilpakeruissa tuotettujen, arkistoitujen tekstien, omaelämäkertojen ja muistelmien tarkastelu on muistitietotutkimuksen keskeinen osa.³²⁴ Kirjoitettu aineisto on haastatteluissa tuotettuun verrattuna ainutlaatuista, koska kerrotut ovat valikoituneet omasta aloitteestaan.³²⁵ Vuorovaikutus tutkijan kanssa ei myöskään ole vaikuttanut kirjoittajan lauseisiinsa lataamiin merkityksiin.³²⁶ Tutkimuksessani keskeisin kirjallinen muistitietoaineisto on vuonna 1933 syntyneen kuudesosalaisen Into Niemisen julkaisematon muistelman *Paljonko ihminen tarvitsee maata*.³²⁷ Into Nieminen kuvaa itse kirjoitustehtävänsä tarkoituksena:

Kaikista suurmiehistä, entisistä poliitikoista ym. on tuhansittain kirjoitettu muistelmia ja elämäkertoja. Siksi on tietenkin erittäin arveluttavaa ja hämmäntävää ryhtyä kuvaamaan tavallisten, vähempiosaisten ihmisten

323 Puheenjohtajana toimi Päärnäisten asukasyhdistyksen hallituksen jäsen Taisto Huhtasalo.

324 Fingerroos & Haanpää 2006, 27; Kalela 2006, 74.

325 Peltonen 1996, 286.

326 Portelli 2006, 60.

327 Nieminen 2006.

elämää kolmannen sukupolven kaupunkilaistorpparin näkökulmasta katsottuna.³²⁸

Muistelman kirjoittamisen voi tulkita oman historian tuottamisprosessiksi.³²⁹ Niin kutsuttu *historiaa alhaalta* -tutkimus (*history from below*) oli 1980-luvulla yleistynyt kansainvälisen muistitietotutkimuksen sosiaalishistoriallinen suuntaus, joka halusi antaa äänen niille kansanosille, jotka eivät tule esiin esimerkiksi suurmiehistä tai sodista kertovissa historian tutkimuksissa. Suuntauksessa pyrittiin hahmottamaan tavallisten ihmisten yksityiselämää ja arkea ihmisten itsensä kuvaamina. Keskeistä oli oman historian tuottamisen merkitys henkilökohtaisen todellisuuskäsityksen rakentamiseksi. Tieto-opillisena tavoitteena oli tuottaa sellaista analyttistä ja kriittistä kuvaa menneisyydestä, jonka paikkansa pitävyyttä ei arvioitaisi ulkopuolelta.³³⁰ Samaan aikaan levisi Jorma Kalelan historia-liikkeeksi nimeämä aalto, kun maalikot kehittyneissä teollisuusmaissa innostuivat itse tutkimaan omaa historiaansa.³³¹ Into Niemistä on muistelmien kirjoittamisessa motivoinut ajatus siitä, että itselle tärkeät asiat ovat historiaa siinä missä vallanpitäjien toimintakin. Niemisen tavoitteet ovat lähellä maalikkojen historialiikettä, jonka ydin oli kiistää ammattitutkijoiden yksinoikeus menneisyyden tulkintaan ja historiallisen tiedon tuottamiseen.³³²

Kuudesosalainen Into Nieminen lausuu kirjoittamansa runon "Pojat Kuukkarin" Käppärän koululla 24.11.2009 järjestetyssä muisteluillassa. Kuva: Heli Hietamäki.

328 Nieminen 2006, 1.

329 Fingerroos & Haanpää 2006, 30.

330 Heimo 2010, 48.

331 Kalela 2006, 70–72.

332 Ukkonen 2006, 178.

Kalelan tulkinnan mukaan yhteisössä muistitietona välittyvän kansanomaisen historian tehtävänä oli historiallisen tiedon välittämisen ohella myös ihmisten kanssakäymiselle välttämättömien arvojen ja käyttäytymisnormien välittäminen.³³³ Samaan muistitietotutkimuksen sosiaalishistorialliseen suuntaukseen liittyi myös Seppo Knuutilan artikkeli ”Mitä Sivakkalaiset itsestään kertovat – kansanomaisen historian tutkimuskoje” vuodelta 1984.³³⁴ Kalelan tavoin Knuutila pyrki tavoittamaan haastateltavien oman tavan muistaa ja jäsentää kokemuksiaan. Anne Heimon mukaan

[K]ansanomainen historia omaksutaan lähiomaisilta ja tuttavilta kotona ja työpaikoilla, – se on ympäröivän yhteisön valvomaa, yhteisön omiin tarpeisiinsa muokkaamaa ja – kuvastaa ryhmän omaa, itsenäisesti tuottamaa ja totena pitämää käsitystä menneisyydestä. Kansanomaisen historian nähdään keskittyvän pääasiassa omaelämäkerrallisiin ja arkielämää lähellä oleviin aiheisiin.³³⁵

Määritelmässä kansanomainen historia asetetaan samaan asemaan aineettoman kulttuuriperinnön kanssa. Heimon mukaan se nähdään ”toistuvaksi ja sukupolvelta toiselle välittyväksi kulttuurisen tiedon ja käsitysten muodostelmaksi, joka on säilyttämisen arvoista, koska nuo tiedot ja käsitykset muodostavat ja vahvistavat yhteisöä”.³³⁶ Tästä näkökulmasta tarkasteltuna Into Niemisen voidaan nähdä muistelmallaan osallistuvan ”torpparien ja köyhimmän kansanosan”³³⁷ muodostaman kaupunginosan asukkaiden omaehtoisen kulttuuriperinnön tuottamiseen. Hän osallistuu yhteiskunnalliseen keskusteluun menneisyyden tulkinnoista myös antamalla tekstinsä tutkimuksen käyttöön.³³⁸

Into Niemisen muistelmä on *suvun muistitietoa*. Folkloristi Pauliina Latvalan mukaan suvun muistitieto tarkoittaa laajasti määriteltynä ”suvun sisällä siirtyvien muistojen, tarinoiden ja kertomusten perusteella syntyneitä käsitysten kokonaisuutta (suvun) menneisyydestä. Siihen liittyvät myös kokemukset omasta elämästä.”³³⁹ Tulkinta muodostuu paitsi suullisten kertomusten, myös valokuvien, esineiden ja erilaisten kirjallisten tekstien kuten asiakirjojen ja kirjeiden välityksellä. Into Nieminenkin on hyödyntänyt lähteenä runsaasti asiakirja-aineistoa, esimerkiksi kaupungin peltojen vuokravälikirjoja, kauppa-

333 Heimo 2010, 48; Kalela 1984a; Kalela 1984b; Kalela 1986, 39–40.

334 Knuutila 1984.

335 Heimo 2010, 50.

336 Heimo 2010, 50.

337 Nieminen 2006, 1.

338 Ks. myös Latvala 2005, 13.

339 Latvala 2005, 13.

ja velkakirjoja, testamenttia sekä vuoden 1918 sisällissodan aikaisia pidätysasiakirjoja. Myös vanhat perhevalokuvat ovat olennainen osa muistelmaa. Tutkimuksessani olen käyttänyt valokuvia tulkintani apuna tekstiä tukevana visuaalisena aineistona. Joihinkin kuviin Into Nieminen on myös itse ehdottanut sopivaa kuvatekstiä.

Suvun muistitieto sisältää tulkintoja perhe- ja yksilötasolla koetuista historian tapahtumien vaikutuksista sukupolvien elämään. Käsitukset kohdistuvat etenkin edesmenneiden henkilöiden persoonallisuuteen, elämänvaiheisiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Tietoa tuotetaan tietyissä kontekstissa, valitusta perspektiivistä, jonka subjektiivisuus tuodaan avoimesti esiin. Suvun muistitiedon, kuten Into Niemisen muistelman, merkityksenä on varmistaa tiedon välittyminen eteenpäin itselle tärkeäksi koetusta näkökulmasta.³⁴⁰ Niemisen muistelman haluaa välittää tulkinnan kaupungin vuokraviljelijöinä leipänsä ansainneen perheen todellisuudesta.

”Kuitenkin kun sadan vuoden ajalta kirjoittaa, on lainattava eri kirjoista yhteiskunnassamme tapahtuneita asioita ja tapahtumia jotka voimakkaasti ovat vaikuttaneet ihmisten elämään eri vuosikymmeninä.”³⁴¹ Nieminen käyttää perheen vaiheiden taustoittamiseen Suomen historian tapahtumia kuten Suur-Suomen luomiseen tähdännyttä Aunuksen retkeä 1919 ja presidentti Ståhlbergin kyyditystä Suomen itärajalle vuonna 1930.³⁴² Suvun muistitiedon kautta avautuu mahdollisuus tarkastella ihmisen, yhteisön ja kulttuurin välistä vuorovaikutussuhdetta.³⁴³ Nieminen on esimerkki henkilöistä, joita Anne Heimo nimittää ”oman historiansa tutkijoiksi”. Näiden henkilöiden voimakas kiinnostus historiaa kohtaan ilmenee aktiivisena ja oma-aloitteisena tiedonhankintana. He haastattelevat, käyvät tapahtumapaikoilla, hakevat arkistotietoja ja lukevat

340 Vertailukohdan Into Niemisen muistelmalle tarjoaa etnologi Eerika Koskinen-Koiviston väitöskirja *Greasy-Skinned Worker: Gender, Class and Work in the 20th Century* (2013). Tutkimuksen aineisto on syntynyt sukupolvien välisen dialogin tuloksena, sillä hän on haastatellut tutkimusta varten omaa isoäitiään. Tutkijan ja tutkittavan välinen sukulaisuussuhde heijastuu haastatteluissa tuotetussa elämäkertomuksessa. Elämän-ohjeena uudelle sukupolvelle on, että huumorin avulla voi selvittää arjesta ja suuremmistakin haasteista. Koskinen-Koivisto 2013, 177; ks. myös Latvala 2005, 13; Heimo 2001, 136.

341 Nieminen 2006, esipuhe.

342 Nieminen 2006, 40.

343 Folkloristi Riina Haanpää on väitöstutkimuksessaan *Rikosten jäljet. Etsivän työtä yhteisön, suvun ja perheen muistissa* (2008) tutkinut oman suvun ja yhteisön piirissä tapahtuneita henkikirjoja. Kahden puukkojunkkareihin rinnastuvan rikollisen elämää käsittelevien kertomusten kautta hän tarkastelee eteläpohjalaista yhteiskuntaa, kulttuuria ja mentaliteettia. Omalta kannaltani erityisen kiinnostavaa on asetelma, jossa yhden suvun tulkintaa kunniaa ja häpeää tarkastellaan suhteessa yhteisön arvomaailmaan.

historiateoksia. Muistamista ohjaava historiallinen tietoisuus on yhdistelmä itse koettua, muilta kuultua, kirjoista ja lehdistä luettua ja koulussa opittua.³⁴⁴ Niemisen muistelmaan keskeisen teeman muodostavat vuoden 1918 sisällissodan aikaiset tapahtumat, joiden pyörteissä niin äidin isä Anselm Rajala kuin isä Yrjö Nieminen joutuivat pidätetyiksi:

Suomen kansakunnan tapahtumat v. 1917 joulukuussa tapahtunut itseinäistyminen, sekä sitä seurannut kansalaissota joka puhkesi tammikuussa 1918 vaikutti voimakkaasti Porin ja sen työväestön elämään. Selvitystä olen etsinyt näihin väkivallan vuosiin, joista historian ja ajan kuluessa on kirjoitettu monenlaisia totuuksia. 6. osan asukkaista suurin osa oli kiis-tatta työväen ja torpparien puolella, joten valkoisten suojeluskuntalaisten otteet olivat julmia. – – Äitini isä Anselm Rajala, joka oli ollut Liinaharjan ja Vanhakartanon alustalaisena sai syytteen avunannosta valtiopetokseen, sillä Vanhakartano oli 56 päivän ajan punaisten hallussa kansalaissodan aikana. – – Röyhkeydessään suojeluskuntalaiset menivät niin pitkälle, että meillekin kotiin tulivat tarkastuksia pitämään muka Vanhakartanon varas-tettuja viljoja löytääkseen. Vaatien isääni valjastamaan hevosensa ja lähte-mään heidän mukaansa tarkastuksia pitämään eri taloihin 6. osan alueella, hänen kieltäytyessään pidättivät ja kuljettivat Cygneuksen koululla olevaan pidätys-selliin. Äitini joka oli viimeisillään kolmannen lapsen syntyessä 22.12.1918, yritti estää he uhkasivat aseillaan. Pidätyksen aikana isäni sairastui kurjissa, saastaisissa oloissa joissa heitä pidettiin saaden ensin lavantaudin, sekä vielä keuhkokuumeen. Ainoastaan hänen aikaisemmin hankittu fyysinen kunto pelasti elämän. Muuten en olisi syntynyt enkä tätä torpparien kertomusta kirjoittamassa.³⁴⁵

Haastattelut

Ryhmämuistelussa kaikkien ääni ei pääse kuuluville eikä arkaluontoisia asi-oita ehkä rohjeta kertoa suuren joukon kuullen. Muisteluilloissa tallennettua aineistoa täydentävät tältä osin asukkaiden avoimet teemahaastattelut. Haastat-telun onnistuminen edellyttää luottamuksellista ilmapiiriä, jotta haastateltava kokee voitavansa vapaasti puhua omakohtaisesti tärkeiksi kokemistaan asioista. Kuudesosalaiisten haastattelut tehtiin asukkaiden jokapäiväisessä elinympä-ristössä, heidän kotonaan. Vapaamuotoiset haastattelut kestivät monesti use-ampia tunteja. Niiden kuluessa saatettiin liikkua eri tiloissa, tarkastella kodin

344 Heimo 2000.

345 Nieminen 2006, 17–18.

esineitä tai katsella valokuvia, jotka usein elävästi palauttavat haastateltavien mieleen asumiseen liittyviä kokemuksia ja muistoja.³⁴⁶

Haastattelu ei ole tiedonkeruuta.³⁴⁷ Sen sijaan haastattelutilanteissa on keskeistä toisen ihmisen kohtaaminen. Haastattelu on haastattelijan ja haastateltavan välistä yhteistä todellisuuden konstruointia osapuolten oman esiymmärryksen pohjalta. Taina Ukkosen mielestä muistitietotutkimuksesta tekee mielenkiintoista juuri se, että tutkija voi asettua suoraan vuorovaikutukselliseen suhteeseen tutkimuksessa mukana olevien muistelijoiden kanssa.³⁴⁸ Artikkelissaan ”Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus” hän kuvaa haastattelun vuorovaikutuksessa rakentuvaa tulkintaa gadamerilaisen horisonttien sulautumisen kaltaisena prosessina, jonka tuloksena syntyy jotain kokonaan uutta.³⁴⁹ Hänen mukaansa tutkijan keskeisin taito on kysymisen ja kuuntelemisen taito.³⁵⁰

Tutkimushaastattelu voidaan määritellä dialogiksi, joka muistuttaa monin tavoin tavallista arkikeskustelua ja jota osapuolet käyvät omista lähtökohdistaan, oman esiymmärryksensä pohjalta. Siihen voi sisältyä mielipiteiden vaihtoa ja kokemusten jakamista haastatellun ja haastateltavan välillä. Haastattelu eroaa kuitenkin spontaanista keskustelusta muun muassa siinä, että se tähtää aina informaation tuottamiseen. Vastuu tilanteen etenemisestä on viime kädessä haastattelijalla.³⁵¹ Tilanne on ennalta suunniteltu, tutkija on valmistautunut ja hankkinut ennakkotietoja käsiteltävästä aiheesta. Haastateltavakin on etukäteen valittu hänen oletetun kulttuurisen tietämyksensä perusteella. Haastateltava on siis haastattelutilanteessa tietoa ja tulkintoja tuottava subjekti, mutta päättävältä on myös tutkijalla.³⁵² Tutkijan esiymmärrys perustuu oman tieteenalan näkökulmien ohella tutkimuskirjallisuuteen, historian julkisiin esityksiin ja mahdollisesti myös henkilökohtaisiin kokemuksiin. Haastattelutilanteessa suuri merkitys on haastateltavan ja haastatellun välisellä vuorovaikutuksella ja esitetyillä kysymyksillä. Silloinkin, kun haastattelija käyttää yleisluontoisia ja neutraaleja kysymyksiä, niihin sisältyy aina kysyjän esiymmärryksestä nousevia taustaoletuksia.³⁵³

346 Ks. myös Granö 2000, 37–38, 41–50.

347 Helena Ruotsalan sanoin ”tutkimusaineisto ei ole kentällä valmiina odottamassa tutkijaa keräämään sitä, ikään kuin se linneläiseen tapaan voitaisiin poimia kuin kasveja tai marjoja”. Ruotsala 2005, 47.

348 Ukkonen 2006, 177.

349 Ks. esim. Gadamer 2004, 29–35.

350 Ukkonen 2006, 179.

351 Ukkonen 2006, 183, 185.

352 *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* 2009, 23.

353 Ukkonen 2006, 185; Lukin 2008, 59–61.

Muistitietotutkimuksen periaatteiden mukaan tehdyssä haastattelussa vuorovaikutuksen lähtökohtana on ensisijaisesti muistelijan menneisyys ja kokemusmaailma. Tutkijan tavoitteena on saada esiin muistelijan omat kokemukset ja tulkinnat tietystä aiheesta ja suhteuttaa ne omaan esiyymmärrykseensä. Keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat kysyminen, kuunteleminen, tulkintojen tekeminen, oman esiyymmärryksen korjaaminen ja kokemusten jakaminen.³⁵⁴ Muistelijallakin on haastattelutilanteessa omat tavoitteensa, esimerkiksi esiyymmärryksen syventäminen ja oman historian tuottaminen sekä sen näkyväksi ja julkiseksi tekeminen.³⁵⁵

Hermeneuttiseen tulkintaan perustuvassa tutkimuksessa tutkimustulokset syntyvät dialogisessa vuoropuhelussa tutkijan ja tutkittavan sekä nykyisyyden ja menneisyyden välillä. Lähtökohtana on Martin Heideggerin ajatus olemassaolon toteutumisesta aukeamassa, totuuden tapahtumisen paikassa. Tutkija ja tutkittava ovat osallisia tapahtumassa, jossa logoksen vaikutuksesta maailma paljastuu juuri tietynlaisena. Aukiolla eivät kuitenkaan ole vain tutkija ja tutkittava, vaan läsnä ovat myös sen yhteisön käsitteet ja ajattelutavat, joihin kumpikin on kasvanut ja sosiaalistunut.

Jos Heideggerin tulkinnasta edetään Gadamerin metaforaan ymmärtämisestä horisonttien sulautumisena, kyseessä on sekä kahden yksilön että kahden yhteisön maailmojen kohtaaminen. Tutkimushaastattelu on siis erityislaatuisen sosiaalinen ja kommunikatiivinen tilanne, jota määrittää haastattelijan ja haastateltavan keskinäinen vuorovaikutus.³⁵⁶

Hermeneuttista prosessia, jonka perusteella tutkijan lopullinen tulkinta syntyy, voidaan eritellä jakamalla se primaaridialogiin ja sekundaaridialogiin. Haastattelutilanteen *primaaridialogissa* kohtaavat tutkija ja tutkittava. Taustalla vaikuttavat myös heidän mukanaan kantamansa kulttuuriset tekijät, joiden perusteella heidän esiyymmärryksensä on muodostunut. *Sekundaaridialogissa* tutkija keskustelee aineiston ja tutkimuskirjallisuuteen perustuvien teoreettisten näkemysten kanssa. Näin haastattelutilanteessa muodostunut esiyymmärrys korjautuu, ja hän konstruoi uuden tulkintansa haastattelutilanteessa käytyjen keskusteluiden ja teorioiden perusteella.³⁵⁷

Tutkimuksessa käydään myös niin kutsuttua *varjodialogia* kolmansien osapuolten kanssa. Nämä ”kolmannet” ovat esimerkiksi keskusteluun vaikuttavia henkilöitä, tutkijan ennakko-oletuksia tai muita dialogia ohjaavia tekijöitä. Jokaisella vuorovaikutustilanteeseen osallistuvalla on omat kolmantensa,

354 Ukkonen 2006, 183.

355 Ukkonen 2006, 183.

356 Makkonen 2009, 39–40; Vasenkari 1996, 100–103.

357 Crapanzano 1990, 275, 289; Makkonen 2009, 40–41; Vasenkari & Pekkala 2000, 249–251.

jotka vaikuttavat siihen, mistä haastattelussa puhutaan tai vaietaan. Haastattelun osapuolet ottavat huomioon kuvitellut kuuntelijat, esimerkiksi yhteisönsä jäsenet ja tutkimuksen tulevat lukijat.³⁵⁸

Kertomuksia Kuukkarista -kurssin haastattelut

Vuonna 2009 Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos järjesti yhteistyössä Satakunnan Museon *Pisara*-hankkeen ja Porin kaupunkisuunnittelun kanssa kurssin *Kertomuksia Kuukkarista. Muisteltu arki Porin Kuudennessa osassa*³⁵⁹. Kurssilla perehdyttiin käytännön harjoitusten avulla teemahaastatteluun kulttuuriperinnön tutkimuksen empiirisenä kenttätyömetodinä. Harjoitustyöt toteutettiin haastatteleamalla eri-ikäisiä Kuudennen osan asukkaita. Opiskelijat laativat haastattelua varten etukäteen väljän teemarungon, johon oli listattu ne aihepiirit, joista tietoa haluttiin saada. Haastatelussa keskeisiä teemoja olivat nykyinen ja entisajan arkielämä Kuudennessa osassa sekä asukkaiden suhde rakennussuojeluun. Haastattelujen avulla toivoin saavani sellaista tutkimusaineistoa, jossa alueen asukkaat omaäänisesti kertoisivat niistä arkeensa ja asuinalueeseensa liittyvistä asioista, joita he itse pitivät merkittävänä ja kertomisen arvoisina. Satakunnan Museon rakennustutkija Liisa Nummelinin haastattelujen sisältöön liittyvät toiveet huomioitiin haastatteluja suunniteltaessa. Lisäksi kaavoitusarkkitehti Minna Hagman laati listan aiheista, jotka hyödyttivät kaupunkisuunnittelua kaavan työstämisessä. Etukäteen varauduttiin kuitenkin siihen, että haastattelutilanne ei kenties suju suunnitelmien mukaan.³⁶⁰ Välttämällä haastattelun tarkkaa strukturointia halusimme sanoutua irti tutkimusperinteestä, joka jo etukäteen määrittää näkökulman, josta käsin haastateltavan on soveliaista puhua.³⁶¹

Satakunnan Museon vuosina 2008–2009 toteuttaman rakennusinventoinnin yhteydessä kirjattiin ylös niiden henkilöiden yhteystiedot, jotka olivat halukkaita haastateltaviksi. Lisäksi osa haastatteluista syntyi niin sanotun lumipalloefektin tuloksena, kun haastatellut henkilöt ehdottivat mielestään sopivia informantteja. Suurin osa heistä oli asunut alueella pitkään. Esimer-

358 Crapanzano 1990, 275, 289; Makkonen 2009, 40–41; Fingerroos 2004, 98; Vasenkari 1996, 93–94; 103; Vasenkari & Pekkala 2000, 249–250.

359 Kurssi *Kertomuksia Kuukkarista. Muisteltu arki Porin Kuudennessa osassa* (Kulttuuriperinnön tutkimus A5, valinnaiset erikoistumisopinnot, 2–5 op) järjestettiin 19.1.–17.2.2009. Kurssin opetuksesta vastasivat Riina Haanpää ja Eeva Karhunen. Harjoituskurssi koostui aloitusluennosta, itsenäisistä harjoitustöistä ja yhteisestä loppupalaverista. Kurssin aikana tehtiin 14 haastattelua, jotka on tallennettu cd:lle. Osa haastatteluista (8 haastattelua) on myös litteroitu.

360 Ukkonen 2006, 186.

361 Ks. myös Kalela 2006, 83.

kiksi Kuudennen osan ehkä parhaiten muistetun Koskenlumen saunan omistajan tytär kertoo haastattelussaan yleisen saunan toiminnasta. Haastateltujen joukossa on myös asukasyhdistyksen puheenjohtaja, kaavoituksesta vastannut arkkitehti ja nuoren lapsiperheen äiti. Haastateltavien joukko on siis moniääninen ja sattumanvarainenkin otos asukkaista ja kaavaprosessin toimijoista.³⁶² Kvalitatiivisten teemahaastattelujen avulla selvitettiin asukkaan omaa henkilökohtaista suhdetta taloonsa, sen historiaan ja siellä tapahtuneisiin muutoksiin. Tärkeäksi koettiin myös valottaa arjen elämää puukaupunkialueella siltä ajalta, josta on vielä jäljellä muistitietoa. Haastatteluissa muistellaan 1920-luvulta nykypäivään ulottuvaa ajanjaksoa. Vanhin haastatelluista henkilöistä on syntynyt vuonna 1917 ja suurin osa on syntynyt 1930–1940-luvulla.

Porilaista kansanelämää 1880–1980 -hankkeen haastatteluaineisto

Porilaisen kansatieteellisen kaupunkitutkimuksen voidaan katsoa käynnistyneen vuonna 1966, kun Satakunnan Museon kannatusyhdistys ja Porin Suomalainen Säästöpankki yhteistyössä järjestivät keruun ”Entisajan torikauppaa ja markkinaelämää”³⁶³. 1970-luvun alussa tutkittiin asumista ja asuinympäristöä Reposaaressa,³⁶⁴ ja 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen opiskelijat haastattelivat Porin Viidennen kaupunginosan eli Itätullin asukkaita. Kenttätutkimusta johti professori Ilmar Talve. Tutkimuksissa oli mukana myös Satakunnan Museo.³⁶⁵ Vuonna 1982 käynnistyi Museoviraston rahoittama Satakunnan Museon tutkimushanke *Porilaista kansanelämää 1880–1980*, johon liittyen Turun yliopiston kansatieteen opiskelijat tekivät asukashaastatteluja Kuudennen osan alueella.³⁶⁶ Tämä tutkimusaineisto edustaa 1980-luvun kaupunkikansatieteellistä näkökulmaa.³⁶⁷ Henkilöhaastatteluiden avulla pyrittiin keräämään tietoja, joista yhteen koottuna

362 Tutkimuksessa lähdän ajatuksesta, että jokaisessa haastattelussa konstruoitu tulkinta asuinpaikan arvoista on ainutkertainen, eikä haastattelujen perusteella ole mahdollista saavuttaa mitään yleistä totuutta. Siksi haastateltavia ei valittu esimerkiksi kvantitatiiviseen tutkimusotteeseen soveltuvalla satunnaisotoksella.

363 Entisajan torikauppaa ja markkinaelämää. Tiedustelija kansankulttuurin alalta. TYKL, kysely 32, 1966.

364 Aukia 1977.

365 Aukia & Virtanen 1993, 15–16; Virtanen 1984.

366 *Porilaista kansanelämää 1880–1980* -projektin haastatteluaineisto. Turun yliopisto, kulttuurin tutkimuksen laitos, kansatiede. 49 haastattelua, jotka on tehty vuosina 1983–1984. SatM, Pori. Haastatteluja käytettiin myöhemmin aineistona julkaisussa Aukia & Virtanen 1993.

367 Tiina-Riitta Lappi väitöskirjassaan (2007) ja Timo J. Virtanen lisensiaatintutkimuksessaan (1995) ovat käsitelleet kaupunkikansatieteellisen tutkimuksen vaihteita. Lappi 2007, 47–74; Virtanen 1995.

ja järjesteltynä ajateltiin ”tavallisten porilaisten” kulttuurin koostuvan. Kysymyksenasettelua ohjasi tieteenalan paradigma haastattelujen tekemisen aikaan 1980-luvulla – se, mitä tuolloin pidettiin tutkimisen arvoisena. Tuon ajan kaupunkikansatieteellistä tutkimusta ohjasi vielä näkemys yhtenäisen kansan olemassaolosta. Mielenkiinnon kohteena oli kaupunkien suurimman kansanosan eli työläisten kulttuuri.³⁶⁸ Käsiteltyjä teemoja olivat asuminen ja rakennukset, vapaa-aika, sosiaalinen kontaktikenttä, ruoka- ja kotitalous, ihmiselämän merkkipäivät ja vuotuisjuhlat.³⁶⁹ Haastattelujen perusteella saa haastateltujen henkilöiden elämästä siis melko kattavan kuvan.

Tutkimushanke ajoittuu vaiheeseen, jolloin kansatieteellinen tutkimus 1970–1980-lukujen vaihteessa irtautui talonpoikaisen Suomen perinnöstä ja suuntautui kaupungistuneen yhteiskunnan kysymyksiin. ”Entiset maalaiset” kaupungissa sopivat luontevasti tutkimuskohteiksi aiemman talonpoikaiseen kansaan kohdistuneen tutkimuksen jatkona. 1980–1990-luvulla tutkimuksen kohteeksi vaihtuivat yksilöt kokemuksineen ja yhtenäiskulttuurin tilalle tuli kulttuurin koko kirjo sävyineen.³⁷⁰ Nämä paradigmaattiset muutokset toivat uudenlaisen otteen myös etnologiseen muistitietotutkimukseen. Pirjo Korkiakankaan väitöskirjassa³⁷¹ muistitiedon tarkastelu irtautui lopullisesti yhtenäisen kansankulttuurin kuvauksesta ja siirtyi menneisyyden moniääniseen tulkintaan. Käännös merkitsi huomion kiinnittämistä eri asioihin kuin aikaisemmin ja se taas kuvasi pohjimmiltaan erilaista lähestymistapaa maailmaan. Etnologisen muistitietotutkimuksen perustana on ajatus yhteisesti jaettuista ja tunnistetuista kulttuurisista merkityksistä, jotka muistelun kautta välittyvät sukupolvelta toiselle.³⁷² Arkiset ja vähäpätöisiltäkin tuntuvat muistellut asiat ovat ensisijaisesti merkityksellisiä muistelijalle itselleen, eikä niitä voi irrottaa muistelun ja muistelijan konteksteista. Yksilöllisten merkityksenantojen kautta on kuitenkin mahdollista rakentaa yhteistä kuvaa kulttuurista.³⁷³ Hermeneuttisen tulkinnan mukaan elämä rakentuu merkityksistä, joita ihmiset yksityisesti tai kollektiivisesti asioille antavat.³⁷⁴ Esimerkiksi rakennusten voidaan nähdä olevan perusluonteeltaan merkityksiä, vaikka ne toteutetaan konkreettisina rakenteina ja materiaaleina. Kuudesosalaisen Johan Niemisen edellä kuvatussa rakennusprojektissa paikallinen rakentamisen tapa (kulttuuriperintö) ja elämi-

368 Lappi 2007, 49.

369 Teemat perustuvat kaupunkikansatieteen pioneerin, professori Ilmar Talven tutkimusten antamaan esimerkkiin. Talve 1972, 111–115; ks. myös Lappi 2007, 49.

370 Fingerroos & Peltonen 2006, 16.

371 Korkiakangas 1996.

372 Korkiakangas 2005, 145.

373 Korkiakangas 2005, 129.

374 Sääskilahti 1999, 152; Korkiakangas 2005, 132.

sen edellytykset (karjanhoito, vuokraviljelijänä toimiminen) kohtasivat paikallisen materiaalin, hiekkakiven. Kohtaamisen tuloksena syntyi kiviinavetta.

Suomalainen oral history -tyyppinen muistitietotutkimus voidaan jakaa positivistiseen eli selittävään suuntaukseen ja hermeneuttiseen tutkimustraditioon pohjautuvaan tulkinnalliseen suuntaukseen. Suuntaukset eroavat toisistaan paitsi tietoteoreettisissa perusteissa, myös tutkimuksen kohteen ja menneisyyden määrittelyssä, lähteiden lukemisen tavoissa sekä muistelun ominaispiirteille annetun merkityksen suhteen.³⁷⁵ *Porilaista kansanelämää 1880–1980* -hankkeen haastatteluaineisto edustaa muistitietotutkimuksen selittävää haaraa, jossa kiinnostuksen kohteena on ensisijaisesti menneisyys itsessään. Muisteluaineistosta etsitään paitsi muistelijan omaa kokemusta, ennen kaikkea faktatietoa siitä, miten asiat entisaikaan ovat olleet. Esimerkiksi asumisesta *Porilaista kansanelämää 1880–1980* -hankkeen haastattelussa kerrotaan asiallisen toteavaan, suorastaan lakoniseen sävyyn:

– – Talossa on kaiken kaikkiaan kolme huonetta ja keittiö. Lapsuudessa koko talo oli itsellä, ovien edessä oli kuistit. Nykyisestä kamarista meni pariovet viereiseen kamariin. Nykyisin ovi on suljettu, päällä on jopa tapetti.³⁷⁶

Tulkinnallisessa muistitietotutkimuksessa, jota oma tutkimukseni edustaa, muistelu puolestaan nähdään prosessina, jossa olennaista on menneisyyden merkityksellistäminen nykyisyyden lähtökohdista. Muistelusta nostetaan esiin asiat, jotka muistelijan mielestä ovat muistamisen, kertomisen ja säilyttämisen arvoisia. Lisäksi huomiota kiinnitetään siihen, minkälainen on yksittäisen muistelijan suhde yhteisöllisesti hyväksytyihin menneisyyden tulkintoihin. Tiedon tuottaminen nähdään tutkijan ja muistelijoiden välisenä neuvotteluna, jolloin tutkijan aktiivinen rooli korostuu.³⁷⁷ Omassa pro gradussani edellisessä haastattelusitaatissa havainnoituun vanhan talon rakenteiden kerroksellisuuteen liittyvät kokemukset ja tarinat:

Menneisyyden jäljet tulevat konkreettisesti esiin esimerkiksi silloin, kun remontoitaessa avataan talon rakenteita. Tällöin seinän sisältä saattaa löytyä umpeen laudoitettu vanha ovi tai vaikkapa eristykseen käytettyjä vanhoja aikakausilehtiä. – – Vanhassa puutalossa ja -kaupungissa asumi-

375 Fingerroos & Haanpää 2006, 36–40; Ukkonen 2006, 187–189.

376 m1901/TYKL31.

377 Ukkonen 2006, 188; Fingerroos 2004, 17–19.

sen kokemukset syntyvät rakenteisiin ja niiden ajalliseen kerrostuneisuuteen liittyvistä asioista. Ajallinen kerrostuneisuus ilmenee paitsi vanhan puutalon ja -kaupungin fyysisissä rakenteissa, myös kotitaloon ja asuinalueeseen liittyvinä tarinoina. Arkkitehtuurin kerrokset liittyvät henkilöhistorian kerrokseen, muistin arkeologiaan.³⁷⁸

Porilaista kansanelämää -tutkimushankkeen aineisto on varsin laaja sisältäen 49 osin hyvinkin perinpohjaista haastattelua. Näiden haastattelujen käyttöä oman tutkimukseni aineistona rajoittaa erilaisen tietoteoreettisen lähestymistavan ohella se, että tuon ajan yleisen käytännön mukaan haastatteluja ei ole äänitetty eikä litteroitu, vaan niistä on laadittu teemarungon mukaan etenevät sisältöreferaatit. Haastateltavien oma ääni ei näin ollen suoraan pääse kuuluviin, vaan kyseessä on haastattelijan tulkinta siitä, mitä haastateltava kulloinkin on sanomisillaan tarkoittanut. Tosin valtaosa referaateista on tehty huolellisesti ja ne pyrkivät välittämään informantin äänen mahdollisimman aitona. Referaateissa on onnistuttu myös jossain määrin välittämään kuva haastateltavan puhetavasta sekä esimerkiksi keskeisimpien esineiden, paikkojen ja henkilöiden paikalliset nimitykset on säilytetty. Erityisen mielenkiintoiseksi aineiston tekee se, että haastattelut välittävät tietoa 1900-luvun alun elämästä – ajalta, johon nykyisten kuudesosalaisten muistitieto ei yllä. Olen käyttänyt näitä 1980-luvun haastatteluja taustoittamaan nykyisten kuudesosalaisten kertomuksia ja arkielämän kuvauksia. Asetan aineistolle sellaisia käytännön arjen sujumista koskevia kysymyksiä, joihin se alun perinkin on tarkoitettu vastaamaan (Millaista oli arkielämä Porin Kuudennessa osassa vuosina 1880–1980?).³⁷⁹

378 Karhunen 2007b, 111, 120–121. Sitaatissa viitataan haastatteluun n&m49-70/NU4.

379 Ks. myös Kuula 2006, 227–230.

KUOPISTA KAMARIIN

Kuudes osa ennen vuotta 1852

Juhana Herttua perusti Porin kaupungin Päärnäisten (Bärnäs) kylän pohjoispuolella sijainneelle hiekkaharjulle vuonna 1558.³⁸⁰ Vahvistaessaan kaupungin privilegiot vuonna 1564 kuningas Eerik määräsi Porin asukkaille muun muassa oikeuden saada läänitykseksi karjanlaidun siitä osasta Päärnäisten maita, joita ei ennestään ollut yhdistetty Koiviston karjakartanoon.³⁸¹ Päärnäisten kylän autioiduttua 1580-luvulla kaikki kylälle kuuluneet maa-alueet liitettiin Porin kaupunkiin. Kuudes osa eli Päärnäinen sijaitsee näillä muinaisen Päärnäisten kylän pelto- ja hakamailla. Lähinnä nykyisten kolmannen ja neljännen kaupunginosan paikalla, nykyisen Itä- ja Länsipuiston eteläpuolella sijainneet Päärnäisten pellot mainitaan kuningas Sigismundin privilegiossa vuodelta 1594.³⁸² Nämä lahjoituksena saadut ”Päärnäisten vainiot” käsittivät noin 20 tynnyrinalaa³⁸³ kylvömaata. Peltoja oli kaksi, suuri ja pieni Päärnäisten vainio, jotka sijaitsivat Malmin tulliportin³⁸⁴ ulkopuolella, Lattomerelle vievän tien varrella. Käyttöoikeus näihin peltoihin jaettiin vuosittain porvariston kesken.³⁸⁵

380 Ruuth 1899, 36, 40–41. Luku pohjautuu osittain Kuudennen osan inventointiraporttiin sisältyvään historiakatsaukseen, jonka on kirjoittanut Olli Joukio. Inventointiraportissa on käytetty lähteenä myös Minna Hagmanin, Raija Mikkolan ja Liisa Nummelinin työstämää Kuudennen osan rakennustapaohjetta.

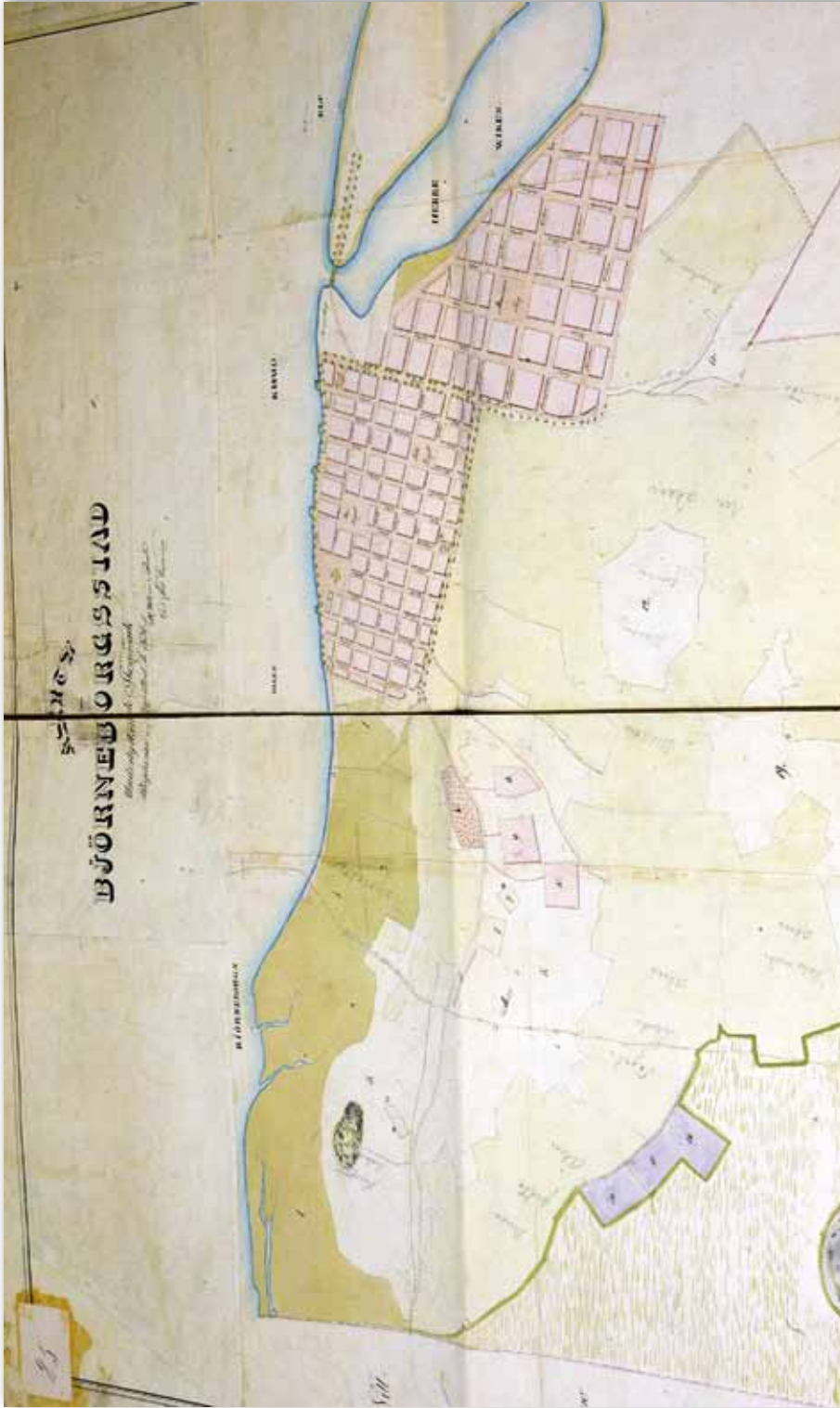
381 Ruuth 1899, 58.

382 ”Kaupunki pitääköön yleisenä karjalaitumenaan ja muuna aluelisänään Päärnäisten kylän peltoa, jossa on 12 veroäyriä autiona olevaa maata, koska sen niityt on erotettu Koiviston karjatalolle”. Ruuth 1899, 61.

383 1 tynnyrinala = noin 0,49 ha.

384 Esim. Ruuth 1899, 157.

385 Ruuth 1899, 61. Historioitsija Ruuth kuvailee 1600-luvun lopun näkymiä: ”Malmi-neljänneksen etäisimmät osat – – muodostivat oikean sokkelon pieniä taloja, mökkejä, kaalimaita ja humalatarhoja, ja sen äärimmäisessä päässä oli, sillä paikkaa missä nykyään Konstantiinin- ja Vladimirinkadut [Gallen-Kallelankatu ja Otavankatu] käyvät ristiin Malmin- eli eläintori. Tämän luona sijaitsi tulliportti, jonka ulkopuolella ei ainoastaan koko nykyinen kolmas ja neljäs kaupunginosa, vaan myöskin osa ensimmäistä ja toista kaupunginosaa vielä oli yhtenä ainoana aaltoilevana viljavainiona, Päärnäisten peltoina.” Ruuth 1899, 158. Ruuth kuvailee alueen näkymiä myös ennen vuoden 1852 suurpaloa: ”Vihdoin tultiin, kun oli kuljettu [nykyiseltä Isolinnankadulta kohti etelää] muutaman kadunkulmaa, maantielle, joka rajoitti vanhan kaupungin eteläpuolelta. Se vastasi meidän aikamme puistikkokatuja. Ainakin länsiosassaan varjostivat sitä piilipuut, jotka olivat istutetut tien kummallekin puolelle, muodostaen

Kartta 1. Porin kartta vuodelta 1836. Nykyisen Kuudennen osan kohdalla näkyy hautausmaa, tiilitehtaita sekä Turkuun johtava maantie. Vasemmalla näkyvä tumma alue on Hirsipuumäki. Björneborgs Stad underlydande Skogsmark Rieplaner Upprättad År 1836. Satakunnan Museon arkisto, Pori.

Turuntie ylitti kaupungin rajan nykyisen Länsipuiston kohdilla. Tielinja kulki osapuulleen nykyistä Maantiekatua pitkin, mutta kaartui hieman etelään.³⁸⁶ Suurin osa nykyisestä Kuudennen osan alueesta oli 1800-luvun puolivälissä asumatonta hiekkaperäistä nummialuetta, jossa kasvoi harvakseltaan käkärämäntyjä rosokaarnaisine runkoineen. Turuntien pohjoispuolella kohosi kaupungin läpi kulkeneeseen harjuselänteeseen kuulunut Hamppustenmäki, jonne ahtaaksi käynyt hautausmaa oli siirretty kirkon vierestä jokirannasta vuonna 1809. Tie kulki tiiviisti pitkin hautausmaan kiviaidan reunaa.³⁸⁷ Hautausmaan takana Karjarannan puolella Hamppustenmäen maisemaa hallitsi kaksi tuulimyllyä³⁸⁸ ja tullinvartija Pehr Richard Dahlbäckin omistama kasvima.³⁸⁹

Turuntietä 1850-luvulla kaupungista kohti Vähäraumaa edennyt kulkija ohitti ensin tien vasemmalla puolella sijainneen Nummenkuoppien³⁹⁰ kostean savikon sekä läntisen tullin eli vahtihuoneen. Sen jälkeen oli vuorossa loputtomalta tuntunut venäläisten tykistötallien rivistö³⁹¹ sekä kruununleipomo, josta saattoi ostaa komeita *ryssänlimppuja* kotiin vietäväksi. Malmiriihien ja hautausmaan tienoilla näyttää 1800-luvun puolivälin tienoilla olleen sotaväkeen liittyvä venäläisen väestönsosan keskittymä. Myös hautausmaan pohjoisosassa oli erillinen venäläisille vainajille varattu alue. Historioitsija Ruuthin mukaan venäläinen ratsuväki asettui Malmiriihille Suomen sodan aikaan keväällä 1808.³⁹²

Malmiriihien lähistöllä sijaitivat myös Hallongrenin ja Bäckmanin tiilitehtaat. Tehtaiden takana avautui näkymä kaupungin vanhoille pelloille, jotka oli

aina telkimen tuolle puolen ulottuvan lehtokujan. Toisella puolen maantietä oli joukko kaupunkilaisille kuuluvia puutarhoja. Niissä oli siellä täällä pieniä huvimajoja puiden, lehtokujien, marjapensaiden ja kukkaslavojen ympäröiminä. Täällä oli kaupunkilaisten tapana usein kauniina kesäpäivinä kokoontua juomaan kahviaan ja muuten nauttimaan raitista kesäilmaa. Paikka paikoin tunkeusi myöskin kaistale Pärnäisten peltoa maantiehen.” Ruuth 1899, 418.

386 Hakala 1997.

387 Hautausmaata laajennettiin 1830–1850-luvulla ja samalla vuonna 1816 rakennettua kiviaitaa jatkettiin. Hautausmaa jäi pois käytöstä 1890-luvulla, kun ns. uusi hautausmaa kaavoitettiin Hirsipuumäen ja Vähärauman kylän itärajan väliselle alueelle Maantiekadun pohjoispuolelle. Porin radan valmistuessa vuonna 1895 vanha tielinja katkesi. Hautausmaasta hävisi samalla osa kaupunginpuoleisesta päästä. Vuonna 1935 entisen Turuntien loppupää jäi uuden vesitornin alle. Hakala 1997.

388 Ruuth 1958, 373.

389 Porin maistraatti ja raastuvanoikeus. Cj:25 Maistraatin pöytäkirja 1.7.1854, TMA, Turku; ks. myös Frigen 2009, 111.

390 Nummenkuoppien syntyvaiheet ovat hämärän peitossa, mutta ne voisivat olla läheisten tiilitehtaiden entisiä savenottoaikoja.

391 Ruuth 1899, 418.

392 Ruuth 1899, 336.

jaettu sarkaojilla kapeisiin palstoihin. Tällä peltoalueella sijaitsivat niin kutsutut Malmiriihet, jotka oli paloturvallisuussyistä sijoitettu etäälle asutuksesta,³⁹³ sekä venäläinen kaalimaa, jossa kasvatettiin ainekset hapankaalia varten.³⁹⁴ Muistitiedon mukaan hapankaalitynnyrit säilytettiin sitten talven yli Hallongrenin tiilitehtaan kohdilla sijainneessa komeassa tiiliholvatussa kellarissa³⁹⁵. Myös venäläisen sotaväen harjoituskenttä sijaitsi nykyisen Kuoppatorin kohdilla. Kun venäläiset sotilaat uljaine ratsuineen pitivät kentällä harjoituksiaan, kerääntyivät lähiseutujen asukkaat mielellään katsomaan värikästä näytelmää, jonka punamustiin hännystakkeihin pukeutuneet sotilaat korkeine nahkalakkeineen tarjosivat.³⁹⁶ Ilmeisesti tämä sama kenttä toimi myös karjatorina markkinoiden aikaan.³⁹⁷

Etäämpänä keskustasta Turuntien varressa oli kauppias G. Sohlstömin vuonna 1849 perustama fajanssitehdas, jossa työskenteli mestari, kolme työsällyä ja neljä oppipoikaa.³⁹⁸ Männistön eli nykyisen Käppärän alueella sijaitsi lisäksi tiilitehdas, joka oli aloittanut toimintansa jo 1820-luvun loppupuolella. Maamerkinä kohosi tien pohjoispuolella hiekkainen mäennyppylä tuulimyllyineen. Mäeltä avautui hieno näköala Karjarannan ja jokisuiston suuntaan, mutta sen historia oli synkeä – Hirsipuumäki oli aikaisempina vuosisatoina toiminut kaupungin yleisenä rangaistuspaikkana.³⁹⁹

393 Nummelin 1988, 72–73. Malmiriihet sijaitsivat osapuilleen nykyisten korttelien 52, 65, 66, 77 ja 78 kohdalla. Nykyisin Malmiriihien alueesta kertovat Kuudennen osan maisemassa enää kadunnimet Riihikatu ja Malminkatu.

394 Frigren 2009, 110, 142.

395 Kellari on edelleen jäljellä tontilla 211 Laamanninkadun ja Väinönkadun kulmauksessa. Kellarin rakentamisajankohta ei ole tiedossa. Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi 2009, 20, alaviite 45; SK 9.11.1998.

396 Sotaväki harjoitteli myös silloisella kauppatorilla raatihuoneen edustalla. Ruuth 1899, 415.

397 Porin Poliisijärjestys 1839, 10 §. Kuoppatorin vanha nimi Mullitori lienee tämän samoilla tienoilla sijainneen karjakentän perua.

398 Fajanssitehdas kuitenkin paloi vuonna 1856. Ruuth 1958, 373.

399 Hirsipuumäki sijaitsi nykyisen hautausmaan takareunalla, seurakunnan huolto- ja toimistorakennuksesta hieman pohjoiseen. Pormestari-maanmittari Hannu Hannunpojan (Hans Hansson) vuonna 1663 Porin kaupungin ja Koiviston kartanon rajariidan vuoksi piirtämään karttaan (SatM) on Porin silloisen kaupunkialueen ja Vähärauman kylän puolivälissä mereen työntyvällä niemellä merkitty sijaitseva oikeuspaikka (Rätte Platsen). 1700-luvun alusta lähtien kartoissa samoilla kohdilla esiintyy Hirsipuumäki (Galgbacken). 1800-luvun lopulta asti mäestä otettiin hiekkaa ja kiviä kaupungin katujen rakennustarpeiksi, ja vähitellen se 1900-luvun alkuvuosikymmeninen aikana hävisi. Rätty 1996, 56–63.

Porin viimeisin suurpalo

1800-luvun puolivälin Pori oli puukaupunki, jossa tontit olivat pieniä ja kadut kapeita. Tilanne oli tulipalon leviämisen kannalta otollinen, vaikka ponnistuksia paloturvallisuuden edistämiseksi oli vuoden 1801 kaupunkipalon jälkeen tehostettu.⁴⁰⁰ Poria koettelikin 22. toukokuuta 1852 jälleen tuhoisa tulipalo. Kaupungin 392 asutusta tontista 295 paloi. Niin kutsuttu vanha kaupunki, joka rajoittui nykyisen Itäpuiston ja Länsipuiston muodostaman puistoakselin sekä jokirannan väliselle, hyvin tiheään rakennetulle alueelle, tuhoutui palossa lähes täysin. Väljemmän asemakaavan ansiosta Uuden kaupungin (nykyinen Viides osa eli Itätulli) alueella säilyi 84 asuttua tonttia. Tulelta säästyivät lisäksi kaupungin vilja-aitta, köyhäinhuone ja joitain Varvin alueen puoteja. Ihmishenkien menetykset suurpalossa jäivät onneksi vähäisiksi: vain kaksi ihmistä kuoli, ja heistäkin toinen sairaskohtauksen takia.⁴⁰¹

Palossa kaikkiaan 4 672 henkilöä menetti kotinsa (noin 74 % kaupungin 6 325 asukkaasta). Turvaa haettiin naapuripitäjien sukulaisista, asutettiin lähiseudun ladot ja riihet sekä sullouduttiin palosta pelastuneisiin Viidennen osan taloihin. Suuri osa kotinsa menettäneistä jäi kuitenkin ilman majapaikkaa. Osa kodittomiksi jääneistä päätti kaivaa maahan tilapäisen suojan kaava-alueen ulkopuolelle Turuntien läheisyyteen, osittain nykyisen Kuudennen osan alueelle.⁴⁰² Näissä hätäavuksi tarkoitetuissa kuoppa-asumuksissa oli yleensä pelkkä maalattia. Seinät ja katto oli valmistettu tulipalosta säästyneistä hiiltyneistä laudanpätkistä ja oljista.⁴⁰³

Kaupungin jälleenrakentaminen aloitettiin nopeasti lääninarkkitehti Georg Chiewitzin laatiman, osittain vanhaa empiretyyliä noudattavan, mutta myös tuolloin suunnitteilla olleen kaupunkien yleisen rakennusjärjestyksen (KYRJ) mukaisen ruutukaavan pohjalta.⁴⁰⁴ Asemakaavan tavoitteena oli muun muassa paloturvallisuuden lisääminen. Tätä silmälläpitäen katuja levennettiin ja tonttien väliin rakennettiin palokujat. Myös tonttien pinta-ala kasvoi aikaisempaan verrattuna. Kaupungin ydinkeskustaan, nykyisen Kivi-Porin alueelle sai rakentaa vain kivitaloja ja kivikeskustaa ympäröivien puutalojen korkeus rajoitettiin koko kaupungin alueella yhteen kerrokseen.

Asemakaavan toteuttamisen jälkeen Porin maistraatti järjesti huutokaupan, jossa uudet asuintontit oli määrä myydä kaupungin asukkaille. Tonttien hinnat nousivat niin korkeiksi (500–2 000 hopearuplaa), ettei tavallisilla työläisillä

400 Saarinen 1972, 112.

401 Saarinen 1972, 115; Ruuth 1899, 418–422.

402 Riihiin ja kuoppiin kaupungin ulkopuolelle majoittuminen oli ollut suojautumiskeinona myös edellisen suurpalon aikaan vuonna 1801. Ruuth 1899, 399.

403 Aukia & Virtanen 1993, 28; Ruuth 1958, 436; Saarinen 1972, 137.

404 Lilius 1985, 39.

ollut mahdollisuuksia maan oston.⁴⁰⁵ Rakennustyöt keskittyivät varakkaamman väestön asuttamaan vanhaan kaupunkiin. Osin kruunulta, eri kaupungeista ja yksityishenkilöiltä saatujen avokätisten lahjoitusten⁴⁰⁶ turvin jokirantaan kohosi komeita kivitaloja. 1860-luvun alussa kaupunki oli kohonnut tuhkasta ”komeampana ja kauniimpana kuin koskaan”.⁴⁰⁷

Vuonna 1856 tuli voimaan kaupunkien yleinen rakennusjärjestys (KYRJ), jossa määriteltiin tarkasti kaupunkien kaavoitusperiaatteet. Esikuvana oli Turun vuoden 1828 kaava, jota yksinkertaistettiin pienempiä kaupunkeja silmällä pitäen.⁴⁰⁸ Porin palon jälkeinen kaava vuodelta 1852 vastasi KYRJ:ssä määriteltyjä 2. kokoluokan kaupungin piirteitä, vaikka asetus oli kaavaa laadittaessa vasta valmisteltavana.⁴⁰⁹ KYRJ:n mukaisia vähävaraisille työläisille tarkoitettuja pientontteja ei Porin kaavaan kuitenkaan sisällynyt, mikä osaltaan lisäsi asutuspainetta kuoppakaupunkiin ja esikaupunkeihin. Vuoden 1856 huhtikuussa maistraatti perustikin komitean laatimaan asetuksen nojalla suunnitelmaa erityisen työläiskaupunginosan perustamiseksi. Asia eteni kuitenkin kovin hitaasti.⁴¹⁰

Kuoppakaupunki

1860-luvun alussa vuokralla asuminen kallistui samalla kun muutkin elinkustannukset kasvoivat muun muassa Krimin sodan seurauksena. Työväen asuinoloja järjestävän komitean hidas toiminta vaikeutti tilannetta entisestään. Seurauksena oli, että sadat ihmiset jäivät pysyvästi asumaan kuoppa-asumukseen. Niin kutsuttu kuoppakaupunki levittäytyi pääosin Vähäraumalle johtavan tien eteläpuolelle nykyisen Kuudennen kaupunginosan alueelle. Asiakirjoissa on mainintoja kuoppa-asumuksista myös kaupungin silloisilla riihialueilla, erityisesti niin kutsutuilla Malmiriihillä, sekä Hirsipuumäen suunnassa ja hautausmaan takana Turuntien pohjoispuolella.⁴¹¹

405 Ruuth 1899, 435–436.

406 Esimerkiksi valtion myöntämä 25 000 ruplan raha-avustus tonttimaiden lunastusta sekä katujen ja torien kunnostamista varten, 150 000 ruplan koroton rakennuslaina keisarilta, vapautus kruunulle menevien henkilömaksujen suorittamisesta ja sotilasmajoituksesta kymmenen vuoden ajaksi, korvauksia eräille virkamiehille jne. Kaukamaa 1958, 315; sit. maistraatin pöytäkirja 29.5.1852. TMA, Turku; ks. myös Saarinen 1972, 16.

407 Ruuth 1899, 435–436.

408 Lilius 1985, 39; Koivuniemi, 2004, 176.

409 Jälleenrakennettu Pori oli puistokatujen ja kivikeskustan hallitsema kaupunki, jossa kivikeskuksen ympärille levittäytyi laaja puutalokaupunki yhden kerroksen korkuisine taloineen. Lilius 1985, 39.

410 Päärnäisten (6.) kaupunginosan rakennusinventointi 2009, 13.

411 Saarinen 1972, 137.

Monet palon jälkeen asunnottomaksi jääneet olivat rakentaneet kuoppa-asumuksensa ”kaupungin wierustalle” venäläisen leipomon, läntisen vahtihuoneen ja hautausmaan vaiheille Turuntien varteen. Näillä seuduilla oli elämä 1800-luvun puolivälissä varsin vilkasta. Asiakirja-aineiston mukaan kaupungin asukkaat ovat kohdanneet toisensa monenmoisissa arkisissa askareissa: kuljettaessaan (luvattomasti) kaupungin metsästä kerättyä puukuormaa kelkalla kotiin hautausmaan takana sijainneeseen pikkumökkiinsä, ottaessaan kiinni laitumelta karanneita hevosia, kaupitellessaan kenkiä riihialueella kuopissa asuneille tai matkalla perunanistutukseen kasvimaapalstalleen. Viikonloppuna nuorten kulku johti tiilitehtaalla salaa järjestettyihin tansseihin ja sunnuntaina parempikin väki saattoi koko perheen voimin suunnata Turuntietä pitkin huviretkelle läheiseen Vähärauman kylään.

Maanalaisten asuntojen yhdyskunta vakiintui vähitellen eräänlaiseksi esi-kaupunkialueeksi. ”Kuoppakaupungin” asukasmääräksi arvioitiin vuonna 1861 noin 500 henkeä.⁴¹² Aikalaislähteet kutsuvat kuoppiin kotinsa rakentaneita henkilöitä *troglodyyteiksi* eli *lintukotolaisiksi*. Nämä olivat antiikin taruissa ja suomalaisissa kansanuskomuksissakin esiintyvä alkukantainen heimo, joka asui luolissa maailman reunalla. Montesquieun teoksen *Persialaisia kirjeitä* (alkup. 1721) mukaan troglodyytit sen sijaan olivat muinaisessa Arabiassa elänyt tarunomainen kansa.⁴¹³

Väliaikaiseksi tarkoitettujen kuoppa-asumisen pitkittyessä pyrittiin asuntoja muokkaamaan asumiskelpoisemmiksi: lattia peitettiin puisella ritilällä, ruuanvalmistukseen ja lämmitykseen käytettyä yksinkertaista tulisijaa paranneltiin, ja katon rajaan tehtiin pieni ikkuna, jonka kautta saatiin hieman valoa. Parannuksista huolimatta kuoppa-asunnot olivat kylmyytensä ja kosteutensa takia oivallinen kasvupohja kaikenlaisille taudeille. Myös puutteellinen hygienia oli omiaan edistämään sairastumisia, joten varsinkin lasten ja vanhusten kuolleisuus oli korkea.⁴¹⁴

Kuopissa ei ehkä muutenkaan eletty aivan kuin lintukodossa. 1860-luvun lehdistössä käytiin toistuvasti keskustelua kuoppakaupungin asukkaiden moraalista. Kuopissa väitettiin vietetyn toimetonta elämää. Viinanpolton, prostituution, rikosten ja uhkapelin sanottiin kuuluneen kuoppakaupungin tavanomaiseen elämänmenoon.⁴¹⁵

412 Björneborgs Tidning 18.10.1861; Saarinen 1972, 137–138.

413 Montesquieu 1955, 49–60.

414 Saarinen 1972, 137–138.

415 Saarinen 1972, 138.

Tietysti on näillä sala-asunnoilla, jotka näin owat peitetty ihmisten silmistä, monet salaiset wehkeensäkin, jotka eiwät ikänä tule ilmi, ehkä kyllä toisissa ja monessakin taidetaan elää siiwollisesti ja hurskaastikin; yleisiä ja törkeitä rikoksia ei heistä kumminkaan tietääksemme ole kuulunut.⁴¹⁶

Pirita Frigren on pro gradu -tutkimuksessaan selvitelty, millaisia merkintöjä kuoppien asukkaista jäi virallisiin asiakirjoihin.⁴¹⁷ Tutkimuksen mukaan heidän tekemänsä rikokset olivat pieniä ja arkisia: tappeluita, juopumuksia, näpistelyä, ruuan varastamista ja luvatonta polttopuiden hakkaamista kaupungin metsästä. Vain harvat kaupungin ulkopuolella asuvista myöskään saivat köyhäinavustusta. Ne, jotka siihen joutuivat turvautumaan, olivat useimmiten jo iäkkäitä tai sairaita, monet heistä leskiä.⁴¹⁸

Esikaupunkiongelma

Kaupunkien yleistä rakennusjärjestystä koskevan Keisarillisen Asetuksen 18.3.1856 nojalla saan minä omalta osaltani ja mukaan otettujen kanssahakijoideni valtuutuksella syvästi ja nöyrästi anoa, että kaupungin ulkolinjojen viereen mitattaisiin sopivia tontteja vähemmän ansaitseville henkilöille, jotka haluavat rakentaa pienempiä taloja kuin on sallittua muissa osissa kaupunkia. Tähän omaani ja kanssahakijoideni anomukseen on johtanut se, että sadoilla ruokakunnilla on asuntonsa rakennettuina kaupungin maille sen läheisyydessä. Kaikissa ruokakunnissa on köyhät olosuhteet ja osa niistä, mukaan lukien myös oma asuntoni, on määrätty myös purettaviksi, ilman että mainittuja tontteja vielä olisi laadittu. Suurien tehtaiden, esimerkiksi Konepajan, höyrysahan, tulitikkutehtaan, tupakkatehtaan ynnä muiden vuoksi kaupungin asukasluku on lisääntynyt niin, ettei köyhälle väestölle löydy asuinsijaa kaupungin sisältä. Lisäksi vuokratkin ovat niin tavattoman korkeita, ettei niihin ole varaa kuin hyvin toimeen tulevilla tehtaanherrilla, ei työläisillä. Mainituista syistä uskallan

416 Porin Kaupungin Sanomia 24.11.1860.

417 Porin maistraatin ja raastuvanoikeuden pöytäkirjat sekä Porin kaupunkiseurakunnan köyhäinhuoltoasiakirjat, joita ovat vuoteen 1856 asti kirkon ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat sekä vuodesta 1856 toimineen köyhäinhuoltohallituksen (*fattigvårdsdirektion*) pöytäkirjat. Kaupungin johdon tuottamia lähteitä ovat kaupunginviskaalin syyteluettelot, raastuvanoikeuden ja kämnerinoikeuden tuomiokirjasidokset, henkikirjat ja kirkonkirjat.; ks. myös Frigren 2009, 19–20.

418 Porin seurakuntayhtymä II Ca 10 Kirkonkokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat 27.10.1852–11.5.1858; Porin seurakuntayhtymä II Cj I Köyhäinhuoltohallituksen pöytäkirjat 1856–1866. TMA, Turku; ks. myös Frigren 2009, 74–76.

odottaa, että anomukseeni myönnyttään suosiollisesti, sillä siten autettaisiin omaani ja monen muun samassa tilanteessa olevan ihmisen asemaa. Porissa 27. lokakuuta 1860. August Silfver – entinen ajuri.⁴¹⁹

August Silfverin anomuksen taustalla oli kesällä 1860 syntynyt kiista, joka sai alkunsa, kun kolme porilaismiestä⁴²⁰ rakensi riihensä keskelle Malmiriihille syntynyttä luvatonta kuoppa-asutusta. Paloturvallisuuden vaarantumiseen vedoten he vaativat maistraatilta kuoppa-asunnoissa asuneiden perheiden häättämistä. Heidän anomuksensa perusteella häädön saikin kaikkiaan 17 huonekuntaa joulukuun ensimmäiseen päivään mennessä. Lähes kaikki häädetyt olivat perheellisiä ja porilaisia myös paloa edeltäneeltä ajalta. Eräässä häädetyssä perheessä⁴²¹ lapsia oli peräti seitsemän.

Kodeistaan häädetyt laativat yhteisen valituskirjelmän kuvernöörinvirastoon ja jättivät maistraatille kirjelmän, joka koski lyhyenä pidettyä muutto-aikaa. He pyysivät myös, että heille osoitettaisiin uuden asunnon rakentamista varten luvalliset, pienituloisille kaupunkilaisille tarkoitetut tontit.⁴²² Silfver oli näet saanut tietää, että edellä mainittu keisarillinen Suomen kaupunkien yleinen rakennusjärjestys⁴²³ mahdollisti halpojen ja tavanomaista pienempien tonttien kaavoittamisen. Siteeratun anomuksen perusteella hovioikeus antoi häädetuille lisäaikaa kesäkuun ensimmäiseen päivään 1861, mutta ei ottanut kantaa toivomukseen rakennustonteista, koska tämä asia kuului kaupungin päätettäväksi.⁴²⁴

Kun Silfver ei saanut Turusta tietoa oikeuden päätöksestä valituksensa suhteen, hän alkoi vuonna 1863 kirjoitella eri lehtiin.⁴²⁵ August Silfverin syksyllä 1860 hovioikeudelle muiden häädettyjen kanssa lähettämän anomuksen katsotaan osaltaan jouduttaneen suunnitelmia työväenkaupunginosan

419 TMA Turun hovioikeus Aba: 42. Turun hovioikeuden siviiliasia-anomus- ja valitusdiarit 1860, Silfver, August. Hovioikeuden päätös anomuksesta 11.12.1860, annettiin 12.1.1861. TMA Turun hovioikeus Ca.; ks. myös Frigren 2009, 29; Frigren 2009, 5, 148.

420 Kirvesmiesten oltermanni Abraham Rothsten sekä porvarit Fredrik Arksell ja Fredrik Edvard Grönvall. Frigren 2009, 5–6.

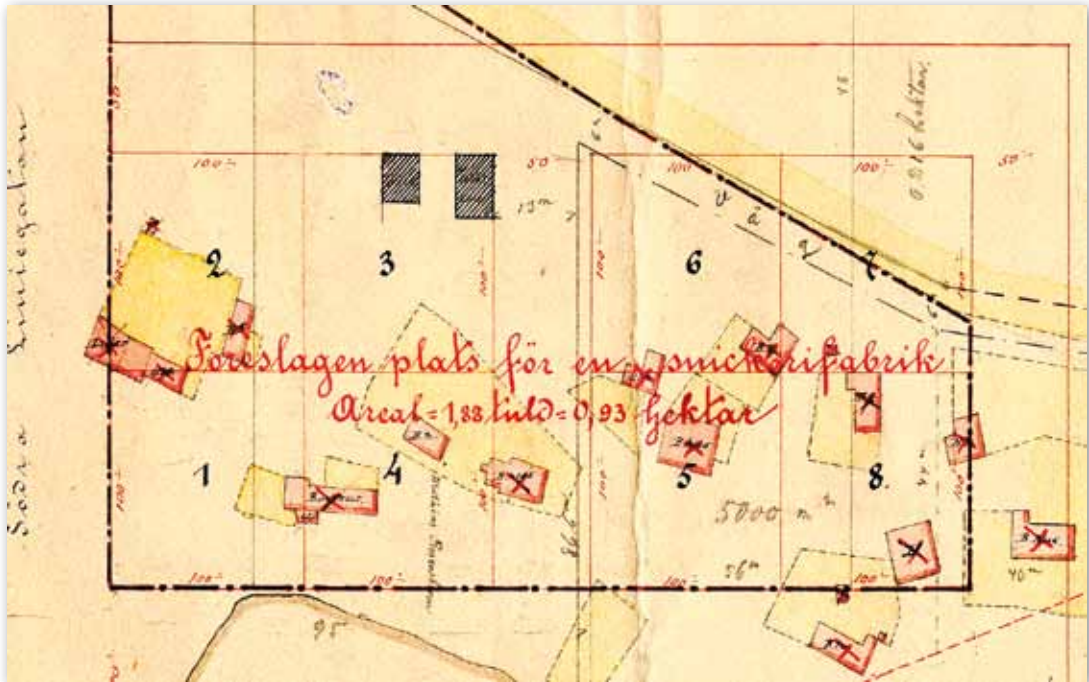
421 Entisen palovahdin, 38-vuotiaan Samuel Almbergin ja hänen vaimonsa Eva Henrikdotterin perheessä. Frigren 2009, 148; Suomen Sukututkimusseuran Hiski-tietokanta, <<http://www.genealogia.fi>>.

422 Kaukamaa 1958, 329–330; Maistraatin pöytäkirjat 20.8. ja 3.11.1860 TMA, Turku.

423 Keisarillinen Suomen kaupunkien yleinen rakennusjärjestys, KYRJ. ”Yhteisiä perustuksia kaupunkien järjestämiselle ja rakentamiselle Suomen Isoruhtinasmaassa” 1856, 2 §.

424 TMA Turun hovioikeus Ca. Päätös 12.1.1861.

425 Sanomia Turusta 3.7.1863; Finlands Almäna Tidning 14.7.1863; Lännetär 5.8.1863; Lännetär 7.10.1863.

Kartta 2. F. J. Lindströmin suunnitelmassa vuodelta 1884 näkyy riihin ja varastorakennuksien lomassa kuoppa-asumuksia, jotka sijaitsivat Malmiriihin alueella, osittain nykyisen Kuudenosen osan kohdalla. Asuinrakennukset on merkitty tunnuksella B-hus. Karta öfver platsen för s:k Malmrierna jemte derå projekterad reglering af rietomterna i Februari 1884 F. J. Lindström (yksityiskohta). Satakunnan Museon arkisto, Pori.

rakentamiseksi Poriin. Ainakin se käynnisti vilkkaan keskustelun aiheesta paikallisen *Björneborgs Tidning* -lehden palstoilla.

Nimimerkki Toiwo⁴²⁶ kirjoitteli *Björneborgs Tidning* -lehteen Helsingistä käsin helmikuusta 1861 alkaen. Ensimmäisessä kirjoituksessaan hän esitti näkemyksiään entisen kotikaupunkinsa kuoppa-asumuksista:

Kaupungissanne – rikkaassa Porissa – on kokonainen asutus, joka elää kaupungin ulkopuolella niin sanotuissa ”kuopissa”, joissa puutteella, sairauksilla, siveettömyydellä ja rikollisuudella on etuoikeutettu asuin-sijansa. Tämä pahuus vaatii pikaisia ja voimakkaita parannuskeinoja. Se on puhdistettava juuriaan myöten ennen kuin se ehtii levittää myrkylliset ääripäänsä yhdyskunnan ytimeen ja muuttumaan parantumattomaksi.⁴²⁷

426 Nimimerkkien Toiwo ja Caphis taakse kätkeytyi ilmeisesti sama henkilö: porilais-syntyinen tuleva valtiopäivämies ja senaattori Karl Emil Ferdinand Ignatius (s. 1837). Henkilöllisyyden selvitti L. I. Kaukamaa. Kaukamaa 1958, 327–329.

427 *Björneborgs Tidning* 22.2.1861. Sitaattien suomennokset Pirita Frigren.

Toiwo kehotti porilaisia naisia ottamaan mallia helsinkiläisistä sisaristaan ja auttamaan kuopissa asuvia. Paras keino auttaa hädänalaisia olisi rakentaa erityisiä työväenasuntoja, kuten esimerkiksi Göteborgissa jo olikin tehty. Toiwolle vastasi omissa kirjoituksissaan useampikin porilainen nimimerkkinsä suosijissa. Toukokuun numerossa julkaistussa toisessa kirjoituksessaan Toiwo palasi samaan aiheeseen: ”Täällä on revitty Katajanokan monet kurjat hökkelit ja perustettu yhtiö työläisasuntojen rakentamiseksi – –. Olisi aika harkita samaa Porissa, jossa sadat ihmiset olivat jo pitkän aikaa saaneet tyytyä huonompiin suojiin kuin kotieläimet.”⁴²⁸

Lehden samassa numerossa myös nimimerkki Beata kirjoitti mamselli Mirandalle hyväntekeväisyydestä, joka ei hänen mukaansa saanut olla vain herrasväen ajankulua, vaan sillä tuli olla korkeampia tavoitteita, kuten juuri työväenasuntojen pystyttäminen.⁴²⁹ Asia oli ilmeisesti kiinnostava, koska lehden seuraavissa numeroissa⁴³⁰ julkaistiin kuvaus Saksan Mühlhauseniin vuodesta 1854 alkaen rakennetuista työväenasunnoista. Kaukamaa mainitsee, että aihe oli tuon ajan ylemmissä sosiaaliluokissa suorastaan mieliharrastus, saattoihan työväenasuntoja rakentamalla julkisesti esitellä hyveellisyyttään ja yhteiskunnallista valveutuneisuuttaan.⁴³¹ Vuoden 1862 alussa nimimerkki Caphis kantoi kortensa kekoon. Hänen kirjoituksensa olivat osa pakinatyyppistä sarjaa ”kirjeitä Helsingistä serkku Minalle ja Mirandalle”. Myös Caphis pyrki antamaan toimenpide-ehdotuksia sen asiaintilan korjaamiseksi, että maakuopissa ihmiset ”elivät paljaan maan ja viheliäisten lankunpätkien suojaamina” ja että niissä asui erityisesti työläisperheitä.⁴³²

Vuosina 1861–1862 käydyssä lehtikirjoittelussa esitettiin kahdenlaisia mielipiteitä.⁴³³ Toiwo, Caphis ja eräät muut vetosivat hyväosaisten omaantuntoon. Heidän mukaansa vähäosaisimpien surkeat asuinolot olivat kaupungin häpeäpilkku ja asian korjaamiseksi olisi heti ryhdyttävä tarpeellisiin toimiin. Vastakkaisiakin mielipiteitä esitettiin. Niiden mukaan olot kuoppa-asumuksissa eivät suinkaan olleet niin huonot kuin väitettiin – kahvipannunkin mainittiin usein kiehuvan asumuksen liedellä – sitä paitsi kaupungissa kyllä oli töitä ja tontteja tarjolla, niin ettei kenenkään tarvitsisi vastoin tahtoaan asua kuopassa. Viimeksi mainittu näkökulma edusti vanhaa, sääty-yhteiskunnalle ominaista näkemystä, jonka mukaan huono-osaiset olivat itse syyllisiä ahdingoonsa. Jokaisessa yhteisössä oli omat vähäosaisensa, joille riitti heidät joten-

428 Björneborgs Tidning 10.5.1861.

429 Björneborgs Tidning 10.5.1861.

430 Björneborgs Tidning 31.5.1861; Björneborgs Tidning 14.6.1861.

431 Kaukamaa 1958, 327.

432 Björneborgs Tidning 21.1.1862.

433 Saarinen 1972, 809; Kaukamaa 1958, 328–329.

kuten hengissä pitävä hyväntekeväisyys, muuten ei heidän kohtalollaan tarvinnut päätään vaivata.⁴³⁴

Ongelmassa ei kuitenkaan ollut kyse pelkästään työpaikoista eikä tonttimaasta. Teollistumiskehitys toi ympäröivältä maaseudulta lisää väkeä kaupunkiin, eikä heille kaikille yksinkertaisesti ollut tarjolla sellaisia asuntoja, joihin heidän tulonsa olisivat riittäneet. Kun ongelmia ilmeni, niiden poistamiseksi katsottiin riittävän hökkelissä asuvan väen häätäminen asumuksistaan.⁴³⁵ Sama ongelma toistui kuoppakaupungin lisäksi tulitikkutehtaan läheisyyteen Isosantaan⁴³⁶ ja Seikun sahan ympäristöön Aittaluotoon rakentuneilla asuntoalueilla. Kaupungin toimintastrategia ei-toivottujen esikaupunkialueiden suhteen oli, että alueelle laadittiin kaava ja ilman lupaa rakennetut asumukset määrättiin purettaviksi määräajan kuluttua. Kaupungin päättäjillä ei siis ollut tarkoituksena parantaa alueella asuvan työväestön oloja, vaan päästä siitä eroon muodostamalla uusia, kaupunkikuvaan sopivia kaupunginosia. Ylimääräisen väen piti etsiä uudet asuinsijat kaupungin rajan takaa. Aittaluodosta lähtemään joutuneet asukkaat siirsivät hökkelinsä uuden rajan taakse Ulvilan puolelle, jonne syntyi Toejoen esikaupunki. Myös Porin eteläpuolelle Uudenkoiviston alueelle syntyi esikaupunkialue 1800-luvun viime vuosina.⁴³⁷

Toimintatapa liittyy esimodernin ajan käsitykseen kaupungista ja kaupunkilaisuudesta. Häädöillä pyrittiin ratkaisemaan *alueen*, ei niinkään *ihmisten* ongelmia. Tästä näkökulmasta järjestelyssä onnistuttiinkin: esikaupungin terveydelle vaaralliset asumukset katosivat ja tilalle tuli siisti ruutukaava. Myös kaupungin huono rahatilanne 1800-luvun puolivälin jälkeen selittää osaltaan, etteivät maistraatti ja myöhemmin rahatoimikamari olleet innokkaita sijoittamaan suuria summia työväen asunto-olojen parantamiseen.⁴³⁸

Vuoden 1861 lopulla maistraatin asettama komitea antoi vihdoinkin ehdotuksensa erityisen työväenkaupunginosan perustamisesta. Samalla julkistettiin maanmittari J. H. Wahlroosin laatima ensimmäinen asemakaavaluonnos. Maistraatin asettaman toimikunnan suunnitelmissa uudelle kaupunginosalle

434 Björneborgs Tidning 4.2.1862; Kaukamaa 1958, 326; Saarinen 1972, 138–139.

435 Höyssä & Keskinen 2002, 10.

436 Uutta asuinaluetta alettiin kutsua ”Blomin kaupungiksi”. Tulitikkutehtaan ja konepajan väliin liejuiselle maapohjalle oli rakennettu sikin sokin pieniä hirsitaloja ja latoja lähes kiinni toisiinsa. 1870- ja 1880-luvulla maaseudulta virtasi väkeä työskentelemään uusilla sahoilla ja vuonna 1880 Isosannalla asui jo 1 500 henkilöä. Alue oli siis jo pienen kaupungin kokoinen. Ongelmana oli kuitenkin se, että Isosanta ei kuulunut vielä tuolloin Poriin vaan Ulvilaan, joten kaupunki ei saanut alueelta verotuloja. Satakunnan Museon Teollisuustyön jäljillä -verkkomateriaali, <<http://pori.fi/smu/sivut/index.php?p=520>>.

437 Satakunnan Museon Teollisuustyön jäljillä -verkkomateriaali, <<http://pori.fi/smu/sivut/index.php?p=520>>.

438 Höyssä & Keskinen 2002, 10.

oli ehdolla kaksi sijaintipaikkaa, joista ensimmäisen, Eteläisen linjakadun takana olevan peltoalueen porvaristo hylkäsi. Sen sijaan he asettuivat kannattamaan hiekkakangasta silloisen Turuntien varrella. Työväenasutus haluttiin sijoittaa erilleen ja melko kauas keskustasta.

Vierailullaan Porissa 20. elokuuta 1862 kenraalikuvernööri Platon Rokasovsky kävi muun ohjelman lomassa myös tutustumassa maakuoppien asuinoloihin. Käyntinsä yhteydessä hän jakoi raha-avustuksia ”yhteiskunnan epäonnen lapsille.”⁴³⁹ Ennen uutta työväen kaupunginosaa käsittelevien asiakirjojen lähettämistä senaatin vahvistettavaksi kuvernööri halusi saada sijaintipaikasta myös lääninarkkitehdin lausunnon.

Lokakuussa 1862 lääninarkkitehti Chiewitz kuvernöörin pyynnöstä ottikin kantaa asiaan ja ehdotti sijoituspaikaksi Isonsannan Kruununsaarta Kokemäenjoen pohjoisrannalla, koska hänen mielestään hiekkakankaalta oli työläisillä liian pitkä matka kaupungin teollisuuslaitoksiin, joista useimmat sijaitsivat tuolloin joen pohjoispuolella. Isonsannan alue ei kuitenkaan tullut kyseeseen, koska se ei vielä tuolloin kuulunut kaupungin omistukseen. Chiewitz näki myös nykyisen Itsenäisyydenkadun takaisen peltoalueen hyvänä vaihtoehtona, joskin peltojen epäiltiin olevan rakentamista ajatellen liian vetisiä. Lausunnonaan Chiewitz otti kantaa myös *Björneborgs Tidningissä* käytyyn keskusteluun ja ilmaisi kannatuksensa ajatukselle työväen asuntoyhtiöiden perustamiseksi. Näistä oli jo muualla satu hyviä kokemuksia, ja olihan työväki yhtä oikeutettu nauttimaan kaikkia kunnan tarjoamia etuja kuin parempiosaiset luokatkin.⁴⁴⁰

Kuvernööri ei vielä lääninarkkitehdin lausunnon jälkeenkään tohtinut ratkaista kiistaa kaupunginosan sijainnista vaan lähetti asiakirjat ilman kannanottoa senaatin käsiteltäväksi. Senaatti päätti kuulla asiassa yleisten rakennusten intendentin E. B. Lohrmannin mielipidettä. Lausunnonsaan Lohrmann yhtyi kaikessa lääninarkkitehdin kantaan.⁴⁴¹ Lopulta vuonna 1864 kuvernöörin koolle kutsumassa kokouksessa hiekkakankaan alue peri voiton, kun maistraatti yhtenäisyyden säilyttämiseksi asettui tukemaan porvariston kantaa. Kaikkiaan kahdeksan vuotta kestäneen harkinnan jälkeen uusi Kuudes kaupunginosa päätettiin perustaa Turkuun johtavan maantien eteläpuolelle, osin juuri sille alueelle, missä kyseenalaista mainetta nauttinut kuoppakaupunki sijaitsi.⁴⁴² Työväen asuntoalueen rakentamista etäälle kaupungin tärkeimmistä teollisuuslaitoksista perusteltiin sillä, että kaupunginosan läheisyydessä oli kuitenkin runsaasti pienimuotoista teollisuustoimintaa: tiili-, olut-, savipiippu-, nappi-, tupakka- ja kattotiilitehtaita. Näiden tehtaiden työntekijöiden palkka

439 Björneborgs Tidning 26.8.1862.

440 Kaukamaa 1958, 333.

441 Kaukamaa 1958, 336.

442 Saarinen 1972, 139–140; Kaukamaa 1958, 333–336.

oli pienempi kuin Kokemäenjoen toisella puolella sijainneiden kaupungin suurimpien tehtaiden, sahojen ja konepajan työläisillä, ja siksi asutopulan ajateltiin koskettavan erityisesti juuri heitä.⁴⁴³ Porvariston kantaan lienevät vaikuttaneet myös puhtaasti taloudelliset tekijät: lääninarkkitehdin ehdotus olisi vaatinut hyvien peltojen uhraamista tonttimaaksi.⁴⁴⁴

Kuudennen kaupunginosan syntyhistoria liittyy siis kaupungin miltei kokonaan tuhonneeseen vuoden 1852 suurpaloon ja teollistumiskehityksestä johtuneeseen vähävaraisen työväestön asutopulaan 1800-luvun puolivälin jälkeen. Pohjimmiltaan porilaisen työväen asunto-ongelmat olivat sidoksissa laajempaan yhteiskunnan ja talouselämän muutokseen, ja niille löytyy vertailukohtia lähes kaikista Suomen suurimmista kaupungeista 1800-luvulla. Esimerkiksi nopeasti teollistuneen Tampereen esikaupunkikehitys muistutti hyvin läheisesti Porin tapahtumia. Vanhin esikaupunki, Kyttälä, kaavoitettiin ja vähävarainen väestönosa pakotettiin siirtymään asuinsijoiltaan kaupungin uusien rajojen taa. Näin esikaupunkiongelma siirtyi Kyttälästä Pispalan ja Järvensivun alueille.⁴⁴⁵ Porin kuoppakaupungin tekee kuitenkin ainutlaatuiseksi kuoppa-asumisen laajuus ja pitkäaikaisuus.⁴⁴⁶ Kuoppakaupunki erosi monista muista esikaupunkialueista myös siinä suhteessa, että se oli rakentunut kaupungin omistamille maille.

Kuoppakaupungin asuinoloista lehdistössä käydyn vilkkaan keskustelun yhteydessä käytetyissä äänenpainoissa voi kuulla kaikuja uudeltaisesta, modernista ajattelutavasta, jonka mukaan kaikkien asukkaiden hyvinvointi oli kaupungin päättävien elimien vastuulla. Edistyksellisiä näkemyksiä esittivät Helsingin yliopistossa opiskellut Ignatius, intendentti Lohrmann ja lääninarkkitehtina toiminut Chiewitz. Heidän peräänkuuluttamiaan työväen asutoyhtiöitä perustettiin sittemmin 1900-luvun puolella Kuudenteen osaan ainakin kolme kappaletta: 1900-luvun alussa rakennettu koko korttelin käsittävä rautatieläisten Nummi-yhtiö⁴⁴⁷ sekä 1920-luvulla rakennetut Ihantola⁴⁴⁸ ja Alku-yhtiö⁴⁴⁹.

Kuoppa-asutuksen hävittämistä perusteltiin uuden ja vanhan, menneisyyden ja tulevaisuuden, rähjäisen ja edustavan, epäterveellisen ja terveellisen sekä

443 Aukia & Virtanen, 1993, 31.

444 Höyssä & Keskinen 2002, 8.

445 Höyssä & Keskinen 2002, 10–11.

446 Kaikkiaan noin 40 vuotta.

447 Kortteli 52, tontit 221–224. Päärnäisten (6.) kaupunginosan rakennusinventointi 2009, 39; Aukia & Virtanen 1993, 36.

448 Tontti 210 Päärnäistenkadun ja Esivallankadun kulmauksessa. Aukia & Virtanen 1993, 36.

449 Tontit 213 ja 215. Yhtiön kaksi taloa rajoittuvat Laamannin-, Malmin-, ja Väinönkatuun. Aukia & Virtanen 1993, 36.

vaarallisen ja paloturvallisen vastakkainasettelulla. Maakuopissa asuvat nähtiin menneiden aikojen luola-asukkaina eli troglodyytteinä eikä heidän asumistaan pidetty 1800-luvun sivilisaatiotasoa vastaavana.⁴⁵⁰ Aivan samoja argumentteja esitettiin sata vuotta myöhemmin 1960–1970-luvuilla, kun Porista oli kehittynyt keskisuuri teollisuuskaupunki. Tällöin taantumuksellista mennyttä aikaa ja epäterveellistä asumismuotoa edustivat ne puutalot, jotka sata vuotta aiemmin rakennettiin kuoppa-asumusten tilalle. Sillä kertaa moderniksi ja tavoiteltavaksi asumismuodoksi nähtiin kaupungin uudet lähiöt, kuten Sampola ja Pormestarinluoto. Nyt 2010-luvulla käydään keskusteluja näiden lähiöiden asukkaiden ongelmista. Tässä suhteessa mikään ei ole muuttunut – maankäyttö ja asuminen ovat edelleen kunnallispoliittisen keskustelun ja vallankäytön ydinkysymyksiä niin lehdistössä kuin kaupungin päättävissä elimissäkin.

Ensimmäinen asemakaava 1864

Wahlroosin laatima ensimmäinen asemakaava hyväksyttiin keisarillisessa senaatissa 25. lokakuuta 1864. Kuudenteen kaupunginosaan kaavoitettiin 80 tonttia, nykyisten Maantiekadun, Esivallankadun, Käpylänkadun ja Tiili-tehtaanpuistokadun rajaama osa. Uudet tontit saatiin mitattua maaliskuussa 1865 ja ne oli tarkoitus myydä huutokaupalla. Tonttien hinnaksi määrättiin 75–100 markkaa, mikä vastasi työmiehen noin kahden ja puolen kuukauden palkkaa.⁴⁵¹ Huutokauppapäivänä yhtään tonttia ei kuitenkaan saatu myydä, koska hintaa pidettiin liian korkeana. Lopulta hinta pudotettiin aina 10–15 markkaan asti ennen kuin uuden kaupunginosan rakennustyöt saatiin käyntiin. Rakentaminen alkoi alueen länsipäästä, koska tontit olivat sitä halvempia, mitä kauempana keskustasta ne sijaitsivat. Niitä tontteja, joilla oli vielä jäljellä kuoppa-asuntoja, ei tarjottu myytäväksi, mutta asumukset tuli hävittää toukokuuhun 1866 mennessä.⁴⁵²

Vuonna 1880, viisitoista vuotta kuudennen kaupunginosan perustamisen jälkeen, 80 tontista 70 oli jo asutettu. Kaikkiaan alueella asui 684 henkilöä. Työläiskaupunginosa halpoine tontteineen oli siis tosiaan ollut tarpeellinen. Kuoppakaupunki ei silti ottanut hävitäkseen. Maistraatti oli uudistanut häätömääräyksensä toukokuussa 1866, mutta sekään ei auttanut. Kun kaupungin-

450 Frigren 2009, 91.

451 Ennen vuosisadan vaihdetta alin vuositulo, jolla perhe voitiin kohtuullisesti elättää oli noin 800 mk. Teinonen 1984, 21–22. Vuonna 1865 sahatyöläisen keskimääräinen päiväpalkka oli 1,62 mk. Satakunnan Museon Teollisuustyön jäljillä -verkkomateriaali, <<http://pori.fi/smu/sivut/index.php?p=644>>.

452 Kaukamaa 1958, 338; Saarinen 1972, 140.

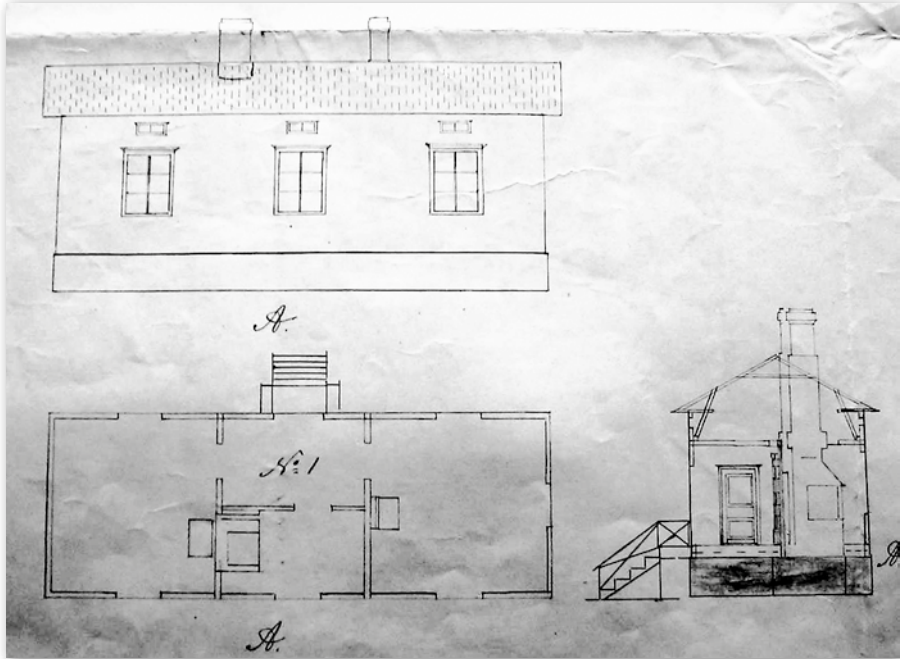
Ainakin kolmen vuosikymmenen ajan Kuudennessa osassa oli rinnakkain sekä uuden asemakaavan mukaisia rakennuksia että vaatimattomia pikkumökkejä entisen kuoppakaupungin perintönä. Vanhaan hiekanottokuoppaan rakennettu talo nykyisten Maantiekadun ja Hakkisenkadun kulmassa on kuvattu 1900-luvun alussa. Muistitiedon mukaan mökissä asui kuvan ottamisen aikoihin Bärögäksikin kutsuttu "Wahlbergin ukko" vaimoineen. Kuva: Gösta Widbom, Satakunnan Museon kuvakokoelma.

valtuusto aloitteli toimintaansa 1870-luvun puolivälissä, se joutui osaltaan puuttumaan asiaan. Syksyllä 1876 valtuusto teki päätöksen, että kuopat pitää hajottamisen uhalla hävittää 1.7.1877 mennessä. Koska useimmat kuoppien asukkaista olivat köyhiä, valtuusto tarjosi kannustimeksi muuttoavustusta. Rahallinen houkutinkaan ei tuottanut toivottua tulosta. Maistraatti ei kuitenkaan ryhtynyt toimenpiteisiin kuoppien täyttämiseksi, vaan viimeiset maanalaiset asunnot katosivat vasta 1890-luvun alkupuolella.⁴⁵³

Vapaudenkadun ja Katariinankadun välissä, nykyistä paloasemaa vastapäätä sijaitsevassa Karhupuistossa oli vielä vuonna 1916 jäljellä kolme kuoppaa, jotka olivat noin nelisen metriä pitkiä. Syvyyttä kuopilla oli runsas metri. Kaikki puuosat olivat niistä tuolloin jo hävinneet.⁴⁵⁴ Nämä kuoppa-asumukset ovat sijainneet Malmiriihien alueella, jota kartta 2 (s. 99) esittää. Kuoppakaupungista ei tiettävästi ole säilynyt jälkiä nykypäivään asti.

453 Saarinen 1972, 140.

454 Aukia & Virtanen 1993, 32.

Piirustus puiselle asuinrakennukselle (tontti 3) vuodelta 1877. Pohjakaavana paritupa, jossa on myös tamppuuri eli eteinen. Eteinen yleistyi alueella varsinaisesti vasta 1880-luvun puolella. Rakennuspiirros Turun maakunta-arkisto, Turku.

Kuudennen osan vanhimmat jäljellä olevat asuinrakennukset sijaitsivat Pumpputorin itäpuolella Tiilitehtaanpuistikadun ja Ignatiuksenkadun välisellä alueella. Heti kaavoittamisen jälkeen 1860-luvulla rakennettuja taloja on säilynyt kuudella tontilla. 1870-luvulta on säilynyt huomattavasti enemmän asuinrakennuksia. Yhteensä ennen vuotta 1879 rakennettuja rakennuksia on todistettavasti säilynyt 19 tontilla.⁴⁵⁵ Todennäköisesti niitä on enemmänkin, mutta koska vasta 1880-luvun alussa kiellettiin rakentaminen ilman rakennuspiirustuksia, monen tätä vanhemman talon rakennusajankohdan selvittäminen on vaikeaa, mikäli tontilta ei ole säilynyt palovakuutusta. Määräyksen mukaan myös alueelle jo aikaisemmin valmistuneista asuinrakennuksista oli teetettävä piirustukset jälkikäteen.⁴⁵⁶

Alueen vanhimpien talojen ominaispiirteitä ovat matala luonnonkivijalka, kapea ja matala runkomuoto sekä auma- tai satulakatto. Palovakuutusten mukaan moni 1860–1870-luvulla rakennettu asuinrakennus oli vuoraamaton

455 Tonteilla 29, 37, 40, 49, 53 ja 55. Päärnäisten (6.) kaupunginosan rakennusinventointi 2009, 30.

456 Satakunta 22.3.1882.

N° 68^b.

Karta
öfver
ny begrafningsplats för Björneborgs stad.
med afsende i Helsingörskommisjons förslag upp.
rättad år 1880 af
Herr. Wahlroos
Kommissionslantmätare.

Kopierad af F. D. Ludström.

Lill-

raum

K

bys

egon

Hirsipuu-täckens

My Begravningsplats

stadsens åttor

Beskrifning

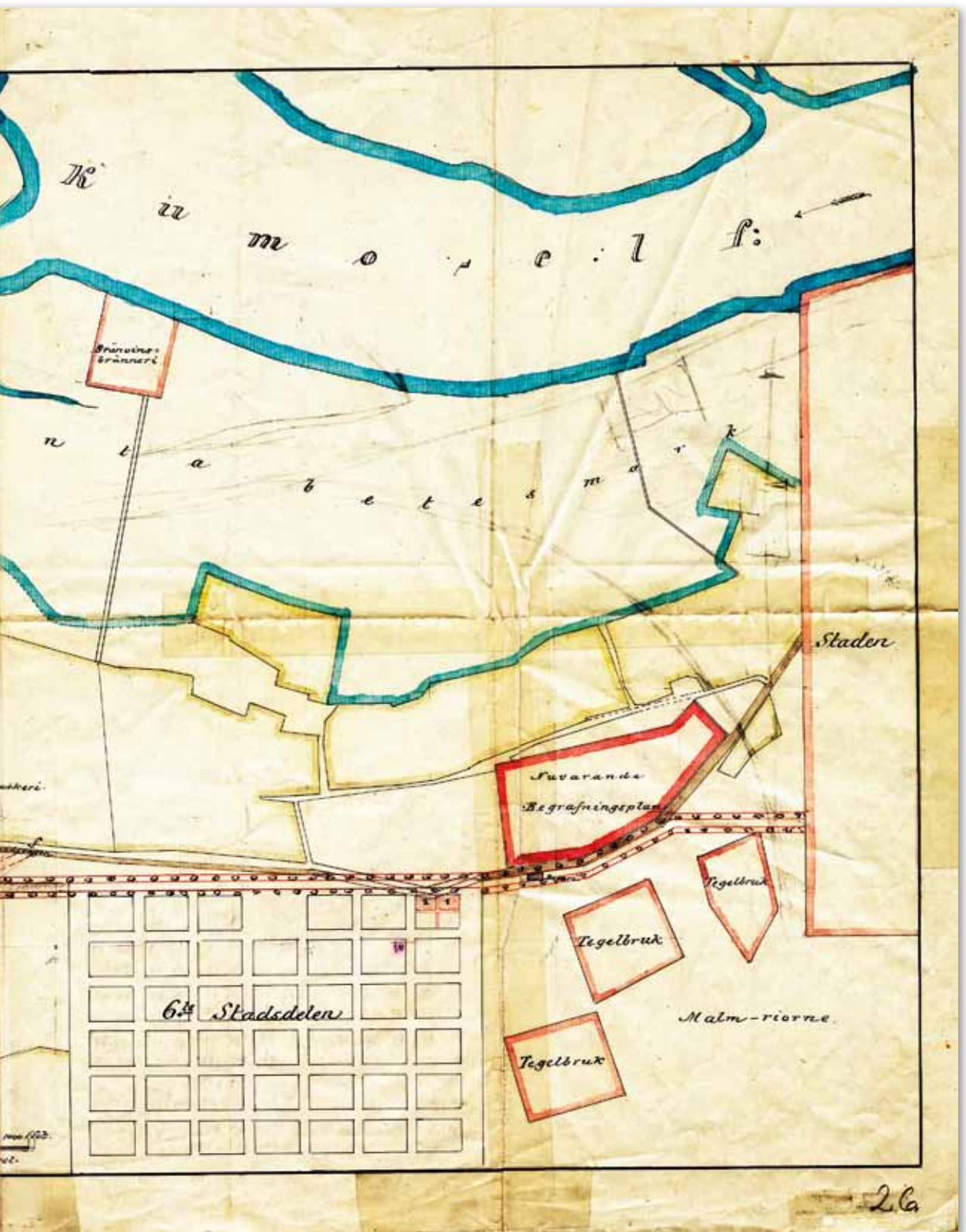
af . Den af Stadsfullmäktige tillställda
Landsvägs förläggningen
abc . Den nya vägen till utställningssalen
Landsvägs del

I. 16. 14 7 16 1

B16-20

Kartta 4. Komissionmaanmittari Henrik Wahlroosin kartassa vuodelta 1880 luonnostellaan uuden hautausmaan paikkaa. Kartan oikeassa alakulmassa näkyy Malmirihien sijainti ja riihialueen pohjoispuolella tiilitehtaita. Maantiekadun uusi tielinjaus seurailee osin vanhaa Turuntietä. Tumma alue vasemmalla ylhäällä on Hirsipuumäki.

Kuudennen osan alkuperäisen kaava-alueen eteläpuolelle on merkitty kaikkiaan 21 korttelia. Karta öfver ny begravningsplats för Björneborgs stad med afseende å Helsowårdsnämndens förslag upprättad 1880 af Henr: Wahlroos Kommissionslandtmätare. Satakunnan Museon arkisto, Pori.

vielä vuosisadan lopulla. Vesikatteena käytettiin lähes poikkeuksetta asfaltti-huopaa. Ikkunat olivat pieniä ja kuusiruutuisia. Kuudennen osan pienimmissä taloissa oli vain yksi tupa ja kamari. Kapearunkoisen rakennuksen leveys oli sama kuin huoneen leveys. Talossa oli yleensä kaksi savupiippua, sillä sekä tuvassa että kamarissa oli oma tulisijansa. Vanhimmat asuinrakennukset ovat Kuudennessa osassa olleet paritupia tai sen muunnelmia. Rakennustyyppin asukkaat toivat kulttuuriperintönä mukanaan Poria ympäröivältä maaseudulta. Paritupa on ollut 1600-luvulta lähtien yleisin talotyyppi Suomessa. Se muodostuu kahdesta salvotusta hirsikehikosta, jotka on yhdistetty toisiinsa porstualla. Satakuntalais-etelähämäläisellä alueella parituvan toisessa päässä on usein ollut leivintupa eli pakari.⁴⁵⁷

Paritupaa oli tarvittaessa helppo jatkaa kamareilla vaikka molemmista päistä. Tyypillinen 1860–1870-lukujen asuinrakennus Kuudennessa osassa näyttääkin olleen asuinrivi, jossa peräkkäisten huoneiden lukumäärä vaihteli kahdesta neljään. Sisäänkäynti rakennukseen tapahtui pihan puolelta, umpikuistin kautta.⁴⁵⁸

Kuudes osa laajenee etelään

1860-luvun katovuosien jälkeinen väestönkasvu sekä 1870-luvulla saha-teollisuuden rinnalla kasvanut metalliteollisuus lisäsivät Porin väkilukua ja samalla tarvetta uusille tonteille. Rahatoimikamari ehdotti marraskuussa 1877, että Kuudennen osan eteläpuolelle kaavoitettaisiin uusia tontteja.⁴⁵⁹ 1870–1880-lukujen vaihteessa kaavoitettu alue käsitti nykyisten Käpylänkadun ja Tiilitehtaanpuistokadun sekä Esivallankadun ja Kalevanpuiston välisen alueen 84 tonttia.

Vuonna 1891 Aittaluodon ja Isonsannan alueet liitettiin Porin kaupunkiin. Kaupungininsinööri Lindström laati ehdotuksen alueiden jakamisesta asuintonteiksi ja molempien alueiden kaavat hyväksyttiin vuonna 1893. Alueiden aikaisemman luvattoman hökkeliasutuksen tuli hävitä vuoteen 1897 mennessä. Uusia tontteja ei tarjottu vuokralle, vaan ne myytiin. Tämä osoittautui monelle työläiselle esteeksi rakennusmaan hankkimiselle. Tilanne vaikeutui entisestään, kun kaupunki myi molemmilta alueilta lukuisia alun perin asuin-

457 Korhonen, Teppo: Asuinrakennusten huonejaon kehityksestä, <http://www.rakennusperinto.fi/kulttuuriymparisto/artikkelit/fi_FI/Asuinrakennusten_huonejaon_kehityksesta>.

458 Aukia & Virtanen 1993, 33–34; Päärnäisten (6.) kaupunginosan rakennusinventointi 2009, 31.

459 KK 1878. PKA, Pori.

Osoitteessa Maantiekatu 6 sijainnut oluenpanija Bäckmanin koti ja taustalla ilmeisesti panimo. Kuvan rakennukset on purettu Kuudennen osan itäpään uuden kaavan tieltä 1800-luvun lopulla, mutta ne näkyvät vielä F. J. Lindströmin vuonna 1895 laatimassa kartassa (ks. seuraava aukeama). Kuva: John Englund 1890, Satakunnan Museon kuvakokoelma.

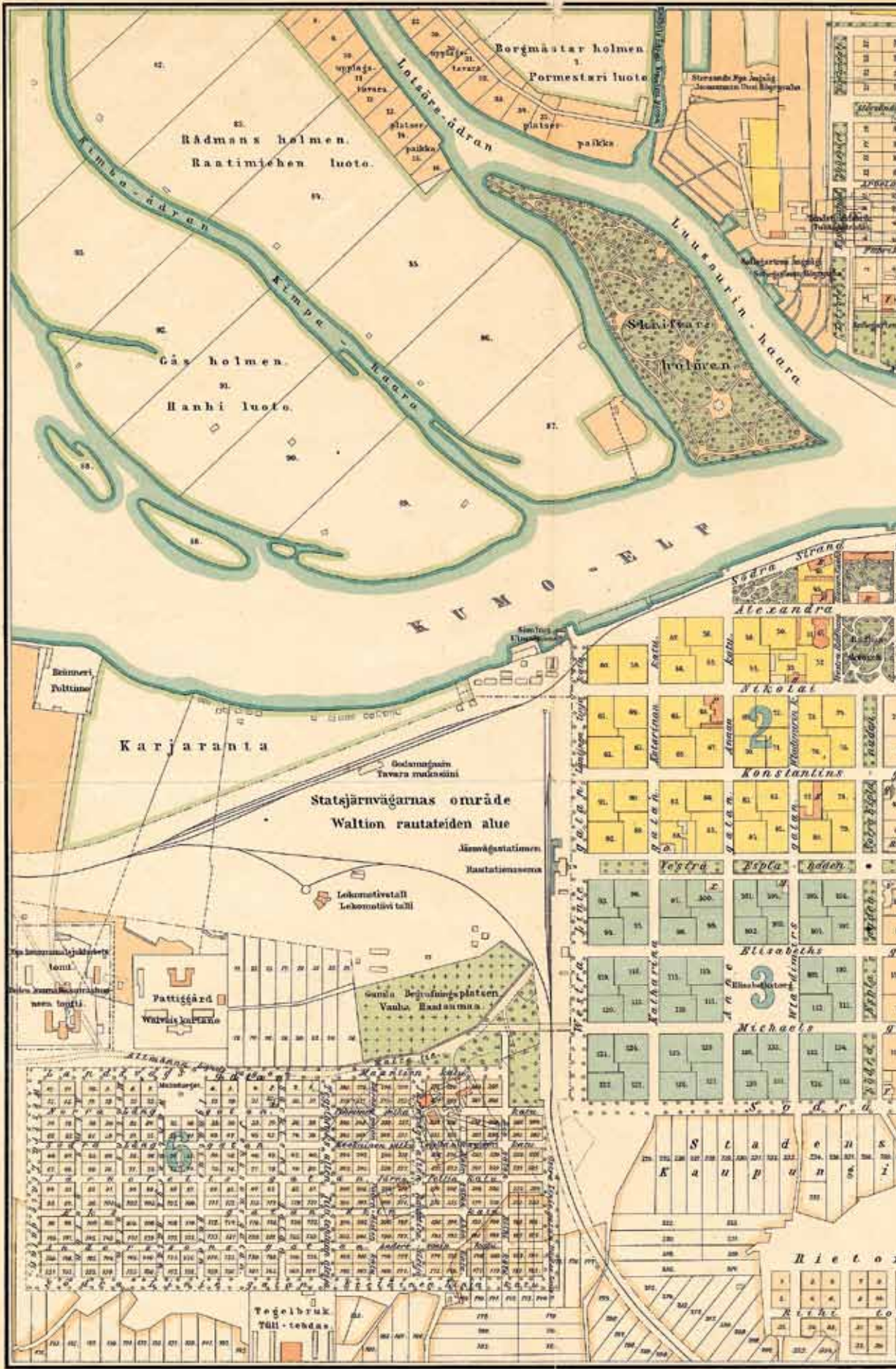
tarkoitukseen varattuja tontteja teollisuuden tarpeisiin. Asunnottomaksi jäänyt työläisjoukko ei kyennyt asettumaan keskustan vanhoihin kaupunginosiin, jotka olivat paitsi suurimmaksi osaksi täyteen rakennettuja, liian kalliita nekin. Ainoaksi vaihtoehdoksi vähävaraisen työväestön asunto-ongelmien ratkaisemiseksi jäi Kuudennen kaupunginosan laajentaminen itään päin.⁴⁶⁰

Vuonna 1895 vahvistettiin F. J. Lindströmin suunnittelema Tiilitehtaanpuistokadun ja Ratakadun välisen alueen asemakaava. Uuden kaavan alle jäi kaksi tiilitehdasta, joista merkittävämpi, Hallongrenin tehdas, sijaitsi nykyisten kortteleiden 13, 14, 26, 27 ja 38 alueella. Bäckmanin tiilitehtaan yhteydessä lähellä Maantiekatua toimi myös olutpanimo, joka oli Porin 1800-luvun loppupuolen viidestä panimosta suurin.

Sopivan maaperän vuoksi Kuudennessa osassa ja sen läheisyydessä toimi 1800-luvulla lukuisia pieniä tiilitehtaita, edellä mainittujen lisäksi kauppias J. A. Blomin omistama Porin tiilitehdas Tiilitehtaanpuistokadun eteläpäässä nykyisen Kymmenennen osan puolella. Sen toiminta jatkui vuodesta 1898 aina 1940-luvulle saakka. Tiilitehtaan alueella toimi myös F. A. Juseliuksen omistama Porin saippuatehdas vuodesta 1910 lähtien.⁴⁶¹

460 Saarinen 1972, 279–281.

461 Päärnäisten (6.) kaupunginosan rakennusinventointi 2009, 15.

Rådman's holmen.
Rantimiehen luoto.

Borgmästar holmen
Formestari luoto

Gås holmen.
Hanhi luoto.

Selvihaarre
Hälvören

Karjaranta

Statsjärnvägaras område
Waltion rautateiden alue

Järnvägarstatimen
Rautastationsmaa

Lokomotivtall
Lokomotivi talli

Pattigård
Waltion kirkkokuori

Sanna Begravningsplatsen
Vanha Hautausmaa

Åsarna Strand

Alexandra

Nikolai

Konstantins

Vestra

Östra

Elisabeths

Michaela

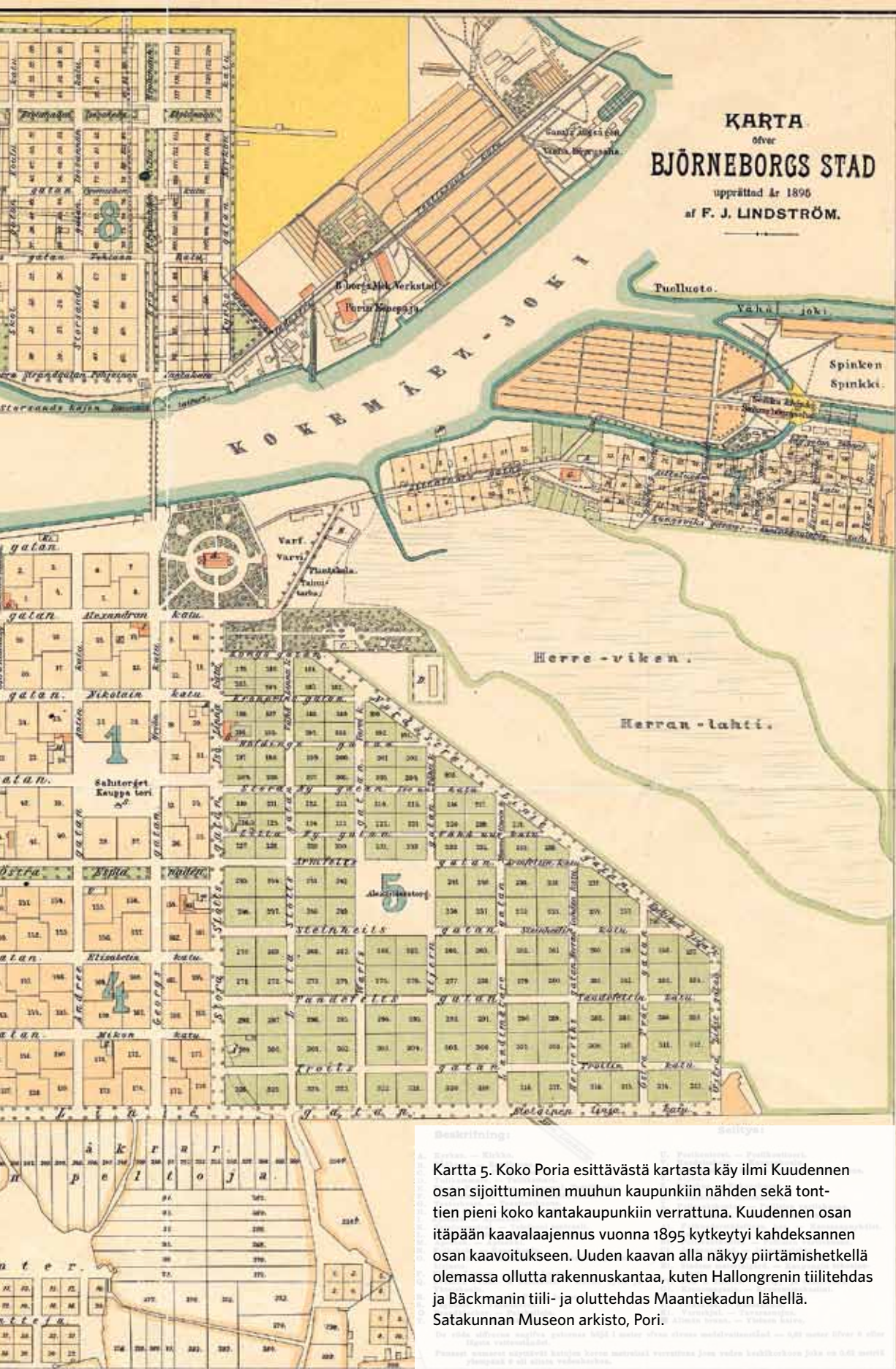
Stads
Kaukas

Rieton

Tegelbruk
Täll-tehdas

KARTA öfver BJÖRNEBORGS STAD

upprättad år 1895
af F. J. LINDSTRÖM.

Beskrifning:

Sälltyg:

Kartta 5. Koko Poria esittävästä kartasta käy ilmi Kuudennen osan sijoittuminen muuhun kaupunkiin nähden sekä tonttien pieni koko kantakaupunkiin verrattuna. Kuudennen osan itäpään kaavalaajennus vuonna 1895 kytkeytyi kahdeksannen osan kaavoitukseen. Uuden kaavan alla näkyy piirtämishetkellä olemassa ollutta rakennuskantaa, kuten Hallongrenin tiilitehdas ja Bäckmanin tiili- ja oluttehdas Maantiekadun lähellä. Satakunnan Museon arkisto, Pori.

Den här utgåvan har tillagts till den äldre utgåvan af denna karta och innehåller de förändringar som äro gjorda sedan den äldre utgåvan utgafvs.

Rakentaminen vilkastui 1900-luvun vaihteessa. Maantiekadun pohjoispuolelle Pumpputorin kohdille perustettiin 1880-luvulla vaivaistalo eli kunnalliskoti, ja sen naapuriksi rakentui vuonna 1894 kaupunginsairaala.⁴⁶² Itäosan vanhimmat asuinrakennukset ovat peräisin 1890-luvulta. Vielä tuolloin Kuudennessa osassa oli tapana empiretyyliin vuorata hirsitalot vaakalaudalla. Höylälaudasta tehty vaakavuoraus mukaili kivirakennuksen piirteitä. Katto oli kaksi- tai nelilapainen harjakatto. Ikkunat olivat vielä pieniä ja kuusiruutuisia. Vanhimmissa rakennuksissa perustus on ladottu luonnonkivestä, 1900-luvun puolella sokkelissa on toisinaan käytetty myös lohkokiveä. Tuulettuva trossipohja on ollut perinteinen lattiarakenne, lämmöneristeenä on käytetty sammalta, turvetta, hiekkaa ja sahanpurua tai muuta edullista käsillä ollutta materiaalia.⁴⁶³

1800-luvun ja 1900-luvun vaihteessa rakennettujen talojen vuorilaudoitus on usein uusrenessanssityyliin jaettu listoin vaaka- ja pystylaudoitettuihin vyöhykkeisiin. Ikkunat ovat pääosin T-mallisia, kolmiruutuisia. Katemateriaalina käsinsaumattu pelti on asfalttihuovan ohella ollut yleinen 1900-luvun alkupuolella. Useimmat alueen itäpään rakennukset ovat 1900-luvun alusta.⁴⁶⁴ Rakennusten runkokoko kasvoi kahden huoneen levyiseksi ja pohjakaavatyypin yleistyivät niin sanottu sydänseinäinen rakennus. Sali ja ruokailuhuone pyrittiin sijoittamaan kadun puolelle.⁴⁶⁵ Tämän ajan rakennuksissa on nähtävissä uusrenessanssi- ja jugendpiirteitä – frontonit ja aukot on korostettu tyylin mukaisilla detaljeilla.

1900-luvun alussa rakennettiin myös suuria työväen asuinrakennuksia. Niiden ominaispiirteitä olivat pitkä ja syvä runkomuoto ja sydänseinän mukaan jaettu tilajäsennys. Kullakin perheellä oli asuntona hellahuone tai kapea eteisen, keittiön ja yhden asuinhuoneen muodostama huoneisto. Itäosan säilyneet luonnonkiviset ja vanhimmat tiiliset talousrakennukset ovat vuosisadan vaihteesta. Puurakenteisia ulkorakennuksia tai palokujien jäänteitä ei alueen itäosassa juuri ole, koska ulkorakennukset rakennettiin useimmiten kivistä tai tiilestä palokujille.⁴⁶⁶

1900-luvun taitteessa kuoppakaupungin paikalle oli jo muodostunut ajanmukainen kaupunginosa tilavine toreineen, vastarakennettuine puutaloineen ja säännöllisine katuverkkoineen. Kaikilta osin elämänmeno ei silti vieläkään täyttänyt toiveita. *Satakunta*-lehti kirjoittaa:

462 Kaupunginsairaalan alueen rakennusinventointi 2007. SatM, Pori.

463 Päärnäisten (6.) kaupunginosan rakennusinventointi 2009, 31.

464 Rakennukset Tiilitehtaanpuistokadun puoleisessa korttelirivissä (korttelit 11, 36, 48, 62 ja 74) ovat keskimäärin muita alueen itäpään rakennuksia vanhempia, mikä osin näkyy myös siinä, että niiden ulkoasu on ajan kuluessa kokenut enemmän muutoksia.

465 Aukia & Virtanen 1993, 35.

466 Päärnäisten (6.) kaupunginosan rakennusinventointi 2009, 40.

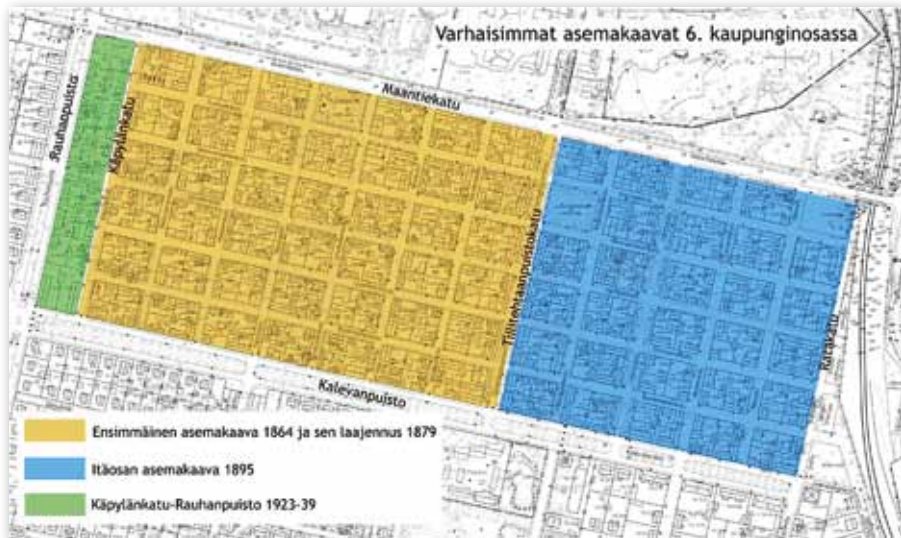

Vesitornista otetun kuvan oikeassa reunassa näkyvä puistokäytävä seurailee entisen Turuntien linjaa vanhan hautausmaan vieritse. Bäckmanin panimon rakennuksissa Maantiekadun varrella toimi 1950-luvun alkuun asti Porin Kaljatehdas. Kuva: Sven Raita 1955, Satakunnan Museon kuvakokoelma.

Noin 25 vuoden waiheilla sitten, oli se osa kaupungistamme, jossa kuudes osa nyt sijaitsee suuremmaksi osaksi metsikkönä, myös oli sinne kaupunkimme viime palon jälkeen köyhää kansaa asettunut asumaan kurjiin hökkeleihinsä eli n. k. ”kuoppihin”, jossa kaikella epäsiweellisytydellä oli hyvä tyysijansa. Nyt on sekä metsikkö, että nuo kurjuuden pesät häwinneet ja niiden sijassa seisoo suuremmoinen kaupungin-osa, noin 125 yksinomaan työkansan rakentamalla talolla tonttineen, sekä lähes tuhatlukuisella asukasluwulla.

Wiisi kauppiasta pitää täällä huolta työkansan tarpeista, myyden heille kahwia, sokuria, ruoka-aineita y. m. kansalle sopiwaa. Eräs näistä myymälöistä ei todella ansaitsisikaan kauppuodin, waan paremmin olutkaupan nimen, sillä jos pistäyt tuonne sisälle ja hetken katseltuasi tuon myymälän jotenkin tyhjiä seiniä pyydät esim. tulitikkuja ostaaksesi, niin saat wastaukseksi: ”ei ol nyh”, mutta jos olutta haluat, niin sitä saat, siitä ei ole puutetta. Kauppuodin nimi lieneekin tässä kohden waan muodon wuoksi.

Käsityöläisistä on täällä läkkiseppiä enimmä. Niitä wilisee täällä kuin winkkilässä kissoja. Osaapa jo osa naisistakin peltiä astioihin taiwutella ja ”kolwia” kuin mestari pitkin astian saumoja kuljetella. Kerrotaan erään läkkisepän tuon luwallisen ammattinsa ohella harjoittawan myös lasisepän

Kartta 6. Kuudennen osan rakennusinventoinnissa alue jaettiin kaavoitushistorian perusteella kolmeen osaan. Eri aikoina kaavoitetuilla alueilla on omat ominaispiirteensä. Kaavakartta: Porin kaupunkisuunnittelu.

liikettä, niin nimittäin, että ”pimeinä” aikoina ulkopuolelta halolla kolhii rauhallisten ihmisten ikkunat rikki. Asianomaiset kai pitävät huolen siitä, että tuokin liike tulee aikoinaan ansion mukaan palkituksi. Salakapakoistaakaan ei täällä ole puutetta, arwaten siitä juopuneitten melusta ja rähinästä, jota täällä pyhä-iltasin saa kuulla ja nähdä. Erään isännän onkin walpas poliisimme jo kerran tuosta toimesta sakoittanut. Mutta salakapakoitseminen on tuottawa ammatti ja salakapakoitsijat kekselijäitä lakitieteen alalla, ne eiwät niin helpolla häwiä. – –Nimim. *Kuudesosalainen*.⁴⁶⁷

Vuonna 1895 Pori sai rautatien. Tapahtumalla oli suuri merkitys Kuudennelle osalle. Ratalinja kulki keskikaupungin ja Kuudennen osan välisellä alueella, veturitallit ja rautatieasema sijaitsivat lyhyen kävelymatkan päässä kaupungin osan koillispuolella. Vuosisadan vaihteessa kaupunginosaan ja erityisesti sen itäpäähän muuttikin runsaasti rautatieläisiä.

Vuonna 1897 kaupunginvaltuusto kiirehti rahatoimikamaria myymään tontteja Kuudennen osan uudelta kaava-alueelta, jotta se työväestö, joka ei mahtunut seitsemänteen ja kahdeksanteen kaupunginosaan, saataisiin asutettua. Tonttien hinnat olivat kuitenkin edelleen korkeita. Nykyisen Kalevanpuiston puolella tontti maksoi noin 800 markkaa, mutta Maantiekadun varrella jo

467 *Satakunta* 12.3.1889.

1 500 markkaa. Samalla valtuusto määräsi purettavaksi Hallongrenin tiilitehtaan sekä Bäckmanin olutpanimon, koska niiden sijainti ei ollut uuden kaavan mukainen.⁴⁶⁸ Vuonna 1898 Bäckmanin panimo osti kaupungilta asemakaavaan sijoitetut tontit 269–272 korttelista 13.⁴⁶⁹ Vuoden 1902 kartassa⁴⁷⁰ purettavaksi määrättyä tiilitehdasta ja panimorakennusta ei enää näy, ja osa itäpään tonteista on jo rakennettu.

Pienteollisuuden lisäksi Porin Kuudennessa osassa on ollut monenlaista muutakin yritystoimintaa: maito- ja sekatarvakauppoja sekä leivintupia, joissa perhe itse saattoi leipoa vaikkapa koko talven leivät kerrallaan, tai leivotuttua leivät omista aineksista.⁴⁷¹ Hautausmaan läheisyyden takia useammankin talon pihan perällä hakattiin ja hiottiin hautakiviä. Näistä kiviveistämöistä ovat peräisin myös monen kuudesosalaisen talon komeat graniittiset portinpylväät. Rautaportitkin ovat oman kaupunginosan seppiä tummanpuhuvissa pajoisissa takomia. Porin kaljatehtaan kuski Morjens-Nurmi myi vaarinkaljaa viiden litran pulloissa hevostäryistä, Silakka-Valiini puolestaan kauppasi silakkaa suoraan nelikosta polkupyöränsä tarakalta huudellen ”Silakkaa, silakkaa.”⁴⁷²

Länsipään kaavalaajennus 1922

Vuonna 1922 kaupunginvaltuusto hyväksyi kaupungin rakennuskonttorin ehdotuksen asemakaavan laajentamiseksi kahdella uudella korttelilla Kuudennen osan länsipuolelle nykyisen Käpylänkadun ja Rauhanpuiston väliselle alueelle. Uusi korttelirivi hyväksyttiin sisäasiainministeriössä vuonna 1923.⁴⁷³

Korttelit ovat pitkänomaisia, samoin niissä olevat tontit, jotka kooltaan ovat hiukan suurempia kuin vanhalla ruutukaava-alueella. Lähes kaikki Käpylänkadun ja Rauhanpuiston välisten kortteleiden rakennukset ovat valmistuneet 1920–1930-luvulla. Tämän ajan rakennukset ovat yleensä kookkaampia kuin vanhemmat rakennukset. Runkosyvyyks on suurempi ja rakennukset ovat korkeampia, puolitoista- tai jopa kaksikerroksisia. Osa on kuitenkin hyvin pieniä, yksikerroksisia rakennuksia, joissa on vain huone ja keittiö. Suuremmissakin

468 Saarinen 1972, 281.

469 Nummelin 1987, 42. Entisessä panimorakennuksessa toimii nykyään Lujakumi Oy.

470 *Suomen Matkailija-Yhdistyksen Suomi Kartasto* 1902.

471 Maakuopista puutalo kaupungiksi. Porin kuudennenosan asutushistoriaa. Näyttelyluetelo 1993, SatM.

472 Laine, Toivo H. (s. 1928) 3.9.2008; Karhunen 2009, 151.

473 *Ehdotus uudeksi kortteliriviksi 6nen kaup. osan länsipuolelle*. Porin kaupungin rakennustoimisto. Kuudennen osan länsiosan korttelien 16 ja 54 asemakaava, joka on vahvistettu 3.1.1923 sisäasiainministeriössä. SatM, Pori; KK 1922, 587–589; KK 1923, 99–100. PKA, Pori.

rakennuksissa oli yleensä monta pientä asuntoa. 1930-luvun työväen asuinrakennusten yleisin huoneistotyyppi käsitti eteisen, keittiön ja asuinhuoneen. Myös vinteille asutettiin väkeä hellahuoneisiin.⁴⁷⁴

Asuinmukavuus kasvoi, kun Kuudennen kaupunginosan alueelle saatiin viemäriverkko 1930-luvun alkuvuosina. Vesijohto sekä arkkitehti Bertel Strömmerin suunnittelema vesitorni valmistuivat 1930-luvun puolivälissä. Rakennustyöt aiheuttivat liikennemuutoksia, kun Valtionsilta, joka ylitti rautatien Mikonkadun kohdalla, siirrettiin vesitornin tieltä nykyiselle paikalleen vuonna 1935. Samalla vanha katualue muutettiin puistoksi.⁴⁷⁵

Kaupunginosan uusimman alueen eteläisimmässä kulmassa sijaitsee Käpylän vuonna 1923 valmistunut, kaupungin omistama kahden vuokratalon kokonaisuus, joka on suojeltu kaavamuutoksella vuonna 2007.⁴⁷⁶ Käpylässä lapsuutensa 1930–1940-luvulla viettänyt Toivo H. Laine kuvailee 1930-luvun lopulla Käpylän portilta avautunutta näkymää:

Kalevanpuiston portilta levisi vapauden valtakunta äärettömiin, edessä suuret pellot ja Pikkusavilan kuopat, joiden myhkyrämäntyjen alle johtivat monet polut, veivät sieltä edelleen taustalla häämöttävään uljaaseen kaupunginmetsään aina kolmannen aukean taa. Lähellä oli Riihipihan alue sekä tiilitehtaan pitkien suulien rykelmä ja peltojen poikki kulkevan ratastien varressa könötti muutama latorakennus. Niiden takana vasemmalle riitti avaruutta kaupunkiin asti, parin kivimuurin ääriiviivojen erottuessa näköpiirin rajalla. Kun seisoi talonpäädyssä, saattoi molemmat kädet levittäämällä rajata syliinsä koko rakennetun puutalokaupungin.⁴⁷⁷

474 Päärnäisten (6.) kaupunginosan rakennusinventointi. Satakunnan Museo ja Porin kaupunkisuunnittelu 2009, 41.

475 KK 1935, 51. PKA, Pori.

476 Päärnäisten (6.) kaupunginosan rakennusinventointi 2009, 40–41.

477 Laine 1997, 52. Vuonna 1923 arkkitehti Harald Andersin laati Porin kaupungille yleisasemakaavan, jonka oli tarkoitus ohjata kaupungin rakentumista tulevana vuosina. Kaavaan sisältyi myös uusi kymmenes kaupunginosa Kalevanpuiston eteläpuolella sijainneella tasaisella pelto- ja niittyalueella. Rakentaminen tällä alueella pääsi kuitenkin kunnolla alkuun vasta 1940-luvulla. Alueelle valmistui esimerkiksi niin kutsuttuja ruotsalaistaloja, joihin asutettiin karjalaista siirtoväkeä. Myös Kuudennen osan länsipuolelle liitettävä uusi korttelirivi ja Rauhanpuiston länsireunan korttelirivi nykyisen Käppärän alueella sisältyivät Andersinin kaavaan. Koivuniemi 2004, 16–17, 165.

KUUDENNEN OSAN KAAVAMUUTOS

Kulttuuriympäristöjä hallinnoivat viranomaiset

Rakennettua kulttuuriympäristöä koskevan päätöksenteon perustana ovat kansainväliset sopimukset,⁴⁷⁸ joihin Suomi on sitoutunut. Suomen lainsäädännössä rakennussuojelun kannalta keskeisimmässä asemassa ovat *maankäyttö- ja rakennuslaki* sekä *-asetus* (MRL, MRA 1999). Maankäyttö- ja rakennuslain lähtökohtana on olemassa olevan ympäristön ja rakennuskannan huomioiminen. Sen säätämään maankäytön suunnittelujärjestelmään kuuluvat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, maakuntakaava, yleiskaava ja asemakaava.⁴⁷⁹ Lisäksi suojelua säätelevät valtakunnalliset ja alueelliset sopimukset ja strategiat.⁴⁸⁰

Viranomaistasolla rakennussuojelun kenttä jakautuu museotoimen, valtion ympäristöhallinnon ja alueorganisaatioiden eli maakuntaliittojen ja kuntien kesken.⁴⁸¹ *Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus* eli *ELY-keskus*⁴⁸² ohjaa kuntien maankäytön suunnittelua ja rakentamista Satakunnassa ja huolehtii, että valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sekä muut alueiden käyttöä ja rakentamista koskevat maankäyttö- ja rakennuslain säännökset otetaan huomioon. ELY-keskuksessa kulttuuriympäristöasioita hoitaa alueiden käytön yksikkö.

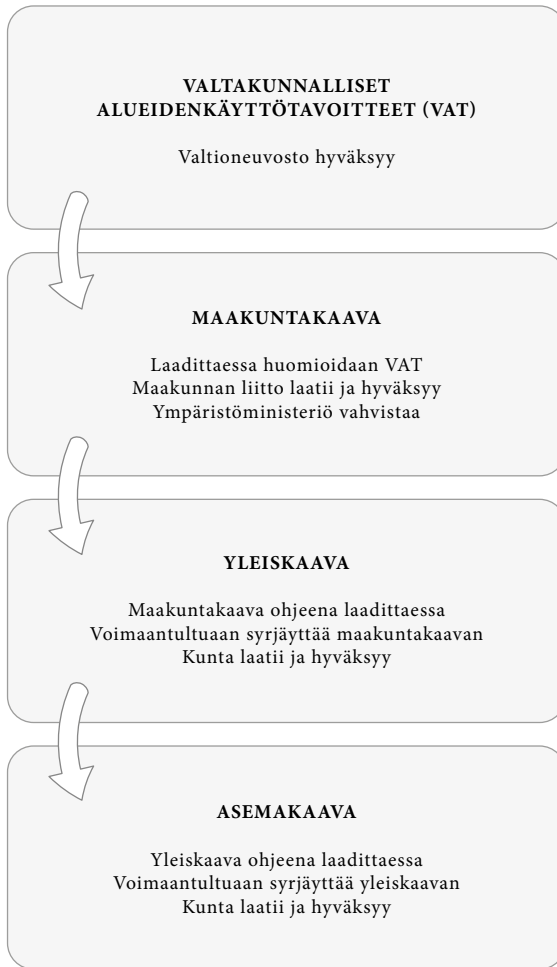
478 Keskeisimpiä rakennussuojelua sääteleviä kansainvälisiä sopimuksia ovat yleis-sopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta (UNESCO, Pariisi 1972), Euroopan neuvoston rakennusperintöä ja arkeologista perintöä käsittelevät Granadan (1985) ja Maltan (1992) yleissopimukset, Eurooppalainen maisemayleis-sopimus (Euroopan neuvosto, Firenze 2000), Venetsian julistus (ICOMOS 1964) sekä Kulttuuriperinnön yhteiskunnallista merkitystä koskeva puitesopimus (Euroopan neuvosto, Faro 2005), jota Suomi ei ole vielä vahvistanut.

479 Maankäyttö- ja rakennuslaki sekä -asetus säätelevät myös tiedottamista ja vuorovaikutusta kaavoitusprosessin aikana. MRL 6 §, Vuorovaikutus ja kaavoituksesta tiedottaminen; MRL 62 §, Vuorovaikutus kaavaa valmisteltaessa; MRA 30 §, Mielenpitoon esittäminen kaavaa valmisteltaessa.

480 Valtakunnallisia sopimuksia ja strategioita ovat mm. arkkitehtuuripoliittinen ohjelma, rakennusperintöstrategia, korjausrakentamisen strategia ja rautatiesopimus. Alueellisia tavoitteita suojelulle asettavat Lounais-Suomen ympäristöstrategia ja -ohjelma sekä Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma. *Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009*, 12–16.

481 Kivilaakso 2010.

482 Vuoteen 2010 asti Lounais-Suomen ympäristökeskus.

Kaavio 2. Alueidenkäytön suunnittelujärjestelmä Suomessa. Lähteenä on käytetty julkaisua *VAT vaikuttavammaksi. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden seurantar ryhmän arvioita ja toimenpide-ehdotuksia* 2012.

Museotoiminnan tavoitteena on ylläpitää ja vahvistaa ymmärrystä kulttuuriperinnöstä, historiasta ja ympäristöstä.⁴⁸³ Vastuu rakennettua ympäristöä koskevan tiedon keruusta onkin perinteisesti Suomessa kuulunut museokentälle, käytännössä maakuntamuseoille ja Museovirastolle.

Museovirasto keskittyy valtakunnallisesti merkittävän rakennusperinnön, kirkkolain tarkoittamien rakennusten sekä valtion rakennusperinnön dokumentointiin. Maakunnallisesti ja paikallisesti arvokkaan rakennusperinnön osalta se on pitkälti siirtänyt vastuuta alueelliselle tasolle, jossa paikallistuntemus on parempi. Kulttuuriympäristöön liittyvien tehtävien hoidosta Satakunnan alueella on sovittu vuonna 1996 laaditulla yhteistyösopimuksella, joka uudistettiin vuonna 2009 ja täydennettiin vuoden

2012 alussa. Museoviraston kanssa solmitun sopimuksen ohella maakunnallista museotyötä ohjaa *museolaki* (1992).⁴⁸⁴

Satakunnan Museo antaa lausuntoja eriasteisista kaavoista sekä maankäyttöhankkeisiin liittyvistä ympäristövaikutusten arvioinneista. Lisäksi museo ottaa kantaa rakennusten purku- ja muutoshankkeisiin sekä arvokkaissa kulttuuriympäristöissä tapahtuviin uudisrakennushankkeisiin. Myös rakennusperinnön

483 *Museolaki* (1992), 1 §.

484 *Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma* 2009, 41–42.

hoitoon myönnettävien Museoviraston ja Varsinais-Suomen ELY-keskuksen avustushakemusten kommentointi ja avustusta saaneiden kohteiden korjaustöiden valvominen kuuluvat Satakunnan Museon vastuualueeseen.⁴⁸⁵

Satakunnan Museossa on vuodesta 1990 lähtien työskennellyt rakennustutkija.⁴⁸⁶ Eräs hänen keskeisistä tehtävistään on alueella tehtävien rakennusinventointien ohjaus.⁴⁸⁷ Inventoinnin aluksi rakennustutkija ja inventoija kiertävät yhdessä tutkittavan alueen ja merkitsevät inventointikohteet alustavasti kartalle. Varsinaisen tutkimustyön aikana inventoija toimii kentällä itsenäisesti, mutta rakennustutkija neuvoo häntä käytännön ongelmatilanteissa sekä opastaa muun muassa lähdekirjallisuuden suhteen. Rakennustutkija osallistuu myös inventointityön aikana kunnan kaavoitusviranomaisten kanssa järjestettäviin palaverihin. Inventoinnin lopussa rakennustutkija ja inventoija yhdessä arvottavat inventoidut kohteet.

Inventoija on kuntalaista lähelle tuleva rakennuskulttuurialan edustaja, jonka suojeltavan talon omistaja kohtaa henkilökohtaisesti.⁴⁸⁸ Satakunnan Museon *Pisara*-hankkeessa inventoijana työskennellyt Laura Hesso kirjoittaa:

Inventoija tapaa keskikokoisen inventointiprojektin aikana kymmeniä ihmisiä, joista suurin osa ei tunne rakennusinventointia ja sen päämääriä. Jokainen inventoija on varmasti joskus kuullut olevansa ”museoviraston tarkastaja” tai ”rakennussuojelija”. – – Aiempien inventointien yhteydessä tavatut kiinteistönomistajat saattavat vuosien jälkeenkin soitella ja kysyä apua esimerkiksi maakuntamuseolle kuuluvissa asioissa. Heidän näkökulmastaanhan inventoija on ollut museon työntekijä ja näin ollen varteenotettava yhteyshenkilö.⁴⁸⁹

Suora yhteistyö kiinteistönomistajien kanssa tarjoaa mahdollisuuden vastavuoroiseen keskusteluun rakennusperinnön arvoista. Ruohonjuuritason rakennuskulttuurityötä tekevä inventoija on asukkaiden ja viranomaisten välisen hedelmällisen vuorovaikutuksen kannalta tässä suhteessa avainasemassa. Inventointiprojektien kireä aikataulu ja resurssien rajallisuus tekevät kuitenkin asukkaan kiirettömän ja tasa-arvoisen kohtaamisen haasteelliseksi.

485 *Kulttuuriympäristöjen Satakunta. Tietoa toimijoille*. Satakunnan Museo 2013.

486 Ennen viran perustamista rakennuskulttuuriin liittyvistä tehtävistä vastasi maakuntatutkija. *Toiveet ja todellisuus. Satakunnan rakennusperinnön hoito -projekti 1998–2000*, 13.

487 Inventoija on yleensä kunnan palkkaama, tai tekee työtään konsulttifirman alaisuudessa. Rakennustutkija voi kuitenkin joissain tapauksissa suositella sopivaa henkilöä inventoinnin tekijäksi.

488 Hesso 2012, 51.

489 Hesso 2012, 51–53.

Rakennusinventoinnin yhteydessä tulisi huomioida myös rakennusperintöön liittyvät, yhteisössä yleisesti tunnistetut ja hyväksytyt identiteetti- ja symboliarvot.⁴⁹⁰ Käytännössä inventoinnissa ei kuitenkaan ole varattu resursseja aineettoman kulttuuriperinnön kartoittamiseen haastattelujen tai asukkaiden yhteisten muistelutilaisuuksien avulla. Valtakunnallinen ohjeistus inventoinnilta eri kaavatasoilla edellytetyistä sisällöistä selkiyttäisi tilannetta tältä osin. Kiinteistönomistajien entistä parempi huomioiminen edellyttäisi myös täydennuskoulutuksen tarjoamista rakennusinventoijille. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää asukkaiden kohtaamiseen ja haastatteluihin liittyvien valmiuksien parantamiseen.

Rakennusperinnön ja kulttuuriympäristön hoitoon liittyvä neuvonta on osa rakennustutkijan työnkuvaa. Tarvittaessa hän käy paikan päällä arvioimassa rakennuksen tai rakennetun ympäristön kulttuurihistoriallista arvoa suojelutarvetta silmälläpitäen tai kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennuksen korjaustyön periaateratkaisujen määrittelemiseksi. Käytännön korjauskysymyksissä neuvoja antaa myös rakennuskonservaattori. Satakunnan Museon korjausrakentamiskeskuksen, Rakennuskulttuuritalo Toivon⁴⁹¹, korjausnäyttely esittelee vanhaan taloon sopivia korjausmateriaaleja ja -menetelmiä. Toivo järjestää myös erilaisia koulutustapahtumia vanhojen rakennusten korjaajille.⁴⁹²

Satakuntaliiton laatima maakuntakaava⁴⁹³ on yleispiirteinen maakunnan alueen käyttösuunnitelma, joka välittää valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet kuntakaavoitukseen. Valtakunnallisten tavoitteiden ohella lähtökohtana ovat Satakunnan maakuntasuunnitelman omat strategiat.⁴⁹⁴ Maakuntakaavassa Kuudes osa kuuluu Porin keskustan taajamatoimintojen alueeseen. Maakuntakaavan taajamatoimintojen alueita koskevissa suunnittelumääräyksissä todetaan, että uusi rakentaminen ja muu maankäyttö on sopeutettava suunnittelulla ympäristöönsä taajaman omaleimaisuutta vahvistavalla tavalla. Täydennysrakentamista ja muuta alueiden käyttöä suunniteltaessa on otettava huomioon alueen kulttuurihistorialliset ja maisemalliset ominaispiirteet.

490 Härö & Forsius 2007, 55.

491 Rakennuskulttuuritalo Toivo sijaitsee Viidennessä osassa, osoitteessa Varvinkatu 19.

492 *Kulttuuriympäristöjen Satakunta. Tietoa toimijoille* 2013.

493 Kuudennen osan asemakaavan muutostyön aikana voimassa oli Satakunnan seutukaava 5 vuodelta 1999. Ympäristöministeriö vahvisti Satakunnan uuden maakuntakaavan 30.11.2011. Kaavamuutoksessa huomioitiin sekä väistyvän että uuden maakuntakaavan aluerajaukset ja suunnittelumääräykset.

494 Satakuntaliiton Internet-sivut, <<http://www.satakuntaliitto.fi/sivu.aspx?taso=o&id=25>>.

Maakuntakaavassa on osoitettu valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet sekä kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennetut ympäristöt ja kulttuurimaisemat.⁴⁹⁵ Kohdevalinnan tavoitteena on ollut, että niihin sisältyvä kulttuuriperintö voitaisiin kokea elin- ja asumisympäristön rikkautena, viihtyisyyden lisääjänä ja että ne voitaisiin siirtää tuleville polville.⁴⁹⁶ Kuudes osa on maakuntakaavassa merkitty maakunnallisesti merkittäväksi kulttuuriympäristöksi.⁴⁹⁷ Suunnittelumääräyksessä todetaan:

Alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa on otettava huomioon alueen kokonaisuus, erityispiirteet ja ominaisluonne siten, että edistetään niihin liittyvien arvojen säilyttämistä ja kehittämistä – –. Kaikista aluetta tai kohdetta koskevista suunnitelmista ja hankkeista, jotka oleellisesti muuttavat vallitsevia olosuhteita, tulee museoviranomaiselle antaa mahdollisuus lausunnon antamiseen. Kohteen ja siihen olennaisesti kuuluvan lähiympäristön suunnittelussa on otettava huomioon kohteen kulttuuri-, maisema-, luonto- ja ympäristöarvot sekä huolehdittava, ettei toimenpiteillä ja hankkeilla vaaranneta tai heikennetä edellä mainittujen arvojen säilymistä.⁴⁹⁸

Kaavoitus on osa Porin kaupungin harjoittamaa maankäyttöpolitiikkaa. Lopulliset suojelupäätökset tekee Porin kaupunginvaltuusto tai vähäisissä hankkeissa kaupunginhallitus. Kunnan viranomaisten, kuten rakennusvalvonnan ja teknisen palvelukeskuksen, tulee huomioida annetut suojelupäätökset toiminnassaan.⁴⁹⁹ *Porin kaupunkisuunnittelun* valmistelemat maankäyttöön liittyvät

495 Lauri Putkonen on tehnyt maakunnallisesti arvokkaiden kohteiden määrittämiseksi rakennusperintöselvityksen, jonka päivitetty ja täydennetty versio valmistui vuonna 2005. Satakunnan rakennusperintö 2005 -inventointi löytyy Satakunnan Museon Pakki-inventointisovelluksesta. Selvityksen kohdeluettelo on julkaistu myös julkaisussa *Satakunnan kulttuuriympäristöt eilen, tänään, huomenna* 2012.

496 *Merikarvian kulttuuriympäristöohjelma* 2011, 39; ks. myös Sivula 2013, 175–176.

497 Maakuntakaavan esiselvityksenä tehdyssä Satakunnan rakennusperintö 2005 -täydennysinventoinnissa Kuudes osa on määritelty rakennushistoriallisesti arvokkaaksi maisemakokonaisuudeksi, jossa sijaitsee kaksi rakennustaiteellisesti ja maisemallisesti arvokasta kohdetta, Nummi-yhtiö ja Svensbergin ukkokoti. Alue 46, *Satakunnan kulttuuriympäristöt eilen, tänään, huomenna* 2012, 297.

498 Satakunnan maakuntakaava. Kaavamerkinnot ja -määräykset 2010, 5. Maakuntakaavassa huomioitavat alueiden ja kohteiden kulttuuri-, maisema-, luonto- ja ympäristöarvot on määritelty maakuntakaavan esiselvitysvaiheessa. Kaavan valmistelutyö tehtiin Satakuntaliiton virastossa. Työn etenemistä ohjasi maakuntahallituksen nimeämä maakuntakaavatoimikunta. Virallisesta päätöksenteosta vastasivat Satakunnan maakuntavaltuusto ja -hallitus. Seutujen, kuntien, viranomaisten ja muiden sidosryhmien näkemykset koottiin kyselyllä, kuntakohtaisilla neuvotteluilla ja lausunnoilla. Satakunnan maakuntakaavan osallistumis- ja arviointisuunnitelma OAS/31032003, 6–7.

499 Asemakaavoitus. Porin kaupunkisuunnittelun Internet-sivut, <<http://www.pori.fi/kaupunkisuunnittelu/asemakaavat.html>>.

suunnitelmat toteuttavat kaupungin kehittämistavoitteita⁵⁰⁰ ja maapoliittista ohjelmaa⁵⁰¹. Tavoitteena on edistää rakennetun ympäristön kauneutta, kulttuuriympäristön vaalimista ja hyvää rakentamista sekä olemassa olevan rakennuskannan hoitoa ja käyttöä. Yleiskaavan tarkoituksena on kunnan tai sen osan maankäytön yleispiirteinen ohjaaminen ja toimintojen yhteensovittaminen. Porin kantakaupungin yleiskaavan mukaan Kuudes osa on asuntoalue, jonka rakennus- ja kulttuurihistorialliset arvot tulee säilyttää kaupunkikuvassa. Asemakaava laaditaan alueiden käytön yksityiskohtaista järjestämistä, rakentamista ja kehittämistä varten. Suomessa rakennusten suojelu kaupunkialueilla tapahtuu pääasiassa asemakaavan avulla.

Kuudennen osan suojelukaava 2012

Kaavamuutoksen lähtökohdat ja tavoitteet

Eräs Suomen ensimmäisistä asemakaavalla suojelluista kokonaisuuksista on Porin vanha kivikeskusta, Kivi-Pori.⁵⁰² Vuonna 1972 vahvistetussa niin sanotussa Joki-Porin asemakaavamuutoksessa⁵⁰³ suurin osa alueen rakennuksista on merkitty suojelukohteiksi. Suojelua on laajennettu kaavamuutoksella vuonna 1995. Pääosin edelleen voimassa olevassa kaavassa on suojeltu noin 77 prosenttia alueen rakennuksista.⁵⁰⁴ Asukkaille ei suojeluprosessissa ollut varattu roolia, vaan ajan tavan mukaan suunnitelmat oli yleensä valmisteltu jo pitkälle, ennen kuin ne tuotiin julkisuuteen.⁵⁰⁵ Varsinaisesti ensimmäinen, vuoden 1985 rakennussuojelulain⁵⁰⁶ mukaista modernia kaavasuojelua edustava prosessi⁵⁰⁷ oli Kahdeksannen osan työväen asuinrakentamista edustavien kortteleiden suojelu 1980- ja 1990-luvun vaihteessa.⁵⁰⁸

500 Pori 2016 -strategia. Porin kaupunki 2010.

501 Porin kaupungin maapoliittinen ohjelma VII, 2008.

502 Vuoden 1852 kaupunkipalon jälkeen jälleenrakennetut Kokemäenjoen rantakorttelit muodostavat yhden maamme edustavimmista vanhoista kivikaupunginosista. Alue on arvotettu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. RKY, Museoviraston Internet-sivut, <http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1512>.

503 Joki-Porin asemakaavan muutos ja asemakaavan selostus AS 393, 1972.

504 Kanerva 2001, 51–70; AS 1222, asemakaavakartta ja asemakaavan selostus 1996.

505 Kanerva 2001, 51–52; ks. myös Mäntysalo & Nyman 2001, 58–59.

506 Rakennussuojelulaki (kumottu) 1985, 2 §.

507 Museovirasto edellytti lausunnossaan alueen rakennuskannan suojelua rakennussuojelulain 3 § 1. mom. mukaisesti asemakaavoituksen avulla. Porin VIII kaupungin-osan kortteleiden 4, 8 ja 12 rakennuskannan suojelua koskeva Museoviraston lausunto 13/600/1990 Turun ja Porin lääninhallitukselle 15.2.1990. SatM, Pori.

508 Talot on rakennettu Porin Puuvillatehtaan ja Porin Konepajan työntekijöiden asun-

Kuudennen osan kaavaudistuksen periaatteet hiottiin Viidennen osan suojelukaavaa laadittaessa. Maakunnallisesti arvokas⁵⁰⁹ Viides osa eli Itätulli⁵¹⁰ on asemakaavaltaan ja osin rakennuskannaltaankin Porin kaupunginosista vanhin. Aluksi uudeksi kaupungiksi nimitetty Viides osa syntyi, kun vuonna 1801 tapahtuneen kahdeksannen kaupunkipalon jälkeinen jälleenrakennusprosessi laajensi Poria itään päin keisari Aleksanteri I:n vuonna 1811 lahjoittamille kaupungin itäpuolisille laidunmaille. Viidennen osan vaiheet noudattavat suomalaiselle puukaupungille tyypillistä kehityshistoriaa: syntyi 1800-luvun alussa ja puutalokortteleiden kukoistus aina 1950-luvulle asti. Purku-uhka rakentamiskieltoineen sai 1960–1970-luvulla aikaan talojen kunnan heikkenemisen ja vanhojen asukkaiden vähittäisen paon alueelta.⁵¹¹ Muuton myötä emotionaalinen sitoutuminen alueeseen ja siellä asuneisiin sukulaisiin ja entisiin naapureihin heikkeni. Muistojen ja tarinoiden verkkoon repesi aukkoja.

Viidennen osan eteläosan uusi asemakaava, jossa huomattava osa säilyneistä rakennuksista suojeltiin, hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa huhtikuussa 2007.⁵¹² Kaikkiaan noin 130 tonttia käsittäneen muutosalueen kaavoitus oli vaikea prosessi, joka kokonaisuudessaan kesti melkein kolme vuotta. Kivi-Porin suojelukaavan laatimisesta kuluneiden kahdeksan vuoden aikana kaavoituskäytäntö oli uuden maankäyttö- ja rakennuslain myötä muuttunut asukkaita paremmin huomioivaksi. Viidennen osan asukkaille järjestettiin kaavaprosessin aikana kaksi yleisötilaisuutta.⁵¹³ Asemakaavan muutoksen lähtökohtana oli omaleimaisen puukaupunginosan luonteen säilyttäminen suojelemalla tärkeät rakennukset ja rakennuskannan muodostamat kokonaisuudet. Pääsääntöisesti kaikki kohtuullisesti säilyneet, ennen 1970-lukua rakennetut rakennukset saivat suojelumerkinnän.⁵¹⁴ Kaavasta jätettiin hallinto-oikeuteen 12 valitusta. Hallinto-oikeuden käsiteltäviä valitukset asemakaava sai kokonaisuudessaan lainvoiman vuonna 2008.⁵¹⁵ Kun prosessi oli saatu päätökseen, käynnistyi Kuudennen osan kaavoitus Viidennen osan antaman esimerkin mukaisesti vielä samana vuonna.⁵¹⁶

noiksi 1900-luvun alussa. Asemakaava 609 1151, 1993; Satakunnan Museon rakennustutkija Liisa Nummelinin haastattelu 3.2.2014.

509 *Satakunnan kulttuuriympäristöt eilen, tänään, huomenna* 2012, kohde 30, 295.

510 Alueen nimi on varsinkin nuoremman polven käytössä lyhentynyt muotoon Viikkari.

511 Nummelin 2007, 259–260.

512 Nummelin 2007, 257.

513 28.10.2004 ja 21.9.2006. Keväällä 2006 Itätullin kaupunginosayhdistys järjesti lisäksi oman asukastilaisuutensa. Nummelin 2007, 267–268.

514 Noin 170 asuin- ja piharakennusta. Asemakaavan muutoksen 609 1456 selostus 2006.

515 Nummelin 2007, 267, 270.

516 Asemakaavamuutos käynnistyi Porin kaupunginvaltuuston päätöksellä 4.9.2008.

Noin 27 hehtaarin kokoinen⁵¹⁷ Kuudes osa kuuluu Viidennen osan ohella Suomen laajimpiin yhtenäisenä säilyneisiin puukaupunginisiin. 1800-luvun loppupuolen teollistuvan suomalaisen kaupungin työväestölle suunniteltu, lähes 150 vuoden aikana muotoutunut kaupunginosa on keskeisen sijaintinsa ja omaleimaisuutensa vuoksi suosittu asuinalue keskikaupungin kupeessa, noin puolitoista kilometriä keskustasta lounaaseen. Käppärän ja Cygnaeuksen koulut sijaitsevat lyhyen kävelymatkan päässä, Porin urheilukeskus parin kilometrin etäisyydellä ja pääterveysasemakin aivan alueen vieressä.

Kuudennen kaupunginosan ruutukaava-alue koostuu tasaiseen, hiekka-peräiseen maastoon kaavoitetuista kortteleista,⁵¹⁸ jotka kukin on jaettu neljäksi pieneksi⁵¹⁹ tontiksi. Usein tontit ovat vielä nekin jakautuneet monen omistajan hallintaan. Kuudennen osan erottaa keskustasta rautatie ja sen suuntainen Ratakatu. Etelässä raja kulkee Kalevanpuistoa pitkin. Aluetta lännessä ja pohjoisessa rajaavat Rauhanpuisto ja Maantiekatu ovat vilkkaasti liikennöityjä, mistä aiheutuu lähikortteleihin jonkin verran melu-, pöly- ja tärinähaittoja.⁵²⁰

Kaava-alueella on 364 asuinrakennusta ja yhteensä noin 250 talusrakennusta.⁵²¹ Lisäksi alueella on muun muassa päiväkotia ja vanhainkotiä. Alueen luonne on muuttunut viime vuosikymmeninä palveluiden vähenemisen myötä. Tällä hetkellä lähimmät päivittäistavarakaupat ovat Käppärän liikekeskuksessa ja Kalevanpuistossa Tiilinummen kaupunginosan puolella. Alueella voi vielä asioida apteekissa, kirpputorilla, lahjatavaraliikkeessä, parturi-kampaamossa ja muutamassa muussa pienessä palvelualan yrityksessä.⁵²² Valtaosa kiinteistönomistajista asuu itse kaava-alueella. Vuonna 2012 Kuudennessa osassa asui 1606 henkilöä, joista valtaosa oli työikäisiä. Alle 15-vuotiaita lapsia ja nuoria oli 215 ja yli 65-vuotiaita 272 henkilöä.⁵²³ Kaupunginosan asukasmäärä on vuodesta 2003 vuoteen 2012 vähentynyt 76 asukkaan verran, mutta viime vuosina väkiluku on kääntynyt pieneen nousuun. Ikäryhmien suhteelliset osuudet vastaavat melko hyvin koko kaupungin suhteellista ikäjakaamaa, lapsiperheiden osuus asujaimistosta on kasvamassa.⁵²⁴ Kuudennessa osassa näkyy merk-

517 Kaavamuutosalueen pinta-ala on noin 26,8 ha. Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 24.

518 Kortteleita on 71.

519 Tonttikoko on n. 560 m². Poikkeuksena tästä ovat Rauhanpuiston ja Käpylänkadun välissä sijaitsevat korttelit 16 ja 54, jotka ovat pitkiä ja kapeita ja jakautuvat useammiksi tonteiksi. Näissä kortteleissa tonttien koko on 613 m²–746 m². Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 6.

520 Karjarannan alueen ympäristöselvitys. Raportti PR-Y1238. Porin kaupunki 2008; Porin kantakaupungin yleiskaava 2025.

521 Pohjakartasta laskettuna. Lukuun sisältyvät myös kerrostalot. Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 6.

522 Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 7.

523 Porin kaupungin tilastollinen vuosikirja 2012, 16.

524 Porin kaupungin tilastollinen vuosikirja 2012, 14.

kejä gentrifikaatiosta, vanhoille puukaupunginosille tyypillisestä sosiaalisen rakenteen muutoksesta, jossa aiemmin työväenluokkaiselle alueelle muuttaa korkeasti koulutettua väkeä.⁵²⁵

Mielenkiintoisen vertailukohdan Kuudennen osan asujaimiston sosiaalisen rakenteen kehitykselle tarjoaa pohjoismaisen etnologian tutkija Sanna Lillbroända-Annalan väitöstutkimus *Från kåk till kulturarv. En etnologisk studie av omvärderingen av historiska trädadsområden i Karleby och Ekenäs* (2010), jossa tapausesimerkit ovat Neristan Kokkolassa ja Tammisaaren vanha kaupunki. Tutkimus käsittelee puukaupunkien sosiaalista muutosta 1900-luvun puolivälin jälkeen sekä kulttuuriperintöprosessia, jossa vanhojen puutalojen arvostus on vaihtunut purku-uhan alta arvostetuksi suojelukohteeksi.

Sanna Lillbroända-Annala on haastatellut Kokkolan ja Tammisaaren puutaloalueiden asukkaita ja päättäjiä sekä pohtinut heidän näkökulmastaan alueiden uuden roolin mukanaan tuomia haasteita ja mahdollisuuksia. Hän on Tomas Ziehen esimerkin mukaisesti tyytellyt asukkaat heidän ympäristösuhteensa perusteella subjektiivisen, ontologisen ja esteettisen kokemustavan omaaviin henkilöihin.⁵²⁶ Informantit on edelleen jaettu neljään ryhmään, joita ovat sosiaalisesti suuntautuneet perinneasukkaat, menneisyystoimijat, luovat esteetikot ja asiantuntijat.⁵²⁷ Kulttuuriperintöprosessi, jonka myötä puukaupunkialueet on arvotettu kulttuurihistoriallisesti arvokkaiksi, on Lillbroända-Annalan mukaan tapahtunut paikallisen kiinnostuksen kannattelemana, mutta samalla UNESCO:n ja ICOMOSin antaman kansainvälisen esimerkin mukaisesti. Lillbroända-Annalan tutkimus tuo kiinnostavasti esiin, miten alueiden arvo on voimakkaasti vaihdellut ajan kuluessa. Alun perin aivan ”tavalliset” työväen asuttamat kaupunginosat saivat sotien jälkeen huonon maineen kaupungin ala-arvoisimpina asuinalueina. Sittenkin jotkut alueet on määritelty arvokkaiksi ja ne ovat saaneet kulttuuriperintöstatuksen. Halveksunta on muuttunut korostuneeksi arvostukseksi ja puutaloalueista on tullut halutuimpia asuinalueita. Toisaalta jotkut potentiaaliset suojelukohteet tai jopa kokonaiset kaupunginosat ovat surutta saaneet purkutuoimion.

Kuudennen osan edellisessä asemakaavassa vuodelta 1988⁵²⁸ oli lähtökohtana kaupunginosan luonteen ja rakennustavan säilyttäminen, mutta vain

525 Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 15.

526 Lillbroända-Annala 2010, 111–115; sit. Ziehe 1986; Uusikallio 2004.

527 ”Socialt orienterade traditionalister, tillbakablickande entusiaster, nyskapade estetiker och experter”. Lillbroända-Annala 2010, 27.

528 Suurimmassa osassa Kuudetta osaa oli ennen kaavamutosta voimassa ympäristöministeriön 7.3.1988 vahvistama asemakaava 935. Korttelissa 28 oli voimassa vuonna 1975 vahvistettu kaava ja korttelissa 27 vuonna 1983 vahvistettu kaava. Tontilla 250 oli voimassa vuonna 2003 vahvistettu kaava. Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 18.

muutamia yksittäisiä rakennuksia oli suojeltu.⁵²⁹ Tonttien rakennusoikeus oli osoitettu yhtenevästi L-kirjaimen muotoisilla rakennusaloilla, jotka sijoittuvat kiinni tontin kadun puoleisiin rajoihin. Rakentamisen tehokkuusluku⁵³⁰ oli 0,75, joka mahdollisti kaksikerroksisten pienkerrostalojen rakentamisen. Kaavan ongelmaksi koettiin, että se ei estänyt yksittäisten hyväkuntoisten, alueelle ominaisten rakennusten purkamista vaan salli alueen uusiutumisen tavalla, joka ei vastannut tavoitteita.⁵³¹

Kaavamuutos perustui maankäyttö- ja rakennuslakiin, ja erityisesti pykälään 118, jonka mukaan ”[r]akentamisessa, rakennuksen korjaus- ja muutostyössä ja muita toimenpiteitä suoritettaessa samoin kuin rakennuksen tai sen osan purkamisessa on huolehdittava siitä, ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia tai kaupunkikuvaa turmella”.⁵³² Lähtökohtana oli kaupunginosan nykyinen rakennuskanta ja sen historiallinen kerrostuneisuus. Kaavamuutoksen tavoitteena oli parantaa edellytyksiä kaupunginosan omaleimaisen luonteen säilymiselle sekä suojella tärkeät rakennukset ja yhtenäiset vanhan rakennuskannan muodostamat kokonaisuudet. Alueen arvojen vaalimiseen ja tulevan kehityksen ohjaamiseen tähtäsivät myös rakennusten korjaamista ja uudisrakentamista koskevat kaavamääräykset.⁵³³

Rakennusinventointi

Rakennusinventoinnissa eli rakennuskulttuuriselvityksessä tuotetaan, kerätään ja järjestetään tietoa kulttuuriympäristön nykytilasta ja siihen johtaneista syistä. Rakennusten lisäksi rakennettu ympäristö käsittää myös muita maiseman rakenteita, kuten tiet, sillat, kanavat, majakat ja niin edelleen. Inventointi jakautuu tiedon kokoamiseen esimerkiksi kirjallisuudesta, rekistereistä ja muusta arkistoaineistosta, sen täydentämiseen maastotarkastusten pohjalta ja tulosten raportointiin. Tietoa kerätään kohteiden arvottamista silmälläpitäen.⁵³⁴

Suomen lainsäädäntö asettaa puitteet rakennusinventointien toteuttamiselle. Maankäyttö- ja rakennuslaissa todetaan, että alueiden käytön suunnittelun

529 Ennen kaavamuutosta suojellut Kuudennen osan rakennukset olivat vuonna 1982 KH:n päätöksellä suojellut Nummi-yhtiö ja Svensbergin Ukkokoti sekä suunnittelualueeseen kuulumaton, vuonna 2007 asemakaavamuutoksella suojeltu Käpylä.

530 Rakentamistehokkuus eli tehokkuusluku (e) tarkoittaa rakennuksen kerrosten yhteenlasketun pinta-alan suhdetta tontin pinta-alaan.

531 Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 19, 27.

532 Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 19; MRL 118 §.

533 Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 5, 20–21.

534 Ympäristöministeriön ja Museoviraston rakennusperintöportaali, käsitteistö, <http://www.rakennusperinto.fi/kulttuuriymparisto/kasitteisto/fi_FI/Kasitteisto/>.

tavoitteena on vuorovaikutteiseen suunnitteluun ja riittävään vaikutusten arviointiin perustuen edistää viihtyisän elin- ja toimintaympäristön luomista ja rakennetun ympäristön kauneutta ja kulttuuriarvojen vaalimista.⁵³⁵

Kuudennen osan asemakaavamuutoksen suojeluratkaisut perustuivat *Pisara – Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi* -hankkeen toteuttamassa rakennusinventoinnissa koottuun aineistoon. Vuosina 2008–2009 toteutettu inventointi oli hankkeessa tehdyistä selvityksistä mittavin. Satakunnan Museon hallinnoima maakunnallinen *Pisara*-hanke käynnistyi Lounais-Suomen ympäristökeskuksen⁵³⁶ myöntämällä EU-rahoituksella keväällä 2008 valmisteluhankkeen pohjalta.⁵³⁷ Hanke toteutettiin yhteistyössä alueen kuntien kanssa. *Pisara*-hankkeessa kehitettiin rakennetun kulttuuriympäristön arvottamisen menetelmiä ja käytänteitä Satakunnassa. Kehittämistyön ohella hankkeella oli käytännöllinen tavoite – rakennusinventointien ja kulttuuriympäristöohjelmien toteuttaminen maakunnassa.⁵³⁸

Kuudennen osan inventoinnin menetelmät perustuivat Satakunnan Museon jo aiemmin käyttämään inventointimalliin ja Museoviraston laatimaan rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnin ohjeistukseen. Rakennusinventointi tehtiin tiimityönä yhdessä kaupunkisuunnittelun kanssa. Kaikkiaan inventoinnissa oli mukana viisi projektitutkijaa. Työtä ohjasi Satakunnan Museon rakennustutkija Liisa Nummelin ja syksyllä 2009 hänen sijaisensa Juha Vuorinen. Itse toimin koordinaattorina inventoinnin käytännön toteutuksessa.⁵³⁹ Inventointihankkeen laajuuden vuoksi arvottamistyön tekivät pääosin projektitutkijat rakennustutkijan laatiman ohjeistuksen perusteella.⁵⁴⁰ Inventointi-

535 Asemakaavaa varten tehtävää rakennusinventointia määrittelee myös maankäyttö- ja rakennusasetuksen 25. pykälä, jonka mukaan asemakaavan selostuksessa tulee esittää selvitys alueen oloista, rakennuskannasta ja muista ympäristöominaisuuksista ja niissä tapahtuneista muutoksista sekä muut kaavan vaikutusten selvittämisen ja arvioimisen kannalta keskeiset tiedot kaavoitettavasta alueesta ja sen lähiympäristöstä sekä kaavan vaikutuksista muun muassa rakennettuun ympäristöön, maisemaan ja kulttuuriin. MRL 5 §, MRL 54 §; MRA 25 § 1. mom.; MRA 25 § 4. mom.; Nummelin 2012, 65.

536 Vuoden 2010 alusta lähtien Varsinais-Suomen ELY-keskus.

537 Hankkeen toiminta-aika oli 1.2.2008–29.2.2012.

538 Nummelin 2012, 63; *Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi* 2012, 4–5; ks. myös Rakennusperintöstrategia 2001, 21, 27.

539 Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi 2009, 5.

540 Kaavoitustyön alkuvaiheista vastannut kaavoitusarkkitehti Minna Hagman Porin kaupunkisuunnittelusta arvotti rakennuksia Pakkiin koottujen inventointitietojen perusteella talven 2008–2009 aikana. Arvottamistyöhön palkattiin lisäksi kuukauden ajaksi ulkopuolinen asiantuntija, arkkitehti Anneli Salmela. Arvottamisen perusteita pohdittiin yhteispalaverissa 18.8.2008 ja 23.9.2008. Lisäksi kiersin kaavoitusarkkitehti Minna Hagmanin kanssa kaikki kaupunginosan tontit kesän 2008 aikana. Tavoitteena oli muodostaa yleiskuva alueen rakennuskannasta ja pohtia kohteiden sisältämiä arvo-merkityksiä.

hankkeen lopuksi arvottamisperusteet käytiin rakennustutkijan kanssa läpi kohde kohteelta.

Inventoinnissa kootut tiedot tallennettiin Pakkiin. Satakunnan Museon maakunnallinen Pakki-inventointisovellus otettiin käyttöön vuoden 2007 keväällä.⁵⁴¹ Pakki on internetin kautta käytettävä sovellus, joka on tarkoitettu rakennetusta ympäristöstä kerätyn inventointitiedon hallintaan. Sen tietokentät noudattelevat pitkälti Museoviraston alkuperäisen lomakkeen rakennetta. Tietomallin ytimen muodostavat inventointihanke, alue, kohde ja rakennus.⁵⁴² Pakin inventointihankekohtaisesta karttaotteesta voidaan tarkastella suojelluksi esitettyjä rakennuksia. Niin kutsutut A-kohteet⁵⁴³ näkyvät kartalla vihreinä ja B-kohteet⁵⁴⁴ punaisina ympyröinä. Inventointialuekentässä kartalla puolestaan näkyvät kaikki hankkeen aikana inventoidut kohteet, myös C-kohteet, joiden suojelua ei inventoinnissa ole esitetty.⁵⁴⁵

Selvitystyö eteni vuoden 2008 aikana aluetta länsipuolelta rajaavasta Rauhankuistosta Tiilitehtaanpuistokadulle asti, ja syksyllä 2009 päästiin alueen itälaidalle Ratakadulle asti. Varsinaiseen inventointiin otettiin mukaan ennen vuotta 1970 rakennetut rakennukset. Kaikkiaan inventoituja kohteita (tontteja) oli 282.⁵⁴⁶ Selvitykseen kuului kohteen havainnoinnin ja valokuvauksen ohella rakennushistorian kirjaaminen. Työssä hyödynnettiin arkistoaineistoa, kuten rakennuspiirustuksia, palovakuutuksia, vanhoja valokuvia sekä muutospiiirustuksia. Jo ennen kenttätöiden alkamista projektitutkija Tapani Vainio kokosi kiinteistöjen omistajatiedot, tulkitsi Vakuutusyhtiö Tarmon palovakuutusasiakirjat ja kuvasi digitaalikameralla Turun maakunta-arkistossa säilytettävät alkuperäiset rakennuspiirustukset.

Inventointihankkeen alkamisesta tiedotettiin paikallislehdistön, kaupungin Internet-sivujen ja radioasemien kautta.⁵⁴⁷ Muun muassa maakuntalehti *Satakunnan Kansa* uutisoi asiasta etusivullaan. Lisäksi asukkaiden postilaatikkoon jätettiin etukäteen inventoijan tulevaa käyntiä koskeva tiedote. Media oli kiinnostunut sekä rakennusinventoinnista että kaavamuutoksesta, joista yhteensä julkaistiin parikymmentä lehtiartikkelia.⁵⁴⁸ Myös paikalliset radioasemat

541 Nummelin 2012, 61.

542 *Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi* 2012, 74.

543 Suojeltava kohde, suositukseksi yleiskaavan kohdemerkintä. Lopullinen suojelu ja siihen liittyvä intressivertailu toteutuvat vasta varsinaisessa kaavoitustyössä ja siihen liittyvässä kunnallispoliittisessa päätöksenteossa.

544 Lievemmin suojeltava kohde, suositukseksi yleiskaavan aluumerkintä.

545 *Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi* 2012, 75.

546 Inventointi käynnistyi 5.6.2008. Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi 2009, 5–6.

547 Mediatiedote 4.6.2008 ja tiedotustilaisuus 5.6.2008.

548 Luettelo lehtiartikkeleista on lähdeluettelon yhteydessä.

Radio Pori ja Satakunnan Radio tekivät useita Kuudenteen osaan liittyviä haastatteluja⁵⁴⁹ ja julkaisivat inventointiin sekä kaavauudistukseen liittyviä uutisia.

Inventointihanketta ja sen etenemistä esiteltiin kaavaprosessiin liittyneissä kolmessa tiedotustilaisuudessa⁵⁵⁰ ja asukasyhdistyksen kokouksissa.⁵⁵¹ Rakennusinventoinnista tiedotettiin myös *Pisara*-hankkeen Internet-sivuilla. Rakennusinventoinnissa koottua aineistoa hyödynnettiin Satakunnan Museon järjestämällä kävelykierroksilla⁵⁵² *Keskustasta 750 kyynärää lounaaseen. Hieta-nummesta VI kaupunginosaksi*, joilla tutustuttiin Kuudennen kaupunginosan historiaan, rakennuksiin ja elämään. Satakunnan kulttuuriympäristöohjelmassa julkaistiin artikkeli ”Rakennetun kulttuuriympäristön arvottaminen”,⁵⁵³ jossa pohdittiin Kuudennen osan arvottamisessa esiin tulleita näkökohtia. Asemakaavan valmistuminen huomioitiin mediassa valtakunnallisellakin tasolla. Muun muassa *Helsingin Sanomat*⁵⁵⁴ sekä ympäristöministeriön ja opetusministeriön ylläpitämä *Rakennusperintöportaali*⁵⁵⁵ uutisoivat aiheesta. Rakennustutkija Liisa Nummelin kertoi inventoinnin tuloksista ja suojelusta Lounais-Suomen uutisissa kesäkuussa 2011. Rakennusinventointia käsiteltiin myös *Pisara*-projektin loppujulkaisussa *Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi* (2012).

Asukkaat pyrittiin tapaamaan kenttätyön yhteydessä. Heiltä kyseltiin tietoja erityisesti remonteista ja muutoksista, rakennusten erilaisista käyttövaiheista sekä tulevista suunnitelmista. Läheskään kaikkia omistajia ei kuitenkaan tavoitettu eikä jokaiseen rakennukseen päästy sisälle. Asukkaiden järjestelmällinen, perinpohjainen haastatteleminen aineettoman kulttuuriperinnön tallentamiseksi ei ollut mahdollista inventoinnin tiukan aikataulun takia. Puutetta yritettiin korjata tekemällä yhteistyötä Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen kanssa. Yhteisöllisten muisteluiltojen lisäksi muistitietoa tallennettiin opiskelijavoimin toteutetuissa kolmessatoista asukas-haastattelussa. Osa litteroiduista haastatteluista liitettiin pdf-tiedostona Pakki-sovelluksen kohdetietoihin. Muisteluillassa 8. joulukuuta 2009 koottiin tietoa maito- ja sekatarvakauppojen sijainnista. Pöydälle oli tilaisuudessa levitetty

549 3.6.2009 Radio Pori ja Satakunnan Radio haastattelivat Liisa Nummelinia ja Olli Joukiota Kuudennen osan inventointiin liittyen. 24.11.2009 Satakunnan Radio haastatteli Meri Virtalaa, Roosa Väänästä ja minua Kuudennen osan muisteluiltoihin liittyen. 30.3.2010 Satakunnan Radio haastatteli minua mm. Kuudennen osan rakennusinventointiin liittyen.

550 17.9.2008, 6.5.2009 ja 29.10.2009.

551 20.8.2008 (yhdistyksen hallituksen kokous), 11.11.2008 ja 12.10.2009.

552 16.6.2011 ja 15.5.2012.

553 Nummelin & Karhunen 2009, 45–47.

554 *Helsingin Sanomat* 10.1.2012.

555 Rakennusperintöportaali 24.1.2012, <http://www.rakennusperinto.fi/news/Uutiset_2012/fi_FI/Porin_Kuudennen_kaupunginosan_suojelu_on_saanut_lainvoiman/>.

isokokoinen kaavakartta, johon asukkaat merkitsivät Kuudennessa osassa toimineita kauppoja ja muita pienyrityksiä. Kaupunkisuunnittelu laati merkintöjen perusteella havainnekuvan⁵⁵⁶, jossa entiset kaupat on merkitty kaavakartalle.

Koottujen tietojen perusteella työstettiin inventointiraportti, joka sisältää alueen kuvauksen ja katsauksen sen historiaan. Raportissa on lisäksi eritelty kaupunginosan arkkitehtuurin tyypilliset piirteet, arvokkaat näkymät ja merkittävimmät rakennukset. Raportissa selvitetään myös arvottamisen perustana olleet näkemykset. Inventointiraporttia jaettiin osallisille muun muassa tiedotustilaisuuksien yhteydessä. Raportin voi lainata myös kaupunginkirjastosta ja se oli luettavissa ja tulostettavissa pdf-muodossa *Pisara*-hankkeen ja Porin kaupunkisuunnittelun Internet-sivuilla. Kohde- ja rakennustason inventointitiedot löytyvät Pakki-sovelluksesta, mutta tietosuojasyistä järjestelmään sisäänkirjautumiseen vaaditaan käyttäjätunnukset. Kiinteistönomistajille lähetettiin tonttikohdaiset inventointiraportit pyydettyä joko paperiversiona postitse tai pdf-muodossa sähköpostin liitteenä.

Osallistuminen ja vuorovaikutus

Kaavaselostuksessa todetaan, että kaavamuutos perustui asukkaiden ja viranomaisten yhteistyöhön. Kaavaprosessin osallisia olivat kiinteistönomistajien, asukkaiden ja asukasyhdistyksen ohella suunnittelu- ja lähialueella toimivat yritykset.⁵⁵⁷ Viranomaisroolissa osallisiksi katsottiin Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, Satakunnan Museo, Satakuntaliitto, Porin Vesi, Porin kaupungin aluepalopäällikkö sekä rakennusvalvonta. Myös tekninen lautakunta, ympäristö- ja perusturvalautakunta olivat osallisia kaavamuutoksessa.⁵⁵⁸ Asemakaavamuutos laadittiin rakennussuojelua, rakennusten

556 Liite 2. Kuudennen kaupunginosan rakennusinventointi, yhteenveto. Porin kaupunkisuunnittelun Internet-sivut, <<http://www2.pori.fi/kaavoitus/arkisto/rakennusinventointi.pdf>>.

557 Pori Energia Sähköverkot Oy, Pori Energia Oy:n Energiayksikkö ja Suomen Posti Oyj.

558 Kaavahanketta koskeva viranomaisneuvottelu pidettiin 16.2.2010. Neuvotteluun osallistui edustajat Varsinais-Suomen ELY-keskuksesta, Satakuntaliitosta, Satakunnan Museosta ja Porin kaupunkisuunnittelusta. Neuvottelussa viranomaisia puhutti erityisesti rakennusoikeuden osoittaminen tonteille. Varsinais-Suomen ELY-keskus ja Satakunnan Museo katsoivat, että rakennusoikeus tonteilla tulisi räätälöidä tonttikohdaisesti olemassa olevan rakennuskannan ehdoilla. Kaavoittaja taas koki tämän asettavan kiinteistönomistajat eriarvoiseen asemaan keskenään. Lopullisessa ratkaisussa yhtenäisen rakentamistehokkuuden periaatteesta jouduttiin kuitenkin joustamaan. Suurimmassa osassa Kuudennen osan kaavamuutosaluetta rakentamistehokkuus on 0,6 entisen 0,75:n sijaan. Pienkerrostalojen korttelialueilla kerrosluku on kaksi ja rakentamistehokkuus säilyi edellisen kaavan mukaisena (e=0,75). Rakennusoikeuden pienenemisestä tehtiin luonnosvaiheessa yksi muistutus, mutta sittemmin asukkaat

korjaamista ja uudisrakentamista ohjaavien määräysten osalta yhdessä Satakunnan Museon kanssa. Lisäksi rakennustutkija Liisa Nummelin otti kantaa tontti- ja rakennuskohtaisiin suojelukysymyksiin.

Uuden kaavan suunnittelutavoitteeksi on kirjattu asukkaiden ja kiinteistönomistajien asemakaavaa ja rakentamista koskevien ajatusten ja toiveiden selvittäminen.⁵⁵⁹ Asukkaille järjestettiin kaikkiaan kolme kaavaprosessin eri vaiheisiin liittyvää tiedostustilaisuutta Käppärän koululla, joka oli useimmille asukkaille entuudestaan tuttu joko omilta kouluajoilta tai lasten kautta. Myös kaavahankkeeseen lähtökohtaisen myönteisesti suhtautunut Kuudennen osan asukasyhdistys osallistui kaavoitusprosessiin aktiivisesti.

Tiedostustilaisuus kaavoitushankkeen käynnistymisestä pidettiin 17. syyskuuta 2008. Paikalla oli noin 70 kiinteistönomistajaa. Viranomaisedustus oli kaupunkisuunnittelusta, Satakunnan Museosta ja rakennusvalvonnasta. Asukkaat saivat tietoa tulevan kaavaprosessin periaatteista ja rakennussuojelun vaikutuksista suojellun talon omistajan elämään. Viranomaisten puheenvuorojen jälkeen käyty keskustelu käsitteli muun muassa suojellun talon kunnossapitoa, mahdollista toimenpidekieltoa ja rakennusoikeuksien pienentämistä. Asukasyhdistys käytti puheenvuoron, jossa ilmaistiin tukea alueen suojelupyrkimyksille. Tilaisuuden henki oli kokonaisuudessaan suojellulle myönteinen, vaikka pari epäileväistäkin mielipidettä tuotiin julki.

Alueen länsiosan asemakaavaluonnosta koskeva tiedostustilaisuus pidettiin 6. toukokuuta 2009. Yleisöä oli paikalla 40 henkeä. Kaupunkisuunnittelupäällikkö Olavi Mäkelä, kaavoitusarkkitehti Minna Hagman ja rakennustutkija Liisa Nummelin selittivät puheenvuoroissaan kaavaluonnosta ja sen perusteita. Historiallisia puukaupunkeja käsiteltiin myös laajemmassa kontekstissa. Minä kerroin rakennusinventoinnin etenemisestä tulevan kesän aikana. Yleisökeskustelu keskittyi kaavan teknisiin yksityiskohtiin ja yksittäisiä tontteja koskeviin ratkaisuihin. Keskusteltiin tonteille varattavista autopaikoista, sadevesikaivoista, ränneistä jne. Rakennusoikeudet puhuttivat jälleen: kiinteistön hinnan epäiltiin alenevan kun rakennusoikeus pienenee. Suojelua koskien tuotiin esiin muun muassa että alue on jo aikanaan pilattu kerrostaloja rakentamalla.

Koko alueen kaavaluonnos ja rakennusinventoinnin tulokset esiteltiin asukkaille 29. lokakuuta 2009. Tilaisuuden yleisömenestys jäi vaisuksi, osallistujia oli viranomaisten lisäksi noin kymmenen. Paikalle tulleet olivat rakennuskulttuurista kiinnostuneita henkilöitä, ja keskustelu oli vilkasta ja suojelumyönteistä. Kaavaluonnokseen oltiin pääosin tyytyväisiä ja toivottiin kaupungin-

tyytyivät tilanteeseen eikä hallinto-oikeuteen valitettu. Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 19–20; Nummelin 2007, 266–267.

559 Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 21.

Aloite, anomus, kaavoitusohjelman kohde		
<p>Kaupunkisuunnittelu ilmoittaa vireille tulosta, osallistumis- ja arviointisuunnitelma (OAS) laaditaan.</p> <p>Osallisille ja muille kuntalaisille järjestetään tilaisuus mielipiteiden esittämiseen.</p>		
		
<p>Kaavasta laaditaan luonnos.</p> <p>Kaavaluonnos ja luonnosasiakirjat ovat nähtävänä mielipiteiden esittämistä varten vähintään 14 vuorokautta.</p> <p>Nähtävilläolosta tiedoitetaan kirjeellä ja/tai kuulutuksella ja järjestetään OAS:n mukainen vuorovaikutus.</p>		
		
<p>Kaupunginhallitus käsittelee kaavaehdotuksen.</p> <p>Ehdotus on nähtävillä 30 vuorokautta (vaikutuksiltaan vähäinen 14) mahdollisten muistutusten tekemistä varten.</p> <p>Ehdotuksesta pyydetään tarpeelliset lausunnot.</p>		
		
<p>Kaupunginhallitus käsittelee muistutukset ja lausunnot. Kaupunginhallitus tekee esityksen kaupunginvaltuustolle.</p> <p>Kaupunginvaltuusto hyväksyy kaavaehdotuksen. Mahdollisuus tehdä valitus Turun hallinto-oikeudelle.</p>	<p>Kaupunginhallitus käsittelee muistutukset ja lausunnot.</p> <p>Kaupunginhallitus hyväksyy vaikutuksiltaan vähäisen kaavaehdotuksen.</p> <p>Mahdollisuus tehdä valitus Turun hallinto-oikeudelle.</p>	
		
	<p>Turun hallinto-oikeus käsittelee valituksen.</p> <p>Mahdollisuus tehdä jatkovalitus KHO:lle.</p> <p>Korkein hallinto-oikeus antaa lopullisen päätöksen.</p>	
Kaava lainvoimainen, mikäli hyväksymisestä ei ole valitettu tai hallinto-oikeus on kumonnut valitukset.		

Kaavio 3.
Kaavojen ja kaavamuutosten vuorovaikutuksen vähimmäisprosessi Porissa. Lähde: Porin kaupunkisuunnittelu.

osan sen myötä säilyvän nykyisellään. Puheenvuoroja käytettiin myös katujen asvaltoinnista, jota suurin osa paikalla olleista tuntui vastustavan.

Kolmen kuudennen osan asukkaille suunnatun tiedotustilaisuuden lisäksi kaupunkisuunnittelu järjesti 10. maaliskuuta 2011 ravintola Liisanpuiston auditoriossa kaikille porilaisille tarkoitettun yleisötilaisuuden otsikolla ”Tulevaisuuden Pori?”. Tilaisuudessa esiteltiin ajankohtaisia suunnittelukohteita ja niihin liittyviä tavoitteita. Osallistujia oli noin 80. Kaavoitusarkkitehti Raija Mikkola kertoi Kuudennen osan asemakaavan muutosehdotuksesta, joka oli tulossa nähtäville. ”Kaiken kaikkiaan alueen asukkaat ovat olleet suojeluun myönteisiä ja kaavalliset ratkaisut ovat syntyneet hyvässä hengessä,” kirjattiin muistioon.⁵⁶⁰

Vuorovaikutusmenettely Kuudennen osan kaavaprosessin aikana noudateli Suomessa yleisesti käytössä olevaa minimiosallistamisen mallia. Yleisötilaisuudet olivat luonteeltaan tiedotustilaisuuksia, joissa viranomaiset välittivät tietoa asukkaille, joiden roolina oli enimmäkseen kuunteleminen. Asukkaille oli varattu mahdollisuus myös kommentoimiseen, mutta esitettyjä kommentteja ei kirjattu järjestelmällisesti ylös. Käytetyt puheenvuorot olivat konkreettisia ja teknillisluonteisia. Niiden aiheet nousivat viranomaisten maailmasta. Perinteiset yleisötilaisuudet ovat kaavojen esilläpitämisen ohella hyvä tapa tiedottaa suunnitelmista. Olosuhteet molempia osapuolia hyödyttävän aidon vuorovaikutuksen syntymiselle eivät kuitenkaan ole kovin hedelmälliset valtasuhteiden epätasapainon takia. Tilanne ei myöskään suosi monisyisten, vaikeasti sanallistettavien aiheiden käsittelyä.

Kaupunkisuunnittelun järjestämiä tilaisuuksia täydensivät tältä osin Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen ja Kuudennen osan asukasyhdistyksen yhteistyössä järjestämät kolme muisteluiltaa, joista jokaiseen osallistui noin 100 henkilöä. Asukkaiden arkielämää eri näkökulmista käsittelevissä tilaisuuksissa roolit vaihtuivat. Asukkaat olivat asiantuntijoita ja tilaisuuden järjestäjät kuuntelijan ja kyselijän roolissa. Myös kaavoitusarkkitehti Raija Mikkola oli mukana 8. joulukuuta 2009 järjestetyssä muisteluillassa, ja asukkailla oli muisteluosuuden jälkeen mahdollisuus tutkia kaavakarttoja ja esittää kaavaluonnosta koskevia kysymyksiä.⁵⁶¹

560 ”Tulevaisuuden Pori?” Porin kaupunkisuunnittelun järjestämä yleisötilaisuus Liisanpuistossa 10.3.2011, muistio. Porin kaupunkisuunnittelun Internet-sivut, <<http://www.pori.fi/material/attachments/kaupunkisuunnittelu/yleisotilaisuus/5xRRRpEGH/muistio/pdf>>.

561 Kaupunkisuunnittelun järjestämien virallisten tiedotustilaisuuksien lisäksi kaavoitusarkkitehti Minna Hagman esitteli kaavahanketta Kuudennen osan asukasyhdistyksen kokouksessa 11.11.2008 Käppärän koululla. Minna Hagman esitteli kaavoitussuunnitelmia ja minä kerroin rakennusinventoinnista ja *Pisara*-hankkeesta asukasyhdistyksen hallituksen kokouksessa 20.8.2008. Esittelin rakennusinventoinnin tuloksia

Asukkaiden mielipiteitä kartoittava kyselylomake⁵⁶² postitettiin asukkailla osallistumis- ja arviointisuunnitelman liitteenä 3. syyskuuta 2008. Kaavoitusarkkitehdin laatimassa lomakkeessa kysyttiin mielipiteitä muun muassa Kuudennesta osasta asuin ympäristönä ja rakennussuojelun vaikutuksista alueen tulevaisuuteen. Kyselyssä asukkaita lähestyttiin pikemminkin yhteisöllisestä kuin yksilönäkökulmasta, ja kysymykset kohdistuivat aluetasolle. Asukkaiden suhdetta omaan kotitaloon ei selvitetty. Vastauksia kyselyyn saatiin kaikkiaan 61 kappaletta. Osa kiinteistönomistajista kävi lisäksi henkilökohtaisesti kaupunkisuunnittelussa, osa otti kaavoitusarkkitehtiin yhteyttä puhelimitse tai sähköpostilla.

Reilusti yli puolet⁵⁶³ vastanneista piti suojelua alueen tulevan kehityksen kannalta hyvänä asiana. Vastauksissa nousi esiin rakennusten korkeaan ikään kohdistuva arvostus. Vanhojen puutalojen katsottiin kuuluvan alueen ominaisuuteeseen, eikä kerrostaloja tahdottu missään tapauksessa lisää. Arvokaiden vanhojen talojen kunnostamiseen toivottiin myös taloudellista tukea. ”Suojaus erinomainen asia, kunnia vanhan kansan rakennustyyliin. Voisiko ajatella tukia ihmisille, jotka vaihtavat karaatti- ja mineriittiverhoilun perinteeseen?” Selkeän negatiivisesti suojeluun suhtautui ainoastaan yksi vastaajista: ”Suojaus on *erittäin* huono asia alueen kehityksen kannalta. Kehitys loppuu, jos alue museoidaan.”

Kyselyn perusteella kaupunginosa koettiin viihtyisäksi ja rauhalliseksi paikaksi asua. Yli kaksi kolmasosaa⁵⁶⁴ vastaajista piti Kuudetta osaa varauksella hyvänä asuinpaikkana. ”Olemme halunneet asua nimenomaan 6. osassa sen idyllisyyden, rauhallisuuden ja mukavuuden vuoksi; osaksi myös siksi, että mieheni, ja häntä ennen hänen isänsä on viettänyt täällä lapsuutensa. Myös keskustan ja palveluiden läheisyys on ehdoton plussa: kaikki on kävely- tai vähintään pyöräilymatkan päässä. Liikenteen melua ei ole, ja lasten kanssa voi kävellä kaduilla ilman jatkuvaa huolta – tai lapset voi jopa päästää lähikauppaan itsekseen. Emme missään tapauksessa muuttaisi muualle.”

Paljon kommentoitavaa asukkailla oli liikenteeseen, pysäköintiin ja teiden asfaltointiin liittyen. Erityisesti nostettiin esiin liian suuret ajonopeudet ja raskaan liikenteen aiheuttama tärinä. Tällä hetkellä alueen läpiajokadut on Ignatiuksenkatua lukuun ottamatta asfaltoitu. Lisäksi on asfaltoitu Käpylänkatu ja Tuomarinkatu Pumpputorin kohdalta. Muut kadut ovat päällystämättö-

asukasyhdistyksen kokouksessa Käppärän koululla myös 12.10.2009. Lisäksi Satakunnan Museon rakennuskonservattori Kalle Virtanen kertoi vanhan puutalon korjausmenetelmistä asukasyhdistyksen kokouksessa 22.3.2011.

562 Liite 1. Porin kaupunkisuunnittelun laatima kysely Kuudennen osan asukkailla 3.9.2008.

563 38 vastaajaa 61:sta eli noin 62 %.

564 45/61.

miä. Asukasyhdistys ajaa aktiivisesti katujen asfaltointia. Kyselyssä mielipiteet asfaltoinnin puolesta ja vastaan jakautuivat puoliksi.⁵⁶⁵ Asfaltointia kannattaneet perustelivat kantaansa nykyisten sorapintaisten katujen kuoppaisuudella ja pölyämällä: ”Kadut tulisi asfaltoida mahdollisimman nopeasti! Hiekkakadut eivät kestä nykyistä liikennöintiä, jatkuvasti kuopilla yms. Kadut pölyävät hirveästi ja lipeä- tms. käsittelyt auttavat vain hetkeksi. Mitkä ovat ko. käsittelyn ympäristönäkökohdat?” Asfaltointia vastustettiin, koska sen ei katsottu sopivan perinteisen puutaloalueen ilmeeseen, ja koska päällysteen pelättiin lisäävän ajonopeuksia entisestään: ”Asfaltointi – – mahdollistaa myös älyttömät ajonopeudet. Olisi parempi, että tiet olisivat kuoppaisia jopa; ei auto rikki mene kun ajaa hiljaa. Siten lapset voisivat kulkea ja leikkiä turvallisemmin ja alue olisi entistä viihtyisämpi.”

Lopullisessa asemakaavassa otettiin katujen päällystämiseen varovaisen kielteinen kanta. ”Katujen pinnoittaminen ja kalustaminen tulee sovittaa arvokkaan puutalokaupunginosan ilmeeseen. Kovia katupinnoitteita ja reunakiviä tulee käyttää vain katuverkkoluokittelun niitä edellyttäessä.”⁵⁶⁶ Asemakaavan selostuksessa todetaan: ”Liikennesuunnittelusta syksyllä 2009 saatujen tietojen mukaan Kuudenteen osaan ei ole näköpiirissä uusia katujen päällystystöitä. Jos katuja päällystetään lisää, se tulisi tehdä vain ajoradan kohdalta. Jalkakäytävät tulisi jättää päällystämättömiksi. Näin sade- ja sulamisvedet imeytyvät paremmin. Lisäksi saavutetaan kohtuullinen tasapaino asumismukavuuden ja perinteisen ilmeen välille.”⁵⁶⁷ Myös Satakunnan Museo otti asfaltoinnin esiin lausunnossaan: ”Katujen säilymisellä sorapintaisina on erittäin suuri merkitys alueen omaleimaisuuden ja autenttisuuden kannalta historiallisena puukaupunkialueena, etenkin kun tasaisen ruutukaava-alueen kadut ovat täysin suoria. Porin 5. kaupunginosa on hyvä esimerkki siitä, kuinka katujen asfaltointi ja etenkin asfaltointi myös jalkakäytävien osalta on hävittänyt alueen puukaupunkiluonnetta.”⁵⁶⁸

Katujen asfaltointi oli asia, joka puhutti niin yleisötilaisuuksissa, kirjallisessa kyselyssä kuin asukasyhdistyksen kokouksissakin. Asfaltoinnin vastustajien mielipiteellä on saattanut olla vaikutusta lopullisen kaavan sanamuodon ympärilyöreyteen. Asukkailta saadun palautteen todellinen vaikutus kaavan sisältöön on kuitenkin vaikeasti todennettavissa lukuun ottamatta yksittäisiä tontteja koskevia ratkaisuja.

565 11/11.

566 Asemakaavan muutos 609 1548, kaavamääräykset.

567 Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 12.

568 Päärnäisten eli 6. kaupunginosaan ruutukaava-alueen koskeva asemakaavan muutos-ehdotus 609 1548 sekä tonttijakojen muutokset 7866–7869; Satakunnan Museon lausunto 29.4.2011. SatM, Pori.

Kirjallisen kyselyn vastauksista koottiin yhteenveto, jota referoitiin kaavaselostuksessa. Kyselylomaketta ei kuitenkaan mainita kaavaa koskevan lähdemateriaalin luettelossa. Tämä vastaa arkkitehti Aija Staffansin väitöstutkimuksessaan tekemää havaintoa, jonka mukaan nykyisen suunnitteluaineiston kapea-alaisuudesta johtuen kaavaprosessin aikana kerätyillä asukasmielipiteillä on usein taipumus jäädä erilliseksi raportiksi, kaava-asiakirjojen liitteeksi.⁵⁶⁹

Viranomaisten vuorovaikutus asukkaiden kanssa painottui kaavaprosessin aikana kaavoituksen vaiheista tiedottamiseen ja yksittäisiä tontteja koskeviin neuvotteluihin.⁵⁷⁰ Aktiivinen tiedottaminen on viranomaisten lakisääteinen velvollisuus, joka hoidettiin hyvin. Tulkintani mukaan vuorovaikutuksesta asukkaiden kanssa ei sen sijaan koettu olevan paljoakaan apua käytännön kaavatyössä. Tämä johtui ehkä siitä, että asukkaiden muistoihin ja kokemuksiin perustuvan erityislaatuisen tiedon käsittelemiseen soveltuvia menetelmiä ei vielä tuolloin ollut Porissa yleisessä käytössä.

Asemakaavan muutosehdotus oli nähtävänä 19.3.–18.4.2011 ja siitä pyydettiin viranomaisilta lausunnot.⁵⁷¹ Asemakaavan muutoksesta jätettiin kolme muistutusta, joista yksi⁵⁷² liittyi rakennussuojeluun. Muistutukset julkaistiin kaavaselostuksessa ja liitettiin kaupunginvaltuustolle osoitettuun kirjeeseen. Konkreettisia vaikutuksia kaavaan niillä ei kuitenkaan ollut.⁵⁷³

Kaavan vaikutukset

Porin kaupunginvaltuusto hyväksyi Kuudennen kaupunginosan ruutukaava-aluetta koskevan asemakaavamuutoksen 11. heinäkuuta 2011. Päätöksestä tehtiin Turun hallinto-oikeuteen kaksi valitusta, joista kumpikaan ei koskenut suojelupäätöksiä.⁵⁷⁴ Hallinto-oikeuden käsiteltäviä valitukset kaava tuli kokonaisuudessaan voimaan tammikuussa 2012.

569 Staffans 2004, 272; Bäcklund 2002, 149.

570 Satakunnan Museon rakennustutkija Liisa Nummelinin mukaan kaavoituksen aikana toteutetun vuorovaikutuksen tarkoituksena on nimenomaan kaavan sisällöstä ja tavoitteista tiedottaminen sekä asukkaiden toiveiden kuuleminen sen pohjalta. Rakennustutkija Liisa Nummelinin väitöskirjan käsikirjoitusta koskevat kommentit 10.11.2013.

571 Asemakaavan muutoksesta pyydettiin Varsinais-Suomen Ely-keskuksen, Satakunnan Museon, Satakuntaliiton, Porin Veden, Pori Energia Sähköverkot Oy:n, Pori Energia Oy Energiayksikön, aluepalopäällikön, rakennusvalvonnan sekä teknisen-, ympäristö- ja perusturvalautakunnan lausunnot.

572 Veikko Vallisen omistajan tahdon vastaista pakkosuojelua käsittelevä kirje kaupunginvaltuustolle 1.4.2011; Kaupunginvaltuuston kokouspöytäkirja 11.7.2011, 188 §. PKA, Pori.

573 Asemakaavan muutos 609 1548 sekä tonttijakojen muutokset 7866–7869. KAUS 1192/612/2008. PKA, Pori.

574 Valitukset koskivat sitä, ettei kaavassa otettu riittävästi kantaa toimintamenetelmiin siinä tapauksessa, että jokin alueen rakennus kokonaan tai osittain tuhoutuu. Lisäksi haluttiin muutosta kaavassa oleviin aitaamista koskeviin ohjeisiin.

TIIVISTELMÄ KAAVAPROSESSIN VAIHEISTA

- Kuulutus asemakaavan muutoksen vireille tulosta paikallisissa sanomalehdissä ja kaupungin Internet-sivuilla 4.9.2008.
- Osallistumis- ja arviointisuunnitelma nähtävillä 4.-22.9.2008.
- Tieto vireille tulosta sekä osallistumis- ja arviointisuunnitelma ja kyselylomake kirjeitse osallisille 5.9.2008.
- Tiedotustilaisuus Käppärän koululla 17.9.2008.
- Tiedote ”Rakennusten korjaus- ja muutostyöt kaavanmuutostyön aikana” postitse osallisille.
- Kuulutus alueen länsiosan luonnosvaiheen nähtävillä olosta 23.4.2009.
- Alueen länsiosan asemakaavan muutosluonnos nähtävillä 23.4.-11.5.2009.
- Alueen länsiosan luonnosmateriaali kirjeitse osallisille 27.4.2009.
- Tiedotustilaisuus 6.5.2009 Käppärän koululla.
- Kuulutus koko suunnittelualueen kaavaluonnoksen nähtävillä olosta 22.10.2009.
- Koko suunnittelualueen asemakaavan muutosluonnos nähtävillä 22.10.-16.11.2009.
- Koko suunnittelualueen asemakaavan luonnosvaiheen materiaali kirjeitse osallisille 29.10.2009.
- Tiedotustilaisuus Käppärän koululla 29.10.2009.
- Tiedote luonnoksesta muutetuille tonteille 11.2.2011.
- Asemakaavan muutosehdotus nähtävänä 19.3.-18.4.2011; viranomaisilta lausunnot.
- Asemakaavan muutoksesta jätettiin kolme muistutusta , joista yksi liittyi rakennussuojeluun.
- Porin kaupunginvaltuusto hyväksyi asemakaavan 11.7.2011.
- Päätöksestä tehtiin hallinto-oikeuteen kaksi valitusta, joista kumpikaan ei koskenut suojelupäätöksiä.
- Kaupunginhallitus määräsi 5.9.2011 asemakaavan muutoksen tulemaan voimaan lukuun ottamatta tontteja, joihin kaupunginvaltuuston päätöksestä tehdyt valitukset kohdistuivat.
- Kaava tuli kokonaisuudessaan voimaan tammikuussa 2012 hallinto-oikeuden käsiteltäviä valituksia. Valituksia ei jatkettu korkeimpaan hallinto-oikeuteen.
- Asemakaavassa suojeltiin 405 rakennusta, joista asuinrakennuksia on 245 ja talousrakennuksia 160.

Lähde: Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus. Porin kaupunkisuunnittelu 2011.

Asemakaavassa suojeltiin 405 rakennusta, joista asuinrakennuksia on 245 ja talousrakennuksia 160. Suojeltujen asuinrakennusten osuus kaikista asuinrakennuksista on runsaat 70 prosenttia. Suojeltujen talousrakennusten vastaava osuus on noin 64 prosenttia.⁵⁷⁵ Asuin- ja piharakennuksissa on käytetty samoja arvottamisperusteita ja suojelumerkintöjä. Suojeltavat rakennukset on kaavassa luokiteltu kahteen luokkaan inventoinnin yhteydessä tehdyn arvottamisen perusteella.⁵⁷⁶ Rakennuskohtaiset suojelumerkinnät sr-40⁵⁷⁷ ja sr-38⁵⁷⁸ eroavat toisistaan hieman päätavoitteidensa suhteen.⁵⁷⁹

Erityisen merkittäviksi arvotetut rakennukset, jotka on katsottu oman aikansa rakennustavan todistusvoimaisiksi edustajiksi ja kaupunkikuvan kannalta tärkeiksi, on merkitty sr-40-merkinnällä. Suojelumerkintä on osoitettu koskemaan noin sataa päärakennusta ja kuuttakymmentä talousrakennusta. Suojelun tavoitteena on rakennuksen ulkoasun säilyttäminen nykyisellään. Julkisivumateriaaleja, värejä, rakennusosia tai katteita ei tulisi korvata toisilaisilla. Kaikkien sr-40-merkinnällä suojeltujen talojen runkokoko on osoitettu

- 575 Niiden rakennusten osalta, joille kaavassa ei osoitettu suojelumerkintää, merkittiin rakennusalat pitkälti nykytilanteen mukaisesti. Lähes kaikkia asuinrakennusten korttelialueita koskee määräys /S, jonka mukaan alueen ympäristö on säilytettävä. Uudisrakennukset sekä korjaus- ja muutostyöt tulee sopeuttaa sijoituksen, mittasuhteiden, materiaalien ja väriyksen osalta alueen maisemallisiin ja kulttuurihistoriallisiin ominaispiirteisiin. Rakennuksia ja julkisivuja muutettaessa edellytetään noudatettavan korttelialueille annettuja määräyksiä, mutta joistakin kaavamääräyksistä voidaan poiketa. Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 23, 25.
- 576 Yhdelle 1950-luvulla ja kahdeksalle 1960-luvulla rakennetulle kerrostalolle on kaavassa annettu merkintä js-1. Näitä taloja ei ole suojeltu, mutta kaavamääräys kieltää alkuperäisistä ominaispiirteistä poikkeavien muutosten tekemisen rakennusten julkisivuihin. Nämä rakennukset eivät ole suojeluluvuissa mukana. Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 23.
- 577 ”Rakennustaitteellisesti arvokas tai kaupunkikuvan säilymisen kannalta tärkeä rakennus. Maankäyttö- ja rakennuslain 57 pykälän 2 momentin nojalla määrätään, että rakennusta ei saa purkaa. Rakennuksessa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden tulee olla sellaisia, että ne sopivat rakennuksen kulttuurihistoriallisiin ominaispiirteisiin. Rakennusta muuttavista korjaus- ja muista toimenpiteistä on hankkeeseen ryhtyvän pyydettävä Satakunnan Museon lausunto.”
- 578 ”Kaupunkikuvan säilymisen kannalta tärkeä rakennus. Maankäyttö- ja rakennuslain 57 pykälän 2 momentin nojalla määrätään, että rakennusta ei saa purkaa. Rakennuksessa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden tulee olla sellaisia, että ne sopivat rakennuksen kulttuurihistoriallisiin ominaispiirteisiin. Milloin rakennuksessa on aikaisemmin suoritettu rakentamistoimenpiteitä tämän tavoitteen vastaisesti, on rakennus pyrittävä korjaus- ja muutostöiden yhteydessä korjaamaan eheyttäen. Rakennusta muuttavista korjaus- ja muista toimenpiteistä on hankkeeseen ryhtyvän pyydettävä Satakunnan Museon lausunto.”
- 579 Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 22.

kaavaehdotuksessa jätettäväksi ennalleen, eikä naapuritonttien rakennusaloja ole osoitettu ulottumaan kiinni näihin taloihin.⁵⁸⁰

Merkittäviksi ja alueen kulttuurihistoriallisen luonteen ja ympäristön kannalta tärkeiksi arvotetut rakennukset on merkitty sr-38-merkinnällä. Tällä merkinnällä suojeltuja päärakennuksia on noin 145 ja talousrakennuksia vajaat sata. Useimmat sr-38-merkinnällä suojellut talot ovat läpikäyneet historiansa aikana radikaalejakin uudistuksia. Jos rakennuksessa on tehty sen kulttuurihistoriallisiin ominaispiirteisiin selkeästi sopimattomia muutoksia, se on pyrittävä korjaamaan eheyttäen. Rakennuksiin kohdistuvista merkittävistä muutoksista tulee pyytää Satakunnan Museon lausunto. Osassa sr-38-merkinnällä suojelluista asuinrakennuksista rakennusrungon leventäminen tai pidentäminen on sallittu. Muutamassa tapauksessa rakennuksen päätyä vasten on sijoitettu naapuritontin uusi rakennusala.⁵⁸¹

Uudisrakentamista ohjaavat rakennusalojen ja tehokkuuslukujen lisäksi kaavamääräykset rakennusten julkisivujen enimmäiskorkeuksista ja jäsentelystä, kattokulmista, materiaaleista ja värityksestä. Kortteleissa, joiden ympäristö on määrätty säilytettäväksi, uudisrakennusten koko ja ulkoasu on korttelikohtaisesti sovitettava täydentämään olemassa olevaa arvokasta rakennuskantaa. Uusien asuinrakennusten rakennusalat on osoitettu joko olemassa olevien rakennusten paikalle tai vapaille paikoille kadun varteen.⁵⁸²

580 Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 23.

581 Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 23.

582 Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 24.

ARVOKAS KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Auktorisoidusti arvokasta

Rakennusperinnön historiallista ja taiteellista merkittävyyttä koskevan arvo päätelmän todistamiseen ei ole olemassa formaalin logiikan mukaisia päätely- tai siirtymäsääntöjä.⁵⁸³ Näin ollen perintökohteen kulttuurihistoriallinen arvokkuus on kulttuurisista lähtökohdista sosiaalisesti konstruoitu tulkinta, joka peilaa julkisia keskusteluja. Arvotulkinnat syntyvät nykyisyyden toiveista, mutta ne oikeutetaan luomalla yhteys menneisyyteen.⁵⁸⁴ Museoviraston erikoistutkija Laura Tuomisen mukaan rakennusperintö koostuu arkitodellisuudessa havaittavista objekteista, joilta lainsäädännössä edellytetään viittaussuhdetta abstrakteihin tai hävinneisiin ilmiöihin, joita nimitetään kulttuurihistoriaksi.⁵⁸⁵ Näiden merkityssuhteiden jäljittäminen on osoittautunut monisyiseksi tehtäväksi, johon ei yrityksistä huolimatta ole löytynyt yksiselitteisesti luotettavaa menetelmää. Rakennusperinnön ja kulttuuriympäristön vaaliminen kuitenkin edellyttää käytännössä jatkuvaa valintojen tekemistä sen suhteen, mitä suojellaan ja miksi. Tässä tilanteessa kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusperintökohteiden määrittäminen perustuu ennen muuta yleisesti tunnustettujen asiantuntijoiden arvovaltaan.⁵⁸⁶

Kulttuurihistoriallinen arvottaminen tarkoittaa alueiden, kohteiden ja rakennusten arvon erittelyä ja analysointia perusteluksi sille, mitkä kohteet halutaan saada säilymään.⁵⁸⁷ Museoviraston laatimassa julkaisemattomassa inventointioppaassa todetaan, että ”suojelulla on oltava – – yhteiskunnan ja kansalaisten kannalta järkevät – – perusteet”.⁵⁸⁸ Rakennussuojelun kentällä

583 Fornäs 1998, 170, 181, 219; Kuusamo 1996, 38; Tuominen 2004, 16–17.

584 Smith 2006, 3, 83–84.

585 Tuominen 2004, 17.

586 Häyrynen 2012, 117–118; Tuominen 1992, 36; Smith 2006, 12.

587 Ympäristöministeriön ja Museoviraston yhdessä laatimassa käsiteluetelossa arvo ja merkittävyys määritellään seuraavasti: ”Rakennetun kulttuuriympäristön ja kulttuuri-maisemien arvoa määriteltäessä puhutaan mm. historiallisista, rakennushistoriallisista, arkkitehtonisista, rakennusteknisistä, taiteellisista ja maisemallisista arvoista. Kohteen arvon määrittämisessä (arkikielessä myös arvottaminen) käytetään vakiintuneita kriteerejä. Alueiden ja kohteiden hoito ja suojelu perustuu tunnistettuihin arvoihin ja niiden valtakunnalliseen, maakunnalliseen tai paikalliseen merkittävyyteen.” Ympäristöministeriön ja Museoviraston ylläpitämä Rakennusperintöportaali, <http://www.rakennusperinto.fi/kulttuuriymparisto/kasitteisto/fi_FI/Kasitteisto/#arvo>.

588 Härö & Forsius 2007, 51; ks. myös Gadamer 2004, 17.

toimivilta viranomaisilta edellytetään siis suojelupäätöksen pohjaksi mahdollisimman laajaa ja perinpohjaista lausuntoa, joka luo demokraattiselle päätöksenteolle selkeät ja yksiselitteiset raamit. Arvottamisen tulisi olla objektiivista ja neutraalia, ja sen menetelmien tulisi olla läpinäkyviä sekä perustua eksaktille pohjalle. Taidehistorioitsija Riitta Nikulan mukaan rakennusperinnön suojelua perustellaan useimmiten joko rakennuksen ikään tai sen esteettiseen arvoon perustuvilla argumenteilla. Ikäkriteeri on melko selkeä, koska se voidaan esittää numeerisesti. Mitä vanhempi sen parempi. Kohteen esteettiseen arvoon, sen kauneuteen, vetoamista ei tulkinnan subjektiivisuuden vuoksi pidetä yleisesti yhtä vahvana suojeluperusteena.⁵⁸⁹

Museoviraston inventointioppaan mukaan kulttuurihistoriallisessa arvottamisessa on kyse eräänlaisesta kulttuurihistoriallisen itseisarvon määrittelystä, joka perustuu inventoidun alueen historian ja sen nykytilan välisen suhteen vertailuun. Rakennusperintöä ja maankäytön suunnittelua koskeva lainsäädäntö muodostaa arvottamisen kehyksen. Arvottamisen kannalta keskeisimpiä ovat maankäyttö- ja rakennuslain kaavoitukselle antamat sisältötavoitteet ja selvittämiselvollisuudet.⁵⁹⁰ Kulttuuriympäristöjen arvottamiseen on vakiintunut hierarkkinen käytäntö jaotella alueet ja kohteet valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti merkittäviksi. Taustalla ovat maankäytön suunnittelun vastaavat tasot. Valtakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt arvottaa Museovirasto (RKY-inventointi), maakunnallisesti arvokkaat kohteet ja alueet määrittellään maakuntakaavassa ja sitä varten tehdyssä selvityksessä. Paikallisesti arvokkaan kulttuuriympäristön osalta arvottaminen tapahtuu yleensä kuntien kaavahankkeiden yhteydessä. Paikallisissa inventoinneissa on huomioitava valtakunnallinen tai maakunnallinen arvottaminen.⁵⁹¹

Alun perin rakennusten kulttuurihistoriallinen arvottaminen perustui Suomessa Museoviraston 1970-luvulla laatimaan oppaaseen *Rakennuskulttuurin luettelointi* (1979). Luetteloinnin päätavoitteeksi mainitaan sellaisten kohteiden löytäminen, ”jotka hyvin kuvaavat koko maamme ja sen eri alueiden vaiheita sekä kulttuurikehitystä rakennushistorialliselta, historialliselta ja ympäristölliseltä kannalta”.⁵⁹² Luettelointi pohjautui alue- ja kohdelomakkeeseen. Alueinventointilomake oli tarkoitettu esimerkiksi kaupunginosan, kirkonkylän tai muun yhtä tilaa tai kiinteistöä laajemman kokonaisuuden kuvailemiseen. Sen avulla pyrittiin yksittäisten rakennusten arvioinnin liittämiseen osaksi laajempaa maisemallista tai kulttuurihistoriallista kokonaisuutta.⁵⁹³

589 Nikula 2004, 7–9; ks. myös El Harouny 2008, 541.

590 Härö & Forsius 2007, 52.

591 Nummelin & Karhunen 2009, 45.

592 *Rakennuskulttuurin luettelointi* 1979, 2.

593 *Rakennuskulttuurin luettelointi* 1979, 13.

Kohdeinventointilomakkeeseen täydennettävät tiedot, kuten kivijalan materiaali, hirsirakennusten nurkkatyypit ja kattomuoto sekä erityispiirteet, esimerkiksi profiililistat, heloitukset, ikkunoiden puitejako ja niin edelleen, ovat hyvin konkreettisia. Oma tilansa on varattu rakennushistorian⁵⁹⁴ ja lähiympäristön⁵⁹⁵ kuvaukselle, mutta asukkaan talolle antamia arvomerkityksiä ei lomakkeessa kysytä. Kohteen varsinainen arvottaminen tapahtuu rasti ruutuun -menetelmällä kohdassa Luettelointiperuste.⁵⁹⁶ Valittavana olevat perusteet ovat rakennushistoriallinen, historiallinen ja maisemallinen. Perusteita kuvaillaan seuraavasti:

Rakennushistoriallisesti tärkeillä kohteilla voi olla huomattavaa rakennustaiteellista tai rakennusteknistä arvoa. Ne voivat edustaa luonteenomaista ja tyypillistä alueellista rakennustapaa tai olla merkittäviä eri sosiaaliryhmien rakennusperinteen ja vanhan rakennustekniikan esimerkkejä.

Historiallisesti arvokas kohde voi liittyä koko maan tai kyseisen paikkakunnan vaiheisiin. Näitä voivat olla esimerkiksi henkilö-, sivistys-, talous-, tai sosiaali- historiaan liittyvät rakennukset tai muistomerkit.

Maisemallinen arvo liittyy rakennusten tai kulttuuriympäristön muodostamiin alueisiin.⁵⁹⁷

Lisäksi lomakkeen kohdassa 14 voi esittää vapaamuotoisen perustelun sille, miksi luetteloija itse katsoo kohteen säilymisen merkittäväksi. Esimerkiksi: ”Vihdille tyypillinen, hyvin säilynyt suuri maatilan talouskeskus maisemallisesti tärkeällä paikalla. Päärakennus on historiallisesti merkittävä kirjailija E. H:n kotitalona. Talossa on mielenkiintoisia rakennusteknisiä yksityiskohtia.”⁵⁹⁸ Vapaamuotoisessa perustelussa kohteen tai alueen merkitys perustellaan kriteereillä, joita ovat seuraavat: edustavuus/tyypillisuus, harvinaisuus, alkuperäisyys, vaikutus ympäristöön, historiallinen merkitys, yhtenäisyys, liittyminen ympäristöön ja kerroksisuus.

Kulttuuriympäristön inventoinnin ja arvottamisen menetelmät ovat uudistuneet hitaasti. Suojelun perustana olevat arvomääritelmät kriteereineen ovat pysyneet hyvin samanlaisina 1970-luvulta asti, eikä museoviraston lomake-

594 ”Tietoa rakennusvaiheista, rakennuttajasta ja muista kohteen vaiheisiin liittyvistä tapahtumista tai henkilöistä.” *Rakennuskulttuurin luettelo* 1979, 8.

595 Lyhyt kuvaus kohdetta ympäröivästä lähimaisemasta ja kohteen merkityksestä sille. Lähimaisema tarkoittaa sekä ”luonnonmaisemaa” (pellot, maastonmuodot, vesistöt jne.) että rakennettua ympäristöä (kyläkokonaisuus, kortteli, katu, jne.). *Rakennuskulttuurin luettelo* 1979, 8.

596 Kohdeinventointilomakkeen kohdat 14–17.

597 *Rakennuskulttuurin luettelo* 1979, 9–10.

598 *Rakennuskulttuurin luettelo* 1979, 9.

kaan ole kokonaan jäänyt pois käytöstä.⁵⁹⁹ Suomessa ovat vallalla erityisesti maisema-arkkitehtien suosima formaali visuaalinen lähestymistapa sekä alkuperäisen materiaalin säilyttämistä painottava antikvaarinen suojelunäkökulma. Suunnittelijan ammattipätevyyttä korostava muodollinen maisema-analyysi perustuu yhdysvaltalaisen kaupunkisuunnittelija Kevin Lynchin kehittämään tapaan tulkita kaupunkitilaa maamerkkien täplittämänä ja reittien ruuduttamina alueina.⁶⁰⁰ Lynchin tavoitteena oli selvittää, miten kaupungin hahmo ilmenee tilassa liikkujalle. Menetelmää ei siis alun perin kehitetty erityisesti kaupunkisuunnittelun tarpeita silmälläpitäen. 1960–1970-luvulta lähes muuttumattomana pysynyt menetelmä kaipaisi uudistumista vastatakseen yhä kompleksisemmaksi muuttuvan maankäytön suunnittelun asettamiin uusiin haasteisiin.⁶⁰¹

Antikvaariseen suojeluun sisältyvä materiaalisen autenttisuuden korostaminen on Laurajane Smithin ja Emma Watertonin mukaan peräisin 1800-luvun kulttuurivaikuttaja John Ruskinilta ja hänen oppilaaltaan William Morrisilta.⁶⁰² Kulttuuriperinnön auktorisoidun diskurssin puitteissa aineellisen perinnön ajatellaan olevan olemukseltaan ikään kuin elotonta, joten esimerkiksi arvokkaaksi määritellyn rakennuksen voi suojelumääräyksillä jähmettää tiettyyn muotoon. Aineettoman perinnön sen sijaan tulkitaan olevan elävää traditiota, jolle on ominaista muutos.⁶⁰³ Smith kuitenkin lähtee ajatuksesta, jonka mukaan kaikki perintö on ominaislaadultaan aineetonta. Aineelliseksi se muuttuu, kun yhteisö nostaa esiin materiaaliseen kohteeseen liittyviä, kulloisenkin nykyisyytensä kannalta relevantteja merkityksiä hyödyntääkseen sitä

- 599 Esimerkiksi Kuudennen osan inventoinnissa sitä käytettiin kenttämuistiinpanojen pohjana.
- 600 Teoksessaan *The Image of the City* (1960) Lynch hahmottelee viisi elementtityyppiä, joiden avulla asukkaat jäsentävät alueen fyysistä rakennetta: Reitit (*path*), reunat (*edge*), alueet (*district*), solmut (*node*) ja maamerkit (*landmark*). Lynch 2000, passim.
- 601 Kappale pohjautuu osin maisemantutkimuksen professori Maunu Häyrysen luentoon ”Osallistaminen ja asiantuntijatieto” 27.12.2012. Luento oli osa Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman S2-kurssia *Osallistamisen uudet muodot*. Kurssin vastuopettaja oli FM Niina Uusi-Seppä.
- 602 Tulkinta noudattaa englantilaisen John Ruskinin (1819–1900) ”conserve as found” -ideologiaa. Ruskinin ja ranskalaisen Eugène Emmanuel Viollet-le-Ducin (1814–1879) välillä vallitsi restaurointia koskeva kiista 1870-luvulla. Ruskin vastusti Viollet-le-Ducin näkemystä, jonka mukaan kohteen arkkitehtuurin tuli muodostaa tyyllisesti yhtenäinen kokonaisuus. Tyylipuhtaan vaikutelman aikaansaamiseksi saatettiin purkaa myöhempiä historiallisia kerrostumia. Näiden periaatteiden mukaisesti Viollet-le-Duc restauroi mm. keskiaikaisen Notre-Damen katedraalin 1800-luvulla. John Ruskinin mielestä taas monumenttiin tuli suhtautua kuten inhimilliseen olentoon, sitä muuttamatta. Perusteellinen restaurointi merkitsi hänelle kohteen tosiasiallista tuhoamista. Ruskin 1989, passim; ks. myös Smith & Waterton 2009, 291.
- 603 Ks. myös Aineettoman kulttuuriperinnön suojelua koskeva yleissopimus (2003), 2 §.

identiteetin rakentamisen työkaluna. Näin tulkittuna minkään perintökohteen kehitystä ei voi jähmettää ilman, että se yhteisön näkökulmasta lakkaa olemasta elävää kulttuuriperintöä.⁶⁰⁴

Kulttuuriperintökohde edustaa siis väistämättä jonkin yhteisön sosiaalisia ja kulttuurisia arvoja.⁶⁰⁵ Smithin ja Watertonin mukaan kyseessä on eräänlainen noidankehä. Nykyisen kaltainen, muun muassa kohteen taidehistorialliseen arvoon ja rakenteiden alkuperäisyyteen keskittyvä arvottaminen sekä erityisen suunnittelukielen hallitseminen edellyttävät asiantuntemusta. Tästä syystä paikallisten asukkaiden mahdollisuudet osallistua arvokeskusteluun tasa-arvoisina neuvottelukumppaneina viranomaisien kanssa ovat vähäiset. Tästä puolestaan on seurauksena se, että asukkaiden historiallisten identiteettien, tarinoiden ja arvojen sijaan kulttuuriperintökohteet edustavat ja nostavat esiin kulttuuriperinnön auktorisoidun diskurssin sisällä vallitsevia arvoja.⁶⁰⁶

Kulttuuriperinnön auktorisoitu diskurssi hallitsee ja säätelee perintökohteiden tunnistamisen ohella myös valituksi tulleiden kohteiden käyttöä. Tulkinta, jonka mukaan perintökohteen arvo on suoraan sidoksissa sen rakenteisiin, on johtanut siihen, että materiaalisesta autenttisuudesta ja alkuperäisten rakenteiden säilymisestä on muodostunut keskeinen kulttuuriperinnön hoidon ja suojelun huolenaihe. Kulttuuriperintö nähdään hauraana ja uudistumattomana resurssina, jonka aktiivista käyttöä tulee rajoittaa. Nykyisen sukupolven roolina on toimiminen eräänlaisina luotettuina miehinä, jotka varjelevat perinnön siirtymistä vahingoittumattomana seuraaville sukupolville.⁶⁰⁷

Vuonna 2010 voimaan tulleen *lain rakennusperinnön suojelemisesta* yhtenä keskeisenä tavoitteena oli rakennetun kulttuuriympäristön kulttuurisesti kestävä hoidon ja käytön edistäminen sekä kohteen historian ja ominaispiirteiden kautta syntyvien merkitysten turvaaminen ja välittäminen.⁶⁰⁸ Museoviraston osastonjohtaja Mikko Härön mukaan lakiuudistuksessa haluttiin nostaa esiin historiallisia ilmiöitä ja prosesseja ilmentäviä kohteita, jotka saattavat olla sinänsä vaatimattomia, mutta joihin silti sisältyy vahvoja aineettomia tai symboliarvoja.⁶⁰⁹ Lain ensimmäinen ja seitsemäs pykälä korostavat asianosaisten kuulemismenettelyn merkitystä. Tältä osin laki noudattaa *Euroopan Maisemayleissopimuksen* määräyksiä, joiden mukaan ympäristön arvottamisessa ja laatutavoitteiden määrittelyssä on otettava huomioon eri väestöryhmät ja

604 Smith 2006, 83; Smith & Waterton 2009, 290–291.

605 Smith 2006, 3, 113.

606 Smith & Waterton 2009, 291.

607 Glendinning 2003, 362; Edensor 2005, 11; Karlström 2005, 345; ks. myös Smith & Waterton 2009, 290.

608 Härö 2010, 104. Lain tarkoituksena on turvata mahdollisuus suojelupäätöksiin sellaisissa tapauksissa, joissa suojelun toteuttaminen kaavan avulla ei ole mahdollista.

609 Härö 2010, 104.

toimijat.⁶¹⁰ Myös Härön mukaan osallisten saattaminen yhteen arvioimaan suojelun edellytyksiä ja kohdentumista on tärkeää erityisesti vaativissa suojeluprosesseissa.⁶¹¹

Kulttuurihistorialliset arvot on lakia taustoittavassa hallituksen esityksessä jaettu 1) historiallisiin todistusarvoihin, 2) säilyneisyysarvoihin, 3) taiteellisiin ja visuaalisiin arvoihin sekä 4) identiteetti- ja symboliarvoihin.⁶¹² Suunnilleen sama jaottelu on löydettävissä myös Museoviraston julkaisemattomasta rakennusinventointioppaasta.⁶¹³ Arvottamisessa käytetty kieli on vaikeatajuista ja monimerkityksistä. Seuraavassa tarkastelen lyhyesti keskeisimpien arvojen ja niiden kriteereiden sisältöjä.⁶¹⁴

Historiallisten todistusarvojen lähtökohtana on rakennuksen tai alueen ilmentämä aineeton ja aineellinen historia. Historialliset todistusarvot ovat usein objektiivisia ja jossain määrin mitattavissakin, kuten ikä, ja suhteutettavissa muuhun rakennuskantaan esimerkiksi määrällisinä ja yleisyyttä koskevinä kriteereinä. Historiallisia todistusarvoja ovat *rakennushistorialliset arvot*, *historialliset arvot sekä maisema- ja ympäristöhistorialliset arvot*. *Säilyneisyysarvot* täydentävät historiallisia todistusarvoja. Säilyneisyydessä kuvastuu se, mitä rakennukselle on tapahtunut vuosien saatossa. Säilyneisyyden yhteydessä käytettyjä käsitteitä tai määritteitä ovat autenttisuus/aitous, kerrostuneisuus, jatkuvuus, patina sekä harvinaisuus ja/tai yleisyys.⁶¹⁵

Rakennusperinnön taiteellisissa arvoissa on kyse arkkitehtuurin ja taiteen tutkimuksessa, arkkitehtuuri- ja taidekriitikissä sekä yhteiskunnallisessa keskustelussa ilmenevistä, yleisesti tunnustetuista arvoista. *Rakennustaiteellinen arvo* liittyy rakennuksen arkkitehtuuriin, toteutuksen laatuun ja innovatiivisuuteen, toiminnallisiin ja rakenteellisiin ratkaisuihin. Se saattaa liittyä myös rakennuksen yksittäisiin osiin, kuten sisätiloihin tai rakennuksen julkisivujen koristeluun. *Kaupunkikuvalliset ja maisemalliset visuaaliset arvot* muodostuvat kohteen sijoittumisesta ympäristöönsä sekä ympäristön rakenteesta ja visuaalisesti hahmotettavasta ilmiästä. Yksittäinen rakennus voi olla

610 Eurooppalainen maisemayleissopimus (2000), 5 §; Soini et al. 2008, 13–14.

611 Härö 2010, 106.

612 HE 101/2009, 4. Uutena arvona luetteloon lisätyt identiteetti- ja symboliarvot on kuitenkin jätetty pois lopullisesta lakitekstistä.

613 Härö & Forsius 2007, 52–55. Arkkitehti Emilia Rönkkö on eritellyt arvoja ja kriteereitä väitöksessään (2012, 88–93). Rönkön mukaan ”nykyisin käytössä oleva laaja joukko erinäisiä arviointikriteerejä pyrkii kuvaamaan ja arvioimaan kutakin yksittäistä ominaisuutta suhteessa tiettyyn ’ihannetilaan’, mitä voidaan pitää epämääräisenä ja arvolatautuneena tarkastelutapana”. Rönkkö 2012, 92.

614 Erittely perustuu *Hallituksen esitykseen laiksi rakennusperinnön suojelemisesta* (2009), sekä Emilia Rönkön väitöskirjassaan (2012) esittämään tulkintaan; Rönkkö 2012, 89–92.

615 HE 101/2009.

jonkin kokonaisuuden luonteenomainen osa tai sijaintialuettaan hallitseva elementti.⁶¹⁶

Lakiesityksen mukaan rakennusperinnön säilyttämisessä huomioitavien *identiteetti- ja symboliarvojen* on oltava ”yhteisössä olemassa olevia, tunnistettuja ja hyväksytyjä tai selvästi määriteltävissä olevia merkityksiä. Erityisesti symbolimerkityksiä voidaan tunnistaa myös kohteiden historiallisen analyysin kautta, kuten rakennuksen erityinen historiallinen edustavuus ilmiönsä esimerkkinä; kohteilla voi siis olla symboli- ja identiteettimerkityksiä historiallisen tapahtuman, yhdyskunnan rakentumisen ja muutoksen tai muun sellaisen seikan kannalta.”⁶¹⁷ *Avainkohteen* käsitteellä pyritään avaamaan merkitystä historian tulkinnassa tai havainnollistamisessa sekä paikallisten asukkaiden kannalta että laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Avain- tai symbolikohde voi käyttötarkoituksensa puolesta olla avainasemassa yhteisöllisyyden edistäjänä. Tyypillisiä yhteisöllisiä rakennuksia ovat koulu, seurantalo ja kauppa. Tällaiset kohteet ovat keskeisiä asukkaiden alueellisen identiteetin kannalta. Symboli- ja avainkohteella on myös saattanut olla heijastusvaikutuksia muuhun aikakauden rakentamiseen, kuten pappiloilla arkkitehtuurityyliä välittäjinä maaseudulla.⁶¹⁸

Lain rakennusperinnön suojelemisesta perusteella ”rakennusperinnön säilyttämiseksi voidaan suojella rakennuksia, rakennelmia, rakennusryhmiä tai rakennettuja alueita, joilla on merkitystä rakennushistorian, rakennustaiteen, rakennustekniikan, erityisten ympäristöarvojen tai rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kannalta.”⁶¹⁹ Rakennuksen merkittävyys arvioidaan seuraavilla perusteilla:

1. harvinaisuus tai ainutlaatuisuus (harvinaisuus);
2. historiallinen tyypillisuus alueelle (tyypillisuus);
3. aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavat tyypilliset piirteet (edustavuus);
4. alkuperäisen tai sitä vastaavan käytön, rakentamistavan, arkkitehtuurin tai tyylin ilmeneminen ja jatkuminen (alkuperäisyys);
5. merkitys historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä (historiallinen todistusvoimaisuus); tai

616 HE 101/2009.

617 HE 101/2009.

618 Rönkkö 2012, 91.

619 Laki rakennusperinnön suojelemisesta (2010), 3 §. Rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain (498/2010) tavoitteena on turvata rakennetun kulttuuriympäristön ajallinen ja alueellinen monimuotoisuus, vaalia sen ominaisluonnetta ja erityispiirteitä sekä edistää sen kulttuurisesti kestävää hoitoa ja käyttöä.

6. näkyvissä olevat eri aikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta (historiallinen kerroksisuus).⁶²⁰

Tyypillisuus ja *edustavuus* ovat visuaalisen ilmiön arvioimisen kriteereitä, jotka ilmentävät missä määrin kohde on aikakaudelle tai alueelle luonteenomainen. Tyypillisiä piirteitä voivat olla esimerkiksi tietyt rakennustavat ja -materiaalit. Edustavuus voi viitata yksittäisiin kohdetyyppeihin, kuten teollisuusympäristöihin. Sillä voidaan myös tarkoittaa jollekin ajanjaksolle tyypillistä tyyliä tai rakennustapaa. Tyypillisuus voi määräytyä myös maantieteellisen sijainnin perusteella. Kokonaisuuksien tasolla huomiota tulisi kiinnittää ensisijaisesti siihen, missä määrin tyypilliset ominaispiirteet ovat keskeisiä alueen identiteetin muodostumiselle.⁶²¹

Harvinaisuus viittaa joko ominaisuuksiin, jotka ovat olleet harvinaisia jo alun perin (ainutlaatuinen, uniikki kohde) tai sellaisiin kohdetyyppeihin, jotka ovat ajan kuluessa harvinaistuneet (esimerkiksi savupirtit, metsäkämpät, päreuvoratut asuinrakennukset ja niin edelleen). *Alkuperäisyyden* kriteerillä taas pyritään korostamaan kohteen alkuperäisen materiaalin, arkkitehtonisten ominaisuuksien tai käytön säilyneisyyttä. *Historiallinen todistusvoimaisuus* tarkoittaa kohteen arvoa historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä tietoa lisäävänä esimerkkinä. Historiallisella kerroksisuudella viitataan yleensä eri-ikäiseen rakennuskantaan tai yksittäisen rakennuksen eri-ikäisiin rakennusosiin. Kerroksellisen ympäristön käsitetään kuvastavan alueen historiallista kehitystä.⁶²²

Vaatimatonta ja vernakulaaria⁶²³

1970-luvun alussa⁶²⁴ toteutettu laaja yhteispohjoismainen *Pohjoismainen Puukaupunki*-projekti nosti *puukaupungin* käsitteen rakennussuojelun keskiöön.⁶²⁵ Alueen laajuus ja yhtenäisyys ovat rakennusmateriaalin ohella olleet keskeisiä tekijöitä käsitteen sisältöä hahmoteltaessa. Käsitettä on kuitenkin

620 Laki rakennusperinnön suojelemisesta (2010), 8 §.

621 Rönkkö 2012, 90.

622 Rönkkö 2012, 89–92.

623 Teksti perustuu osittain *Pisara*-hankkeen projektipäällikkönä työstämäni rakennusinventointiraporttiin sekä kaavaselostukseen.

624 Vuosina 1969–1972.

625 El Harouny 2008, 23; Nummelin 2007, 257; Lillbroända-Annala 2010, 9; *Monuments and Sites Finland* 1999, 24; *Trästäder i Norden 1. En presentation av trästäder i Finland, Norge, Sverige, på Färöarna och Island* 1973, 1–2.

käytetty melko vapaasti, tarkoittaen monenlaisia miljöitä. Museoviraston osastonjohtaja Maire Mattinen on jakanut puukaupungit viiteen ryhmään, joita ovat:

- a) Varsinaiset puukaupungit entisen hallinnollisen keskustan käsittävine ydinalueineen (esim. Vanha Porvoo ja Vanha Rauma),
- b) vanhan kaupungin laajennusta edustavat tai vanhat, ydinalueensa uudisrakentamiselle menettäneet puukaupunginosat (esim. Kokkolan puukaupunkialue Neristan),
- c) esikaupunkimaiset puukaupunkialueet (esim. Pietarsaaren Pohjoisnummi eli Skata),
- d) häviämässä olevat entiset puukaupungit (esim. Hämeenlinna, Kotka, Joensuu ja Lappeenranta) ja
- e) puukaupunkirakentamisen perinnettä noudattavat uudehkot puutaloalueet (esim. Helsingin Puu-Käpylä).⁶²⁶

Vanhan kaupungin laajennusta edustava Porin Kuudes osa kuuluu tässä luokittelussa ryhmään b yhdessä Kokkolan Neristanin kanssa. Lähes kaikista Suomen suurista tai keskisuurista kaupungeista laajat yhtenäiset puukaupunkialueet ja etenkin kaupunkien keskustat on purettu viimeistään 1970-luvulla.⁶²⁷ Vanhan kaupunkirakenteen purkaminen uuden tieltä sai edetä kenenkään siihen puuttumatta, koska lähinnä yksittäisten monumenttien suojelemiseen tähdännyt rakennussuojelulaki vuodelta 1964 ei juuri tarjonnut välineitä asioidin vaikuttamiseen.⁶²⁸ Vasta vuoden 1985 uusi rakennussuojelulainsäädäntö loi pohjan laajempien, tavanomaisiksi katsottavien vanhojen kaupunkialueiden suojelulle.⁶²⁹

Henrik Lilius huomauttaa kirjassaan Suomalainen puukaupunki, että Porin Kuudes osa – toisin kuin viitisenkymmentä vuotta vanhempi Viides osa – ei ole niin kutsuttu agraari kauppakaupunki, vaan kuuluu kaupunkirakentamisen seuraavaan kehitysvaiheeseen.⁶³⁰ Totta onkin, että Kuudennen osan historia jo lähtökohtaisesti liittyy teollistumiskehitykseen, kaavoitettiinhan kaupunginosa tyydyttämään juuri teollisuustyöväestön asumisen tarpeita. Kaupunginosalle vuonna 1894 luodun rakennusjärjestyksen ensimmäisen pykälän mukaan tontit ”ovat aiotut etupäässä työväestön asuttavaksi”.⁶³¹ 1800-luvun

626 Mattinen 1985, 11; El Harouny 2008, 23–24.

627 Ks. myös Lillbroända-Annala 2010, 62–65.

628 Nummelin 2007, 257.

629 *Rakennussuojelua koskeva uusi lainsäädäntö* 1987, 182–194. Uusi laki rakennusperinnön suojelemisesta on vuodelta 2010; ks. myös Nummelin 2007, 259.

630 Lilius 1985, 44.

631 Rakennusjärjestys Porin kuudennelle kaupunginosalle 1894.

Suurin osa Kuudennen osan rakennuskannasta edustaa vaatimatonta kansanrakentamista. Rakennuksille on ominaista voimakas historiallinen kerroksellisuus. Kuva: Minna Hagman 2008.

loppupuolen ja 1900-luvun alun palovakuutuksissa⁶³² ylivoimaisesti suurin omistajaryhmä olivat nimenomaan eri teollisuusalojen työmiehet. Vuonna 1895 kaavoitetussa itäosassa suuren ryhmän muodostivat rautatieläiset. Kaupunginosa ei ollut kuitenkaan sosiaalisesti täysin homogeeninen, vaan asukkaista merkittävän osan muodostivat myös eri alojen käsityöläiset ja kauppiat. Sosiaalinen rakenne monipuolistui 1900-luvulle tultaessa. Itse asiassa Kuudennen osan miljöö kuitenkin poikkeaa vain vähän Viidennestä osasta. Rakennustutkija Liisa Nummelinin mukaan sen sijaan vuosisadan vaihteessa rakentunut Kahdeksas osa edustaa tyyppillistä teollisuuden ajan puukaupunkia. Kahdeksannessa osassa ei tonteille esimerkiksi ole enää rakennettu karjasuojia. Kuudennen osan rakentumisaika ajoittuu näin teollistumisen murrosvaiheeseen, jolloin Pori oli muuttumassa agraarista kauppakaupungista moderniksi teollisuuskaupungiksi.⁶³³

Kuudes kaupunginosa edustaa ruutukaavarakentamisen viimeisiä vaiheita. Suorakaiteen muotoiset korttelit muodostuvat neljästä yhtä suuresta tontista,

632 Vakuutusyhtiö Tarmon arkisto / Valtionarkisto. Mikrofilmit SatM, Pori.

633 Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi 2009, 8–9.

joita aiemmin halkoivat lisäksi kuuden metrin levyiset palokujat.⁶³⁴ Suunnittelun tavoitteena ovat olleet ennen kaikkea paloturvallisuus sekä pienet edulliset tontit. Kaupunginosan tontit ovatkin huomattavasti pienempiä kuin esimerkiksi Viidennessä osassa. Turussa vuonna 1827 sattuneen suurpalon jälkeen lääninarkkitehti Carl Ludvig Engel laati kaupunkiin empiretyylinen ruutuasemakaavan, jossa kaikin keinoin pyrittiin lisäämään paloturvallisuutta.⁶³⁵ Palon leviämistä estivät väljä, matala rakentaminen, palokujat ja viherkaistat tonttien välillä. Seurauksena oli klassismin korkean ja kapean katutilan muuttuminen matalaksi ja leveäksi empirekaupungiksi. Tätä Engelin Turun asemakaavaa käytettiin mallina muidenkin puukaupunkien asemakaavaa uudistettaessa.⁶³⁶ Kuudennen osan ruutukaava viheralueineen kertoo siis puukaupungit kerta toisensa jälkeen tuhonneista tulipaloista ja siitä, kuinka tämän ongelman ratkaisemiseksi on kaupunkisuunnittelussa otettu kehittämisen lähtökohdaksi.⁶³⁷

Kaupunginosan rakenteessa näkyvät selkeästi suomalaisen puukaupungin leimaa antavat piirteet. Katuja reunustavat lamasalvokseen perustuvat, lautavuoratut hirsirakennukset, jotka 1600-luvun keskivaiheilta lähtien on ollut tapana sijoittaa pitkä sivu kadun suuntaan. Historialliselle kaupunkirakenteelle on ollut tyyppillistä myös, että liiketoiminnot lomittuvat sujuvasti asutuksen kanssa.⁶³⁸ Valistushenkeä heijastelevan ruutukaavan järkevän säännöllistä rakennetta elävöittävät julkiset rakennukset, puistot ja puistokadut. Rakennusten välissä aidat ja portit ja aitojen yli kurkottelevien puiden lehvistöt rytmittävät maisemaa. Puukaupungille leimallista on myös ulkotilojen hierarkkinen rakenne, asteittainen siirtyminen julkisesta yksityiseen tilaan. Intiimit sisäpihat erottuvat selkeästi kaikille yhteisestä katutilasta.⁶³⁹ Alueen moni-ilmeisyys syntyy historiallisesta kerroksisuudesta sekä avoimen katutilan ja suhteellisen suljettujen ja yksityisten pihapiirien välisestä vuoropuhelusta. Vaikka katuverkko ja korttelien koko ja muoto ovat ankaran säännölliset, tonteilla kukoistaa yksilöllisyys. Tärkeä osa alueen omaleimaista ilmettä ovat piharakennukset,

634 Keisarillisen Senaatin vahvistama rakennusjärjestys Porin kuudennelle kaupunginosalle vuodelta 1894, 4 §: ”Palokaduksi kahden tontin välille on kummastakin jätettävä kolmen metrin levyinen väli. Palokaduille ei saa rakentaa, vaan ovat ne välttämättömästi istutettavat kukin yhdellä rivillä lehtipuita, kuusi metriä kunkin puun välillä. Rakennukset tontilla ulotuttakoon palokadun rajalle asti, vaan älköön niitä sijoitetaako lähemmäksi toisiaan kuin kuuden metrin päähän, jollei jompikumpi rakennus ole tulenkestävästä aineesta, jolloin välimatkan saa supistaa kolmeksi metriksi”. PKA, Pori.

635 Lilius 1985, 9.

636 Lilius 1985, 30–31.

637 Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi 2009, 18.

638 Kärki, Pekka: Suomalainen historiallinen kaupunki, <http://www.rakennusperinto.fi/kulttuuriymparisto/artikkelit/fi_FI/suomhistkaupunki/>.

639 Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi 2009, 9.

jotka muistuttavat Kuudennen osan elinkeinohistoriasta – maanviljelyksestä ja karjanhoidosta sekä monipuolisesta pienyritystoiminnasta.⁶⁴⁰

Alueella ennen ensimmäistä kaavaa sijainneesta kuoppakaupungista ei tiettävästi ole säilyneitä jälkiä. Yksikään Kuudennen osan vanhimmista rakennuksista ei myöskään ole säilynyt alkuperäisessä asussaan. Rakennusten ulkonäköä on muutettu merkittävästi 1900-luvun kuluessa. Useimpia rakennuksia on myös laajennettu joko päädystä jatkaen tai runkoa leventäen. Puukaupungin mittakaava ja luonne ovat kuitenkin säilyneet, vaikka rakennuskanta onkin osittain uusiutunut. Pääosa rakennuskannasta on peräisin 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alusta. Seuraava vilkkaampi sysäys kaupunginosan kehityksessä oli toista maailmansotaa seurannut jälleenrakennuskausi. Suomalaiselle modernismille tunnusomainen talotyyppi on Kuudennessa osassa sopeutettu vanhempaan umpikorttelirakenteeseen. Jälleenrakennuskauden pientalot on rakennettu kiinni tontin kadunpuoleiseen rajaan ja tonteilla on saatettu säilyttää vanhoja piharakennuksia. Oman rakennustyyppinsä muodostavat myös 1960-luvun lopulta lähtien rakennetut parikymmentä punatiilistä pienkerrostaloa.⁶⁴¹

Rakentajat ovat pitkälti olleet itseoppineita kansanmiehiä, joiden työtä on ohjannut vahva paikallinen perinne ja niukat mahdollisuudet. Tästä kertovat rakentamisessa käytetyt omintakeiset tekniikat ja materiaalit, esimerkiksi luonnonkiviset ja ristikkorakenteiset ulkorakennukset sekä lankunpäistä muuratut asuinrakennukset. Alueen pääasiallinen rakennusaine on puu. Kuitenkin myös kivirakenteisia talousrakennuksia tehtiin jo 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä ja asuinrakennusten kivirakenteisia laajennusosia 1900-luvun alusta alkaen.⁶⁴²

Pori ei ole ollut hallintokaupunki eikä siellä ole ollut suuria julkisia rakennushankkeita, jotka olisivat tuoneet alueelle koulutettuja suunnittelijoita ja toimineet rakentamisen esimerkkinä kaupunkilaisille. Niinpä porilaiselle rakennuskulttuurille on ominaista paikallinen omaleimaisuus. Rakennustyylien muotivirtaukset saapuivat kaupunkiin myöhään ja usein matkalla muuntuneina. Kuudesosalainenkin rakennuskanta edustaa tyyppillisimmillään *vernakulaaria*⁶⁴³ paikallista rakentamista. Vain harvat rakennukset itsessään ovat rakennustaiteellisesti tai kulttuurihistoriallisesti erityisen arvokkaita, ja

640 Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi 2009, 9–10.

641 Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 10–11.

642 1880–1920-luvulla kuudesosalaisen asuinrakennusten suunnittelijoina ovat usein olleet koulutetut rakennusalan ammattimiehet, kuten paikalliset rakennusmestarit ja muurarit. Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi 2009, 10.

643 Vernakulaari tarkoittaa kansanomaista. Sanan alkuperäinen, latinankielinen merkitys on ”maaperään juurtunut”.

viranomaisnäkökulmasta tarkasteltuna yksittäisten rakennusten arvo sisältyykin useimmiten siihen, että ne ovat osa arvokasta kokonaisuutta.⁶⁴⁴ Asukkaiden erilaiseen tulkintaan perustuvat arvotulkinnat eivät asetu viranomaisten mielenkiinnon keskiöön. Tällöin ne hiljaisena tietona jäävät helposti tunnistamatta.

Arvottamisen käytännön toteutus

Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskevan valtioneuvoston päätöksen⁶⁴⁵ mukaan alueiden käytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöjen arvot säilyvät.⁶⁴⁶ Museoviraston laatima valtakunnallinen RKY-inventointi⁶⁴⁷ tulee huomioida alueiden käytön suunnittelun lähtökohtana. Porin Kuudes osa on mukana RKY-luettelossa yhtenä laajimmista, yhtenäisistä puisista ruutukaavaan perustuvista 1800-luvun lopun esikaupunkialueista Suomessa.⁶⁴⁸ Luettelossa mainittuja Porin Kuudennen osan ominaispiirteitä ovat kaupunginosan ruutukaavan pieni tonttikoko, puistokorttelit (Pumpputori ja Kuoppatori) ja puistokatu (Tiilitehtaanpuistokatu). Rakennusten ominaisuuksista mainitaan yleisin rakennusajankohta (1800–1900-lukujen vaihe), puu julkisivumateriaalina ja rakennusten sijoitus tiiviisti kadun varteen. Myös säilyneet, tontteja rajaavat piharakennukset mainitaan inventointitekstissä.⁶⁴⁹

Muilta osin näkemys siitä, mikä on arvokasta Porin Kuudennessa osassa, perustui hallituksen esitykseen laiksi rakennuserinnön suojelemisesta,⁶⁵⁰ joka oli lausuntokierroksella syksyllä 2008. Lakiesityksessä mainittuja yhteisöllisiä identiteetti- ja symboliarvoja ei kuitenkaan otettu mukaan Kuudennen osan arvottamisen perustana käytettyyn arvoluetteloon. Porin Kuudennen kaupunginosan rakennuskannan arvottamisesta vastanneen rakennustutkija

644 Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi 2009, 10.

645 Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskeva valtioneuvoston päätös on tullut voimaan 30.11.2000 ja sen tarkistus 1.3.2009. Museoviraston Internet-sivut, <http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx>.

646 Ympäristöministeriön, Museoviraston ja Suomen kuntaliiton muistio valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen huomioinnin ottamisesta kaavotuksessa ja lupamenettelyssä 23.12.2009, 2.

647 Valtioneuvoston päätös valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen 1993 inventoinnin korvaamisesta sen vuonna 2009 valmistuneella tarkistuksella valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoituksena inventointina 22.12.2009, <<http://www.nba.fi/fi/File/900/valtioneuvoston-paatos-rky2009.pdf>>.

648 Museoviraston luettelo valtakunnallisesti merkittävistä rakennetuista kulttuuriympäristöistä. Museoviraston Internet-sivut, <http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4792>.

649 Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 16.

650 HE 1/2009, 3 §.

Liisa Nummelinin mukaan ”erityiseksi arvoksi nähtiin aluekokonaisuus ja sen säilyneisyys. Yksittäisten kiinteistöjen ja rakennusten merkitystä arvioitiin ennen kaikkea kokonaisuuden kannalta. Keskeiseksi kysymykseksi määrittyi aluekokonaisuuden muutoksen sietokyky. Yksittäisiin rakennuksiin ja alueen osiin kohdistuvien mahdollisten muutosten vaikutusta tuli arvioida nimenomaan kokonaisuuden kannalta.”⁶⁵¹

Kun rakennusinventointi tehdään kaavoituksen perusselvityksenä, tarvitaan suojeluratkaisujen pohjaksi kohteiden ja alueiden arvottamisen lisäksi niiden luokittelua.⁶⁵² Kuudennen kaupunginosan rakennusinventointia varten laadittiin yksityiskohtainen arvottamisohje.⁶⁵³ Ohjeistuksen perusteella rakennukset jaoteltiin kolmeen arvoluokkaan:

- A Erityisen merkittävä rakennus, joka on oman aikansa rakennustavan todistusvoimainen edustaja ja kaupunkikuvan kannalta tärkeä. Säilytettävä.
- B Merkittävä rakennus. Tärkeä alueen kulttuurihistoriallisen luonteen ja ympäristön kannalta. Säilytettävä.
- C Rakennus, jolla on merkitystä 6. kaupunginosan historian ja/tai ympäristön kokonaisuuden kannalta. Säilyttäminen suotavaa.⁶⁵⁴

Inventoinnin yhteydessä laadittu arvoluokitus siirtyi kaavamuutokseen pääosin sellaisenaan. Asemakaavassa erityisen merkittävät, A-luokkaan arrotetut rakennukset saivat suojelumerkinnän sr40⁶⁵⁵. B-luokkaan kuuluviksi määritellyt rakennukset saivat suojelumerkinnän sr38⁶⁵⁶. C-luokan rakennukset jäivät suojelun ulkopuolelle. Kaavaselostuksessa todetaan suojelumääräyksistä:

651 Nummelin 2012, 68.

652 Nummelin 2012, 64–65. Museovirasto ei kuitenkaan opasluonnoksessaan suosittele kohteiden luokittelamista. Härö & Forsius 2007, 56.

653 Kulttuurihistoriallisten arvojen ja arvottamisen kriteereiden soveltaminen Porin 6. kaupunginosassa 2009.

654 Päärnäisten (6.) kaupunginosan rakennusinventointi 2009, 43–49.

655 Sr40 ”Rakennustaiteellisesti arvokas tai kaupunkikuvan säilymisen kannalta tärkeä rakennus. Maankäyttö- ja rakennuslain 57 pykälän 2 momentin nojalla määrätään, että rakennusta ei saa purkaa. Rakennuksessa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden tulee olla sellaisia, että ne sopivat rakennuksen kulttuurihistoriallisiin ominaispiirteisiin. Rakennusta muuttavista korjaus- ja muista toimenpiteistä on hankkeeseen ryhtyvän pyydettävä Satakunnan Museon lausunto.”

656 Sr38 ”Kaupunkikuvan säilymisen kannalta tärkeä rakennus. Maankäyttö- ja rakennuslain 57 pykälän 2 momentin nojalla määrätään, että rakennusta ei saa purkaa. Rakennuksessa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden tulee olla sellaisia, että ne sopivat rakennuksen kulttuurihistoriallisiin ominaispiirteisiin. Milloin rakennuksessa on aikaisemmin suoritettu rakentamistoimenpiteitä tämän tavoitteen vastaisesti, on rakennus pyrittävä korjaus- ja muutostöiden yhteydessä korjaamaan eheyttään. Rakennusta muuttavista korjaus- ja muista toimenpiteistä on hankkeeseen ryhtyvän pyydettävä Satakunnan Museon lausunto.”

Suojelumääräyksiä on – – muokattu alueen ominaispiirteiden mukaan siten, että niissä on painotettu yksittäisten rakennusten merkitystä kaupunkikuvan ja alueen kokonaisuuden ja historian kannalta. Alueella on harvoja rakennustaiteellisesti arvokkaita tai alkuperäisessä asussaan säilyneitä rakennuksia. Tämän vuoksi suojelumääräyksiä on muokattu eri-ikäisten rakentamisen kerrostumien ja niiden säilyneisyyden suojeleluun sopiviksi. Yhtenä tavoitteena on ollut lisärakentamisen osoittaminen tonteille siten, että alueelle tyypillinen korttelirakenne kadun varren asuinrakennuksineen ja tonttien sisäosien talousrakennuksineen säilyisi. Suojeltavat rakennukset on luokiteltu kahteen luokkaan rakennusinventoinnin yhteydessä tehdyn arvottamisen perusteella. Asuin ja piharakennuksissa on käytetty samoja arvottamisperusteita ja suojelumerkintöjä.⁶⁵⁷

Esimerkkinä Niemisen talo pihapiireineen

Satakunnan Museo on tehnyt rakennusinventoinnin osoitteessa Raatimiehenkatu 43 sijaitsevassa Niemisten perheen kotitalossa 17.6.2008.

Inventointiraportista käy ilmi, että Yrjö Niemisen perikunnan omistamalla tontilla 145 on yksi kahden asunnon asuinrakennus, joka on valmistunut vuonna 1896. Lisäksi tontilla on kaksi katoksen yhdistämää ulkorakennusta ilmeisesti vuodelta 1928.⁶⁵⁸ Tontin rakennusjärjestys on säilynyt alkuperäisenä, ja se on ollut saman suvun omistuksessa alusta alkaen. Pihapiiri muodostaa rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti arvokkaan kokonaisuuden, joka kertoo alueelle aiemmin tyypillisestä elinkeinosta, vuokraviljelystä.⁶⁵⁹

Asuinrakennus

Erialaisten asiakirjojen, kuten rakennusluvan ja -piirustusten sekä palovakuutuksen avulla saadaan tietoa Niemisen talon rakennusvaiheista ja remonteista. Maistraatin kokouspöytäkirjasta 2. toukokuuta 1896 voidaan lukea seuraavaa:

Teurastaja Johan Fredrik Nieminen, tästä kaupungista, tuli Maistraatin eteen ja pyysi lupaa saada esiinantaman piirustuksen mukaan rakentaa

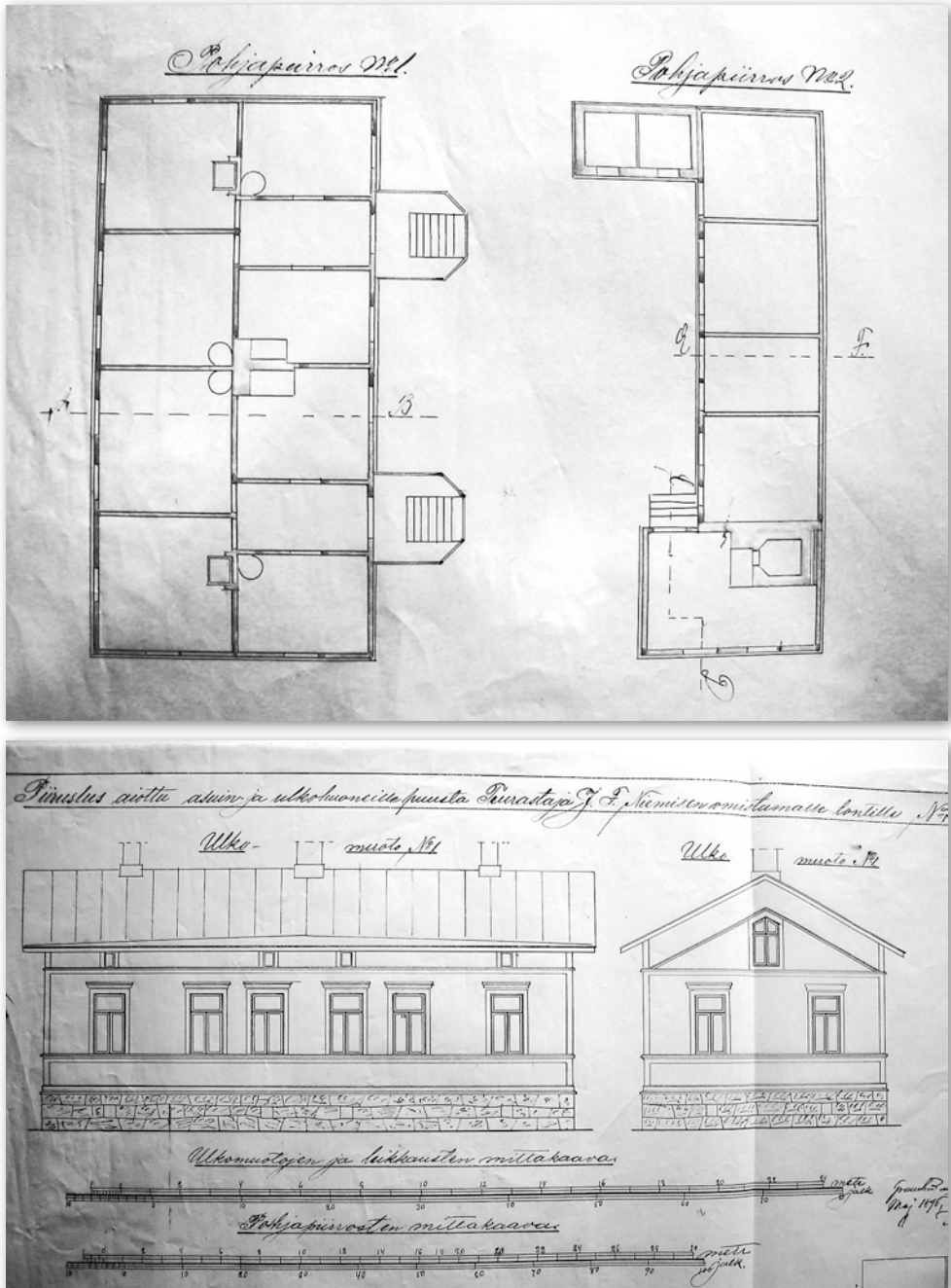
657 Asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus 2011, 21.

658 Muistitiedon mukaan luonnonkivisen navetan rakentaminen on aloitettu jo vuonna 1908. Nieminen 2006, 16.

659 Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi 2009. Tiedot Kuudennen osan inventoiduista kohteista on tallennettu Satakunnan Museon sähköiseen Pakki-inventointisovellukseen. Selvityksen lähteinä ovat olleet rakennuspiirustukset, muutospiirustukset, palovakuutustiedot ja Satakunnan Museon kuva-arkiston vanhat valokuvat. Suullisia tietoja on saatu Into Niemiseltä.

Raatimiehenkatu 43, asuinrakennus vuonna 1969 ja vuonna 2008. Yksi piipuista on poistettu, päädyn perustus on betonoitu ja ikkunat vaihdettu kaksiruutuisiin. Rakennus on oman aikansa tyypillinen hirsinen kaupunkipuutalo, jossa on luonnonkiviperustus. Kuudesosalaiseksi taloksi se on kuitenkin tavallista isokokoisempi. Kuvat: Voitto Niemelä ja Sari Takala, Satakunnan Museon kuvakokoelma.

"Piiustus aiottu asuin- ja ulkokuoneille puusta Teurastaja J. F. Niemisen omistamalle tontille No 145 Porin kaupungin VI:ssa osassa" vuodelta 1896. Rakennuksessa on kaksi keittiön, eteisen ja kolmen asuinhuoneen muodostamaa asuntoa. Sisäpihan puoleiset kuistit eivät toteutuneet piirroksen esittäminä mutterikuisteina. Piirroksessa näkyy myös alkuperäinen puinen piharakennus, jonka kyljessä on pieni sikala. Asuinrakennuksen julkisivut sekä asuin- ja piharakennusten pohjapiirotukset Turun maakunta-arkisto, Turku.

omistamalla tontillaan No 145 kuudennessa kaupunginosassa asuinrivin ja ulkokuoneen puusta sekä sikaläätin kivistä, johon piirustukseen oli merkitty asianomaisten katsastusmiesten puoltavan lausunto; ja käskettiin hakija piirustuksen tarkastettua astumaan ulos niinkauan kuin Maistraattissa tehtiin seuraava Päätös: Käsillä olevan asian on Maistraatti ottanut lopulliseen mietintöön ja koska kysymykseen tullut piirustus on laadittu sen mukaan kuin rakennuksista kuudennessa kaupunginosassa on määrätty, siis harkitsee Maistraatti hyväksi vielä sanotun piirustuksen noudattavaksi vahvistaa.⁶⁶⁰

Vuonna 1896 teurastaja Johan F. Nieminen on vakuuttanut vielä osin kesken-eräiset rakennukset tulipalon varalta. Asuinrakennuksen mitoiksi ilmoitettiin: pituus 18 m, leveys 9,1 m ja korkeus 8 m maasta katonharjaan. Vesikate oli asfalttihuopaa. Rakennus oli vielä maalaamaton ja laudoittamaton. Rakennuksen alla oli holvattu kivikellari. Asuinrakennuksessa oli kaksi kolmen huoneen ja keittiön suuruista huoneistoa. Molemmissa huoneistoissa kaksi asuinhuoneista oli Peltomiehenkadun puolella. Keittiö ja yksi asuinhuone sijaitsivat sisäpihan puolella.⁶⁶¹

Rakennuksen nykyinen ulkoasu on vuodelta 1977, jolloin muun muassa etelänpuoleinen kuisti rakennettiin kokonaan uudestaan ja ikkunat vaihdettiin. Remontin yhteydessä etelänpuoleisen asunnon vinttutiloihin tehtiin asuinhuoneita ja kellariin rakennettiin sauna. Myös pohjoispäädyn asunnossa on tehty muutoksia ja yläkerta on otettu asuinkäyttöön.⁶⁶² Rakennusinventoinnissa koottujen tietojen perusteella asuinrakennus on arvoitettu seuraavasti:

Rakennushistoriallisesti, kaupunkikuvallisesti ja säilyneisyyden kannalta arvokas.

Rakennushistoriallinen arvo: Kohtalaisesti säilynyt.

Rakennus on inventoinnissa arvoitettu kuuluvaksi luokkaan B. ”Merkittävä rakennus. Tärkeä alueen kulttuurihistoriallisen luonteen ja ympäristön kannalta. Säilytettävä.”⁶⁶³

660 Ote Porin kaupungin maistraatin kokouspöytäkirjasta 2.5.1896. Into Niemisen kotiar-
kisto.

661 Palovakuutus nro 19220. Vakuutusyhtiö Tarmon arkisto / Valtion arkisto, mikrofilmit
SatM, Pori.

662 Vuoden 1977 viereistä asuntoa koskevien muutospiirustusten mukaan. Asuinra-
kennuksen muutospiirustukset 1977. PRA, Pori.

663 Asemakaavassa B-luokkaan kuuluviksi määritellyt rakennukset saivat suojelumerkin-
nän sr38.

Pihapiiri

Perinteinen kuudesosalainen piha on luonteeltaan toiminnallinen. Pientä pihaa on käytetty paitsi kulkuväylänä myös työtilana arkiaskareita suoritettaessa. Pihamaa on useimmiten ollut sorapintainen tai luonnonnurmea. Niemisen piha on aikanaan tavallista huolitellummin kokonaan kivetty luonnonkivillä. Tontilla on ollut myös luonnonkivistä ladottu runsasvetinen kaivo.⁶⁶⁴ Pihapiirin rakennusjärjestys on kuudesosalaisittain tyyppillinen. On ollut tavallista rakentaa kaikki tarvittavat suojat saman katon alle pihariviksi, jonka osat usein on rakennettu eri aikoina ja toisinaan myös eri materiaaleista, kuten Niemisenkin piharivissä on laita. Pihariviin sijoittuneita tiloja ovat olleet muun muassa eläinsuojat, ajokaluvajat, makasiinit, leivintuvat ja käymälät.⁶⁶⁵

Tontilla 145 nykyisin sijaitsevan kivirakenteisen ulkorakennuksen paikalla on alun perin ollut asuinrakennuksen kanssa samaan aikaan valmistunut puinen ulkorakennus. Ulkorakennuksessa on ollut makasiini, talli, navetta, makki sekä lantasailiö. Ulkorakennuksen vieressä on sijainnut pieni kivirakenteinen sikala.⁶⁶⁶ Puurakenteiset talousrakennukset rakennettiin usein pääty kadulle päin. Talousrakennuksen taakse jäi palokuja, johon mahtui pieni kasvima – 1926 syntyneen kuudesosalaisen rouvan sanoin ”Pränkujas kasvo trekooli-maas murettereit ja repettereit”.⁶⁶⁷ Keisarillisen Senaatin vahvistama rakennusjärjestys vuodelta 1894 toteaa kuudesosalaisesta pihapiiristä seuraavaa:

Asuinrakennukset tontilla ovat etupäässä sijoitettavat kadun tai torin puolelle, ulkohooneet sitä vastoin tontin sisäpuolisille syrjille, niin että syntyy avoin yhtenäinen pihamaa, joka on vähintään kolmannes tontin pinta-alasta eikä missään tapauksessa saa olla pienempi kuin 140 m². Makkeja älköön sijoitettako lyhyemmän kuin kuuden metrin matkan päähän kadulta tai muusta yleisestä paikasta, jonka ohessa on vaarin otettava, että makit, sontahuoneet tai muut ulkohooneet, joista lähtee pahaa hajua, niin asetetaan, ettei naapuriasia niistä vuotava saasta, jonka tähden sontasaalioiden tulee olla vedenpitäviä ja ylöspäin kohoavilla ilmanvaihtotorvilla varustettuja.⁶⁶⁸

664 Palovakuutus nro 19220. Vakuutusyhtiö Tarmon arkisto / Valtion arkisto, mikrofilmit SatM, Pori.

665 Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi 2009, 24.

666 Palovakuutus nro 19220. Vakuutusyhtiö Tarmon arkisto / Valtion arkisto, mikrofilmit SatM, Pori.

667 ”Palokujassa kasvoi kasvimaalla porkkanoita ja punajuuria.” n1926/TYKL13.

668 Keisarillisen Senaatin vahvistama rakennusjärjestys Porin kuudennelle kaupunginosalle, 5 §, 1894. PKA, Pori.

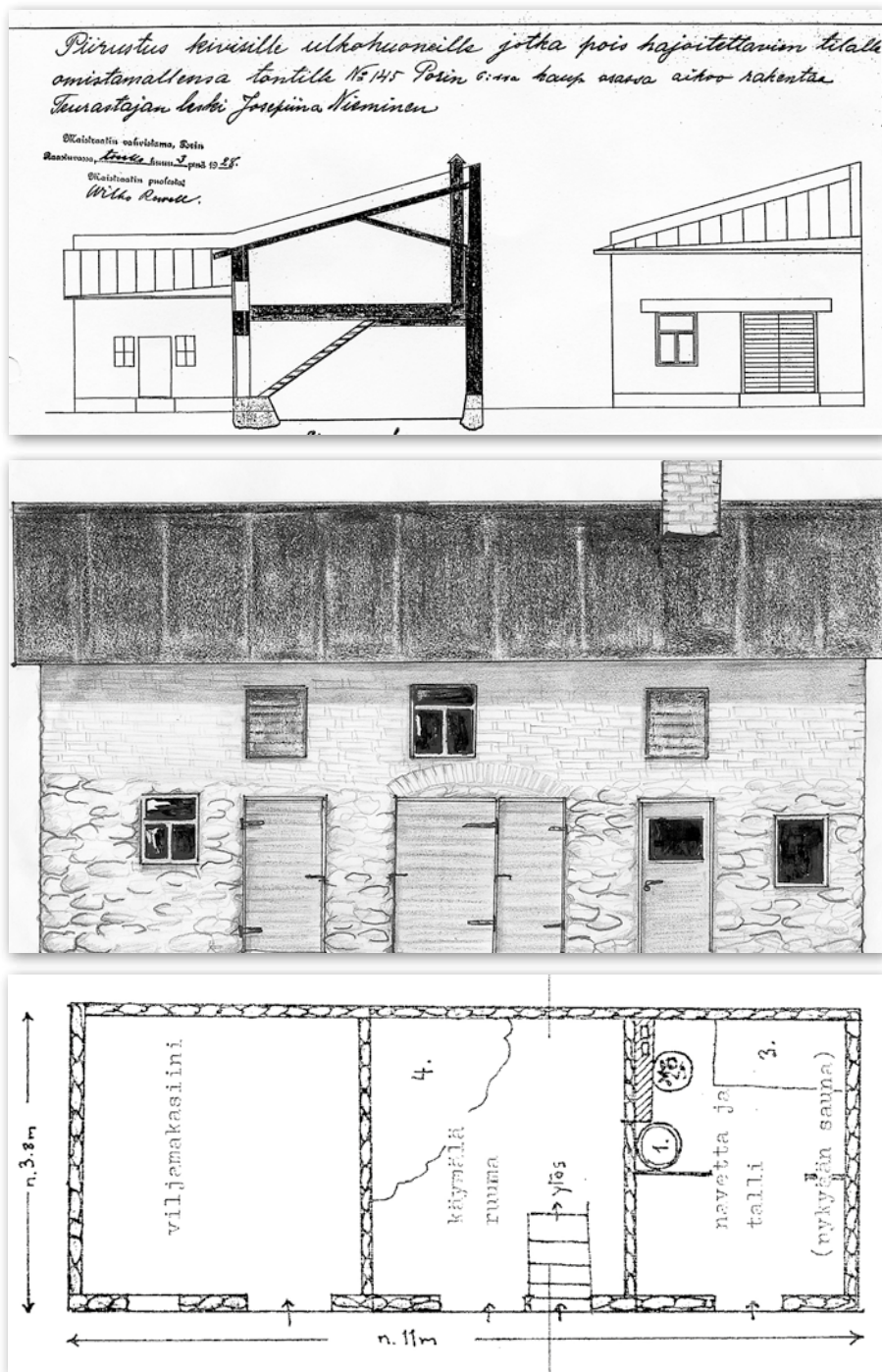
<ul style="list-style-type: none"> alueet kohteet rakennukset inventointihankkeet 	<p>100008 Kuudes kaupunginosa</p> <p>100636 Kuudes kaupunginosa länsi</p> <p>202444 Raatimiehenkatu 43 (tontti 145)</p> <p>302158 Ulkorakennus</p>												
<p>nimi</p> <p>kunta</p> <p>valmistumisvuosi</p> <p>tarkoitus</p> <p>tyyppi</p> <p>kattavuus</p> <p>poista valinn</p> <p>hae</p>	<p>ydintiedot tekstitiedot kuvat liitteet</p> <table border="1"> <tr><td>Kuvateksti:</td><td></td></tr> <tr><td>Kuvalaji:</td><td>yleiskuva</td></tr> <tr><td>Kuvaaja:</td><td>Kuusikari Sanna</td></tr> <tr><td>Kuvausaika:</td><td>17.6.2008</td></tr> <tr><td>Viitteet:</td><td></td></tr> <tr><td>Huomiot:</td><td></td></tr> </table> <p>Nimi: Ulkorakennus Rakennustunnus: 609-6-56-145-2 Rakennustyyppi: talousrakennukset Ap.käyttötark: 941 talousrakennukset Nyk.käyttötark: 162 kulkuneuvojen suoja- ja huoltorakennukset Ajoitus: 1928 (1984) Suunnittelija: 1928 E. Uusitalo (1984 Timo Uusitalo) Kerroslm: 1+ylinen Perustus: betoni Runko: pohjoisosa luonnonkivi + tiili, eteläosa sementtitiili(?) + betoni Vuoraus: - Ulkoväri: luonnonkivi / harmaa Kattomuoto: pulpetti Kate: pohjoisosa konesaumattu pelti, eteläosa käsin saumattu pelti, keskikatos aaltopelti Ikkunat: -</p> <p><small>Luotu:24.6.2008 sa_jouki Muutettu:24.6.2008 sa_jouki</small></p>	Kuvateksti:		Kuvalaji:	yleiskuva	Kuvaaja:	Kuusikari Sanna	Kuvausaika:	17.6.2008	Viitteet:		Huomiot:	
Kuvateksti:													
Kuvalaji:	yleiskuva												
Kuvaaja:	Kuusikari Sanna												
Kuvausaika:	17.6.2008												
Viitteet:													
Huomiot:													

Kuvakaappaus Satakunnan Museon Pakki-inventointi- sovelluksesta. Tontin 145 piharakennuksen ydintiedot.

Niemisten pihapiirin alkuperäiset ulkorakennukset on ainakin osittain purettu vuosien 1908–1928 välillä. Vuonna 1908 F. V. Nyström on laatinut rakennuspiirustukset niiden paikalle suunniteltuihin uusiin ulkorakennuksiin. Vuonna 1928 teurastajan leski Josefina Nieminen on uudestaan hakenut maistraatilta rakennuslupaa kivisille ulkokuoneraakennuksille samalle paikalle. Piirustukset olivat käytännössä samat kuin vuonna 1908, mutta suunnittelijana mainitaan E. Uusitalo.⁶⁶⁹

Kaupunginosan perustamisesta 1890-luvulle asti ulkorakennukset olivat pääasiassa kolmijakoisia. Tavallisesti rakennuksen keskellä oli käymälä ja päissä eläinsuoja ja varastotilaa. Monireikäinen käymälä sijaitsi rakennuksen toisessa

669 Muistitiedon mukaan kivilavetan rakennustyöt aloitettiin jo vuonna 1908. Vuonna 1928 rakennuslupaa on ilmeisesti haettu eteläpäädyn sementtitiiliselle makasiinille. *Piirustus kivisille ulkokuoneille jotka pois hajoitettavien tilalle omistamallensa tontille No 145 Porin 6:ssa kaup. osassa aikoo rakentaa Teurastajan leski Josefina Nieminen.* Piirustus on maistraatin vahvistama 1928. PRA, Pori; Nieminen 2006.

Ylimmässä kuvassa on tontin 145 ulkorakennuksen muutospiirros vuodelta 1928. Muutoksen on suunnitellut E. Uusitalo. Porin kaupungin rakennusvalvonnan arkisto. Kaksi alinta kuvaa havainnollistavat tyyppillisen kuudesosalaisen piharivin tilajakoa. Tämä rakennus sijaitsee tontilla 167. Piirros: Timo Virtanen, Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos 1983.

Niemen piharivin puinen, vuonna 1896 rakennettu osa purettiin vuonna 1984 ja tilalle rakennettiin katos. Rakennuksessa on ollut hevostalli. Vasemmanpuoleisessa päädyssä ikkunan kohdalla on ollut käymälä rakennuksen toisessa kerroksessa. Käymälän alla oli ruuma. Kuva: Voitto Niemelä 1969, Satakunnan Museon arkisto, Pori.

kerroksessa, ja sinne kiivettiin jyrkkiä, puisia portaita pitkin. Käymälän alla oli ruuma, johon ihmisten ja eläinten jätösten ohella viskattiin ruuantähteet.⁶⁷⁰

Nykypäivään asti säilyneistä talousrakennuksista suurin osa on rakennettu 1900-luvun alkupuolella ja ne ovat rungoltaan joko luonnonkiveä tai tiiltä. Kivirakennukset sai rakentaa kiinni tontin rajaan, palokujalle, ja ne muodostavat näin yhtenäisiä ryppäitä korttelien keskelle. 1800-luvun loppupuolen kivirakennukset on rakennettu niin sanotusta harmaakivestä. Vuosisadan vaihteessa yleistyivät liuskemaisesta, punertavasta hiekkakivestä tehdyt rakennukset. Kyseistä kivilajia⁶⁷¹ esiintyy ainoastaan suppealla alueella Kokemäenjokilaaksossa. Kiviä on kuljetettu rannikolta veneellä ja talvisin

670 Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi 2009, 24.

671 Hiekkakivi on Satakunnan maakuntakivi. Hiekkakivimuodostuma sijaitsee hautausajomassa, johon joet ovat kerrostaneet hiekkaa, soraa ja savea noin 1300 miljoonaa vuotta sitten. Ajan mittaan nämä kerrostumat ovat iskostuneet punaisiksi hiekka- ja savikiviksi. Hiekkakivi on yleensä pehmeää ja helposti muokattavaa. Siksi sitä on perinteisesti käytetty rakentamiseen – aitoihin, kivijalkoihin ja navetoihin sekä Säkylässä myllynkiviin. Merkittävin yksittäinen rakennus on Luvian kokonaan hiekkakivestä rakennettu kirkko. Satakunnan maakuntatunnukset. Satakuntaliiton Internet-sivut, <<http://www.satakuntaliitto.fi/maakuntatunnukset/>>.

Piharivi nykyasussaan. Kuva: Sari Takala 2009, Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi.

hevosella tarkoitusta varten suunnitelluissa laatikoissa. Kuten Niemisten navetassa, hiekkakiveä on usein myös yhdistetty muihin tavanomaisempiin rakennusmateriaaleihin.⁶⁷²

Tällä hetkellä piharivistä on jäljellä luonnonkivinen navetta tontin pohjoiskulmassa ja sementtitiilistä rakennettu makasiini Raatimiehenkadun varrella. Kivinavettaa ja makasiinia yhdistää vuonna 1984 puretun puurakenteisen osan tilalle rakennettu katos. Luonnonkivestä valmistettua navettaosaa on paikattu tiilillä ja betonilla. Tämä sekä sementtitiilinen eteläpääty ovat pääasiallisesti säilyneet alkuperäisessä ulkoasussaan lukuun ottamatta luonnonkiviseen osaan lisättyjä autotallinovia.⁶⁷³

Piharakennusten kulttuurihistoriallinen arvo tiedostettiin viranomaisten taholta rakennuksia arvotettaessa. Arvoluokituksessa huomioitiin samalla tontilla sijaitsevien rakennusten muodostama kokonaisuus ja pihapiirin perinteisen asun säilyminen: ”Mitä rakennusten luonne ja sijoittuminen tontille kertoo alueen elinkeinohistoriasta – onko pihapiirissä edelleen havaittavissa alueelle

672 Aukia & Virtanen 1993, 46–47; Kaupunginosassa on edelleen jäljellä luonnonkivirunkoisia ulkorakennuksia esimerkiksi tonteilla 15, 67, 129, 167, 199 ja 244. Päärnäisten (6.) kaupunginosan rakennusinventointi 2009, 26.

673 Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi 2009.

ominaisen omavaraistalouden tai ammattimaisen maatalouden jäljet? Onko pihapiirin kasvillisuus ja maanpinnan käsittely säilynyt perinteisenä (sora-pintainen tai ruohoa kasvava ajotie, ketomaisesti hoidettu nurmi, perinteisiä pihakasveja)?”⁶⁷⁴ Luonnonkiviset piharakennukset määriteltiin myös rakennushistoriallisesti arvokkaiksi omana aikanaan harvinaisen tai maantieteellisesti rajatun rakennustekniikan edustajina.

Inventointiraportissa Niemisen pihapiirin ulkorakennusten todetaan olevan rakennushistoriallisesti, kaupunkikuvallisesti ja säilyneisyyden kannalta arvokkaita, ja ne on arvoluokitettu kuuluviksi luokkaan B: ”Merkittävä rakennus. Tärkeä alueen kulttuurihistoriallisen luonteen ja ympäristön kannalta. Ulkorakennuksen kiviset osat säilytettävä.”⁶⁷⁵

Tontin 145 piharakennusten inventoinnin perusteella saamiin suojelumerkintöihin vaikuttivat myös esteettiset seikat. Piharivin katoksen todettiin tekevän kokonaisuudesta sekavan. Luonnonkivistä navettaakaan ei arvoluokitettu erityisen merkittäväksi rakennukseksi, koska se ei ole säilynyt täysin alkuperäisessä asussaan, ja luonnonkiven ohella on käytetty muita materiaaleja.

Laskevaan ajatteluun perustuva virallinen tieto

Puite

Yhteiskunta säätelee maankäyttöä ja rakentamista erilaisten säädöksiä, kuten lakien ja asetusten avulla. Säädökset välittyvät konkreettiseen maankäyttöön kaavoituksen kautta. Viranomaissäätelyn piiriin kuuluvat myös rakennusten kulttuurihistoriallinen arvottaminen ja suojelu. Viranomaiskäytännöt perustuvat kunkin instituution, tapausesimerkissä ensisijaisesti maakuntamuseon ja Porin kaupunkisuunnittelun vakiintuneisiin tiedon tuottamisen tapoihin.⁶⁷⁶ Virallisen tiedon avulla pyritään tehokkaaseen, kaukaa tapahtuvaan hallinnointiin vakuuttamalla kuulijat esitettyjen väittämien totuudenmukaisuudesta ja yleispätevyydestä. Asioiden hallinnointia varten koottu tieto on eksplisiittistä eli käsitteellistä. Eksplisiittinen tieto on muodollista, systemaattista ja tarkkaan määriteltyä. Sitä on helppo prosessoida ja tallentaa, samoin kuin viestiä ja jakaa. Virallisen tiedon tuottamisen tavoitteena on siis koota faktatietoa,

674 Kulttuurihistoriallisten arvojen ja arvottamisen kriteereiden soveltaminen Porin 6. kaupunginosassa 2009; Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi 2009, 44.

675 Asemakaavassa rakennus sai suojelumerkinnän Sr38.

676 Tiedonhankinnan taustalla vaikuttavat instituutiot olivat Varsinais-Suomen ELY-keskus ja Museovirasto.

joka mahdollisuuksien mukaan on ajasta ja paikasta riippumatonta ja siten ympäristöstä toiseen helposti siirrettävissä. Yhdenmukaistamisen avulla pyritään tekemään ihmisiä ja alueita helpommin hallittaviksi.⁶⁷⁷

Kulttuurimaantieteilijä Jouni Häklin mukaan tilasto ja kartta ovat todellisuuden kuvaamisen tapoina syntyneet yhteiskunnan hallitsemispyrkimysten myötä. Tilaston ja kartan tehtävänä on ollut visualisoida jotain sellaista, jonka havainnointi ei muutoin olisi ollut mahdollista. Alusta loppuun institutionaalisiin tietomuotoina ne piirtävät maailmasta kuvia nimenomaan hallinnon tarpeisiin.⁶⁷⁸ Sekä mappeihin arkistoidut että Pakki-inventointisovellukseen sähköisessä muodossa tallennetut rakennusinventointiraportit edustavat tilastojen ja karttojen kaltaista, hallinnon perustaksi systemaattisesti koottua tietoa.

Institutionaalisen tiedon kerääminen liittyy uuden ajan historialliseen kehityskulkuun, jossa yhteiskuntaa on alettu hallita katseen ja järjen voimalla. Se, että yhteiskunta ilmiöineen on tehty näkyväksi projisoimalla se paperille, on osaltaan mahdollistanut modernin hallintovallan syntymisen. Hallinnon perustaksi paikoista ja rakennuksista koottu tieto on muodoltaan mahdollisimman yhtenäistä. Tuotetun tiedon optisen yhdenmukaisuuden ohella tavoitteena on sisäinen johdonmukaisuus. Yhdenmukaistaminen tapahtuu dokumentoinnin metodiikan (luokittelun ja tulkintasääntöjen) ohella myös itse tiedonhankinnan institutionaalisen organisoinnin kautta. ”Paperiin kiinnitetyinä” paikkoja rakennuksineen on ollut mahdollista koota arkistoihin keskiteytisesti tutkittavaksi, analysoitavaksi ja vertailtavaksi.⁶⁷⁹

Kaupunkisuunnittelu on 1900-luvulla noussut yhdeksi elinympäristöihin konkreettisesti vaikuttavaksi tiedon tuottamisen ja soveltamisen alaksi.⁶⁸⁰ Kaavoitus kytkeytyy osaksi institutionaalista vallankäyttöä talouden, politiikan, lainsäädännön ja hallinnon aloilla. Jouni Häkli näkee, että modernia kaupunkisuunnittelua hallinnut visuaalinen logiikka on, tehtyään ensin suunnittelun mahdolliseksi, sittemmin muuttunut sen kahleeksi. Poliittikkaa ja hallintoa palveleva todellisuudenkuvaus ei ole tavoittanut elämästä syntyvää näkymätöntä kaupunkia. Koko rationalistisen suunnittelun idea on perustunut siihen, että vältetään joutumasta tuntemattomaan. Suunnittelun kohteena oleva kaupunki on siksi pyritty pelkistämään joukoksi fyysisen infrastruktuurin elementtejä: rakennuksia, teitä, siltoja ja viheralueita. Se, mitä ei nähdä, on jäänyt järkipäisen suunnittelun ulkopuolelle.⁶⁸¹ Häklin mukaan ”huomiota pitäisi kiinnittää siihen, miten suunnitteluun osallistuvien professioiden ja ryhmien

677 Silvasti 2005, 254–256.

678 Häkli 1997, 38.

679 Häkli 1997, 39–41.

680 Häkli 1997, 44.

681 Häkli 1997, 48–49; ks. myös Vahtikari 2013, 177–185, 222; Koponen 2006, 17–21.

edustamat diskurssit muotoutuvat ja millainen on niiden suhde kansalaisten elettyyn maailmaan⁶⁸². Tutkimuksen tulisi pureutua sekä hallinnollisiin että elämismaailmasta nouseviin kaupunkitilan kuvauksiin sekä näiden väliseen jännitteeseen.

Hallintaan liittyvistä näkemisen tavoista on tullut yhteiskuntaa koskevan tiedon muotoa ohjaavia vakiintuneita ajatusmalleja, jotka määrittävät sen, mitä yhteiskunnasta on järkiperaisesti mahdollista sanoa. Kyse on sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta ja ilmenemisestä tietynlaisena. Institutionaalisesti tuotetun tiedon kiinnekohtana on hallinnon todellisuus eikä kaupunkitilan käyttäjien maailma. Hallinnon pohjaksi kootuissa tilastoissa, kartoissa, arkistoissa ja raporteissa näkyviin piirtynyt yhteiskunta ei kuitenkaan ole todellisuuden koko kuva. Sille on aina olemassa myös vaihtoehtoisia tulkintoja. Häkli peräänkuuluttaakin uutta, näkymättömän huomioon ottavaa kaupunkisuunnittelua, joka palvelisi elävän kaupungin urbaania kokemusta.⁶⁸³

Virallisten instituutioiden vaikutusta rakentamiseen ja asumiseen voidaan tulkita Martin Heideggerin luoman käsitteen *puite* (*Gestell*) avulla.⁶⁸⁴ Puite kokoo⁶⁸⁵ ne tavat, jotka kuvaavat modernia tekniikkaa.⁶⁸⁶ Heideggerin mukaan tekniikan peruspiirre on, että se asettaa luonnolle vaatimuksen luovuttaa energiaa. Alkuperäisestä yhteydestään irrotettuna energia voidaan varastoida jatkotoimenpiteitä varten.⁶⁸⁷ Esimerkkinä puitteesta ja teknisestä lähestymistavasta Heidegger käyttää Rein-jokeen rakennettua vesivoimalaa. Veden virtaus sääteli entisaikojen vesimyllyn pyörimistä. Se toimi siis osana luontoa, ja jos virta kuivui, myös mylly pysähtyi. Vesirattaan pyöriminen ei määrännyt joen virtausta, vaan virta määräsi sitä. Moderni vesivoimala sen sijaan säännöstelee joessa virtaavan veden määrää ja nopeutta. Näin sähkömylly pyörii aina, veden virtauksista riippumatta. Modernin tekniikan peruspiirre onkin, että se asettaa luonnolle vaatimuksen luovuttaa energiaa, joka voidaan varastoida tulevaa käyttöä varten. Padottuna joki ei enää ole sellainen virta, josta Herakleitos sanoi ”Samaan virtaan astumme, emmekä astu, me, emmekä me”.⁶⁸⁸ Patoamalla jokeen kätkeytyvä voima on erotettu kokonaisu-

682 Häkli 1997, 46.

683 Häkli 1997, 38–42, 46–47, 52.

684 Heidegger 2007b, 23–24; Kupiainen 2005, 65.

685 Logoksen vaikutuksesta.

686 Passinmäki 2011, 82.

687 Heidegger 2007b, 19.

688 Fragmentti on Pentti Saarikosken kääntämä; Herakleitos 1971, 23. Heideggerin tulkinnan mukaan maailman ilmetessä tietynlaisena se samalla kätkeytyy jonain muuna. Ks. johdanto, aletheia paljastumisen ja kätkeytymisen kaksoisliikkeenä.

desta ja valjastettu sähköntuotantoon. Patoaltaaseen energiantuotantoa varten koottua vesivarastoa Heidegger kutsuu varannoksi.⁶⁸⁹

Tässä tutkimuksessa virallista tietoa tuottava kulttuuriperinnön auktorisoitu diskurssi ja sen toimijat nähdään puitteena. Kuudennen osan kaavaprosessissa puitetta edustavat viranomais- ja asiantuntijatahot ovat Varsinais-Suomen ELY-keskus, Museovirasto, Satakunnan Museo, Satakuntaliitto ja Porin kaupunkisuunnittelu. Rakennusinventoinnissa talot irrotetaan yhteisöllisten arvojen muodostamasta perustasta ja identifoidaan irrallisiksi objekteiksi, rakennustutkimuksen kohteiksi. Rakennukset tulevat erotetuksi yhteisön aineettomasta kulttuuriperinnöstä analogisesti sille, miten voimalaitoksessa erotetaan Reinvirtaan sisältyvä energia. Arvottamisen perusteella rakennuksista tulee varantoa ja myös osa kansallisvarallisuutta. Samalla niiden yhteisöllinen merkitys kätkeytyy.⁶⁹⁰

Laskeva ajattelu

– *Jää hyvästi, hän sanoi...*

– Hyvästi, kettu sanoi. – Nyt saat salaisuuteni. Se on hyvin yksinkertainen: Ainoastaan sydämellä näkee hyvin. Tärkeimpiä asioita ei näe silmillä.⁶⁹¹

Jo noin 500 vuotta ennen ajanlaskumme alkua esisokraatikot pohtivat näkemisen ja tiedonhankinnan välistä suhdetta. Efesoksesta kotoisin olevan Herakleitosen mukaan asioiden todellisella ominaislaadulla on tapana kätkeytyä,⁶⁹² joten totuuden löytääkseen pitäisi katsomisen sijaan käyttää korviaan. Ajatus kertoo siitä, että totuus itsessään on näkymätöntä.⁶⁹³ Martin Heideggerin mukaan länsimaiden historiasta voidaan erottaa kolme erilaista aikakautta, joista ensimmäinen oli antiikin Kreikan ihmisen maailma. Keskiajalla oleva avautui Jumalan luomakuntana. Luonnontieteellisiin tutkimusmenetelmiin perustuvana modernina aikana maailma puolestaan paljastuu ihmiselle läpinäkyvänä ja laskien hallittavana kohteena.⁶⁹⁴

689 Heidegger 2007b, 20.

690 Toisin ilmaistuna rakennuksen yhteisöllisen merkityksen kätkeytymisessä on kyse hiljaiseksi tiedoksi muuttumisesta.

691 Saint-Exupéry 2010, 72.

692 ”Physis kryptesthai philei.” Herakleitos 1971, fragmentti B 123.

693 Varto 2008, 120, 125; Portelli 2006, 50–53. Alessandro Portelli on tuonut esiin, että muistiteto on erityistä tietoa, jota on osattava kuunnella ja tulkita oikealla tavalla. Hän kiinnittää huomiota myös äänitettyjen haastattelujen konkreettisen kuuntelemisen tärkeyteen, litterointi vastaa puheen kääntämistä toiselle kielelle.

694 Heidegger 1995, 80.

Nykyistä yhteiskuntaa kuvataan tietoyhteiskunnaksi ja korostetaan, ettei koskaan aiemmin ole tehty niin paljon selvityksiä yhtä monilta alueilta.⁶⁹⁵ Martin Heideggerin mukaan näitä selvityksiä ohjaa kuitenkin useimmiten ajattelutapa, jota hän kutsuu kalkyloinniksi tai *laskevaksi ajatteluksi* (*das rechnende Denken*). Tämän ajattelutavan ”omalaatuisuus on siinä, että kun suunnittelemme ja touhuamme, laskemme aina annettujen seikkojen mukaisesti. Me asetamme nämä seikat määrättyä päämäärää varten määrätystä tarkoituksesta laskettuna. Me laskemme ennakolta määrättyyn lopputulokseen. Tämä laskeminen luonnehtii kaikkea suunnittelevaa ja tutkivaa ajattelua.”⁶⁹⁶ Laskeva ajattelu on kalkylointia silloinkin, kun se ei käsittele numeroita. Se laskee silti uusia ja entistä taloudellisempia mahdollisuuksia, mutta ei ole koskaan hiljaa, ei tule mietiskeleväksi.⁶⁹⁷

Laskevaan ajatteluun perustuvassa tavassa tulkita todellisuutta maailma on korvattu sitä representoivalla kuvalla. Martin Heidegger käyttää tällaisesta todellisuuden jäsentämistavasta nimitystä *maailmankuva*.⁶⁹⁸ Heideggerin mukaan puitteen hallitsemalle maailmalle on ominaista, että olevaa ylipäättään mitataan arvoilla ja että arvoista itsestään tehdään kaiken toiminnan päämäärä. Lopulta nämä päämäärät palvelevat kuitenkin sitä, että ihminen varmistuu itsestään subjectumina, arvojen asettajana. Tästä on enää askel siihen, että lähtökohtaisesti subjektiiviset arvot tulkitaan objektiivisiksi. ”Maailmassa, joka on muuttunut kuvaksi, – – arvo näyttää ilmaisevan, että suhteessa arvoon tavoitellaan juuri kaikkein arvokkainta, ja kuitenkin arvo on voimattomin ja kulunein peite olevan taustattomaksi litistyneelle esineellistymiselle.”⁶⁹⁹

Laskeva ajattelu asettaa löydettäväkseen itse haluamiaan asioita ja etsii siten keinot niiden löytämiseen. Kulttuurihistorioitsija Hanna Järvinen kuvailee tällaista kehämäistä päättelyä ottamalla esimerkiksi innokkaan hyönteistutkijan kovakuoriaiskokoelman. Keräilyä ohjaa ajatus, jonka mukaan ”keräämällä jok’ikinen kovakuoriainen lasikaappiin voitaisiin saavuttaa täydellinen tieto kovakuoriaisista. Näin ei kuitenkaan ole, sillä kovakuoriaisten kerääminen lasikaappiin ei poista ennako-oletusta, joka itse asiassa määrittelee täydellisen tiedon kovakuoriaisista. Käsitys siitä, mitä kovakuoriaisella tarkoitetaan määrittää, mitkä hyönteiset lasikaappiin laitetaan”.⁷⁰⁰ Samalla tavalla käsitys siitä, mitkä kriteerit täyttävä rakennus on arvokas, määrittää ennalta, mitkä rakennukset ehdotetaan suojeltaviksi kaavassa. Suojellut talot ”lasikaapissa”

695 Heidegger 2002a, 15–16; Hänninen 2005, 95.

696 Heidegger 2002a, 16.

697 Heidegger 2002a,16; ks. myös Hänninen 2005, 95; Varto 2003, 8.

698 Heidegger 2000, 24–25.

699 Heidegger 2000, 37–38.

700 Järvinen 2005, 19–20.

– Pakki-inventointisovelluksessa tai asemakaavassa – eivät siis sinänsä kerro, mitkä ovat arvokkaita rakennuksia Kuudennessa osassa, vaan sen, miten viranomaiset arvokkaan rakennuksen määrittelevät.

Luonnontieteellisessä tutkimuksessa tutkittavat oliot on etukäteen representoitu joksikin jo tunnetuksi. Modernin tieteen perusta on tässä tavassa, jolla se on asettanut tutkittavat objektit eteensä. Tutkimus on eräänlaista laskemista näiden representoitujen objektien puitteissa. Ihminen on soveltanut teknistä ja representoivaa ajattelutapaa yhä uusille elämänalueille, kunnes järjestelmä on alkanut hallita ihmisen tapaa ajatella. Myös kulttuuriympäristön inventointi ja arvottaminen noudattaa tätä mallia.⁷⁰¹ Rakennusinventoinnissa alueella sijaitsevia rakennuksia lähestytään kulttuurihistoriallisesti arvokasta kohdetta kuvaavien hallinnollisten määritelmien perustalta. Inventoinnissa kerätään ja luetteloidaan sellaisia alueen rakennuksia kuvaavia tosiasioita, joiden katsotaan piirtävän kuvan kohteen arvokkuudesta. Tunnusmerkkien täyttymisen perusteella rakennukset luokitellaan arvoluokkiin, jotka on helppo myöhemmin esittää kaavakartalla erilaisilla väri- tai kirjaintunnuksilla. Näin voidaan myös laskea esimerkiksi suojeltujen rakennusten lukumäärä ja niiden jakautuminen eri luokkiin. Kuudennen osan asukkaiden aineettomaan kulttuuriperintöön sisältyvät arvot sen sijaan kätkeytyvät, jos niitä yrittää lähestyä kartalle piirrettyjen viivojen tai ympyröiden avulla.

”Ko tua Valtiosilta ylittyy ni ollaa koton”

Jos mieli päästä keskikaupungilta Kuudenteen osaan, on ylitettävä kaupunginosia erottava rautatie Valtiosilta pitkin.⁷⁰² Silta on asukkaille tuttu maamerkki, josta avautuu näkymä kohti puukaupunkia. Erään haastateltavan sanoin: ”Ko tua Valtiosilta ylittyy ni ollaa koton.”⁷⁰³ Asukkaiden asuinalueitaan kohtaan tuntema arvostus kytkeytyykin *kodin* käsitteeseen.

Martin Heideggerin tulkinnan mukaan totuus, *aletheia*, on paljastumisen ja kätkeytymisen kaksoisliike, jossa samalla kun maailma ilmenee jonakin, se samalla kätkeytyy jonakin muuna. Se, millaisena maailma meille ilmenee, eli minkä katsotaan olevan arvokasta ja tietämisen arvoista, on kytköksissä

701 Elisa El Harouny tulkitsee, että rakennussuojelussa on meneillään murrosvaihe positivistisesta kohti humanistista asennetta. El Harouny 2008, 88; ks. myös Rönkkö 2012, 92–93, 112–113.

702 Vuoteen 1937 asti, jolloin uusi rautatieasema valmistui, ovat henkilöjunat kulkeneet Kuudennen osan ohi Länsipuiston päässä sijainneelle vanhalle asemalle. Vuoteen 1953 asti henkilöjunat ovat lisäksi liikenneineet Porin ja Mäntyluodon välillä. Nykyisin rataosuudella liikkuu vain tavaravaunuja. Henkilöjunaliikennekoikeilu Pori – Mäntyluoto 1974, 1.

703 n1939/KK5.

tapaan, jolla asetumme suhteeseen maailman kanssa. Kun Kuudes osa ilmenee puitteen horisontissa materiaaltaan ja tyylipiirteiltään enemmän tai vähemmän autenttisina rakennuksina, asukkaiden aineeton kulttuuriperintö peittyi näkyvistä. Michael Polanyin käsittein ilmaistuna rakennuksen yhteisöllisen merkityksen kätkeytymisessä on kyse hiljaiseksi tiedoksi muuttumisesta. Heideggerin ontologiassa tietävää subjektia ei käsitetä maailmansa ulkopuoliseksi tarkkailijaksi vaan sen osaksi. Asukkaiden viralliselle tiedolle vastakkainen hiljainen tieto liittyy tähän jokapäiväiseen elämismaailmaan, kaikkeen siihen meitä lähimpänä olevaan, joka meitä ympäröi arkisissa toimissamme.

Auktorisoidun diskurssin puitteissa asiat tulevat ajattelun hallittaviksi perusteiden esittämisen avulla. ”Ajattelu kohtaa asiansa representoinnissa: se esittää kohteensa varmistamalla riittävät perusteet sille, että kohde on sitä mitä se on. Ajattelu laskelmoi perusteen varassa, minkä ansiosta se on ’järkeä’ (ratio) laskevana ajatteluna.”⁷⁰⁴ Tässä maailmankuvassa representaatioilla on ensisijainen merkitys ja vasta niiden kautta esimerkiksi perinteessä kasvanee elämän käytännöt saavat merkityksensä. ”Kartesiolaisittain tärkeät oliot ovat ajatuksia, positivistisesti sellaisia ovat tosiasiat, mutta molemmat ovat kaukana ihmisperinteestä”, kirjoittaa filosofi Juha Varto.⁷⁰⁵ Molemmat edellyttävät historiatonta maailmaa, jossa ei ole valmiina muuta kuin ajattelija, joka voi näin tehdä omilla olioillaan mitä haluaa. Tämänkaltainen suhtautumistapa on Varron mukaan vaikuttanut koko ajattelutapaamme ja sen yhtenä tärkeänä seurauksena on ollut näkymättömän katoaminen merkityksistä. Samalla tavalla ovat kadonneet kaikki sellaiset merkityksiperustat, jotka ovat ainutkertaisia, korvaamattomia ja vertaamattomia. Heideggerille eräs tällainen merkityksiperusta on kotiseutu.

Martin Heideggerin mukaan asiat, jotka aikaisemmin herättivät tarpeen sitoutua, ovat kadottaneet auktoriteettinsa. Yhteisöllisesti jaettujen suunta-aviivojen katoaminen saa ihmiset tuntemaan elämänsä merkityksettömäksi. Filosofi Friedrich Nietzschen nimitys tälle yhteisten arvojen häviämislle on *nihilismi*.⁷⁰⁶ Puitteen hallitsemassa maailmassa meille tuottaa ongelmia kuvata esineitä muulla tavoin kuin ilman perustaa, pelkinä irrallisina kappaleina. Aineellisilla olioilla, kuten taloilla, on vain esineen status. Kaikki näkymätön, kuten arvot, ovat ajateltavissa esineisiin ja niistä pois, ne eivät siis ole niissä itsessään. Tämä saa kaikki esineet näyttämään tavallaan samanlaisilta: ”Niin kissa kuin tonttu, ihminen kuin universumikin on samaa energiatihentymien ja lainalaisuuksien jatkumoa. – – Rationaalisuuteen kuuluva halu tietää ja hallita asioita pilkkoo kaiken osiksi, irrottaa osat yhteyksistään, ja kadottaa tätä kautta

704 Luoto & Backman 2006, 38.

705 Varto 2003, 41

706 Dreyfus 1998, 205–206, 230.

myös elämään kuuluvat merkitykset.”⁷⁰⁷ Tämänkaltainen suhtautuminen on vaikuttanut koko ajattelutapaamme ja sen myötä myös kulttuuriympäristöjen hallintoihin. Ajatusmallia, jonka mukaan arvoja voi muokata tai vaihtaa, kuvastaa hyvin termi *arvottaminen*, jota viranomaiset käyttävät rakennussuojelun kohteen arvon määrittämisestä.⁷⁰⁸

Martin Heidegger ajatteli, että voimme ylittää nihilismin vain löytämällä joukon jaettuina ja merkityksellisiä tärkeinä pidettäviä asioita, jotka voivat antaa kulttuurillemme uuden kiintopisteen.⁷⁰⁹ Hubert Dreyfusin mukaan marginaalisten käytäntöjen, kuten erämaavaelluksen, ystävyiden ja tähtien katselemisen vaaliminen on ainoa mahdollisuutemme vastustaa teknologiaa.⁷¹⁰

Pikku prinssi oli väsynyt. Hän istahti. Minä istuuduin hänen viereensä.
Hetken hiljaisuuden jälkeen hän sanoi vielä:

– Tähdet ovat kauniita kiitos kukan, jota ei voi nähdä.

Vastasin: ”Aivan niin”, ja katselin vaitonaisena hiekan poimuja kuunvalossa. Autiomaasta tekee kauniin se, että se kätkee sisäänsä kaivon.

– Totta. Minä asuin pikkupoikana ikivanhassa talossa, johon oli tarinan mukaan kätkeyty aarre. Sitä ei koskaan löydetty, mutta tarina lumosi koko talon. Taloni sydämeen kätkeytyi salaisuus. Kyllä vain, olipa kyse taloista, tähdistä tai autiomaista, niiden kauneus syntyy jostain näkymättömästä.⁷¹¹

707 Heidegger 1979, 62; ks. myös Vanhala 2008, 18.

708 Ympäristöministeriön ja Museoviraston ylläpitämä Rakennusperintöportaali, käsitteistö, <http://www.rakennusperinto.fi/kulttuuriymparisto/kasitteisto/fi_FI/Kasitteisto/#arvo>.

709 Dreyfus 1998, 230.

710 Dreyfus 1998, 218–219.

711 Sfar 2009, 88.

ASUKKAIDEN KULTTUURIPERINNÖN KULMAKIVET

Koti ja kotiseutu

[Synnyin] torppariperheen kuopukseksi, yhdeksänneksi lapseksi. – –
Syntymäni tapahtui kaupunginsairaalassa, joka sijaitsee 6-osan pohjois-
puolella Maantiekadulla 17. p:nä elokuuta 1933. Sairaalasta kotiin tulo
sisarten kertoman mukaan on tapahtunut linjaanikärryillä mustan tamma-
hevosemme Kripan iloisesti hirnahdellessa Hilman sylissä olevalle pojalle.
Asta sanoi Allin kanssa killuneensa rattaiden perässä. Matka kotiin tosin ei
ole kuin n. 300 m. Tiedä häntä kuinka iloinen tapahtuma muutenkin suu-
relle perheelle lienee ollut, sillä jälleen on yksi lisää niukkuutta jakamaan.
Into Olaviksi kuitenkin ristittiin ja hemmoteltavaksi olin luotu sisarparven
ympärillä pyöriessä.⁷¹²

Ensimmäiset muistikuvani ovat kotoa keinutuolissa suuressa turvallisessa
sylissä uneen vaipuminen hiljaisen tuutulaulun saattamana. Tuudittajani
ilmeisesti on ollut Hilman vastauksen mukaan isoäiti, koska hän viimei-
sinä aikoinaan oli paljon yksinomaan kamarissaan. Suhde Hilmaan oli
lempeä. Hänen ainainen puuhastelunsa ja kiireensä oli esteenä minun
jatkuvalle huomiolleni. Muistan kuitenkin jyrkkiä ulkorappuja, jotka joh-
tivat alaovelle. Olin mennyt pihamaalle avojaloin ja auringon lämmittämät
nupukivet tuntuivat jalkapohjiin. Päästessäni portille aisteihini tunkeutui
koivun lehtien tuoksu jota naapurin pihasta vienosti puhaltava lämmin
tuuli kuljetti. Hetken seisottuani portilla sen ohi kulki kaljatehtaan hevo-
nen jakaen siihen aikaan myynnissä olevaa vaarinkaljaa talojen asukkaille.
Hevosien kaviokopseen loputtua ja siitä nousseen pölypilven laskeuduttua
hevosien ajureineen kääntynytä kulmasta. Oli kuin olisi kulunut jo ikuisuus
siitä kun keittiöstä lähdin ja niin kiireen vilkkaan takaisin portaille ja keit-
tiöön, sekä kysymys: ”Joko sun oli ikävä?” Ystävällinen hymy: ”Ei ny ihan
viäl.” Sellaista on ihmiselämän alkutaipaleet ei vielä maailman murheita
eikä huolista huomisen.⁷¹³

712 Nieminen 2006, 27.

713 Nieminen 2006, 33.

Näin muistelee lapsuudenkodin tarjoamaa turvaa kuudesosalainen Into Nieminen. Kotia ja kotiseutua on tutkittu muun muassa sosiaalisena, emotionaalisenä, fyysisenä ja symbolisena tilana.⁷¹⁴ Etnologisessa kodin piiriä käsittelevässä tutkimuksessa keskityttiin aikaisemmin asumisen materiaalisiin puitteisiin. Uusimmissa tutkimuksissa painopiste on siirtynyt asumisen intii-miin ja yksityiseen kokemukseen. Kotia tarkastellaan emotionaalisesti ja yhteisöllisesti tärkeänä paikkana.⁷¹⁵ Perinteisen ydinperheen ohella kodin asukas saattaa yhtä hyvin olla yksineläjä, samaa sukupuolta oleva pariskunta tai uusperhe. Aina koti kuitenkin syntyy vasta asukkaiden subjektiivisen kokemuksen ja merkityksenannon kautta.⁷¹⁶

Maantieteilijä Yi-Fu Tuanin mukaan *paikan taju* (*sense of place*) voi olla haihtuva tunne tai eliniän kestävä intensiivinen riippuvuussuhde.⁷¹⁷ Kotiseutu herättää paikkaan kuulumisen ja kiintymyksen tunteita, joita Yi-Fu Tuan kutsuu *topofiliaksi*.⁷¹⁸ Topofilia kytkeytyy paikan henkilökohtaisiin, symbolisiin ja identiteetin kannalta keskeisiin merkityksiin. Topofilia on liitettävissä paikkoihin, joista ajan myötä on tullut osa meitä. Erityisen tiivis suhde ihmisellä on kotiin ja kotipaikkaan. Kodin käsite laajentuu heikkenevinä kehinä käsittämään lähinaapuruston, asuinalueen, kaupungin ja kotimaan.⁷¹⁹

Outi Tuomi-Nikula on tutkinut kokemuksia kotiseudusta saksalaisessa kontekstissa. Artikkelissaan ”Kotiseutu kulttuuriperintöprosessina – saksalainen kokemus” (2009) hän tarkastelee kotiseutua muun muassa Altes Landin alueella asuvien perintötalallisten näkökulmasta. Altes Landin ja Mecklenburgin alueella tehtyihin haastatteluihin perustuva tutkimus osoittaa, että kotiseudun käsite on Saksassa käynyt läpi useita muutoksia. Konkreettisesta, yksilön oikeuksia määrittävästä paikasta on vähitellen siirrytty yhä monimuotoisempiin merkitysyhteyksiin. Muutoksia ovat ohjanneet valtion kulloinenkin politiikka ja ideologia.⁷²⁰

Vuosisatojen ajan oma kylä, sen ihmiset ja paikat, tutut tavat ja arjen rutinit muodostivat ihmisen turvallisuuden tunteen perustan, hänen kotiseutunsa. Se tarkoitti tiettyä maantieteellisesti rajattua aluetta, jonka asukkaita yhdistivät alasaksan kieli, asumisen tapa alasaksalaisessa hallitalossa, elinkeino, perin-

714 Tuomi-Nikula 2009, 7.

715 Tuomi-Nikula et al. 2004, 11.

716 Korkiakangas & Olsson 2012, 3.

717 Tuan 2006, 16.

718 Topofilia-käsitettä käyttivät ensimmäisinä amerikkalainen runoilija W. H. Auden vuonna 1947 ja ranskalainen filosofi Gaston Bachelard vuonna 1958. Maantieteilijä Yi-Fu Tuan teki topofilian tunnetuksi vuonna 1974 samannimisessä teoksessaan. Tuan 1990; Rossi 2012, 59.

719 Tuan 2006, 17; Jürgenson 2004; ks. myös Knuuttila 2006, 8.

720 Tuomi-Nikula 2009, 21.

teet ja historia. Kotiseututunnetta kannattelee vielä nykyisinkin ylpeys alueen kanta-asukkaisiin kuulumisesta. Tunne tiivistyy suhteessa perintötilaan ja sen ihmisiin: Tila säilyy, vaikka sukupolvet vaihtuvat. Suhdetta kuvaa hyvin vanhan talonpoikastalon päätyyn kaiverrettu alasaksinkielinen (*platt*) kirjoitus vuodelta 1822:

Tämä talo on minun eikä kuitenkaan minun, ne, jotka tulevat jälkeeni eivät myöskään nimitä sitä omakseen. Niin kauan kuin vielä voin kättäni liikuttaa, haluan kyntää kotiseutuni hyväksi.⁷²¹

Sama kokemus omasta osasta lenkinä asukassukupolvien muodostamassa ketjussa tulee – hieman yllättäen – esiin omassa tutkimusaineistossani. Vaikka Altes Landin ja Porin Kuudennen osan asukkaiden suhde kulttuuriperintöön on jossain määrin erilainen alueiden erilaisesta historiasta johtuen, kotitaloon kohdistuva arvostus kumpuaa kuitenkin pohjimmiltaan samankaltaisesta arvomaailmasta.⁷²²

Paikan pysyvyyden ja muuttumattomuuden kaipuu on yksi paikkaan liittyvien tarinoiden piirteistä.⁷²³ Muistelun kautta saavutettavassa kokemuksessa kotiseudusta korostuvat nostalgiset tunteet kadotetusta onnen ja turvallisuuden tyyssijasta.⁷²⁴ Kuudennessa osassa muisteltuun kotiseutuun liitetty nostalgia kohdistui ennen muuta kokemukseen siitä, että naapureiden kanssa oltiin kuin yhtä perhettä. Tulkintaan liittyi vahva tunnelataus.⁷²⁵ Naapuriapu ja talokootyö olivat osa aineellisen niukkuuden oloissa selviytymisen arkista strategiaa ja vähenivät taloudellisen tilanteen kohentuessa. Into Niemisen muistelmassa yhteisöllisyyttä ei kuitenkaan mainita pakon sanelemana toimintana, vaan korostetaan sen positiivisia, ihmisiä yhdistäviä piirteitä. Esimerkiksi: ”Tämän aikakauden [1900-luvun alun] ihmisten elämää kuvaa asuminen

721 ”Dit Hus is min un dock nich min de no mi kumt nennt ok noch sin/So lang ik noch en Hand kann rögen will ik noch för de Heimat plögen.” Suomennos Outi Tuomi-Nikula. Tuomi-Nikula 2009, 10; Tuomi-Nikula 2007b, 272–273, 282. Mielenkiintoista on, että sama ajatus on esitetty John Ruskinin 1800-luvun teoksessa *The Seven Lamps of Architecture*: ”It is again no question of expediency or feeling whether we shall preserve the buildings of past time or not. We have no right whatever to touch them. They are not ours. They belong partly to those who built them, and partly to all generations of mankind who are to follow us.” Laurajane Smithin mukaan kulttuuriperinnön auktorisoidun diskurssin sisällä viranomaisten toteuttama perintökohteiden arvonnämittely perustuu pitkälti Ruskinin ajatuksiin. Tässä kohtaa viranomaisten ja asukkaiden arvohorisontit siis yhtyvät. Smith 2006, 20; sit. Ruskin 1899, 358.

722 Suomessa omistusasumisen tulkitaan myös yleisesti merkitsevän turvaa, vakautta ja varmuutta, sitoutumista tiettyyn paikkaan ja tiettyyn kotiin. Tuomi-Nikula et al. 2004, 7.

723 Korjonen-Kuusipuro 2012, 103.

724 Tuomi-Nikula 2009, 7.

725 Ks. myös Kortelainen 2008, 193.

suurperheissä toinen toisiaan tukien”.⁷²⁶ Ja toisaalla: ”Tämä talkoohenki, joka vallitsi sodan jälkeisenä aikana, oli se tapa jolla ihmiset kovien kokemusten jälkeen olivat valmiina toisiaan tukemaan ja vastavuoroisesti tulemaan takaisin korvatakseen saamansa avun. Rahaa ei käytetty, tuskin monella yli jokapäiväisen tarpeen edes oli.”⁷²⁷

Eerika Koskinen-Koivisto tuo väitöskirjassaan (2013) esiin, että nostalgia voi olla kriittistäkin. Työläisnaisen elämäkertomuksen nostalgisia piirteitä ei voi tulkita pelkästään sentimentaalisenä paatoksena tai kaunisteluna. Nostalgian avulla muistelijat esittää, mitä hän haluaa menneisyydestä säilyttää ja mitkä ilmiöt hän tuntee itselleen vieraiksi nykypäivän maailmassa. Koskinen-Koiviston mukaan muistelijan on nostalgian avulla mahdollista kommentoida kriittisesti nykypäivän arvoja ja ilmiöitä. Myös Irlannin maaseudun kansankerontaa tutkinut folkloristi Ray Cashman on kiinnittänyt huomiota aineellisen kulttuuriperinnön ja nostalgian välisiin yhteyksiin sekä nostalgian tietoiseen käyttöön. Cashmanin haastattelemat maaseudun asukkaat halusivat tallentaa vanhoja työkaluja ja elvyttää unohdettuja työtapoja siksi, että niiden avulla voi säilyttää jotain arvokasta menneisyydestä ja korostaa perinteisen maalaisyhteisön arvoja. Myönteisiksi tulkittuja arvoja olivat esimerkiksi poliittiset rajat ylittävä talkoohenki ja yhteisöllisyys.⁷²⁸ Ajatusta soveltaen Into Niemisen voi edellä lainatuissa, naapuriapua nostalgisoivissa sitaateissa tulkita ottavan kriittisesti kantaa yhteisöllisyyden hiipumiseen modernin elämäntavan myötä.

Puheessa *Silleen jättäminen* (1955) Martin Heidegger maalaa provinsialistisen kuvan kotiseutuun sitoutuneesta työstä ja ajattelusta. Heideggerin ajattelussa totuus, kieli ja ajattelu olivat juurtuneet kotiseudun maaperään. Hänen mukaansa ihmisen olisi parasta mietiskellä sitä, ”mikä koskee meitä erityisesti tässä ja nyt; tässä: tätä kotikontua, nyt: läsnä olevana aikana. – – Me olemme taimia, joiden – myönnämme sen tai emme – on juurillaan noustava maasta, jotta voimme kukkia eetterissä ja tuottaa hedelmää”, Heidegger lainaa runoilija Johann Peter Hebelin sanoja.⁷²⁹ Hän myös kantaa huolta ihmisen yhä lisääntyvästä juurettomuudesta:

Monet ihmiset ovat menettäneet kotiseutunsa, joutuneet jättämään kylänsä ja kaupunkinsa ja ovat karkotettuja kotiseudultaan. Se pieni joukko, jonka kotiseutu pelasti, muuttaa kuitenkin osaksi suurkaupunkien koneistoa joutuen asumaan teollisuusympäristöjen autiuteen. Heidät on vieroitettu

726 Nieminen 2006, 22.

727 Nieminen 2006, 90.

728 Cashman 2006, 119, 137–160; ks. myös Koskinen-Koivisto 2013b.

729 Heidegger 2002, 16.

vanhasta kotiseudusta. Entä ne, jotka ovat jääneet kotiseudulleen? He ovat usein vielä kodittomampia kuin kotiseutunsa menettäneet.⁷³⁰

Suomalais-ugrialaisten kielten tutkija Ulla-Maija Kulosen mukaan sana koti juontuu kota-sanana monikkomuodon illatiivista kotiin. Sanan etymologia liittyy siis kotiin palaamiseen, kotaryhmään saapumiseen metsästysretken jälkeen.⁷³¹ Päivi Granön mukaan kodin käsite kiteytyykin nimenomaan lähtemisen ja saapumisen tilanteissa. Koti on jotain, joka havaitaan vasta, kun se on menossa tai tulossa. Kotona oltaessa koti-sanaa ei tarvita. ”Silloin ollaan tässä, maailmassa ja itsessä.”⁷³²

Kodin merkitys korostuu silloin, kun ihminen joko vastoin tahtoaan tai omasta halustaan joutuu jättämään entisen kotipaikkansa. Muuttaminen uuteen kotiin käynnistää prosessin, jossa aktivoituvat syvälliset identiteettiin ja turvallisuuteen liittyvät kysymykset. Kotiutuminen on muistamista, sillan luomista menneen elämän tuttuihin paikkoihin ja maisemiin.⁷³³ Pauli-Tapani Karjalainen on kuvannut kotiutumisen prosessia Martin Heideggerin käsitteiden avulla. Ostopäätöstä tehtäessä uusi asunto näyttäytyy ”ulkopuoleltaan” objektiivisesti, ja kun joudumme tietoisesti arvioimaan sitä, laskeva ajattelu käynnistyy. Asuntoa sananmukaisesti mitataan: kuinka monta neliötä siinä on, entä kuinka monta huonetta ja komeroa? Vaikkapa sopivan pituisten ikkuna-verhojen ompelemiseksi pitää myös tietää, kuinka korkealla verhotanko on lattiasta. Mutta kun olemme asettuneet taloksi ja huonekalut ja tavarat ovat löytäneet paikkansa, asuntoa ei enää mitata vaan asutaan. Arkisissa puuhissa kotimme tulee meille täysin tutuksi ja myös ruumiillisuuteemme sisäistyneeksi. Kodissa osaa liikkua vaikka pimeässäkin. Martin Heideggerin terminologian mukaisesti koti on välinekokonaisuus. Se on muuttunut esillä olevasta asunnosta käsillä olevaksi elämismaailmaksi.⁷³⁴

Pohjimmiltaan kotiutumisessa on kysymys yhteen liittymisestä ja samastumisesta uuden kotipaikan kanssa.⁷³⁵ Kotiutuminen on erityinen tapahtumakulku, jonka myötä ihminen kiinnittyy tiettyyn paikkaan. Kyseessä on aaltoliikkeen kaltainen prosessi, jonka myötä vuoroin lähennymme paikkaa ja etäännyimme siitä työstäen suhdettamme uuteen asuinalueeseen ja uusiin ihmisiin. Prosessin tuloksena muotoutuu ihmisen alueellinen identiteetti. Koti onkin ymmärrettävä laajempaan käsitteeseen kuin pelkkä asunto. Arkkitehti

730 Heidegger 2002a, 17.

731 *Oma koti. Omakotiasuminen Suomessa* 2004, 13.

732 Granö 2004, 143.

733 Granö 2004, 122.

734 Karjalainen 2006, 123.

735 Forss 2006, 189.

Juhani Pallasmaan mukaan koti ei tarkoita vain fyysistä rakennusta, kotitaloa tai asuntoa, vaan se on ”vaikeasti määriteltävä, monimutkainen olotila, johon liittyvät muistot ja mielikuvat, halut ja pelot, menneisyys ja tulevaisuus”.⁷³⁶

Koti on suojan ja järjestyksen symboli. Kun ihminen muuttaa uuteen paikkaan, hän pyrkii palauttamaan tasapainon, jonka kokee muuton myötä kadottaneensa. Koti on sekä identiteetin projektio että sen perusta, ja siksi on turhauttavaa joutua elämään tilassa, jota ei pysty tunnistamaan tai merkitsemään omakseen.⁷³⁷ Koti syntyy toiminnan kautta – itse kunnostamalla ja kalustamalla, valitsemalla ne värit ja esineet, jotka luovat henkilökohtaisesti viihtyisyyttä.⁷³⁸ Ihminen pyrkii luomaan kodin tuntua sijoittamalla huoneisiin ”pesämerkkejä”, kuten tuttuja huonekaluja, kirjoja ja koriste-esineitä. Edellisestä kodista tuodut esineet kuljettavat samalla mukanaan idean kodista, eikä vain ideaa, vaan Päivi Granön mukaan itse asiassa juuri ne tunnistettuina ja tulkittuina luovat kodin. Uusi, oikea ja oma koti on mahdollista saavuttaa rakentamalla riittävä yhteys menneen, nykyisyyden ja tulevaisuuden välille.⁷³⁹ Kodilla on siis aikaulottuvuus – se koostuu myös muistoista.⁷⁴⁰ Gaston Bachelardin mukaan emme kuljeta edellisistä kodeistamme mukanaamme pelkästään esineitä, vaan kotimme on fyysisesti kirjattuna meihin joukkona erilaisia tapoja. Ruumiimme muistaa, millä tavalla jäykkää ulko-ovea on kiskaistava jotta se aukenisi, ja kuinka monta porrasta on noustava yläkertaan kiivetessä. Näin ”kokonainen menneisyys tulee asumaan uuteen taloon”.⁷⁴¹

Filosofi ja taideteoreetikko Karsten Harries kirjoittaa: ”Todellinen asuminen ei tarkoita niinkään kotona olemista vaan jatkuvaa taivaltamista kotia kohti, jatkuvaa kotiinpaluuta, jota riivaavat muuttuvat unelmat kodista”.⁷⁴² Elämän voi nähdä jatkuvana kotiinpaluuna – koti myös tavoitetaan, vaikka vain hetkittäisesti, kunnes unelmat vapaudesta ja uusista mahdollisuuksista ajavat meidät taas liikkeelle ja irrottavat meidät paikasta. Kaipuumme kohti tällaista paikan suojaa ja turvaa pitää meidät liikkeessä kohti asumista, ja toisaalta pelko tällaisen suojan sitovuudesta ja rajoittavuudesta vie meitä kohti paikattomuuden vapautta.⁷⁴³

Filosofi Edward S. Casey ajattelee, että rakennetut paikat ovat ruumiidemme jatkeita. Hän erottaa kaksi toisiaan täydentävää asumisen tapaa: *asumisen oleiluna* (*dwelling-as-residing*) ja *asumisen vaeltamisena* (*dwelling-as-wandering*).

736 Pallasmaa 1994.

737 Pallasmaa 1994.

738 Ruonavaara 2004, 108.

739 Granö 2004, 144.

740 Pallasmaa 1994.

741 Bachelard 2003, 149.

742 Harries 1997, 213; ks. myös Forss 2006, 204; Harries 2003, 47.

743 Forss 2006, 206.

Ensin mainittua asumisen tapaa hän kutsuu kreikkalaisen kotilieden jumalattaren Hestian mukaan hestiaaliseksi ja jälkimmäistä liikkeen, kommunikation ja johdatuksen jumalan, jumalten sanansaattajan Hermeksen mukaan hermeettiseksi asumiseksi. Nämä kahteen erilaiseen, asumista määrittävään ruumiilliseen käyttäytymiseen perustuvat asumisen tavat eivät Casey'n mukaan ole toistensa vastapooleja vaan täydentävät toisiaan.⁷⁴⁴

Pauli Tapani Karjalainen puhuu artikkelissaan ”Konkreetti kävely abstraktissa maisemassa” (2000) erityisestä eksistentiaalisesta geometriasta, jonka mukaan kulkeminen on tilaa, pysähtyminen on paikkaa; tila on liikettä ja paikka lepoa.⁷⁴⁵ Kulkemista voidaan kuvata viivalla, pysähtymistä ympyrällä. Erkaantuessaan asumisen piiristä kulkija liikkuu tutusta vieraaseen, turvallisesta vaaralliseen, paikallaan olosta seikkailuun.⁷⁴⁶ Näin ajateltuna tila sallii kasvun, laajentumisen ja vapauden, kun taas paikka on kuin huone, seinin rajoitettu maailma. Tila tarkoittaa ulospäin suuntautuvaa liikettä ilman seinien aiheuttamaa kitkaa, paikka sisäänpäin kääntyvää ympäröimistä, aitaamista ja sulkemista. Maailmassa asumisen, itsensä tietämisen perusta sisältyy tähän liikkeen ja pysähdysten, pois lähtemisen ja takaisin tulemisen vuoropuheluun. Ihmiselämän voi nähdä olevan tasapainon etsimistä pysähdysten ja liikkeen välillä, viivojen ja ympyröiden dialektiikan muodostama kudelma.⁷⁴⁷

Niemisen perheen tarina

Almikaru ja Antessonnikaru kulmas asu Niämiset. Ne oli maajussei ja niil oli peltoi luaros ja Paviljonkil. Se vanha äijä nimi oli Yrjö ja se mamma nimi Hilma. Niil oli siin lehmii ja hevosii. – – Niil oli iso kööki ja ain pernasoppakattila hellal. Kaikki naapuri maajussit siäl kyll ruakittii ja ain niit oliki siäl istuskelemas ja paasaamas politiikkaa. Kommunistei ne oli kaikki eikä mittää maalaisliittolaisii, vaikk ammattis pualest olis pitäny. Koko se touhu muistuttiki enemmä kolhoosii ko mittää muut. Nurme Jukka, joka oli Moro-Lauri poika ja jota kaikki sano Pumpsiks, istuskeli säl aika ussei kans ja oli siäl Niämiselläki ommaa väkkee, niinko vanhal Niämisel oli tapan sannoo, et häll o kakaroit kaks ja pual tusinaa (eli kahreksa).⁷⁴⁸

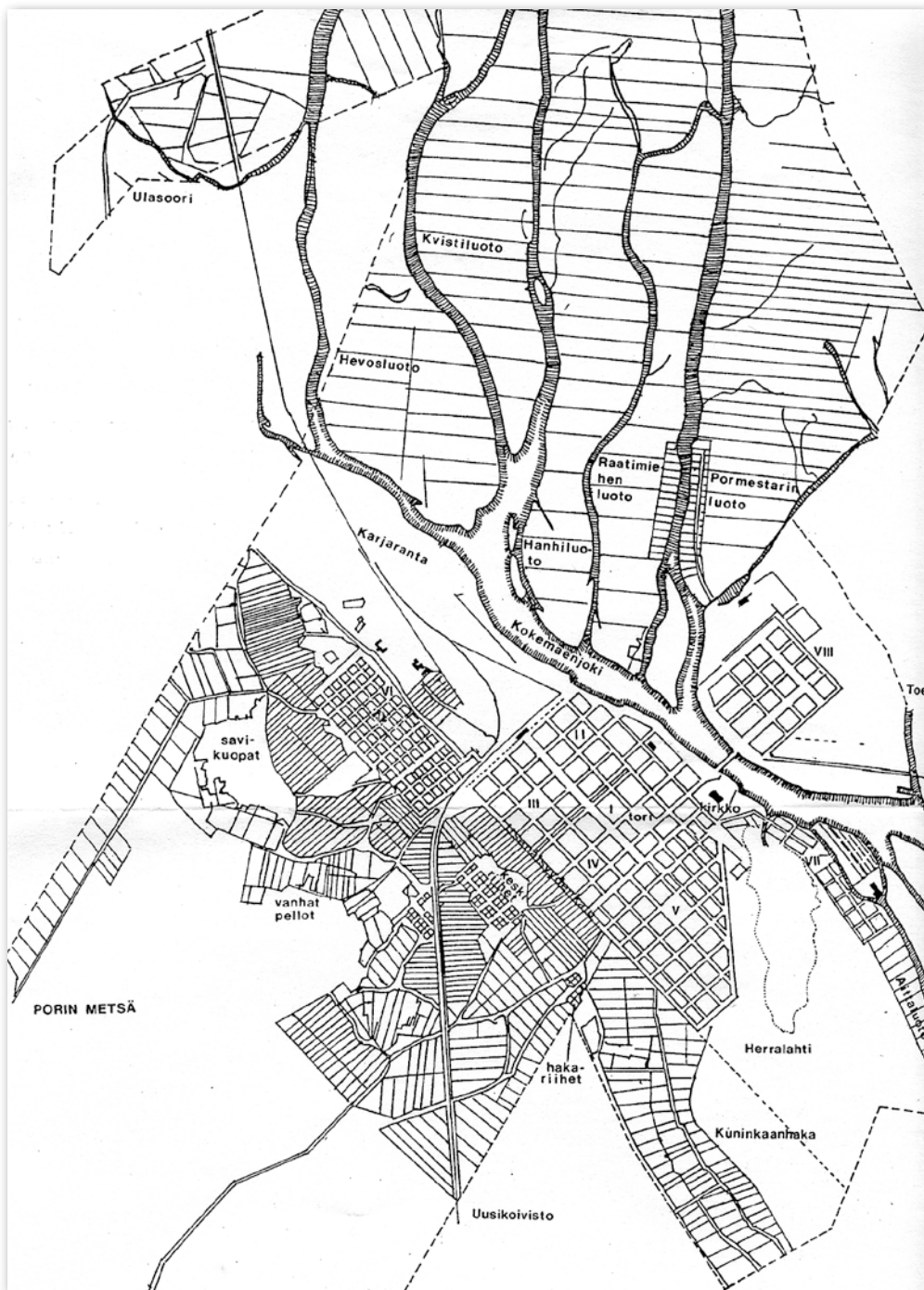
744 Forss 2006, 202; sit. Casey 1993, 133–140.

745 Ks. myös Tuan 1979, 3–4.

746 Karjalainen 2000, 13–23.

747 Karjalainen 2000, 19–20.

748 Korpinen 1998, 23. Itse asiassa lapsia Niemisen perheessä oli yhdeksän: Irja Mielikki (s. 1915), Lahja Marjatta (s. 1916), Tyyne Annikki (s. 1918), Yrjö Johannes (l. Jussi, s. 1920), Aino Maria (s. 1923), Anja Sylvia (s. 1925), Alli Kyllikki (s. 1927), Asta Mirjami (s. 1929) ja Into Olavi (s. 1933).

Kartta 7. Porin kaupunki ja sen viljelysmaat 1800-luvun lopulla. Kartan on piirtänyt Esko Nummelin kaupungininsinööri F. J. Lindströmin vuoden 1897 kartan mukaan.

Vuonna 1898 talon nykyisen asukkaan Into Niemisen isovanhemmat Johan ja Josefina Nieminen⁷⁴⁹ lapsineen muuttivat Kuudenteen osaan Pietniemestä, joka sijaitsee noin viiden kilometrin etäisyydellä Porin keskustasta länteen. Ennen muuttoa perhe asui Pietniemen Vanhakartanon Björknäs-nimisellä lampuoti-tilalla.⁷⁵⁰ Johan Nieminen työskenteli renkinä ja teurastajana Vanhakartanossa sekä Liinaharjan kartanossa Vähäraumalla.

Niemiset toivat entisestä kotipaikastaan Poria ympäröivältä maaseudulta mukanaan niin maanviljelykseen ja karjanpitoon perustuvan elämäntavan, rakentamisen taidon kuin talonpoikaisen arvomaailman. Tämä elämisen malli periytyi seuraavillekin sukupolville. Niemisten perheen tarina on esimerkki Kuudennen osan asukkaiden yhteisön aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön syntyisestä ja siirtymisestä sukupolvelta toiselle.

Uudessa asuinpaikassaan Niemiset jatkoivat heille ennestään tuttujen elinkeinojen harjoittamista. Johan alkoi toimia teurastajana Karjarannasta vuokrauissa tiloissa. Teurastajan ammatin ohella hän viljeli kaupungin vuokrapeltoja. Josefina osallistui perheen elannon hankkimiseen valmistamalla syltityjä ja verimakkaraa ja myymällä niitä torilla.⁷⁵¹ Into Nieminen kertoo kotitalonsa rakentamisvaiheista:

Isoisäni osti tontin n:o 145 Anderssoninkadulta, ja rakennuslupa saatiin vuonna 1896. – – Samantyyppisillä rakennuspiirustuksilla rakennettiin Kuudenteen osaan useampia taloja, joiden tekoon olivat osallistuneet isoisä kuten myös äitini isä Anselm Rajala, joka oli Liinaharjan kartanossa maatyömiehenä. Ihmetellen täytyy suuresti kunnioittaa tämän polven ihmisiä, kun vielä tänä päivänäkin runsaan sadan vuoden jälkeen talot seisovat ryhdikkäästi Kuudennen osan asutuksen keskellä. Perustana on jopa 0.5 kuution kiviä, jotka hevosreellä on talviaikaan paikalle kuljetettu ja käsin lapiotyönä paikalleen asetettu.

Hirret ovat paksua punahonkaa, kirveellä veistetty muotoonsa. Kahden perheen talot kaksine kuisteineen ovat varsin käytännöllisiä. Navetta tontillemme on rakennettu luonnonkivestä kalkkilaastia saumausaineena käyttäen. Seinät ovat jopa metrin vahvuiset. Samoin talon alle kaivettu kellari on liuskekivistä holvattu, kuten oli myös viisi metriä syvä kaivo pihaan tehtynä.⁷⁵²

749 Renki Juho Fredrik Nieminen (s. 1860) ja piika Maria Josefina Hagbrink (s. 1865) on vihitty 13.7.1884 Pietniemen maaseurakunnassa. Suomen Sukututkimusseuran Hiski-tietokanta, <<http://hiski.genealogia.fi/hiski?fi>>.

750 Päätilan alainen erillinen vuokratila.

751 Nieminen 2006, 17.

752 Nieminen 2006, 2.

"Kotiportilla torppariperheiden naisia ja lapsia noin vuonna 1925" (kuvatekstit on muotoillut Into Nieminen). Takarivissä vasemmalla Fanny, Inton isän äiti Josefina Nieminen, Tyyne Routalumi, Ida Nummelin, oikealla Inton äiti Hilma o.s. Rajala sylissään Aino Nieminen. Edessä vasemmalta sisaret Irja ja Lahja, kelmassa Mirja Routalumi, oikealla sisko Tyyne. Kuva: Into Niemisen kotiarkisto.

Johan Nieminen kehittyi talonrakennuksen taitajaksi työssään Vanhakartanon renkinä. Hän oppi esimerkiksi valitsemaan metsästä parhaat puut, sahaamaan ne hirsiksi ja lankuiksi ja kuivattamaan puutavaran huolellisesti tapuloituna. Samoin holvikattoisen kellarin ja kaivon tekemisen hän oppi seuratessaan ammattimiesten työskentelyä Vanhakartanon uutta päärakennusta rakennettaessa. "Näissä kaikissa töissä Johan ja Anselmi olivat oppineet monet niksit joista oli heille omia pirttejään myöhemmin rakentaessa suuri merkitys."⁷⁵³

Michael Polanyiille keskeinen yhteisöllisen tiedon osa-alue on traditio. Traditiota ei voi opiskella kirjoista, vaan siihen on kasvettava sisältäpäin.⁷⁵⁴ Polanyiin esimerkit liittyvät sukupolvelta toiselle siirtyviin perinteisiin käsityötaitoihin.⁷⁵⁵ Kuudennen osan talojen suunnittelijat ja rakentajat ovat pää-

753 Nieminen 2006.

754 Ks. myös Rönkkö 2012, 200–203.

755 Polanyi 1959a, 53; Polanyi 1959b, 60; ks. myös Silvasti 2005, 250–251.

”Kuudesosalaisia vuokraviljelijöitä.” Miehet eturivissä vasemmalta: Leo Lilja, Vieno Nieminen, V. Palin, H. Palin, oikealla Heikki Vihervä. Takarivissä Antti Nieminen, Inton isä Yrjö Nieminen, Viktor Routalumi (Rostedt), ja oikealla Inton äidin isä Anselm Rajala. Kuva on otettu Niemisten kotitalon portilla osoitteessa Raatimiehenkatu 43. Kuistin katolla olevasta lumesta päätellen kuva on otettu samaan aikaan kuin edellinenkin. Kuva: Into Niemisen kotiarkisto.

asiassa olleet Johanin ja Anselmin kaltaisia, vailla muodollista koulutusta toimineita kansanmiehiä, joiden työtä on ohjannut juuri Polanyiin tarkoittama paikallinen perinne.⁷⁵⁶ Into Nieminen kuvailee muistelmissaan pikkutarkasti yli sata vuotta vanhan kotitalonsa rakentamisen vaiheita ja materiaaleja:

Luonnonkivistä tehtiin myös muuriperustukset kolmea savupiippua varten joiden päälle asennettiin vahvat mäntypuusta jopa 8 m pitkät haltiaparrut. Samoin kivijalan päällä koko rakennusta kiersi vahva mäntyhirsi. Tästä alkoikin sitten hirsitalon teko kulmat salvottiin ja hirret jotka oli toiselta reunalta veistetty kuperaksi ladottiin päälisiin ja liitettiin yhteen hirsiiin tehtävien reikien läpi puutappien avulla. Väliin asetettiin joko tervatilkettä tai kuivaa kuusen naavaa – – .⁷⁵⁷

756 Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi 2009,10.

757 Nieminen 2006, 15.

Uuden kodin vankkojen seinien suojissa elämä vakiintui uomiinsa ja perhe kasvoi. Johanin ja Josefinan perheeseen syntyi kaikkiaan kahdeksan lasta, joista kuusi eli aikuisikään asti. Aikuistuttuaankin osa lapsista jäi perheeseen asumaan kotitaloon. Talon kahdessa kolmen huoneen ja keittiön suuruisessa huoneistossa asui esimerkiksi vuoden 1920 vaiheilla kaikkiaan neljätoista henkilöä:

Tämän aikakauden ihmisten elämää kuvaa asuminen suurperheissä toisen toisiaan tukien. Johan ja Josefiina asuivat eteläpään kamarissa. Isäni perheeseen eteläpään peräkamarissa – . Pikkukamarissa oli Ida, joka oli varsin nuorena tyttönä Kokemäeltä lähtenyt herrasväen palvelijaksi, missä työssä ei kuitenkaan viihtynyt, vaan oli torilla asioidessaan kysynyt Josefiinalta mahdollisuutta asuntoon työtä hakiessaan. Niin hän oli tullut tavaltaan perheen jäseneksi. Pohjoispäässä asui veljeksistä Vieno, sekä siskoista Katri ja Tyyne, joka oli avioitunut Viktor Rostedin (myöh. Routalumi) kanssa. Heille syntyi 1920 tyttö, joka sai nimen Mirja.⁷⁵⁸

Työ ja arki

[Kuudenteen osaan muutettuaan] Johan jatkoi teurastajan ammattiaan vanhimman poikansa Aino Ripertin avustamana. He kävivät pidemminkin teurastusmatkoilla. Ainon pyrkiessä tekemään kauppaa teuraseläimistä. – – Kun Yrjö poikakin sai koulunsa päätökseen kevätkylvöjen aikaan toukokuun lopulla 1907 ja alkoi innostuneesti ottaa osaa talon töihin. Tallirakennus jossa oli kaksi lehmää ja hevonen sekä vasikka kasvamassa, sekä sikakoppi joka oli peräpihalle rakennettu ollen aina parilla possulla täytetty, alkoivat tilat käydä pieniksi joten kivinavetan teko alkoi olla edessä. Johan oli usein teurasmatkoillaan joen pohjoispuolelle kulkiesaan katsellut luotojen aluetta ja käynyt veneellä tutustumassa minkälaiset laidunmaat siellä olisi teuraskarjalle.⁷⁵⁹

Kaupungissa harjoitettu karjatalous oli pienimuotoista. Pihan perän navetassa lehmiä oli useimmiten vain pari kolme. Suurperheen oman tarpeen yli jäänyt maito myytiin tinkimyyntinä naapuruston asukkaille.⁷⁶⁰ Lehmät pidettiin karjasuojassa erillisissä pilttuissa, joista lanta luotiin päivittäin pois. Kuudenten osan navetat ovat siis olleet niin kutsuttuja luontinavetoita, joka on ollut

758 Nieminen 2006, 9.

759 Nieminen 2006.

760 Nieminen 2006, 38. Maitotinki on tuottajan ja kuluttajan välinen maidon toimitus- ja ostosopimus.

Satakunnan länsiosien pääasiallinen navettatyyppi aina uuden ajan alkupuolelta lähtien.⁷⁶¹

Piharivin rehuvinetti ja lantala olivat pienet, joten kerran viikossa täytyi karjalle hakea heiniä ja kuivikkeita joen toiselta puolelta, luotojen viljelypalstoilla sijainneista *suuleista*⁷⁶². Menokuormana vietiin karjanlantaa pelloille levitettäväksi. Luodosta tuotu heinäkuorma heiteltiin hangolla sisään navetan ja tallin ylisten luukusta. Heinän ohella karjaa varten kasvatettiin turnipseja ja rehu-kaalia. Lisäksi karjalle annettiin kaurajauhoja. Teollisia rehuja ei juuri käytetty. Tarvittava vesi lämmitettiin keittiössä tai saunan padassa, erillistä karjakeittiötä ei yleensä ollut.⁷⁶³

Kuten useimmissa Suomen kaupungeissa, myös Porissa karjaa laidunnettiin kaupungin ylläpitämällä yhteislaitumella.⁷⁶⁴ Laitumen käyttöoikeuden sai lunastamalla pientä maksua vastaan laidunpoletin kaupungin rahatoimikamarista.⁷⁶⁵ Lehmien kuljettaminen yhteislaitumelle aamulla ja takaisin kotiin iltalypsulle saattoi kestää puolitoista tuntia suuntaansa. Karjan kuljetus ja paimentaminen olivat erityisesti lasten työtä.⁷⁶⁶ Laitumista lähimpänä Kuudetta osaa sijaitti Porin metsä, jonne johti kaupungin etelälaidalta kaksi karjakujaa.⁷⁶⁷ Karjan juottamista varten metsälaitumella oli kaupungin rakentamat vinttikaivot, kuten ”Pinomäen prunni”. Kaupunki myös aitasii laitumet. Karjakujien päässä oli veräjät, joille kaupunki palkkasi vartijat laidunkauden 1930 loppuun saakka, jolloin metsän laidunkäytöstä luovuttiin metsänhoidollisista syistä.⁷⁶⁸

1930-luvun alussa karja kuljetettiin laitumelle kaupungin itälaidalle Herralahteen. Laiduntaminen Herralahdessa päättyi kuitenkin jo vuonna 1933, kun vesiperäinen alue kuivattiin ja palstoitettiin viljelyskäyttöön. Uusi yhteislaidun aidattiin Pormestarinluotoon, jonne Kuudennesta osasta oli matkaa nelisen kilometriä. Karjaa ei enää kuljetettu päivittäin kotinavettaan, vaan lehmät lypsettiin laitumella. Pitkä laidunmatka hankaloitti karjanomistajien elämää. Yhteislaitumella laiduntavan karjan määrä oli tosin vähentynyt 1800-luvun lopulta, koska maanviljelijöistä suurin osa vei lehmänsä kesäksi vuokraamilleen peltopalstoille luotoalueille. Näin tekivät myös Niemiset. Karjaa

761 Vilkuna 1960, 189; Talve 1990, 56; *Suomen kansankulttuurin kartasto 1. Aineellinen kulttuuri* 1976, 72–73.

762 Suuli tarkoittaa satakuntalaismurteissa maatalouden harjoittamiseen liittyvää varistorakennusta eli latoa.

763 Nieminen 2006, 58, 70; n1913/MH2; n1907/TYKL8.

764 Talve 1990, 260.

765 Sittemmin rahatoimisto. Nummelin 1988, 90.

766 m1899/TYKL3.

767 Karjakujien tarkoitus oli estää karjaa syömästä ja tallomasta viljelyksiä. m1899/TYKL3.

768 *Maakuopista puutalokaupungiksi. Porin kuudennenosan asutushistoriaa. Näyttely Satakunnan Museossa 24.9.–7.11.1993. Näyttelyluettelo 1993. SatM, Pori.*

Osoitteessa Neuvosmiehenkatu 22 asunut Martta Gustafsson luopui viimeisestä lehmästään vuonna 1974. Kuva: Voitto Niemelä 1968, Satakunnan Museon kuvakokoelma.

laidunnettiin myös niin kutsuttujen savikuoppien alueella Kuudennen osan lounaispuolella.⁷⁶⁹

Hevosia Niemisillä oli parhaimmillaan neljä, tammatt Krippa ja Pille sekä ruunat Into ja Sumu. Vuonna 1950 tapaturmaisesti lautalta jokeen suistuneen 5-vuotiaan Sumun tilalle ostettiin 3-vuotias Urpo.⁷⁷⁰

Ehtootalliin minäkin alkuun pääsin Pappan kanssa kun hän oli luonut lannat ja juottanut hevoset sain kiivetä vintiltä pudottamassa kuivikeruumenet, jotka olivat keveitä ja parhaita tarkoitukseensa, Pappan pudottaessa hevosten eteen heinät. Sisälle mentäessä Hilma kysyi tuliko hevoset hoidettua? Tuli, vastasin ja itsetunto oli korkealla kun alettiin huomata.⁷⁷¹

Maataloustöiden ohella hevosia käytettiin kyyditsemiseen, tavara-ajoon ja talvella metsätöissä. Jussi-veli ajoi muun muassa Osuusliike Kansan vesitehtaan limonadeja ruokatavaramälöihin eri puolille kaupunkia sekä Kirjuriluodon

769 Nummelin 1988, 90–97.

770 Into Nieminen (s. 1933), haastattelijana Tarja Laine 14.5.2009.

771 Nieminen 2006, 72.

kesäravintolaan. Hevosia tarvittiin myös kaupungin viemärien rakentamisessa ja katuja kivettäessä.⁷⁷²

Josefina Nieminen valmisti 1900-luvun alkuvuosikymmenillä puolisonsa teurastamien eläinten lihasta ja elimistä maksalaatikkaa, sianpääsyltystä ja verimakkaroita, jotka myytiin kaupattorilla. Makkaroiden ja syltysten tekemisen hän oli oppinut työskennellessään piikana kotipaikassaan Pietniemellä. Makkaranteko oli huomattava tulonlähde vielä seuraavallakin sukupolvella 1940-luvulle asti.⁷⁷³ Muistelmassaan Into Nieminen kuvaa Hilma-äidin päivittäisiä askareita:

Lieneekin paikallaan kertoa Hilma-äidistä sekä hänen ihmeellisestä kyvystään selvittää kaikista puuhasta suurperheen ruuan valmistajana, sekä töiden jakajana kaikenlaisia töitä halliten. Esimerkkinä lapsuudestani verimakkaran teko. Talvisin suolen kääntämiset, pesu, sekä täyttämisen ämpäreissä olevalla veriseoksella kaatosuppiloo eli trattia käyttäen. Makkaratikkujen vuoleminen, pannuihin latominen. Kaikki tapahtui keittiössämme. Missä pitkän puilla lämpiävän hellan peräpäässä oli muuripata, jossa karjalle tarvittava lämmin vesi keitettiin.

Kun verimakkara pannut, jotka olivat mustia peltisiä matalia suorakaiteen muotoisia oli täytetty makkaroilta, huolehti Hilma niiden viemisestä Savon pakariin, joka oli 50 metrin päässä portiltamme, Anderssoninkatu 47. Savon Fiina oli varsin pienikokoinen ihminen, perheenäiti jonka taloon oli tehty iso leivinuuni. Hän oli yksi 6. osan leipureista. Hänelle aamuvarhaiset hetket olivat jokapäiväistä työtä. Joten kun Hilma aamulla vei makkara-pannut Fiinalle klo 4–5 aikaan, oli leivinuunit jo valmiina suoraan pääsivät makkarat paistumaan.

Hilman tullessa kotiin hän kävi tullessaan pudottamassa elikoille heinät. Sisälle tullessaan hän laittoi pesään tulen sekä aloitti päivän toimet. Kahvipannu, jonka muistan aina olleen siinä hellan kulmalla, oli kuparinen isonokkainen sisältä tinattu, kooltaan ainakin kolme litraa. Kahvin siinä kiehuessa hän haki kaapista kakkoa⁷⁷⁴, joskus pullaakin, jos oli saatu jauhettua SMK:n myllyllä Karjarannassa, makasiinissa säilytettävästä viljasta. Näitä toimia tehdessään alkoivat muutkin jo heräillä. Hilman ilmoittaessa lähtevänsä lypsylle, lisäten Ainolle tule sitten perässä kun olet saanut

772 Nieminen 2006, 44, 85.

773 Nieminen 2006, 16, 22.

774 Porin murteessa *kakko* tarkoittaa hiivaleipää.

jotakin suuhun. Mennessään hän vielä puheli, että siellä kaapissa on sitä ja täällä tätä ja kellarista voi hakea, että saatte jotain vatsaanne.

Lypsettyään hän ilmoitti että makkarat saa, kärryt on Fiinan pihassa, tuo varovasti ja Papalle hän sanoi kai Kaisa käy torilla. Joo mää laitan Kripan valjaisiin. Niin makkarat tulivat ja lähtivät Pappan sisaren Kaisan mukana kovapyöräisillä notkein resorein varustettujen makkararattaiden kyydissä Tamma Kripan vetämänä kohti kauppatoria.

Aiemmin oli Hilma tyttöjen avustamana tyhjentänyt pannut makkara-paljuun, joka oli sopivan kokoinen rattaiden istuimen alle. Hyvin oli palju ensin täytetty ja pellavakankaalla peitetty päältä. Nämä makkarapannut olivat minun lapsuuteni muistoissa ravinnon kannalta tärkeimpiä. Suolet kun halkeilivat kypsyyssään aina vähän ja niistä valuu verta pannuun, missä se paistuu suolista tulevan rasvan kanssa, tulee siitä erinomainen muusi jota meillä kutsuttiin *syömäksi*. Tämä oli lapsuikäni mieluisin ruoka. Vastalypsetyn maidon kera se aamuisin täytti vatsan.

Sellainen työmäärä, joka suurperheessä oli päivittäin suoritettava kasvatti velvollisuuden tunteen, että jokainen tiesi tehtävänsä.⁷⁷⁵

Kaupungin läpi virtaava joki oli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä voimakkaasti läsnä kuudesosalaiisten arkielämässä. Joessa pestiin pyykkiä, sieltä haettiin saunavesi, ja kalansaaliit toivat vaihtelua ruokapöytään. Kaukainen Kivinin jokisuisto oli alueen pikkupojille tuttu seikkailupaikka. Toisaalta joki on ollut ylittävä este luotojen viljelyksille ja laitumille kuljettaessa.

Niemisen piharivin avaama horisontti suuntautuu Kokemäenjoen pohjoispuolella, Karjarannan pienteollisuusalueen⁷⁷⁶ takana levittäytyvään jokisuistoon, jossa sijaitivat suurimmat yhtenäiset kaupungin omistamat peltopalstat. Kokemäenjoen suisto on Pohjoismaiden laajin jokisuistoalue. Maankohoamisen ja joen tuoman aineksen kerrostumisen seurauksena suistoalue kasvaa jatkuvasti ja meri pakenee kauemmas kaupungin keskustasta. Samalla kun merenrantaan syntyy lisää suistomaata, vanha suisto kuivuu, kapeat jokiuomat eli juovat umpeutuvat ja maa muuttuu vähitellen kosteista luhtaniityistä

775 Nieminen 2006, 71–72. Verimakkaroiden valmistusta kuvataan yksityiskohtaisesti myös Into Niemisen haastattelussa. Into Nieminen (s. 1933), haastattelijana Tarja Laine 14.5.2009.

776 1800-luvulla laidunkäytössä olleessa Karjarannassa sijaitsi 1900-luvun alkuvuosikymmenillä ainakin teurastamo, mylly ja viinanpolttimo. Lisäksi siellä oli laaja varastoalue.

viljelykelpoiseksi peltomaaksi.⁷⁷⁷ Tämä kehitys on kaupunginpuoleisissa Raatimiehen-, Kvisti-, Hevos- ja Hanhiluodossa, joita tässä luvussa käsitellään, jo saavuttanut lakipisteensä. Peltojen kuivumiseen ovat vaikuttaneet myös kaupungin teettämät pengertämistyöt alueella. Kuitenkin vielä 1900-luvun alussa osa luotojen maista vuokrattiin niittypalstoina alueen vesiperäisyyden takia. Luotojen alueen maa on lietteen takia hedelmällistä savimaata. Viljelyn kannalta ongelmia tuottavat kevättulvat. Maaperän tiiviyden ja tasaisuuden vuoksi vesi jää myös helposti seisomaan painanteisiin ja tuhoaa jäätyessään syyslajikkeiden talvehtimisen.⁷⁷⁸

Vielä 1800-luvun puolivälissä elettiin pitkälti omavaraistaloudessa, ja maataloutta harjoittivat kaikkien kaupunkien porvarit kaupan tai käsityön ohella. Perustamisensa yhteydessä Suomen kaupungit saivat hallitsijalta lahjoitusmaita.⁷⁷⁹ Lahjoitusmaahan kuului asemakaava-alueeseen sisältyneen tonttimaan lisäksi peltoja, niittyjä ja laitumia. Näistä asemakaavan ulkopuolisista maista oli tapana osoittaa palstoja kaupungin virkamiesten palkan lisäksi nauttimaksi luontaiseduksi. Tällaisia ovat Porissa olleet esimerkiksi Raatimiehenluoto, Pormestarinluoto ja Kirjurinluoto, joiden aiemmasta käytöstä nimet edelleen kertovat.⁷⁸⁰

Toiseen maailmansotaan asti Porin kaupunki omisti lähes kaiken asemakaava-alueen ulkopuolisen maan. Suuri osa tästä kaupungin maaomaisuudesta oli peltoa, jota se vuokrasi asukkailleen erisuuruisina palstoina.⁷⁸¹ Ennen toista maailmansotaa käytännöllisesti katsoen kaikki porilaiset maanviljelijät vuokrasivatkin peltonsa kaupungilta. Viljely poikkesi ympäröivästä maaseudusta muun muassa karjankasvatuksen ja siihen liittyvien rehukasvien, kuten kauran ja heinän korostuneen aseman takia.⁷⁸²

Vuokraviljelijöitä asui kaikissa kaupunginosissa,⁷⁸³ mutta erityisen paljon heitä oli Viidennen ja Kuudennen osan vanhoissa puukortteleissa. Into Niemi-

777 Kokemäenjoen suisto, alueen kuvaus. Ympäristöministeriön Internet-sivut, <[http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Suojelualueet/Natura_2000_alueet/Kokemaenjoen_suisto\(5327\)](http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Suojelualueet/Natura_2000_alueet/Kokemaenjoen_suisto(5327))>.

778 m1910/MH5.

779 Juhana Herttua perusti Porin kaupungin vuonna 1558. Kaupunki sai tapulioikeudet eli oikeuden käydä ulkomaankauppaa. Lahjoitusmaata kaupunki ei kuitenkaan tässä yhteydessä saanut, vaan vasta Juhanan veli Eerik vahvisti valtaan noustuaan lahjoitusmaat vuonna 1564. Kuninkaaksi tultuaan Juhana antoi lahjoituksille oman vahvistuksensa vuonna 1576. Ruuth 1899, 43–47, 57.

780 Saarinen 1972, 556–560.

781 Kaupungin suurin yhtenäinen viljelysalue sijaitsi Kokemäenjoen pohjoispuolisilla luodoilla. Luotojen palstojen yhteenlaskettu pinta-ala vuonna 1918 oli 413,4 ha. KK 1899–1918, Rahatoimikamarin vuosikertomukset. PKA, Pori.

782 Nummelin 1988, tiivistelmä.

783 Ei kuitenkaan 1900-luvun alussa rakentuneessa Kahdeksannessa osassa, joka oli selkeästi teollisuustyöväen asuinalue. *Suomen virallinen tilasto* VI:58:1, 1920, 2.

nen on luonnehtinut Kuudennen osan olevan ”Porin köyhimmän kansanosan ja kaupungin maanvuokraajien muodostama asuinalue”.⁷⁸⁴ Vuoden 1920 väestölaskennan mukaan Kuudennessa osassa asui 18 päätoimista viljelijää.⁷⁸⁵ Tämä ei kuitenkaan anna todellista kuvaa viljelijäperheiden lukumäärästä, koska suurin osa vuokratilajilijöistä, kuten Johan Nieminen, harjoitti lisäksi jotain muuta ammattia. Yleisimmin he ilmoittivat ammatikseen ”työmies” (noin kolmannes kaikista palstanvuokraajista). Seuraavaksi tavallisin ammatti oli talonmestaja. Myös monet ajurit, kauppiat ja teurastajat saivat lisäansioita maanviljelyksestä.⁷⁸⁶

Teollistumisen läpimurtovaiheen alkaessa 1860-luvulla maaseudulta muutti joukoittain ihmisiä kaupunkeihin työskentelemään tehtaissa ja työpajoissa. Muuttoliikkeen myötä väestörakenne muuttui ja maanviljelys ja karjanhoito alkoivat menettää merkitystään useimmissa kaupungeissa.⁷⁸⁷ Porissa tähän murrosvaiheeseen liittyi ilmiökokonaisuus, kaupunkilainen maatalous, joka teollistuvassa keskisuudessa kaupungissa sai ominaispiirteitä, jotka erottavat sen niin ympäröivästä maaseudusta kuin edeltävien vuosisatojen pienistä käsitöläis- ja kaupakkaupungeistakin. Liisa Nummelin kirjoittaa:

Tyypillisiä piirteitä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella Porissa harjoitetulle maataloudelle olivat: maatalouden harjoittajien asuminen kaupungin ruutukaava-alueella, kaupungin vuokraamien peltopalstojen ja yhteislaidunten käyttö, viljelysten sijainti erillään vuokraajan asunnosta, viljelijöiden sivutoimisuus, kaupungin maataloudesta vastanneet virka- ja luottamusmiehet sekä monet elinkeinoa säädelleet määräykset kaupungin järjestyssäännöissä. Merkittävä piirre oli myös metsän puuttuminen viljelijöiltä, mikä hidasti pääomia vaativien koneiden hankintaa ja piti elinkeinon vanhakantaisena.⁷⁸⁸

Vaikka peltopalstojen viljely vaati paljon raskasta ruumiillista työtä, johon osallistuttiin koko perheen voimin, se toisaalta piti harjoittajansa hyvin leivän syrjässä kiinni.⁷⁸⁹ Kaupunkilaisen maatalouden kukoistuskauti Porissa ajoittuu 1880-luvulta 1940-luvulle. Toisen maailmansodan jälkeen toteutetut siirto-

784 Nieminen 2006, 1.

785 *Suomen virallinen tilasto* VI:58:1, 1920, 2.

786 KK 1899–1918, RTK:n vuosikertomukset. Luettelo vuokratuista pelto- ja laidunpalstoista julkaistiin vuosittain rahatoimikamarin vuosikertomuksissa Porin kaupungin kunnalliskertomusten yhteydessä. Luettelossa ilmoitettiin myös vuokraajien ammatit. PKA, Pori.

787 Talve 1990, 336, 339.

788 Nummelin 1988, tiivistelmä.

789 Maataloudenharjoittajien haastattelut 1984. SatM, Pori.

”Varttuneimmat pojat myöskin/ pelloil’ alkoi hääriä./ Heinät seipähille saatiin/ reippahasti kääriä./ Illoin sitten laitumille/ saatiin hepat ratsastaa/ - se vast’ oli mukavaa” (Nieminen 1998). Kuvassa vasemmalta Into Nieminen, isä Yrjö Nieminen, hevosen selässä Matti Leppänen noin vuonna 1949. Kuva: Into Niemisen kotiarkisto.

karjalaisten asutustoimet, maatalouden nopea uudenaikaistuminen ja kaupungin kiihtynyt kasvu muuttivat ratkaisevasti maatalouden luonnetta Porissa.⁷⁹⁰

Yhteys luotoihin ja ympäröivän maaseudun viljelyelinkeinosta erottuvan, aivan omanlaisensa kaupunkilaisen maatalouden harjoittaminen teollistuvassa keskisuudessa kaupungissa on erityistä ja omaleimaista Kuudennen osan historiassa. Siksi se on asukkaiden näkökulmasta osa alueen arvokkainta kulttuuriperintöä. Säilynyt rakennusperintö, erityisesti piharakennukset, tarjoavat vihjeitä tästä suhteesta. Arkistoaineistot, kuten maanvuokrausasiakirjat, tuovat asiaan lisävalaistusta. Luotojen merkitys asukkaille selviää kuitenkin ainoastaan muistitietoaineistosta.

Vuonna 1907 Johan Nieminen vuokrasi Hevosluodon 4.65 hehtaarin suuruisen viljelypalstan numero 159.⁷⁹¹ ”Tästä on alkanut sukuni Porin kaupungin torpparina eläminen”, kirjoittaa hänen pojanpoikansa muistelmassaan.⁷⁹²

790 Nummelin 1988, 3, 134.

791 18.10.1906 allekirjoitetun sopimuksen vuokra-aika alkoi 1.1.1907 ja päättyi 1.1.1931.

792 Nieminen 2006, 3. Niemisen perheen viljelypalstat sijaitsivat vuodesta 1907 alkaen Hevos- ja Kvistiluodossa. Rintamamiestilojen pakkolunastuksen takia ne siirrettiin Hanhi- ja Raatimiehenluotoon vuonna 1950.

Into Nieminen rinnastaa sukunsa vuokraviljelijät maaseudun torppareihin. Torppareiden kanssa yhteistä heidän asemassaan oli se, että he eivät omistaneet viljelemäänsä maata. Kaupungin ja vuokraviljelijän suhde kuitenkin erosi joissakin suhteissa merkittävästi tilallisen ja torpparin välisestä suhteesta. Vuokraviljelijä maksoi maanvuokran rahalla, eikä hänellä ollut vakituista asuntoa viljelystensä yhteydessä.⁷⁹³ Vaikka vuokraviljelijän asema oli näin ollen itenäisempi kuin maaseudun torpparin,⁷⁹⁴ kaupungin kanssa tehty vuokrasopimus säätelikin tiukasti hänen asemaansa.⁷⁹⁵

Kaupunkilainen maatalous on ollut harjoittajilleen identiteettiä vahvasti leimannut omanlaisensa elämäntapa. Nieminen runoilee:

”Kuopus vm. 1933”

Syntyi kuopus maailmaan
viljan tuoksuja aistimaan.
Juurelle keon ja kuhilaan
äidin helmoista tutimaan.

Lämpöä, lempeä tulvillaan
siskot ja veli jakamaan.
Ehdoilla luodon viljavan maan
satoja kylväjä korjata saa.

Näin kävi pienelle pellavapäälle
Pappan ja Hilman viimeiselle.
Kasvoi viljan tähkän lailla
astellen reippaasti luodon mailla.

Kolmannen polven ”torppariks” ryhtyi
sukupolvien perinne yhtyi.
Tunsi voiman, tuoksun maan
oppi työtänsä rakastamaan.⁷⁹⁶

793 Useimmilla haastatelluilla kuudesosalaisilla vuokraviljelijöillä oli kuitenkin kesäasunto viljelysten yhteydessä.

794 Kaupunkien maanvuokraajat rajattiin esimerkiksi kokonaan vuoden 1918 torpparivapautuslain ulkopuolelle. Laki vuokra-alueiden lunastamisesta 135/1918, 59 §.

795 Myös Niemisen perheen aatteellinen sitoutuminen työväenliikkeeseen erottaa heidät maalaiskuntien viljelijöistä; ks. myös esim. Talve 1990, 337; Ranne 2004, 83.

796 Nieminen 1998.

1900-luvun alussa joen yli kuljettiin soutuveneillä. Veneessä mukana kulkivat viljelyssä tarvittavat työkalut. Sulan veden aikaan venettä käytettiin myös viljelypalstalla talven yli varastoidun karjanrehun kuljettamiseen pihanavetassa talveaan viettäenille eläimille. Kesäksi laitumelle vietävä karjakin piti tavalla tai toisella saada kuljetetuksi joen toiselle puolen. Maatalouden uudenaikaistuksessa työvälineet ja koneet kävivät aiempia suuremmiksi ja raskaammiksi, eikä venekuljetus enää käynyt päinsä. Käytännön pulmien ratkaisemiseksi luotojen viljelijät perustivat kaksi lauttayhtiötä.⁷⁹⁷ Raatimiehen- ja Hanhiluodon vuokraviljelijät perustivat osuuskuntansa jo vuonna 1918. Lauttayhtiössä oli noin 40 osakasta, joilta kerättiin vuotuinen maksu lautan eli lossin ylläpidosta aiheutuvien kustannuksien kattamiseksi. Vuonna 1919 yhtiö palkkasi eläkkeellä olleen ajurin lautturiksi. Hänen palkkansa koostui ylikulkijoilta perittävistä maksuista.⁷⁹⁸

Into Niemisen mukaan suvun ensimmäisiä vesijättömaista muodostuneita niittyjä ja laidunmaita muokattiin pelloksi kääntämällä maa kahden hevosen vetämällä Fiskarsin valmistamalla *vältillä* eli rautaisella kääntösiipiauralla.⁷⁹⁹ Lannoitteena käytettiin karjanlantaa ja jonkin verran luujauhoa. Siemenet kylvettiin käsin kylvövakasta. Äestys tapahtui aluksi pelkällä piikkiäkeellä.⁸⁰⁰ Myöhemmin saatiin pyörivät Sukkela- ja Hankmo-äkeet.⁸⁰¹ Lopuksi maa tiivistettiin hevosvetoisella, kahdesta puupölkystä tehdyllä, liukulaakerein akseloidulla jyrällä, *junkalla*. Muita tehdasvalmisteisia koneita olivat 13-vantainen Derig-merkkinen kylvökone, heinänpöyhijä ja heinäharava. Raskaimpien koneiden, kuten niittokoneen ja itseluovuttavan elonleikkuukoneen vetämiseen tarvittiin kahden hevosen muodostama työpari.⁸⁰² Viljan kuivatus ja puinti⁸⁰³ tapahtui Inton lapsuudessa seuraavaan tapaan:

797 Kansanomaisille yhtiöille oli tunnusomaista, että ne perustettiin määrätarkoitusta varten, että niiden oikeudet ja velvollisuudet ulottuivat vain niiden osakkaiksi liittyneisiin henkilöihin ja että ne itse päättivät rakenteestaan ja toiminnastaan. Anttila 1967, 9.

798 Nummelin 1988, 77–78; n1913/MH1.

799 Nieminen 2006, 31; Talve 1990, 72; *Suomen kansankulttuurin kartasto 1. Aineellinen kulttuuri* 1976, 32–33.

800 Peltojen äestämiseen käytettiin Satakunnassa 1900-luvun vaihteessa puista, joko puu- tai rautapiikillistä polkuäestä, joka säilyi käytössä aina tehdastekoisten äkeitten tuloon saakka, ja paikoin jopa 1960-luvulle. Ajaja seisoi äkeen päällä ja keikutteli sitä siirtämällä ruumiinsa painoa vuoroin oikealle ja vasemmalle jalalle. Anttila 1968, 42, 49–50; Talve 1990, 73.

801 Nieminen 2006, 31. Hankmo oli Pietarsaaren Konepajan vuodesta 1911 lähtien valmistama lapioteräinen rullaäes. Anttila 1968, 82–83.

802 Nieminen 2006, 31.

803 Ks. esim. Talve 1990, 74–77.

Leikkuun jäljestä elot sidottiin lyhteiksi ja sen jälkeen seivästettiin kahta väliklappua eli tappia käyttäen, jotka pantiin seipäessä oleviin reikiin. Näin lyhteet eivät päässeet painumaan liian tiukkaan, ja ne kuivuivat sateenkin jälkeen. Tämä väliklappujen asettaminen oli perinteisesti kaikkein nuorimpien tehtävä, ja oli hyvin vastenmielinen tehtävä, koska aina kun reikään saakka oli lyhteitä, joku huusi: ”Klappuherodes!” En tiedä, mistä tämä arvonimi oli saatu, mutta kyllä minäkin tässä hommassa lapsena usein jouduin olemaan. Erilaisia huutoja kuului, kuten ”Tappi sano pappi, läpi sano lääkäri”. Erittäin kovana se kuitenkin tuntui. Viljoja puitaessa sama homma taas jatkui tappien poisottamisen myötä, seipäältä toiselle tapit ämpäriin keräten pitkän päivän.⁸⁰⁴

Seipäillä vähintään kaksi viikkoa kuivuneet lyhteet aseteltiin hevoscärryille huolellisesti siten, etteivät jyvät varisheet, ja kuorma ajettiin *tappurin* eli puimakoneen luokse. Kuormia haettiin yleensä kolmen hevosen voimin niin, että tappurilla oli aina täysi kuorma odottamassa. Mikäli palstalla oli suuli, asetettiin puimakone siten, että pahnat sekä alle tulevat ruumenet voitiin suoraan siirtää hangoilla heittäen *riittoihin*, jotka jaloin sotkien poljettiin tiukkaan.

Puimakoneen voimanlähteenä oli Olympia- tai Wikström-merkkinen petrolikäyttöinen, vesijäähdytteinen moottori, jonka hiulusta eli remmissiivasta saatiin puimakoneeseen tarvittavat kierrokset valtaremmiä pitkin. Oma mielenkiintonsa oli aina sillä, miten masinisti saa koneensa pelamaan. Polttomoottorissahan on valtava käynnistyspyörä, jota pyöräyttäen mäntä heilahtaa ja magneetto antaa tulpalle eli kynttilälle kipinän, jolloin kone käynnistyy ja ”paletti voi alkaa”.

Tässä vaiheessa masinisti siirtyy valvomaan koneen toimintoja ja vaihtamaan säkkeitä tappurin perässä olevien, sulkuluukuilla varustettujen torvien luo. Syöttäjä, joka istuu puintikelan takana olevassa syvennyksessä, katkaisee terävällä puukolla punoksen lyhteestä ja laskee elon tappurin päällä sijaitsevaan varstakelaan. Varstakela, joka vetää tähkäpäät ja elot vasten varstasiltaa, säädetään kullekin viljalle sopivaan väljyyteen viljan irrottamiseksi. Tuuletin taas puhalttaa seulojen päältä kevyet akanat pois, ja puhdas vilja kulkee elevaattorin kautta säkkiin. Meillä käytössä olleessa Olympia-moottorissa oli jäähdytysjärjestelmässä vesisäiliö, josta vesi kiersi moottorin kautta pitäen sopivan käyttölämmön.

804 Nieminen 2006, 30.

Tämä puintimuoto tuli käyttöön riihessä puinnin jälkeen ja oletan, että sukumme viljanviljelyn aikana näin jo oli. Puheita kyllä kuulin lapsuudessani jonkinlaisesta hevoskierron käytöstä puimakoneen voimanlähteenä.⁸⁰⁵

Palonarat riihet oli kaupunkialueella keskitetty neljälle erilliselle alueelle. Hakariihet ja Keskiriihet sijaitsivat aivan ydinkeskustan tuntumassa nykyisen Riihikedon kaupunginosan alueella. Kanapiha lähellä Porin metsää menetti merkityksensä riihialueena jo 1920-luvulla. Näiden lisäksi Kuudennen osan koilliskulmassa sijaitsi Malmiriihien⁸⁰⁶ alue, joka Tiilitehtaan *suulirivin* takana rajasi peltoaluetta asutuksesta.⁸⁰⁷ Hirsirakenteiset riihet olivat Länsi-Suomelle ominaista tyyppiä eli riihen, luuvan ja ladon muodostama kokonaisuus.⁸⁰⁸ Riihien käytöstä alettiin Porissa luopua 1900-luvun alussa, ja lopullisesti puimakoneet syrjäyttivät käsin varstoilla puimisen 1920-luvun aikana.⁸⁰⁹ Käsikäyttöinen puimakone oli tullut länsisuomalaisille tutuksi jo 1800-luvun lopulla, ja vuosisadan vaihteessa hevoskiertoa voimanlähteenä käyttänyt kone syrjäytti sen. Höyrykoneen avulla Porissa puitiin jo 1910-luvun lopulla.⁸¹⁰ Myös edellä kuvattuja polttomoottorin käyttämiä pienempiä puimakoneita käytettiin yleisesti eri puolilla Suomea.⁸¹¹ Porilaisilla vuokraviljelijöillä ei ollut riittävästi pääomaa ostaa puimakonetta pelkästään omaan käyttöön. Niinpä he hyödynsivät vuonna 1901 annetun osuustoimintalain tarjoamaa mahdollisuutta perustaa osuuskunta⁸¹² puimakoneen hankkimiseksi. Vuonna 1930 luotojen alueella toimi kolme puimakoneyhtiötä. Esimerkiksi Raatimiehenluodon yhtiössä, johon Niemisetkin kuuluivat, oli viisi osakasta.⁸¹³

Paitsi viljan puimisessa *tappuripäivinä*, ylimääräistä työväkeä tarvittiin myös heinänteko aikaan. Luotojen viljelijöiden keskuudessa oli heinätyöt tapana hoitaa vastavuoroisesti talkoovoimin. Näihin talkoisiin osallistuvat

805 Nieminen 2006, 30–31.

806 Malmi tarkoittaa tässä yhteydessä tasaista hiekkamaata.

807 *Maakuopista puutalokaupungiksi. Porin kuudennesosan asutushistoriaa. Näyttely Satakunnan Museossa 24.9.–7.11.1993.* Näyttelyluettelo 1993. SatM, Pori.

808 Nummelin 1988, 72; Talve 1990, 56; *Suomen kansankulttuurin kartasto 1. Aineellinen kulttuuri* 1976, 56–57.

809 Poikkeuksiakin oli: Ainakin kuudesosalaisen kaupunginvaltuutetun Feliks Gustafssonin muistetaan puineen ruista riihessään Malmiriihien alueella vielä välirauhan syksynä 1940. n1913/MH1.

810 Nummelin 1988, 73.

811 Anttila 1974, 143.

812 Osuuskunta oli henkilöyhtymä, jonka tarkoituksena oli yhteisillä taloudellisilla toimilla helpottaa jäseniensä elinkeinon harjoittamista tai toimeentuloa. Porilaisten vuokraviljelijöiden osuuskuntia ei kuitenkaan ollut merkitty kaupparekisteriin. Anttila 1974, 142; Nummelin 1988, 76.

813 Nummelin 1988, 75–77.

Alli Nieminen heinätöissä kaupungin vuokrapellolla. Hevosien nimi on Vappu. Kuva: Into Niemisen kotiarkisto.

usein myös lapset ja naiset. Heinän peltoviljely yleistyi Satakunnassa 1900-luvun vaihteessa saksalaistyyppisen monivuorojärjestelmän myötä. Myös luotojen alueella noudatettiin tätä heinävuorotteluun perustuvaa niin kutsuttua koppelijärjestelmää.⁸¹⁴ Koska kylvöheinä luonnonheinää pidempänä ja paksumpana kuivui hitaammin, täytyi se kuivattaa seipäillä.⁸¹⁵

Palkin Matilla, joka asui Kuudennessa osassa Ekinkadun ja Montininkadun kulmassa olevassa asunnossa, oli huvila Kvistiluodossa Huvilajuovan rannalla. Forssasta Poriin muuttaneena hänen murteensa oli aivan erilainen kuin meidän. Pappa aina vitsaili, kun sade haittasi korjuutöitä, ja alkoi vähitellen loppua: ”Kattos ny ko Forssan faarin länsi laaraa”.

Kerran Pappa oli ollut heinäkorjuutöiden päätyttyä Laaksosen saunassa Lanajuovan toisella puolella vastapäätä meidän kesäpirttiä. Mukana oli paljon miesväkeä, jotka olivat saaneet kaikki Laaksosen heinät korjattua suuleihin. Laaksosen kotitalo oli Maantiekadun ja Ekinkadun kulmassa, ja hänellä oli eniten Kuudennen osan torppareista kaupungilta vuokrattuja peltoja, joten heinä- ym. töissä tarvittiin apuvoimaa.

Saunareissu venyi vähän pitkäksi, sillä Armas Laaksonen oli hankkinut pikkaisen heinäkorjuun kunniaksi peijaisvettä. Joten Palkin emäntä oli ”poijaalleen” toimittanut: ”Käyhän hakemas isäs kottii.” Pappa kertoi nau-runremakan olleen melkoinen, kun pojan pää kurkisti ovenraosta ja katsoi isäänsä sanoen: ”Kotiis konjaki imijä, ämmäs käski!”⁸¹⁶

Esimerkki kertoo siitä, miten yhteisöllisiä arvoja käsitellään aineettomaan kulttuuriperintöön sisältyvissä tarinoissa. Kansanomaisen huumorin yksi suosikkiteema on yleisesti ollut kontrollin kierto, jonka yrityksestä tässä Palkin

814 Vuokravälikirja, kauppias Fr. Laaksonen, Hevosluodon palsta N:o 162. 1.1.1906, SatM, Pori; Nummelin 1988, 66–67; Talve 1990, 70.

815 Talve 1990, 78.

816 Nieminen 2006, 35.

Matin saunareissusta kertovassa anekdootissakin on kyse.⁸¹⁷ Tarinasta käy ilmi alkoholin käyttöön liittyvien asenteiden ambivalentti luonne yhteisössä. Kuten kansanhuumorissa yleensä, kärki osoittaa sosiaalisessa asteikossa alhaalta ylöspäin. Tarina antaa myös viitteitä yhteisön patriarkalisesta arvojärjestyksestä, jossa perheenisä joutuu naurettavaan asemaan, kun ”ämmä” käsklee.

Kaupunkilaisen maatalouden päätyminen

Kaupunkilaisen maatalouden loppuminen Porissa liittyy toisen maailmansodan jälkeiseen valtakunnalliseen kehitykseen. Sodan päätyttyä kaupunki joutui luovuttamaan rintamamiehille ja siirtoväelle asuintonteiksi useita kymmeniä hehtaareita keskustan peltomaita. Tämän lisäksi kaupunki perusti maatalousväestöön kuuluneille siirtokarjalaisille pika-asutuslain mukaisia tiloja. Tilat perustettiin pääosin entisille vuokrapelloille useiden kilometrien päähän keskustasta, etupäässä Pinomäkeen ja Lattomerelle. Samalla maatalouden painopiste siirtyi pois kaupungin ruutukaava-alueelta.⁸¹⁸

Pysähdyksissä ollut maatalouden uudenaikaistuminen käynnistyi sodan jälkeen nopealla vauhdilla. Porin kantakaupungissa asuvalle viljelijälle ei tämän kehityksen seuraaminen ollut mahdollista. Uusia suuria maatalouskoneita ei voinut säilyttää kaupunkipihalla, eikä niiden kuljettaminen keskustan läpi ja lautalla joen yli luotojen viljelyksille ollut mahdollista. Toisaalta muutaman hehtaarin vuokraviljelmät eivät myöskään tuottaneet riittävää pääomaa kalliiden koneiden hankkimiseksi.⁸¹⁹

Karjataloudenkin harjoittaminen kävi hankalaksi kaupungin kasvaessa. Yhteislaidun siirrettiin kauas keskustasta jo 1930-luvulla ja 1950-luvulla sen ylläpito lopetettiin kokonaan. Karjanpitoon liittyneet määräykset tiukkenivat sodan jälkeen ja viimein vuoden 1965 terveydenhoitolaki kielsi kokonaan karjanpidon kaupungeissa.⁸²⁰ Paikallinen terveydenhoitolausunto saattoi kuitenkin halutessaan myöntää poikkeusluvan, joita kuudesosalaisille vanhoille karjanomistajille myönnettiin vielä 1970-luvulla. Muistitiedon mukaan alueen viimeiset lehmät teurastettiin 1980-luvun alussa.⁸²¹

Tätä kirjoitettaessa (vuonna 2014) luotojen alue on edelleen Porin kaupungin omistuksessa ja pellot osittain vieläkin viljelykäytössä.⁸²² Luotojen pohjois-

817 Knuutila 1992, 103, 130.

818 Nummelin 1988, 134–136.

819 Viljelysten pienen koon ja viljelijöiden sivutoimisuuden ohella pääoman puutteeseen vaikutti se, etteivät vuokraviljelijät yleensä omistaneet metsää. Nummelin 1988, 49–50; Into Nieminen (s. 1933), haastattelijana Tarja Laine 14.5.2009.

820 Terveydenhoitolaki (1965), 74 §; Nummelin 1988, 115.

821 Muisteluilta Käppärän koululla 24.11.2009.

822 Peltopalstoja viljelee Into Niemisen sisarenpoika Pentti Aaltonen. Into Nieminen (s. 1933), haastattelijana Tarja Laine 14.5.2009.

kärki kuuluu Kokemäenjoen suiston Natura-alueeseen. Raatimiehenluoto, Hanhiluoto ja Kvistiluoto ovat tällä hetkellä osa Porin kansallista kaupunkipuistoa.⁸²³ Alueen käyttöä ja hoitoa ohjaamaan on tekeillä luonnonhoito- ja käyttösuunnitelma. Suunnitelmaa varten osasta luotojen aluetta laadittiin vuonna 2007 luontoselvitys. Satakunnan Museo toteutti rakennusinventoinnin Huvilajuovan alueella Kvisti- ja Hanhiluodossa vuosina 2012–2013.⁸²⁴ Kaupunkipuistoon kuulavalta osalta luotojen kehittämistavoitteina mainitaan ”peltoalueiden säilyttäminen soveltuvin osin viljelykäytössä tai niiden hoitaminen niittyinä”.⁸²⁵ Kansallisen kaupunkipuiston ulkopuolelle on kuitenkin rajattu suurin osa Hevosluotoa. Tällä alueella on käynnistymässä 35 hehtaarin suuruisen pientaloalueen asemakaavoitus.⁸²⁶ Porille on myös myönnetty oikeus järjestää Hevosluodon ja Karjarannan alueilla asuntomessut vuonna 2018.⁸²⁷

Nykyisin jokinäkymä peittyy Kuudennen osan kohdalla Karjarannan teollisuuslaitosten taakse ja kulku rantaan on estynyt. Enää ei Karjarannan kohdalta myöskään pääse joen yli viljelijöiden oman lauttayhtiön lautalla, vaan kulku tapahtuu etäämpää Kirjurinluodon sillan tai vuonna 1986 valmistuneen Länsitien kautta. Kuudennen osan läheinen suhde jokisuistoon ei enää ole helposti luettavissa maisemasta. Jälkiä jo kadonneesta, kaupunkilaiseen maatalouteen perustuneesta elämäntavasta on kuitenkin edelleen nähtävissä kuudesosalaisissa pihapiireissä. Niemisen talon luonteeltaan toiminnallinen työpiha pihariveineen on tästä esimerkki.

823 Porin kansallinen kaupunkipuisto on perustettu 6.5.2002. Se on noin kymmenen neliökilometrin laajuinen Kokemäenjoen suistossa ja rannoilla sijaitsevien sekä rakennettujen että yhä viljelykäytössä olevien kulttuuriympäristöjen, puistojen ja puistokatuojen, kaupunkimetsien ja jokivarsiluonnon yhdessä muodostama kansallisesti arvokas kokonaisuus. Kansallisen kaupunkipuiston tarkoitus on säilyttää kaupunkimaiseen ympäristöön kuuluvan alueen kulttuuri- tai luonnonmaisema, historialliset ominaispiirteet tai kaupunkikuvalliset, sosiaaliset, virkistykelliset tai muut erityiset arvot. Kansallinen kaupunkipuisto perustetaan kaupungin hakemuksesta ympäristöministeriön päätöksellä. Porin kansallinen kaupunkipuisto. Porin kaupunkisuunnittelun Internet-sivut, <<http://www.pori.fi/kaupunkisuunnittelu/porinkansallinenkaupunkipuisto.html>>.

824 Porin kansallinen kaupunkipuisto. Porin kaupunkisuunnittelun Internet-sivut, <<http://www.pori.fi/kaupunkisuunnittelu/porinkansallinenkaupunkipuisto/alueet/luotojenalue/toimenpiteet.html>>.

825 Porin Kansallinen kaupunkipuisto. Hoito- ja käyttösuunnitelma 17.4.2008, 20.

826 Porin Kantakaupungin yleiskaava 2025, 21–22; Porin kaupungin kaavoituskatsaus 2011–2013, 8, <http://www.pori.fi/material/attachments/kaupunkisuunnittelu/kaavoituskatsaus/5vp73nJOz/kk_selustus11_13.pdf>.

827 SK 29.5.2013.

Oman maan perunat ja muita aineettomia arvoja

Fenomenologisen tulkinnan mukaan rakentaminen ja asuminen ovat ihmisen vuoropuhelua maailman kanssa. Rakennetussa ympäristössä paikallinen elämäntapa ja keskeiset arvot tulevat näkyviksi.⁸²⁸ Tässä luvussa pohdin, minkälaisesta arvomaailmasta arvostus kotitaloa kohtaan nousee Into Niemisen muistelmassa. Työkaluna käytän Martin Heideggerin *neliyhteyden* (*Geviert*) käsitettä, jonka mukaan rakennus kerää ympärilleen asujan maailman. Rakennuksen yhteisöllinen merkitys rakentuu maan, taivaan, jumalaisten ja kuolevaisten peilaantumisten leikin kautta.⁸²⁹ Neliyhteyden ajatuksen ymmärtämiseksi on tarpeen aluksi luoda silmäys esisokraatikkojen ajan maailmankuvan keskeisiin osa-alueisiin, joita olivat *logos*, *fysis* ja *kosmos*.

Logos

Logos on Herakleitoksen filosofian keskeinen käsite, avain kaikkien ilmiöiden olemukseen. Herakleitoksen tekstifragmenttien välityksellä *logos* nousi länsimaisen filosofian keskeiseksi käsitteeksi, joskin sen merkitys muuttui ajan kuluessa.⁸³⁰ Heidegger toi Herakleitoksen tulkinnan logoksesta alkuperäisessä merkityksessään takaisin filosofian kentälle.⁸³¹ Logos voidaan kääntää muun muassa sanoilla järki tai peruste. Se on todellisuutta hallitseva periaate, joka antaa maailmankaikkeudelle muodon ja merkityksen. Logoksen vaikutuksesta myös rakennus kokoaa yhteen paikan olemuksen ja asukkaiden elämämaailman.⁸³² Amerikkalaisyntyinen, Freiburgissäkin opiskellut Vincent Vycinas on tulkinnut kreikkalaisia jumalmyyttejä Heideggerin ajatusten pohjalta. Hänen mukaansa kreikkalaisten jumalien maailmat voi tulkita pohjimmiltaan logoksen maailmoina.

Esisokraattisessa ajattelussa olympolaiset jumalat ovat logoksessa läsnä antamassa merkityksen olevan kokonaisuudelle. Eri jumalien valossa todellisuus näyttäytyy erilaisena. Kukin jumala kannattelee kokonaista merkityssuhteiden maailmaa, jossa oliot saavat eri merkityksen. Sama objekti, vaikkapa kedolla oleva lammas, saattaa varkaiden jumalan maailmassa näyttää mainiolta ryöstösaaliilta, kun se paimenten jumalan maailmassa sen sijaan on huolenpidon kohteena. Eri jumalien maailmat ovat kuitenkin yhden ja saman

828 Nyman 2001, 11.

829 Heidegger 2009b, 63.

830 Raamatussa logos tarkoittaa eläväksi tekevää Jumalan voimaa. Sanalla viitataan Jeesukseen. Esimerkiksi Johanneksen evankeliumi alkaa sanoilla ”En arkee en ho logos”, ”[a]lussa oli Sana”. *Pyhä Raamattu* 2002, Joh. 1:1.

831 Passinmäki 2011, 68–69.

832 Rönkkö 2012, 112–113.

maailman ilmenemismuotoja, joita ylijumala Zeus hallitsee salamakimppu kädessään.

Zeus, salamoinnin jumala, on valon ja paljastamisen jumala, logoksen perimmäinen todellisuus. Muut olympolaiset jumalat ovat tämän valon ilmenemismuotoja. ”Salama ohjaa kaikkea,” on Gadamerin mukaan kaiverrettu Martin Heideggerin mökin ovenkamanan päälle Todtnaubergissä. Anne-Mari Forss tulkitsee Heideggerin tällä lauseella viittaavan äkinäiseen salamanomaiseen valaistukseen, joka tekee kaiken yhdellä iskulla näkyväksi.⁸³³ Keskeistä logoksessa on yhteen kokoaminen. Se kerää yhteen kaiken sen, mikä kuuluu kosmukseen.⁸³⁴ Tähän ajatukseen perustuvat Heideggerin myöhäisfilosofian keskeiset ajatukset totuudesta paljastumisena (aletheian ominaisuudessa), olemisen aukeamasta (*Lichtung*) ja maailman ilmenemisestä puitteen (*Gestell*) paljastamana tai vaihtoehtoisesti maan, taivaan, ihmisten ja kuolevaisten muodostaman neliyhteyden heijastusleikkinä.⁸³⁵ Näihin käsitteisiin perustan myös oman tulkintani siitä, mikä on arvokasta rakennetussa kulttuuriympäristössä.

Fysis ja kosmos

Kreikkalaisilla luonnonfilosoifeilla oli kaksi sanaa luonnolle, *fysis* ja *kosmos*. Fysis oli se maaperä, johon totuus, kieli ja ajattelu olivat juurtuneet. Logoksen ohjaama paljastuminen (*aletheia*) toi esiin sen, mikä on asettunut fysiikseen – ikään kuin maahan kätkeytyneestä siemenestä kätkeytymättömyyteen puhkeava puu, jonka latva tavoittelee taivasta.⁸³⁶ Tästä esiin puhkeamisesta käytettiin antiikissa sanaa *poiesis*.⁸³⁷

Fysis ei tarkoita materiaa vaan olevaa kokonaisuudessaan.⁸³⁸ Vycinasin mukaan esisokraattisen filosofian keskeisin ajatus liittyy siihen, miten fysis tulee meitä kohti aina kokonaisena ja mielekkäänä, koska logos liittää olevan merkitseväksi kokonaisuudeksi. Fysis ja logos kuuluvat siis olennaisesti yhteen. Saman periaatteen mukaisesti rakennetussa kulttuuriperinnössä aineeton ja aineellinen nivoutuvat toisiinsa aineettoman perinnön kokonaisuuden

833 Vycinas 1969, 178, 187–189; Forss 2007, 32–33.

834 Rauhala 2005, 164; ks. myös Rönkkö 2012, 174–175.

835 Sekä sanassa *Gestell* että *Geviert* ”ge”-etuliite viittaa yhteen kokoamiseen logoksen ominaisuudessa.

836 Fysis on tulkittu myös tässä kuvailluksi olevan esiin tulemisen voimaksi. Vycinas 1969, 133; Forss 2007, 31.

837 Aristoteleen tuotannossa *poiesis* viittasi tekemiseen ja valmistamiseen erotettuna toiminnasta (*praksis*). Heidegger ei seuraa Aristoteleen käsitystä, vaan liittää analyysinsä esisokraatikoihin. Heidegger 1988, 11; ks. myös Passinmäki 2011, 7.

838 Taminaux 1998, 187.

antaessa fyysiselle rakennukselle yhteisöllisen merkityksen. Fysiksestä irrotettu logos typistyy logiikaksi ja logoksesta irrotettu fysis aineeksi.⁸³⁹

Maailmankaikkeuden lainalaisuudet toteutuvat myös ihmisessä. Martin Heideggerin mukaan olemisen avautumisessa on kyse kamppailusta. Olemista ymmärtävänä oliona ihmistä määrittää pakottava tarve taltuttaa fysis asettamalla se rajoihin, joissa se voi ilmetä tietyissä hahmossa. Fysis esiintulemisen voimaksi ymmärrettynä luontona on voima, joka asettaa ihmisen osalliseksi tästä alkuperäisestä kiistasta. Maailmankaikkeus on jatkuvassa dynaamisessa tasapainossa, jonka takana vaikuttaa logos. Herakleitos vertaa tätä tasapainotilaa lyyran tai jousen muodostamaan harmoniaan.⁸⁴⁰ Kamppailussa paljastuminen ja kätkeytyminen, oleminen ja ei-oleminen, jännittyvät eroon ja samalla suhteeseen toistensa kanssa.⁸⁴¹ Kamppailun tuloksena avautuu aukeama, *Lichtung*. Antiikin ajan kreikkalaisten olemisen aukeamalla seisoi temppele. Esseessä ”Taideteoksen alkuperä” Heidegger kuvaa, kuinka kreikkalainen temppele avaa historiallisen kansan maailman:

Rakennustaiteen teos, kreikkalainen temppele, ei kuvaa mitään. Se yksinkertaisesti kohoaa keskellä rotkojen halkomaa laaksoa. Mahtava rakennus sulkee sisäänsä Jumalan hahmon ja antaa sen nousta tässä kätkeytyksessään avoimesta pylväiköstä ulos pyhään piiriin. – – Temppele liittää ja samalla kokoaa teoksena ympärilleen niiden polkujen ja suhteiden ykseyden, jossa syntymä ja kuolema, onnettomuus ja siunaus, voitto ja häpeä sekä kestävyys ja rappio hahmottavat ihmisolennon kohtalon. Noiden avointen suhteiden vallitseva laajuus muodostaa tämän historiallisen kansan maailman.⁸⁴²

Kreikkalainen temppele oli helleenisen yhteiskunnan keskiössä. Se määritti ja manifestoi kansallisen historian tulkinnan ja maailmanselityksen. Temppele järjesti lait, tavat ja jumalat. Temppele antoi mielekkyyden inhimillisille toimille ja määritti suhteet kaikkeen olevaan. Se oli eräänlainen yleinen merkityshorisontti, joka avasi kreikkalaisten maailman.⁸⁴³

Kosmos puolestaan oli antiikin kreikkalaisille se luonto, joka koskee ihmistä, luonto olemassa olevina olioina. Antiikissa ja keskiajalla luonto nähtiin primaarina ja ihminen sekundaarisena. Ihmisen ja maailman suhde perustui ajatukseen *makrokosmoksesta* ja *mikrokosmoksesta*, eli periaatteeseen, että

839 Vycinas 1969, 196, 205.

840 Varto 1994.

841 Luoto & Backman 2006, 33–34.

842 Heidegger 1995, 41–42.

843 Heidegger 1995, 41–43; Kupiainen 2004, 7; ks. myös Rönkkö 2012, 202.

kaikki todellisuuden tasot toimivat saman mallin mukaan.⁸⁴⁴ Universumin järjestyksen, logoksen, ajateltiin ohjaavan ja jäsentävän myös ihmisen toimintaa. Ihminen nähtiin mikrokosmoksena. Ihmisen pää edusti taivasta, logosta, elämää tuottavat suvunjatkamiselimet yhdistyivät maahan, fysikseen.⁸⁴⁵ Tämä perinteinen tulkinta ihmisen ja maailmankaikkeuden välisestä suhteesta alkoi vähitellen murtua 1600-luvulla uuden ajan alkupuolella.⁸⁴⁶ Maailmankuvan muutosta ohjasi uusi ihmisen rationaalisuutta korostava ajattelutapa. Lopullinen irtautuminen tapahtui vasta 1700-luvun lopun luonnontieteellisissä teorioissa.⁸⁴⁷

Muistitiedon moniäänisyys käy ymmärrettäväksi logoksen, makrokosmoksen ja mikrokosmoksen käsitteiden kautta avattuna. Mikrokosmoksena jokainen ihminen on logos, joka elämäkokemusten ja yhteisöllisen aineettoman perintönsä perusteella kokoaa maailmasta oman tulkintansa. Aletheiaan sisältyvän avautumisen ja kätkeytymisen kaksoisliikkeen ansiosta maailma paljastuessaan jonkinlaisena samalla kätkeytyy jonain muuna. Jokaisen muistelijan subjektiiviset totuudet ovat kuitenkin yhden yhteisen menneisyyden ilmene-mismuotoja.

Myöhäisfilosofiassaan Heidegger kuvaa, miten erilaiset arkisen elämismaailman oliot, kuten ruukku, silta ja talo avaavat asujan maailman. Maa, taivas, jumalaiset ja kuolevaiset heijastelevat toisiaan peilin tavoin. Jokaisen olion merkitys rakentuu tämän peilautumisten leikin kautta. Leikki on olemukseltaan sattumanvaraista, kuin valon ja varjon vaihtelua.⁸⁴⁸ Sille, joka osaa kuunnella, on jokaisella oliolla kerrottavanaan viesti sen maailman avaavasta nelikosta. Filosofi Juha Varto käyttää esimerkkinä huoneen nurkkaan unohtunutta vanhaa puutuolia. Se kuiskii tarinaa metsästä, jonka osa se kerran oli. Viesti kertoo puusta, jonka juuret ovat syvällä maassa ja latva tavoittelee tähtiä.⁸⁴⁹

Martin Heideggerin essee ”Olio” perustuu hänen vuonna 1949 Bremenissä pitämäänsä esitelmäsarjaan ”Ein Blick in das, was ist”. Luentosarja sijoittuu niin sanotun käänteen jälkeiseen kauteen, jossa Heidegger pyrkii irrottautumaan länsimaisen tiedemaailman kartesiolaisen tradition vaikutuksista. Eri tieteenalat ovat luonnontieteiden vaikutuksesta omaksuneet ajattelutavan, jossa todellisuus pakotetaan paljastumaan puitteen jäsentämässä horisontissa.

844 Heideggerin neliyhteyden käsite perustuu ajatukseen, että kaikki olemassa olevat oliot, kuten ruukku tai rakennus, heijastavat mikrokosmoksena maailmankaikkeuden olemusta.

845 Passinmäki 2011, 10–14.

846 Passinmäki 2011, 16–27.

847 Tieteellisen vallankumouksen johtohahmoja olivat modernin luonnontieteen isänä pidetty Galileo Galilei (1564–1642) ja Isaac Newton (1642–1727).

848 Heidegger 2009b, 60–66.

849 Varto 2003, 48–49.

Tämä tarkoittaa maailman re-presentoimista, tuomista uudelleen läsnä olevaksi tavalla, jossa kohteeksi otettu objekti on irrotettu kokonaisuudestaan. Se ei enää palaudu maailmassaolemisensa kokonaisuuteen, vaan esineellistyy. Maailma asettuu kiertämään subjektia, joka asettaa maailman paljastumaan tietyllä tavalla tarpeidensa mukaisesti.⁸⁵⁰

Esseessä Martin Heidegger esittelee viiniruukun esimerkkinä oliosta, joka avaa yhteisön maailman.⁸⁵¹ Heideggerin analyysi ruukusta perustuu ainutkertaisen arvon ja merkityksellisyyden lähtökohdalle tietyssä sosiaalis-toiminnallisessa kontekstissa. Sitä, mitä ja miten ruukku oliona on, ei Heideggerin mukaan koskaan voi päätellä sen ulkomuodosta.⁸⁵² Ruukku kyllä muodostuu reunoista ja pohjasta, mutta sen erityinen ruukkumaisuus perustuu tyhjiin osiin mahdollisine sisältöineen. Ruukku on valmistettu yksinomaan tuota tyhjää osaa silmällä pitäen.⁸⁵³ Kuten ruukku, talokin on rakennettu tyhjän sisäpuolen, asumiseen varatun tilan ehdoilla.

Neliyhteyden käsitteen avulla Heidegger pyrki ylittämään sen todellisuuden pirstoutumisen, jonka hän koki olevan tunnusomaista laskevaan ajatteluun perustuvalla länsimaisella maailmalla. Neliyhteydessä ihminen nähdään osana maailmankaikkeutta, kosmosta, tavalla, joka on suoraa jatketta antiikin makrokosmos-mikrokosmos-ajattelulle.⁸⁵⁴ Platon esittää ajatuksen kosmoksesta Sokrateen sanomana seuraavasti:

Viisaat sanovat, Kallikles, että yhteiselämä ja ystävyys, järjestys ja järki ja oikeudentunto sitovat taivasta ja maata, jumalia ja ihmisiä, ja että kaikkeutta juuri siksi sanotaan Kosmokseksi, mikä tarkoittaa järjestystä, eikä epäjärjestykseksi tai hillittömyydeksi.⁸⁵⁵

Martin Heideggerin nykyaikaistetussa tulkinnassa kosmos on ymmärretty neliyhteytenä. ”Heideggerin ajattelu neliyhteydestä on jatkoa sille länsimaisen filosofian logos-ajattelun traditiolle, joka alkoi Herakleitoksesta, kävi läpi Platonin, Aristoteleen ja kristinuskon tulkinnat ja sai modernin muotoilunsa Descartesin ajattelussa”, kirjoittaa ihmisen kodittomuutta ja nykyarkkitehtuuria Martin Heideggerin filosofian pohjalta tutkinut Pekka Passinmäki.⁸⁵⁶ Logoksen tavoin neliyhteys kokoaa Platonin edellä mainitsemaa maan, taivaan, jumalat ja ihmiset liitoksi, josta Heidegger käyttää myös nimeä *neliyhteyden*

850 Kupiainen 1996, 53.

851 Heidegger 2009b, 48; Kupiainen 1996, 53.

852 Heidegger 2009b, 50.

853 Heidegger 2009b, 50–54; Kupiainen 2004, 14, 17.

854 Passinmäki 2011, 113.

855 Platon 1978, 507e5–508a4; ks. myös Passinmäki 2011, 69.

856 Passinmäki 2011, 69.

heijastusleikki (Spiegel-Spiel des Geviertes).⁸⁵⁷ Tulkinta maailman ilmenemisestä leikkinä ilmaisee sen pakotonta rakentumista ilman puitteen ennalta annettuja sääntöjä. Leikki kokoaa osallistujat yhteen. Sillä ei ole yhtä keskusta, vaan Juha Varron mukaan ”maa ja taivas, ihmiset ja jumalat yhdessä, yhtenä paljastavat sen, mitä on. Mikään näistä ei yksin sitä tee, vaikka maa voi näyttää perustan, taivas osoittaa rajan, ihminen ilmentää tarvettaan ja jumalat puhaita muotoja”.⁸⁵⁸ Puitteen vastakohtana neliyhteyden avaama maailma ei ole subjektin määrittämä vaan itsestään, omilla ehdoillaan tapahtuva piirileikki (*Reigen des Ereignens*). Olio ei ole ihmisen asettama vaan olio omillaan.⁸⁵⁹

Maa ja taivas

Martin Heideggerin tulkinnassa maahan liittyvät ajatukset hedelmällisyydestä ja kaikesta vesiin ja maan päälle levittäytyneestä elämästä, eläimistä ja kasveista. Heidegger viittaa sanalla siihen perustaan, johon esiin puhkeamistaan odottava fysis kätkeytyy.⁸⁶⁰ Maa antaa materiaalit rakentamiseen ja painovoima sitoo rakennuksen maahan. Se on taivaan vastinpari, jäsentymättömän materiaalisuuden ulottuvuus. Maa on myös kotiseudun maaperä, johon työ, kieli ja ajattelu ovat juurtuneet. Niemisen piharivin osalta maa on hyvin konkreettisesti läsnä jo rakennusmateriaalissa, paikallisessa luonnonkivessä. Karjanhoito ja maanviljelys liittyvät rakennuksen maahan myös toiminnallisesti.

Taivas on ”aurinon kaartuva rata, kuun vaihteleva hahmo, tähtien muuttuva tuike, vuodenajat ja niiden vaihtuminen, päivien valo ja hämäryys, öiden pimeys ja kajo, sään leppeys ja kurjuus, eetterin sinertävä syvyys ja pilvisaatto”.⁸⁶¹ Taivas kertoo planeettojen kulun määrittelemästä vuorokausien ja vuodenaikojen vaihtelusta. Hengitämme ilmaa, tunnemme tuulen ja aurinon. Ukkosmyrsky aiheuttaa pelkoa, ihmetystä ja kokemuksen ihmistä suu-remmista voimista. Konkreettisen, talon yllä kaartuvan taivaankaaren ohella Heideggerin taivas on ymmärrettävissä yhteisöllisesti jaetuille asioille avoimena tilana, maa-ilmaan kuuluvana ”ilmana”, jossa asiat voivat tulla ilmi.⁸⁶²

Esimerkissä taivaan läsnäolo ilmenee ennen kaikkea asukkaiden vuorokausi- ja vuosirytmien vaihtelussa. Karjanhoito sääteli Hilma-äidin päivärytmää.

857 Heidegger 2009b, 63; Luoto & Backman 2006, 39.

858 Varto 2003, 52–53.

859 Kupiainen 1996, 54.

860 Tästä esiin puhkeamisesta käytettiin antiikissa sanaa *poiesis*, jonka Heidegger Herakleitokseen nojautuen kääntää sanalla *Hervorbringen*, esiintuominen. Heideggerin mukaan *poiesis* toteutuu luonnossa, esimerkiksi puun puhjetessa kukkaan. Heidegger 1995, 42; ks. myös Passinmäki 2011, 7, 70; Vycinas 1969, 133; ks. myös Forss 2007, 31.

861 Heidegger 2009a, 28.

862 Backman 2011, 229.

Vietyään viiden aikoihin aamulla verimakkarat pakariin paistumaan, hän kävi paluumatkalla pudottamassa lehmille heinät navetan ylisiltä. Aamukahvin jälkeen oli käsillä lypsy aika. Illalla navettaan oli taas mentävä tietyllä kellon-lyömällä. Samalla tavalla sääntelivät tallityöt Pappan ajankäyttöä aamu- ja iltatalleineen.

Kuudesosalaisten vuokraviljelijöiden työvuosi jakautui selkeästi kahtia. Talvella vietettiin säädellympää kaupunkielämää ruutukortteleissa keskustan kupeessa. Pitkät kesäkaudet toukokuulta lokakuuhun kuuluivat viljelystöiden parissa luotojen vehreissä maisemissa. Kesällä lehmätkin pääsivät navetan hämärästä märehimään luodon niittyjen antimia kuivaheinän sijaan. Sääilmiöt, kuten sateisten keväiden aiheuttama joen tulviminen sanelivat palstojen viljelylle reunaehtonsa. Heinänteko aikaan taivaalle katseltiin tavallistakin tarkkaavaisemmin, toivoen että ”Forssan faarin länsi laaraa” korjuutöitä haittaavan sateen loppumisen merkiksi.

Ihmiset ja jumalaiset

Ihmisessä maa ja taivas, ruumiillisuus ja henkisyys yhdistyvät. Ihminen on yhtä maailman kanssa, osallisena merkityksen rakentumisessa peilautumisten leikin kautta. Maailma aukenee meille merkityksinä aina tietystä situaatiosta käsin, jossa ihminen itse on osallisena. Tätä maailman tapahtumista Heidegger kutsuu sanalla *Ereignis*.⁸⁶³

Heideggerin mukaan ihmisen olemassaolon erityislaatu perustuu oman kuolevaisuuden tiedostamiseen. Kuoleman edessä olemassaolon ajallisuus todellistuu. Heideggerin mukaan ihmisen osa kuolevaisena on asua maan päällä, taivaan alla, jumalten edessä. Ihmisen tehtävä on olioiden luona pysyminen ja niistä huolehtiminen, toimiminen olevan paimenena.⁸⁶⁴ Ensimmäinen askel olioiden todellisen olemuksen ymmärtämiseen on palaaminen muistelevaan ajattelemiseen (andenkende Denken) representoivan ajattelun sijasta.⁸⁶⁵

Into Niemisen muistelmassa ajallisuus ilmenee tietoisuutena omasta osasta sukupolvien ketjussa ja menneiden sukupolvien työn arvostamisena. Hän kirjoittaa:

Ihmetellen täytyy suuresti kunnioittaa tämän polven ihmisiä, kun vielä tänä päivänäkin runsaan sadan vuoden jälkeen talot seisovat ryhdikkäästi

863 Heidegger 2009b, 63–64, ks. myös emt. viitteet 12 ja 13.

864 Heidegger 2009a, 29–30.

865 Heidegger 2009b, 65. Suomentaja Reijo Kupiaisen mukaan termi *andenken* merkitsee ajattelemista erityisellä pieteetillä, jossa kunnioitetaan ja arvostetaan ajattelemisen kohdetta, varsinkin historiallisessa mielessä. Heidegger 2009b, 69, viite 16.

Kuudennen osan asutuksen keskellä. Perustana on jopa 0.5 kuution kiviä, jotka hevosreellä on talviaikaan paikalle kuljetettu ja käsin lapiotyönä paikalleen asetettu. Hirret ovat paksua punahonkaa, kirveellä veistetty muotoonsa. – – ⁸⁶⁶

Nieminen arvostaa kotitaloa edellisten sukupolvien ammattitaidon ja rakennuksiin sijoitetun työpanoksen takia. Hän on ylpeä, että oma suku on ollut mukana rakentamassa Kuudennen osan aluetta.⁸⁶⁷ Sukupolvelta toiselle periytynyt elämäntapa ja ammatti on Niemisen muistelmaan keskeisin teema, joka esitellään juhlavasti heti kansilehdellä: ”Paljonko ihminen tarvitsee maata. Porin kaupungin vuokraviljelijöinä 1906–2006. 100 vuotta Neljässä sukupolvessa.”⁸⁶⁸

Niemisen perheen elämäntapa ja arvomaailma perustuvat työn kautta opittuun ja sukupolvelta toiseen siirrettyyn hiljaiseen tietoon. Traditio ei ole vielä kukaan katkennut, tätä nykyä luotojen maita viljelee Inton sisarenpoika Pentti Aaltonen.⁸⁶⁹ Muistelmassaan Into Nieminen kuvaa, kuinka Johan Niemisen pojat jo pienestä pitäen kykyjensä mukaan osallistuivat töihin isän mukana. Aikuisiksi vartuttuaan he ansaitsivat elantonsa isältä opitussa ammatissa. Sama järjestelmä jatkui seuraavassa sukupolvessa. Into Nieminen itse oppi vuokraviljelijän ammatin isältään, kuten hän kuvaa runossaan: ”Varttuneemmat pojat myöskin pelloil’ alkoi hääriä / Heinät seipähille saatiin reippahasti kääriä” (s. 191), sekä muistelmassaan, jossa pikkupoika on ylpeä päästyään osallistumaan isän kanssa hevosten hoitoon: ”Ehtootalliin minäkin alkuun pääsin Pappan kanssa. – – Sisälle mentäessä Hilma kysyi tuliko hevoset hoidettua? Tuli, vastasin ja itsetunto oli korkealla kun alettiin huomata” (s. 186).

Ihmiset muodostavat neliyhteyden historiallisen ja kulttuurisen yhteisöllisyyden ulottuvuuden. Yhteinen aineeton kulttuuriperintö muodostaa perustan jaetulle kokemukselle olevan merkityksistä. Merkitykset suhteutuvat yhteisön jakamiin korkeimpiin ihanteisiin eli sen jumaliin.⁸⁷⁰ Puhuessaan jumalaisista, Heidegger tarkoittaa ”jumaluudesta vihjaavia lähettiläitä”, joiden antamia vihjeitä ihmisen tehtävänä on kärsivällisesti odottaa.⁸⁷¹ Vaikka jumalille eri kulttuureissa on annettu erilaisia nimiä, yhteistä niissä kuitenkin on se, että ihmisellä on tarve kokea ihmistä korkeampien voimien olemassaolo. Ihmisen ulkopuolella olevaa transsendenttia tarvitaan, jotta ihmisenä olemisen

866 Nieminen 2006, 2.

867 Jyhkeät talot talonpoikaisen työn hedelminä on mainittu myös 1800-luvun loppupuolen suomalaisissa torpparikertomuksissa. Ks. esim. Virtala 1889.

868 Nieminen 2006.

869 Into Nieminen (s. 1933), haastattelijana Tarja Laine 14.5.2009.

870 Backman 2011, 231.

871 Heidegger 2009a, 28.

ja asumisen merkitykset voidaan juurruttaa johonkin.⁸⁷² Jumalat muodostavat yhteisön korkeimpien päämäärien tai ylimpien arvojen ulottuvuuden. Hölderlinin runon ”der Rhein” sanoin jumalat tarvitsevat kuolevaisia – korkeimmat ihanteet todellistuvat vain tietyn historiallisen yhteisön tulkinnan kautta.⁸⁷³ Tässä tutkimuksessa tulkitsen jumalien edustavan ihmisen kaikkein arvokkaimmaksi, pyhäksi, kokemia asioita.

Entä mikä liittää arkisen työn leimaamaan piharivin pyhän piiriin? Ajatus tulee esiin jo muistelman nimessä *Paljonko ihminen tarvitsee maata*. Into Niemisen muistelman ytimessä olevat arvot – työ, sukupolvet ja maa – heijastavat syvään juurtunutta talonpoikaista arvomaailmaa. Talonpoikaisen yhteisön maailmassa talo ja maa olivat ikuisia. Yhteisten ponnistusten tavoitteena oli hyvien elinmahdollisuuksien turvaaminen tuleville sukupolville. Arvopohja oli jatkuvuutta korostava, säilyttävä ja turvallisuuteen pyrkivä. Talonpoikaisyhteisö piti tavoittelemisen arvoisena ahkeruuden ja sinnikkyuden leimaamaa elämäntapaa. Oma paikka määrittyi suhteessa muihin yhteisön jäseniin ja se oli saavutettava yhteisön hyväksymien tapojen mukaisesti. Etappeja tiellä olivat työhön oppiminen, avioituminen ja seuraavan sukupolven kasvattaminen.⁸⁷⁴ Myös Niemisen muistelmia jäsentyy näiden elämäntapahtumien varaan ja merkityksellistyy työn kautta.

Työ ja siihen liittyvä kunnia olivat keskiössä 1800-luvun loppupuolen torpparikertomuksissa, jotka loivat ja vakiinnuttivat kansanomaista itseymmärrystä. Arvomerkitykset pohjautuivat perinteiseen yhteiskuntajärjestelmään, jossa talonpoikaissäädyn osa oli työnteko. Talonpoikainen kunnia kietoutui käsitykseen omasta paikasta yhteisössä, jossa ihmisen arvo mitattiin työkyvyllä. Tilanraivaajat edustivat sosiaaliryhmää, johon maatyöläisen oli mahdollista kurottua sosiaalista nousua tavoitellessaan.⁸⁷⁵

Niemisen muistelmia kertoo vuosisataisiin ihanteisiin perustuvan talonpoikaisen sankaritarinan. Isoisä Johanin ja hänen puolisonsa Josefinan luonnekuvaukset vastaavat 1800-luvun lopun torpparikertomusten ihanteita. Sankariksi sopiva perheenisä on rohkea ja ahkera, hänen puolisonsa työsään näppärä, topakka emäntä. Johan Nieminen esittyy kertomuksessa esimerkillisenä 1800-luvun suorittajana, joka omalla työllään hankkii yhteisön kunnioituksen rakentamalla talon ja raivaamalla pellot. Tässä tapauksessa tosin talo sijaitsi kaupunkialueella ja pellotkin olivat kaupungin vuokramaata.

872 Passinmäki 2011, 71; sit. Harries 1995, 19, 30.

873 Backman 2011, 230–231; sit. Hölderlin 1951, 152; vrt. Hölderlin 2012, 263–269.

874 Moilanen 2008, 43, 45.

875 Moilanen 2008, 39–66.

Kotipihassa Raatimiehenkadulla Into Nieminen, veljenpoika Antti Nieminen ja Tanja-tyttö noin vuonna 1973. Oman maan perunat on juuri nostettu pellosta. Taustalla näkyy piharivi, jonka puista välisosaa ei vielä ole purettu. Kuva: Into Niemisen kotiarkisto.

Seuraavassa tarkastelen kysymystä pyhästä Into Niemisen kirjoittaman runon ”Kuopus vm 1933”⁸⁷⁶ pohjalta.

Kirjoittajan kokemukseen satoa antavan maan pyhydestä viitataan heti runon alkusäkeissä: ”Syntyi kuopus maailmaan/ viljan tuoksuja aistimaan/ Juurelle keon ja kuhilaan.” Sama ajatus toistuu seuraavassakin säkeessä: ”ehdoilla luodon viljavan maan/ satoja kylväjä korjata saa.” Maan ohella elämän arvokkaimpiin asioihin kuuluvat perhesuhteet, jotka nousevat esiin jo runon otsikossa. Kirjoittaja kuvaa asemaansa sisarusparven kuopuksena, Pappan ja Hilman viimeisenä, jonka onnekas osa on ollut kasvaa perheenjäsenen jakamattoman rakkauden kohteena. Viimeisessä säkeessä rakkaus maata ja perhettä kohtaan solmiutuvat yhteen isältä opitun maanviljelijän ammatin kautta: ”Kolmannen polven ’torppariks’ ryhtyi/ sukupolvien perinne yhtyi./ Tunsi voiman, tuoksun maan/ oppi työtänsä rakastamaan.” Runon loppu kiteyttää kirjoittajan arvomaailman ytimen, joka on osa yhteisön aineeton kulttuuriperintöä – sukupolvelta toiselle työn välityksellä siirtynyttä hiljaista tietoa.

Runossa toteutuu Heideggerin ajatus ihmisen maailmassa asumisesta leikinä, jossa neliyhteyden osat, maa (viljelyspalstat), ihminen (kirjoittaja perheineen), taivas (satokausi, sukupolvet) ja pyhä (maa, perhe, isiltä peritty työ) kiehtoutuvat yhteen ja heijastelevat toisiaan. Maailma on kehrä, joka heijastusten leikistä kehkeytyessään valaisee kaikki neliyhteyden osalliset.

876 Nieminen 1998. Runo on siteerattu kokonaisuudessaan sivulla 192.

Nylundin yleinen sauna

Kuudennen osan kulttuuriperinnön yksi kulmakivi ovat alueella toimineet yleiset saunat. Ulkoisesti vaatimattomat, mutta asukkaiden muistoissa keskeiset saunat tarjoavat havainnollisen esimerkin aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön välisestä suhteesta. Tässä luvussa tarkastelen paikasta kerrottujen tarinoiden kautta asukkaiden hyvin muistamaa Nylundin yleistä saunaa ja siihen liittyvää aineetonta perintöä.⁸⁷⁷ Kuljemme muistelijoiden mukana yhden saunamatkan ajan, alkaen siitä, kun *pesuvamppu*, Sunlight-saippua, pyyhe ja puhdas alusvaatekerta pakattiin saunakoriin, ja päättyen lasten saunamatkan kruunanneen punaisen limonadipullon korkkaamiseen.

Nylundin saunarakennus on edelleen olemassa ja se on suojeltu kaupunginosan uudessa asemakaavassa. Ulkoisesti vaatimaton ja muutoksia kokenut saunarakennus nähtiin Satakunnan Museon kaavamuutosta varten vuosina 2008–2009 toteuttaman rakennusinventoinnin yhteydessä arvokkaana osana hyvin säilynyttä pihakokonaisuutta. Lisäksi arvostettiin harvinaista, mutta samalla paikallisesti tyypillistä rakennusmateriaalia, luonnonkiveä.⁸⁷⁸ Saunarakennus suojeltiin asemakaavassa alueen kulttuurihistoriallisen luonteen ja ympäristön kannalta tärkeänä rakennuksena.⁸⁷⁹ Toimiminen yleisenä saunana ei kuitenkaan käynyt ilmi inventointiaineistosta, vaan tämä asukkaiden yhteisölle keskeinen osa rakennuksen sosiaalista historiaa tuli esiin vasta inventoinnin jälkeen asukkaille järjestetyssä muisteluillalla.⁸⁸⁰

Kuudennen osan saunat

Yleisten saunojen määrä kasvoi Suomen kaupungeissa voimakkaasti 1800-luvun jälkipuolella, kun maaseudulta teollistumisen myötä kaupungin ahtaisiin hellahuoneisiin muuttanut työväki tarvitsi mahdollisuuden viikoittaiseen peseytymiseen. Ne olivatkin 1900-luvun puoleenväliin asti kaupunkien työväestön tavallisimpia peseytymispaikkoja. Käytäntö perustui pohjimmiltaan

877 Artikkelini Karhunen 2013 perustuu tähän alalukuun.

878 Päärnäisten (6.) kaupunginosan rakennusinventointi 2009.

879 Kaavamerkintä sr38: ”Kaupunkikuvan säilymisen kannalta tärkeä rakennus. Maankäyttö- ja rakennuslain 57 pykälän 2 momentin nojalla määrätään, että rakennusta ei saa purkaa.”

880 Nykyisen omistajan kiinteistön historiaa koskevat tiedot ovat usein vähäiset. Tämän takia tulisi inventoinnin yhteydessä järjestää asukkaille yhteinen keskustelutilaisuus, jossa yhteisön identiteetin kannalta tärkeiden rakennusten, kuten juuri entisten yleisten saunojen ja kauppojen, sijaintipaikat merkittäisiin kartalle. Samalla ”vanhojen” asukkaiden hallussa oleva tieto siirtyisi uusille omistajasukupolville.

talonpoikaiseen perinteeseen, jonka työväki oli tuonut mukanaan aiemmasta kotipaikastaan.⁸⁸¹

Tähän kaupunkisaunojen traditioon liittyvät myös Porin Kuudennen kaupunginosan saunat. Vanhimmat yleiset saunat, joihin tutkimusaineistoni ulottuu, ovat toimineet jo 1900-luvun alkuvuosina, eivätkä ne tai kuudesosalaisten saunomistavat juuri ole eronneet esimerkiksi saman aikakauden Rauman tai Porin Viidennen kaupunginosan saunoista.⁸⁸² Kuudennessa osassa ja lähialueilla on ollut 1900-luvulla parisenkymmentä yleistä saunaa, jotka olivat osittain käytössä samaan aikaan. Näistä nykyiset kuudesosalaiset muistavat parhaiten Aarnion, Nylundin, Koskenlumen ja Kalevan saunat. Saunomassa käytiin lisäksi yksityisten saunanomistajien ylläpitämässä vierassaunoissa.

Osoitteessa Raatimiehenkatu⁸⁸³ 30 sijainneen Nylundin saunan toiminnasta ei ole säilynyt asiakirjoja, kuten elinkeinoilmoitusta tai merkintöjä terveysviranomaisten valvonnasta. Rakennus- ja muutospirustuksia sekä palovakuutuksia tarkastelemalla inventoinnissa saatiin kuitenkin tietoa saunan rakennusvaiheista. Nylundin saunan rakennuspiirustukset ovat vuodelta 1890, jolloin tontin omisti työmies Sigfrid Wallin. Rakennuksen suunnitteli muurari G. F. Eklund. Paloturvallisuusmääräykset edellyttivät, että saunarakennuksen tuli olla rakennettu kivistä. Niukkojen resurssien takia rakennusmateriaalina käytettiin paikallista luonnonkiveä.⁸⁸⁴ Palovakuutuksesta selviää, että rapattu, harmaakivinen⁸⁸⁵ saunarakennus on valmistunut vuonna 1898 eteläisen palokujan rajalle. Tilajaoltaan melko eriytymätön ja siinä suhteessa vanhakantainen 5,5 m x 9,5 m suuruinen rakennus sisälsi umpinaisen laudoista rakennetun kuistin, pukuhuoneen sekä saunan. Rakennuksessa oli holvatus kiukaan ohella kaksi muurattua tulisijaa, joista toinen oli varustettu muuripadalla. Saunassa oli sementtilattia, välikatto oli päällystetty rautalevyllä. Satulakatto oli katettu asfalttihuovalla. Sauna rakennettiin kiinni viereiseen, kymmenen vuotta aiemmin valmistuneeseen ulkorakennukseen, joka on sittemmin purettu.⁸⁸⁶

881 Saunavihta, kuppaus ja naispuolinen saunottaja ovat piirteitä, jotka liittyivät eurooppalaisiin kaupunkisaunoihin keskiajalla, mutta säilyivät Suomessa 1900-luvun puolelle asti. Laaksonen 1994, 8, 52–54.

882 Ks. esim. Mäenpää 2007; Vähämäki 2007.

883 Raatimiehenkatu oli aiemmalta nimeltään Anderssoninkatu.

884 Piirustus puisille asuin- ja ulkohuonerakennuksille sekä kiviselle saunarakennukselle (tontti 132). Piirustus on maistraatin hyväksymä ja vahvistama 22.12.1890. TMA, Turku; Päärnäisten (6.) kaupunginosan rakennusinventointi 2009, 26.

885 Kuudennen osan 1800-luvun loppupuolen piharakennukset, kuten Nylundin sauna, on rakennettu niin sanotusta harmaakivestä. Vuosisadan vaihteessa yleistyivät liuske- maisesta, punertavasta satakuntalaisesta hiekkakivestä tehdyt rakennukset. Päärnäisten (6.) kaupunginosan rakennusinventointi 2009, 26.

886 Palovakuutus nro 30926, 12.10.1911. Vakuutusyhtiö Tarmon arkisto / Valtion arkisto, mikrofilmit SatM, Pori.

Vuonna 1918, kun Nylundin saunarakennukseen asennettiin sähköjohdot, oli tontin omistajana kauppias Fredrik Laaksonen, joka piti 1900-luvun alkuvuosina kylpylaitosta ja mankelia myös osoitteessa Peltomiehenkatu 11.⁸⁸⁷ Kuudennessa kaupunginosassa oli tavallista, että yleisen saunan pitäjällä oli samanaikaisesti myös kauppa ja mahdollisesti vielä pakari. Lisätuloja ansaittiin, kun saunatiloja sai arkisin maksua vastaan käyttää pyykinpesuun. Pienyrittäjän tai talonomistajan ansiot koostuivat useasta tulonlähteestä.

Saunatarinoita

Kuudennen kaupunginosan nykyasukkaiden muistitieto ei tahdo yltää 1900-luvun alun saunatapoihin. Turun yliopiston 1980-luvun kaupunkikansatieteellisissä haastatteluissa saatiin kuitenkin talteen tietoa, joka ulottuu Nylundin saunan alkuaikoihin. Nämä vuosisadan alun saunat ovat vielä olleet niin sanottuja sekasaunoja⁸⁸⁸, joissa naiset ja miehet ovat saunoneet yhdessä.⁸⁸⁹

Agraariin kulttuuriin liittyvä talonväen yhteissaunominen on Suomessa laajasti käytössä ollut tapa, joka vähitellen hävisi 1900-luvun puolivälin tietämillä. Satakunnassa yhteissaunomisen taantuminen oli tapahtunut jo aiemmin, 1900-luvun alkuvuosina. Kun viikoittaisesta yhteissaunomisesta oli jo luovuttu, se oli kuitenkin tapana erityistilanteissa, kuten esimerkiksi viljanpuintiin liittyvien talkoiden päätteeksi.⁸⁹⁰ Vuoden 1930 jälkeiset tiedot yhteissaunomisesta keskittyvät maakunnan eteläosassa, Hämeen rajan tuntumassa sijainneisiin kartanoihin ja suurtiloille, joissa työväki saunoi yhdessä niin kutsutuissa väensaunoissa. Tämän perinteen voidaan nähdä jatkuneen teollisuusyhdyskunnissa, joissa saman tehtaan palveluksessa olleet työntekijät ovat saunoneet yhdessä. Esimerkiksi Porin Pihlavan konepajan työntekijät saunoivat yhteissaunassa vielä vuonna 1945.⁸⁹¹ Näissä teollisuustyöntekijöiden yhteisissä lauantaisaunoissa on ollut samaa työn päättävän rituaalin luonnetta kuin talonpoikaiseen kulttuuriin liittyneessä, puintitalkoiden päätteeksi järjestetyssä yhteissaunomisessa.⁸⁹²

887 Palovakuutus nro nro 34334, 2.3.1916. Vakuutusyhtiö Tarmon arkisto / Valtion arkisto, mikrofilmit SatM, Pori.

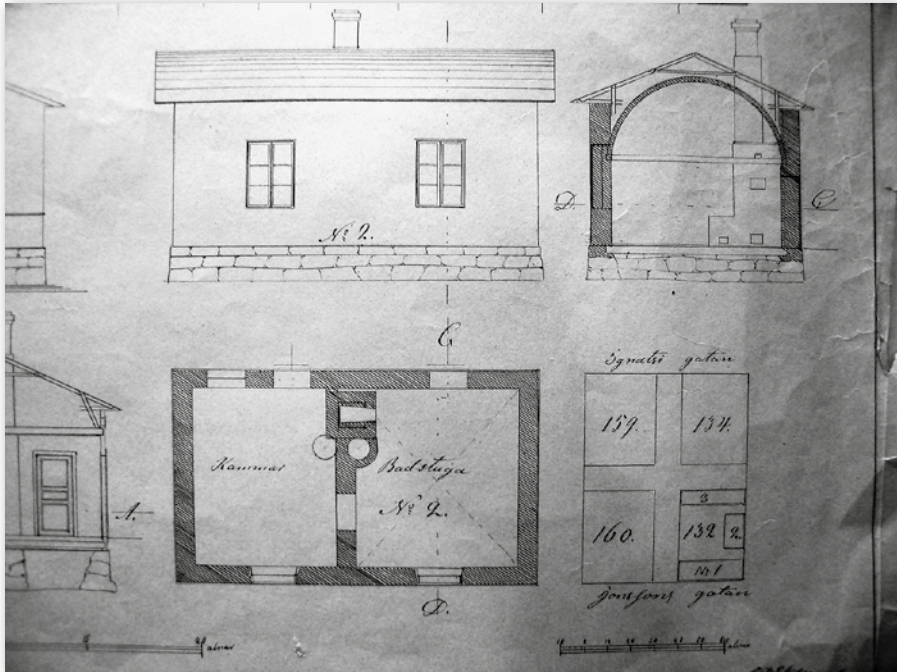
888 Sekasaunalla eli yhteissaunalla tarkoitetaan käytäntöä, jossa samaan ydinperheeseen kuulumattomat naiset ja miehet saunovat yhdessä samalla saunavuorolla.

889 Useat vanhemmat muistelijat muistavat myös Nylundin saunan olleen 1900-luvun alkuvuosikymmeninä sekasauna. n&m1907/TYKL46; n1903/TYKL5; m1910/TYKL18.

890 Laaksonen 1994, 3.

891 Laaksonen 1994, 111.

892 Laaksonen 1994, 70–71. Myös Porin Kuudennessa kaupunginosassa sijaitsi Puuvilla-tehtaan sauna Pumpputorin tienoilla, Ilkankadun päässä.

Nylundin saunan rakennuspiirustukset vuodelta 1890 (yksityiskohta). Rakennuspiirros: Turun maakunta-arkisto, Turku.

Noin 1930-luvulta lähtien siirryttiin vähitellen sekasaunoista käytäntöön, jossa naisilla ja miehillä oli omat saunavuoronsa. Lapset peseytyivät yleensä naisten kanssa. Vakiintunut tapa oli, että perjantai oli naisten saunapäivä ja lauantai miesten. Tavallisesti saunat olivat auki kahdesta iltapäivällä iltayhdeksään. Vuonna 1928 syntynyt mies kertoo:

Yleinen käytäntö oli, että perjantai oli naisten päivä ja lauantai miesten päivä. Nylundin saunaan kuitenkin tulivat ennen virallista avaamisaikaa klo 14 muun muassa Lahtisen⁸⁹³ tyttäret, jotka olivat olleet luodoilla hoitelemassa heinätöitä. – – Ja me poikanuijat, kymmenvuotiaat, tiesimme tämän ja killittelimme sitten ylhäältä katonrajasta, kun semmoset kaksikymppiset nuoret naiset, upeavartaloiset, heittivät vettä niskaansa pesun päälle ja saippuavesi juoksi rintojen välistä tiettyyn paikkaan... Se on elävää tarinaa, eikä ikinä unohdu.⁸⁹⁴

893 Nimi muutettu yksityisyyden suojan vuoksi.

894 Muisteluilta Käppärän koululla 8.12.2009.

Ainakin 1930-luvun lopulta asti perheelliset saattoivat myös varata yksityisen saunavuoron tunti- eli perhesaunasta. Perhesaunoissa kävivät mielellään suurperheet, koska siellä lapsia oli helpompi vahtia. Yhdeksänlapsisen Niemisen perheen nuorimmainen, vuonna 1933 syntynyt Into muistelee:

Talvisista saunakäynneistä muistuu mieleen Nylundin sauna, joka oli samalla Anderssoninkadulla, missä kotimme, noin kolmen kadunkulman päässä. Sauna oli yleinen sekä perhesauna. Meitä kun oli paljon, äiti tilasi perhesaunan, jossa saimme tunnin ajan saunoa. Pappa teki aina talvivihdat luodossa kesäkuun lopulla, koska silloin niistä tuli kaikkein parhaita. Mukana niitä oli aina yksi pari, koska siten ne aina oli sidottu. Perhesaunoissa aina toiset pesivät toistensa selät, ja Pappa oli siinä tiukka, että myös tukat pestiin kunnolla. Tähän aikaan vielä koulussakin saattoi olla syöpäläisiä, joten puhtaus on puoli ruokaa, kuten hän tapasi sanoa.⁸⁹⁵

Monille Kuudennen kaupunginosan asukkaille yleiset saunat olivat ainoa mahdollisuus kunnolliseen peseytymiseen. Asuminen oli ahdasta ja arkinen peseydyttiin häthätää pesuvadissa kukin omalla vuorollaan. Siksi saunominen oli viikon tärkeä tapahtuma, taitekohta työn täyttämisen arjen ja sunnuntain vapaa-ajan ja virkistäytymisen välillä. Saunassa käytiin kerran viikossa, usein tietyllä kellonlyömällä ja tutussa, vakiintuneessa porukassa. Rauhanpuiston ja Kalevanpuiston kulmassa, Käpyläksi kutsutussa kaupungin vuokratalossa asunut Toivo H. Laine kertoo:

Käpylän pojat lähti letkana pitkin Anderssoninkatua ja sitten siihen liittyi Forssin pojat, ja keitä matkalla oli. Ja se oli aina lauantaina kello kaks työn jälkeen, se oli jämäpti aika, päästiin parhaita löylyjä nauttimaan. Ja sitten siihen liittyi sellainen, että kun vanhemmat miehet tulivat sinne niin ne oli pienessä kännissä. Nylundiska ei sallinut koskaan julkisesti alkoholikäyttöä, mutta pihalla – semmoinen pimeä piha – niin siellä sitten korkattiin ja tultiin pienessä hieneessä sinne sitten, ja monet jutut lensivät, kaikkea ei viitsi kertoakaan. Ne olivat sitä sosiaalista kasvatusta.⁸⁹⁶

Ulkoa sisään astuttaessa Sauna-Nylundiska, joka istui pukuhuoneen vieressä olevassa tilassa, peri saunamaksut ja myi koivusta tehtyjä vihtoja, joista levisi hyvä tuoksu saunaan.⁸⁹⁷ Vasemmalla puolen huonetta oli ikkuna, jonka leveä,

895 Nieminen 2006.

896 Muisteluilta Käppärän koululla 8.12.2009. Myös Tapio Laaksonen toteaa, että saunominen on toiminut selvästi sosialisatioprosessin osana. Laaksonen 1994, 12.

897 Nieminen 2006, 49.

kivinen ikkunapenkki oli täynnä Nylundskan myymiä juomapulloja. Odotushuoneesta päästiin pukuhuoneeseen. Pukuhuoneessa oli yhteiset penkit ja siinä sitten vierä vieressä kasat vaatteita. Järjestely toi mukanaan hygienisen ongelman. Erään muistelijan sanoin: ”Että jos joku ihmettelee, miksi tiettyjä kotieläimiä oli, niin nämä yleiset saunat pitkään niitä levittivät.”⁸⁹⁸

Kerran olimme Hilman ja Pappan kanssa talvisaikaan yleisellä saunavuorolla, jolloin olivat miehet sekä naiset yhdessä saunomassa lapset mukanaan, mitään estoja ei tunnettu. Tällä kertaa oli saunomaan sattunut tulemaan Kōrriksi kutsuttu yksinäinen vanhemmanpuoleinen mies. Vaatteensa olivat ovenpielessä naulassa, flanellipaita oli naulasta pudonnut lattialle. Nylundskan nostaessa paitaa hän totesi saumojen olevan täynnä syöpäläisiä. Paita sai kyytiä pakkaslumille ja Kōrri melkoiset moitteet. Kotiin tultaessa meillä oli melkoinen täisyyni.⁸⁹⁹

Pukuhuoneesta astuttiin höyryiseen, hämärään löylyhuoneeseen, jota hallitsi valtava tiilistä ladottu kiuas. Lavo eli lauteet sijaitsivat korkealla katonrajassa ja peseytyminen tapahtui niiden alla samassa tilassa.⁹⁰⁰

Luonnonkivestä rakennetun saunan perällä oli korkea pönttökiuas joka oli ladottu kiviä täyteen. Aamupäivästä alkaen oli jo aloitettu lämmittä, niin että kivet alkuaan olivat aivan punahehkussa. Sen jälkeen heitettiin häkälöylyt ja suljettiin pellit piippuun. Ja niin oli sauna valmis käyttäjiä varten.⁹⁰¹

Löylyä heitettiin itse. Löylynheitossa oli tapana kilpailla, kuka kestää kuumimmat löylyt. Lauteilla myös vihdottiin oikein olan takaa. Toivo H. Laine muistelee, kuinka pienen pojan olo oli kuumassa löylyssä toisinaan tukala:

Ja ainoa hankaluus oli, että kun lavo oli siellä yhteisessä saunassa ja katonrajassa, niin tällainen nuori poika, joka ei vielä erikoisemmin löylyjä rakastanut, niin vanhat äijät kyrmynsikat jotka siellä vihtoivat eturivissä, siitä ei päässyt ohi niin, ettei saanut vihdasta muutamaa läiskäystä. Vihdat olivat yhteisiä nekin, ja Nylundska piti niitä saavissa kuumavesikattilan vieressä. Siitä sitten sai itse kukin valita vihtansa ja vähän purautella ja kastaa kuumaan veteen, ja sillä sitten huiskittiin.⁹⁰²

898 Muisteluilta Käppärän koululla 8.12.2009.

899 Nieminen 2006, 49.

900 n1926/TYKL12.

901 Nieminen 2006, 49.

902 Muisteluilta Käppärän koululla 8.12.2009.

Nylundin saunarakennus kuvattuna 1960-luvun lopulla, jolloin saunan toiminta oli jo päättynyt. Kuva: Voitto Niemelä 1969, Satakunnan Museon kuvakokoelma.

Saunassa oli peseytymistä varten sinkkiämpärit ja lämmintä pesuvettä. Saippuat, harjat, pesuvamput ja pyyheliinat varattiin kotoa mukaan, tarvittaessa pesuaineet ja tarvikkeet saattoi myös ostaa saunasta. Peseytymisen lomassa vaihdettiin kuulumisia saunattujien kanssa. Miehet kertoivat toisilleen sotajuttuja tai naisseikkailujaan. Lapsetkin tulivat kuulleeaksi asioita, joita ei ollut varsinaisesti tarkoitettu heidän korvilleen: ”Kuunneltii vanhoje ukkoje valheit, ko ne kerto naisseikkailujaa, ko ne oli kaljaa saanu, me nuijatapit hihiteltii siin sitte.”⁹⁰³

Talonpoikaiseen kulttuuriin liittyneessä yhteissaunassa oli tapana, että naisväki avusti miehiä peseytymisessä. Kun siirryttiin erillisiin naisten ja miesten saunavuoroihin, aiemmin vaimolle kuuluneet palvelutehtävät hoiti *tiituriksi* kutsuttu saunapiika, jonka voi nähdä yleisen kaupunkisaunan saunottajan edeltäjänä.⁹⁰⁴ Saunottajan työ oli raskasta ja huonosti palkattua. Ansiot kertyivät pääosin pienestä palvelurahasta, jonka asiakas antoi pesupalvelusta.⁹⁰⁵

903 Muisteluilta Rakennuskulttuuritalo Toivossa 29.3.2007.

904 Laaksonen 1994, 35.

905 Esimerkiksi 1930-luvulla Kalevan saunassa työskennelleen saunottajan kuukausipalkka oli vain noin 25 markkaa. Erikseen saatettiin maksaa myös saunan siivoamisesta varsinaisen työajan jälkeen. n1898/S1.

Saunottajan tehtäviin kuului myös järjestyksenpito ja esimerkiksi pesuämpärien puhdistaminen seuraavia asiakkaita varten. Sulkemisajan jälkeen ennen kotiinlähtöä hän vielä monesti huolehti saunan siivoamisestakin. Asiakkaat suhtautuivat usein myötätuntoisesti raskasta työtä tekevään saunottajaan:

Minä muistan suurella rakkaudella Nylundin saunan saunottajaa Sallia. Hän touhusi monella tavalla – joutui hakemaan märkä puku päällä ulkoa pakkasesta metrisiä halkoja, joita työnsi lattianrajassa olevaan suureen pesään. Käänteli vihtoja valmiiksi kuumassa vedessä, ja kolmantena tärkeänä seikkana oli, että äijät halusivat hänen pesevän itsensä. Siin oli kaksimetrinen penkki. Forssin Eemeli oli kova saunamies ja se tuli pienes sieväs lauantain kahden jälkeen sin sit, se ison ruhonsa levitti sin penkil ja Salli tuli ja hiero joka paikan saippuoi ja sit käännettii ruho toispäin. Vaahto lensi ja Salli sitten heitti lämmintä vettä päälle. Kun sitten asianomainen lähti aikanaan sieltä pukuhuoneen puolelta pois, raotti ovea että tules Salli, ja lykkäs markan tai pari sitten pesupalkkaa, ja saunottaja työnsi sen sitten taskuunsa. Hän todella palveli auliisti ja voidaan kuvitella, miltä tuntui talvella mennä hakemaan märkiä halkoja märkä avoin mekko päällä. Kahdesta yhteentoista illalla kesti tämä löylytys, että kaikki kunnia tällaselle ammatille, jota ei ole enää olemassa.⁹⁰⁶

”Saunan jälkeen puettiin päälle puhtaat vaatteet, äidin pesemät ja manklaamat, ja lähdettiin Torpalle tansseihin,” muistelee eräs mies nuoruutensa saunailtoja.⁹⁰⁷ Lasten saunakokemuksen kruunasi pullollinen limsaa. ”Joskus oli mahdollista saada Nylundskan myymää punaista limonadia tai ruskeata Portteri-nimistä, mikäli vanhempiemme maitotilit tai muut tulot antoivat myöden.”⁹⁰⁸ Alkoholipitoisia juomia ei myyty, eikä omia pullojakaan yleensä saanut pitää ainakaan avoimesti näköksillä. Tästä huolimatta miehillä saattoi olla mukanaan piilopulloja, joista sitten käytiin pihanperällä juomassa salaa.

Parhaita hetkiä olivat puhdas olo, puhtaat vaatteet, ihmettely erilaisten mieskõriläitten sosiaalisesta reippaudesta (liekö pullon henki avittanut), ja lauantai-illan huipennus: patenttipullollinen Pyynikin Helmeä.⁹⁰⁹

Viikoittainen saunassa käynti muodostaa toistuvien toimien ja tilojen sarjan, jonka myötä valmistaudutaan tulevaan saunakokemukseen ja aste asteelta

906 Muisteluilta Käppärän koululla 8.12.2009.

907 Muisteluilta Käppärän koululla 8.12.2009.

908 Nieminen 2006.

909 Vuorenoja, Osmo (s. 1945) 29.3.2007.

lähestytään tiloista keskeisintä, löylyhuonetta. Odotushuoneessa suoritettava saunamaksu on toistuva rituaali. Pukeutumishuonekin on valmistava tila, jossa riisuudutaan ja josta vihdoinkin saunottajan johdattamana astutaan alastomina hämärään ja lämpimään löylyhuoneeseen, pyhäksikin miellettyyn tilaan. Saunasta palatessa talvi-iltana saunan lämmittämä iho höyryää kylmässä ulkoilmassa ja lumi narisee jalkojen alla. On mukava palata kotiin ja keittää saunakahvit.⁹¹⁰

Viikoittaisen tapakulttuurin rinnalla saunomiseen on liitetty myös hengellinen, pyhän kokemisen ulottuvuus⁹¹¹. Saunassa käyntiä on kuvattu esimerkiksi eräänlaiseksi siirtymäriitiksi, jonka myötä yksilö siirtyy aikaisemmasta sosiaalisesta asiasta toiseen.⁹¹² Saunomiseen liittyvän, toistuvan puhdistautumisrituaalin kautta yksilö symbolisesti siirtyi likaisuudesta puhtauteen, arjesta pyhään ja työnteosta vapaa-aikaan. Saunassa käynti oli rituaali, joka erotti arjen pyhästä.⁹¹³

Aineistossani vuonna 1939 syntynyt nainen puhui haastattelussaan tästä saunatilan erityisyydestä ja pyhyydestä: ”Mä ole viäl saanu nii kova kasvatukse täs sauna-asiat, et ko käyti sillo soda aikan saunas mummu ja tuffa kans, ni saunas ei lauteil saanu koskaa mittää puhhuu. Tuffa sano, et sauna ja kirkko o yht pyhät paikat.”⁹¹⁴ Tätä samaa perinnettä hän on jatkanut omassa perheessään ja nykyisin lastenlasten kanssa saunoessaan. ”Ja kyll mää viäl nyky ko mää ole tyttäre poikie kans saunas, ni mää sano, et ’Olkaa hiljaa, et tää o niin ko kirkko.’ No, ne vähä kattoo, et mummu o vähä pöhkö.”⁹¹⁵ Kotoa on lähtöisin myös ajatus, että saunassa kaikki ovat samanarvoisia sosiaalisesta asemasta riippumatta. ”Et kaikki käydä yhdessä saunas, ja mä olen koittanu sen viestittää eteenpäin lapsenlapsille, et saunapaikka o semmone, et siäl ollaa kaikki ihmisii, siäl ei ol miähii, ei naisii, ei tyttöi, ei poikii. Et se sit ko siält saunast tullaa pois, ni ne muuttuu sit erilaisiks ne roolit.”⁹¹⁶

Tulkinta saunasta kirkkoon rinnastuvana pyhänä tilana on osa kuudesosalaisten aineetonta kulttuuriperintöä, joka on kulkenut mukana aiemmista asuinpaikoista Poria ympäröivältä maaseudulta. Kansanperinteessä sauna tulkitaan arjesta erilliseksi pyhäksi rajatilaksi. Saunassa synnnyttiin, nostatettiin

910 Karhunen 2007, 28.

911 Pyhän käsitettä on eritelty muun muassa uskontotieteilijä Veikko Anttonen väitöskirjassaan. Anttonen 1996, passim.

912 Siirtymäriitti-termin esitteli ensimmäisenä antropologi Arnold van Gennep teoksessaan *Les rites de passage* (1909). Termillä hän tarkoitti rituaalia, jonka myötä ihminen siirtyi sosiaalisesta asemasta toiseen. Suojanen 2000, 139–141; Van Gennep 1909.

913 Tuomi-Nikula 1997, 541–543.

914 n1939/KK5.

915 n1939/KK5.

916 n1939/KK5.

lempeä ja pestiin vainajat viimeistä matkaa varten. Saunassa ihminen oli altis hyvälle ja pahoille supranormaaleille voimille.⁹¹⁷ Agraariyhdistyksen sauna-käyttäjyymistä säätelevät normit korostivat saunan pyhyyttä ja velvoittivat arvokkaisiin käytöstapoihin. Esimerkiksi laulamista, kiroilua ja kovaaäänistä puhetta pidettiin sopimattomana käytöksenä. Monissa sananparsissa rinnastetaan sauna ja kirkko toisiinsa.⁹¹⁸ Saunasta oli pirttiin palatessa myös tapana tuoda terveisiä, aivan samoin kuin kirkossakäynnin jälkeen. Maatalousyhteisössä vallitsi saunomiseen liittyvien käytöstapojen suhteen tiukka kuri.⁹¹⁹ Teollisuusyhdyskuntien ja kaupunkien yleisissä saunoissa saunomisen pyhyyttä korostavat käytösnormit vähitellen lientyivät,⁹²⁰ mistä kertoo esimerkiksi se, että Sauna-Nylundska ummisti silmänsä alkoholin käytöltä, joka perinteisten käytössääntöjen mukaan oli saunassa kielletty.

Tultaessa 1970-luvulle Porin Kuudennen kaupunginosan yleisten saunojen kulta-aika alkoi olla ohi. Kerrostaloasukkaat käyttivät taloyhtiön saunaa, ja moni asukas kävi kesäisin saunomassa vuonna 1957 avatussa maauimalassa. Jokapäiväinen peseytyminen tapahtui kylpyhuoneessa,⁹²¹ joten saunan rooli muuttui arkisen puhtauden ylläpitämisestä enemmänkin rentoutumisen ja virkistämisen paikaksi.

1950-luvulta lähtien oli Kuudennessa kaupunginosassa tavallista, että pihan perälle, käytöstä pois jääneiden tallien ja navettojen paikalle, rakennettiin saunatilat.⁹²² Omistajan lisäksi näitä saunoja saattoivat käyttää aluksi myös naapurit tai sukulais- ja tuttavaperheet pientä korvausta vastaan. Kuudennen kaupunginosan yleisistä saunoista viimeisenä sulki ovensa Kalevan sauna vuoden 1982 lopulla.⁹²³ Uusin vaihe saunomistapojen muutoksessa on ollut pihasaunojen käytön vähittäinen hiipuminen ja saunatilojen rakentaminen asuinrakennuksen sisätilojen yhteyteen.

Muutos 1900-luvun alun kollektiivisesti käytetystä yleisestä sekasaunasta yksityiseen perhesaunaan oli tapahtunut vaiheittain. Ensin yleisissä saunoissa otettiin käyttöön miesten ja naisten erilliset saunavuorot. Yleisten saunojen perhevuo-rot voi nähdä siirtymävaiheena yleisistä saunoista oman perheen piirissä saunomiseen, joka vähitellen keskittyi omaan saunaan, yksityiseen tilaan.

917 Piela 2001, 53.

918 ”Sauna on niinkun kirkko, kun siellä ollaan alasti”, on sanottu Isossakyrössä. Samantapaisia sananlaskuja on tallennettu myös Suoniemeltä ja Laihialta. Vuorela 1980, 260.

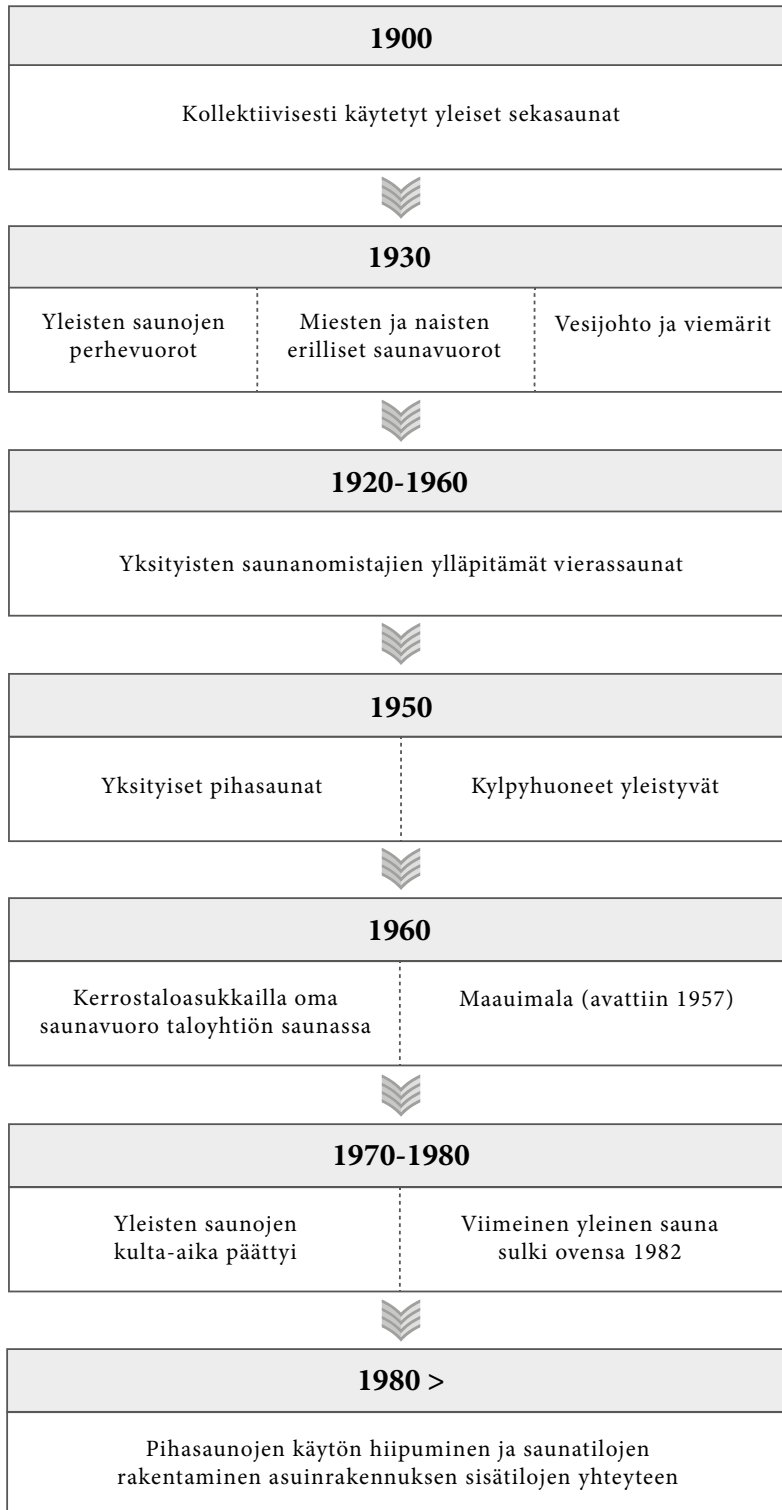
919 Leimu 2004, 375–376.

920 Laaksonen 1994, 8–9.

921 Tähän kehitykseen vaikutti viemäriverkoston ja vesijohtojen rakentaminen alueelle 1930-luvulla.

922 Päärnäisten (6.) kaupunginosan rakennusinventointi 2009, 25.

923 n1898/S1.

Kaavio 4. Muuttuvat saunomistavat Porin Kuudennessa osassa.

Aarnion sauna sijaitsi osoitteessa Tuomarinkatu 24. Saunan ovesta on astumassa Siiri Vihantila. Kuva: Voitto Niemelä 1968, Satakunnan Museon kuvakokoelma.

Kaupunkien yleiset saunat voidaan nähdä teollistumiskehityksen myötä maalta kaupunkiin muuttaneiden uusien asukkaiden talonpoikaisesta kulttuurista mukanaan tuomana perintönä, jonka avulla he tekivät asuinalueestaan itselleen tutun ja merkityksellisen. Kasvavassa kaupungissa asukkaat olivat ehkä aluksi vieraita toisilleen, mutta yhteisen agraarin kulttuuriperinnön pohjalle yhteisöllisyyttä oli helppo rakentaa. ”Yleisten saunojen kautta maaseudulta muuttanut väestö otti kaupunkia pikku hiljaa haltuunsa elettyinä ympäristönä, sulautuen uuteen asuinpaikkaan maaseudulta tutun viikoittaisen riitin kautta,” kirjoittaa Sanna Kuusikari.⁹²⁴

Yleisen elintason kohoamisen lisäksi saunomistapojen muutokseen on vaikuttanut agraarista kulttuurista kumpuavan yhteisöllisyyden rinnalle nousut

924 Kuusikari 2011, 46–47. Myös Kaisu Kortelaisen joensuulaista Penttilän sahayhteisöä koskevassa tutkimuksessa työläisten asuinalueen saunomiskulttuuri näyttäytyy hyvin samanlaisena kuin Porin Kuudennessa osassa. Samoin kuin Kuudennessa osassa, saunomista kuvaavilla kertomuksilla on keskeinen merkitys muistellussa yhteisössä ja erityisesti hyvän yhteishengen korostumisessa. Kaipuu entisajan elämään tiivistyy saunakuvauksissa. Muisteluaineistossa kuvattuun sauna- ja pyykkituparakennukseen sisältyy useita erilaisia toimintakenttiä, jotka heijastavat koko sahayhteisöä (yhteisön hierarkiaa, perheen merkityksiä, miesten ja naisten välisiä rooleja ja suhtautumista ulkopuolisiin). Myös liikkuminen kodin ja saunan välistä reittiä oli keskeinen osa yhteisön paikkaa. Kortelainen 2008, 120–121, 125.

moderni käsitys yksityisyydestä. Yhteissaunominen säilyi pisimpään tiiviissä yhteisöissä, joissa kaikki tunsivat toisensa.⁹²⁵ Yleisessä saunassa tasa-arvoinen yhteisyyden kokemus oli vahvimmillaan, siellä oli esimerkiksi riisuttu pois yhteiskuntaluokkaa ja etnisiä ryhmiä erottavat tunnukset. Kun identiteetin etsintä kääntyi yhteisöstä sisäänpäin ydinperheeseen, katosivat yleiset saunat vähitellen. Saunomistapojen muutos ilmentää siis arvojen vähittäistä muutosta yhteisöllisyydestä kohti yksilökeskeisyyttä. Huolimatta siitä, että viikoittaisen riitin näyttämö on ajan myötä muuttunut, on saunominen itsessään säilynyt tärkeänä viikkoa jäsentävänä tapahtumana.

Saunominen fokaalisena toimintana

Tarkastelen Nylundin sauna Albert Borgmannin kehittämän *fokaalisuuden* käsitteen pohjalta asukkaiden aineettoman kulttuuriperinnön kiintopisteenä, jonka ympärille yhteisöllisesti jaetut merkitykset tiivistyvät. Laskevan ajattelun leimaamalle nykyajalle on ominaista yhteisöllisten merkitysten katoaminen. Elämän merkityksellisyyden katoamista voi kuvata myös pyhän kokemuksen katoamisena.⁹²⁶ Uskontotieteilijä Mircea Eliaden mukaan modernissa ajattelussa esimerkiksi ruokailu ja seksi mielletään pelkästään luonnollisiksi, fysiologisiksi toimituksiksi. Traditionaalisessa yhteisössä nämä toiminnot, samoin kuin saunominenkin, ovat aina yhteydessä pyhään. Eliadelle merkitykselliseksi koettu oleminen on perimmältään pyhää, autenttista olemista suhteessa maailman kokonaisuuteen.⁹²⁷

Martin Heidegger toteaa ruukun näyttäytyvän teknis-tieteellisessä, tiedonintresseiltään positivistisessa ajattelussa vain ontelona, jonka keskeinen ominaisuus on kyky varastoida nestettä.⁹²⁸ Näin tulkittuna ruukun olemus, ruukkumaisuus, jää tavoittamatta. Sen sijaan ruukun merkitys viininkorjuun juhlassa, jossa kyläläiset kiittävät sadon onnistumisesta tanssien ja laulaen, on kokonaan toinen.⁹²⁹ Se, mistä elämän merkityksellisyyttä haetaan, on tradition perustuva konkreettinen fokaalinen toiminta ja siihen liittyvä materiaallinen maailma esineineen. Reijo Kupiaisen mukaan

[f]okaalisuus näyttää liittyvän usein perinteisiin yhteisöllisiin ja kehollisiin toimintoihin, joissa jaetaan sukupolvien perintöä. Maailma on ajallista kestoja, jossa mennyt, nykyinen ja tuleva kietoutuvat toisiinsa ja

925 Laaksonen 1994, 33–35, 56, 73–74.

926 Eliade 2003, 230; ks. myös Kupiainen 2004, 6.

927 Borgmann 1984, 284; ks. myös Eliade 2003, 37, 44; Kupiainen 2004, 6.

928 Heidegger 2009b, 52.

929 Kupiainen 2004, 8.

näyttäytyvät fokaalisten esineiden pysyvyydessä. Jokainen fokaalinen esine avaa sitä maailmaa, jonka osa se on ja johon me liitymme.⁹³⁰

Viinin maistaminen ikään kuin tiivistää ja kerää yhteen ympäröivän luonnon, tradition ja ihmiset. Ruukku on sidottu tiettyyn elämänmuotoon, merkitysjärjestelmään ja paikallisuuteen. Näin ruukun käyttö avaa yhteisön maailman koko laajuudessaan.⁹³¹ Samalla tavalla myös Nylundin sauna sitoutuu paikalliseen elämäntapaan ja manifestoi sitä. Asukkaiden oma aineeton kulttuuriperintö luo Nylundin saunarakennukselle yhteisöllisen arvon, joka ei perustu ulkoisiin seikkoihin.

Saunominen yhteissaunassa on ollut fokaalista toimintaa, jolle on ominaista kokonaisvaltainen kehollinen ja sosiaalinen omistautuneisuus ja läsnäolo. Työviikon päättävässä yhteissaunomisessa on ollut samaa työn päättävän rituaalin luonnetta kuin kyläläisten sadonkorjuujuhlassa. Viinimaljojen kohottelun sijaan saunomisen yhteydessä siemailtiin olutta tai punaista limonadia pullon-suusta, mutta ystävien ja naapureiden kanssa jaettu ilo ja perimmäinen pyhän kokemus oli yhtäläinen. Nylundin sauna on asukkaiden yhteisön fokus, johon yhteisöllisesti jaettu merkityksellisyys tiivistyy.⁹³²

Yhteisön arvoja käsittelevää hiljaista tietoa on vaikea pukea sanoiksi, ja siksi siitä kerrotaan epäsuorasti tarinoissa, jotka kiinnittyvät paikkaan, esimerkiksi tapauksessa Nylundin saunaan. Nylundin sauna on kulttuurinen paradigma, joka muistelutilanteessa kokoaa yhteisön arjen käytännöt ja toimintaa ohjaavat arvot sekä pitää niitä esillä, jotta ihmiset voivat toimia ja suhtautua toisiinsa tämän esimerkin mukaan. Saunomiseen liittyvät, yhdessä jaetut muistot ovat kuudesosalaisten tapa lukea kuudesosalaista kokemusta, tarina heistä itsestään heille itselleen. Martin Heideggerille kyse on totuudesta aletheian ominaisuudessa.

Heideggerin tulkinnan mukaan temppele piti esillä kreikkalaisille tärkeitä asioita ja mahdollisti siten merkitsevien eroavuuksien olemassaolon. Kreikkalaisten käytännöt ja tapa ymmärtää oleminen manifestoituiivat temppeleissä ja kiinnittyivät siihen.⁹³³ Samoin keskiaikainen katedraali mahdollisesti syntisenä tai pyhimyksenä olemisen osoittaen kristitylle pelastuksen ja kadotuksen ulottuvuudet. Kiintopisteeseen kiinnittynyt kulttuuri marssitti esiin aikakaudelle

930 Kupiainen 2004, 14.

931 Kupiainen 2005, 126.

932 Väitöskirjassaan Kristiina Korjonen-Kuusipuro käyttää tällaisista paikoista Pierre Noran ja Tim Ingoldin tutkimuksiin pohjautuen käsitettä *muistojen solmu*. Muistojen solmut ovat muistelukerronnan tihentymiä, menneisyyden paikkoja, joista useampi ihminen kertoo omat muistonsa tai oman tarinansa. Korjonen-Kuusipuro 2012, 58–59; ks. myös Ingold 2011, 141–149; Nora 1996.

933 Heidegger 1995, 41–42.

ominaiset sankarit ja roistot: kreikkalaisilla oli Odysseuksensa ja kristityillä pyhimyksensä ja syntisensä.⁹³⁴ Nylundin saunasta astuvat esiin työn sankari pesijätär Salli märässä esiinassaan, perheestään vastuuta kantava Niemisen perheen isä koivuvihta kainalossa ja laitapuolen kulkija Körri kirppuineen. Positiiviset ja negatiiviset roolimallit auttavat yksittäistä ihmistä hahmottamaan paikkansa ja tehtävänsä yhteisössä.

Jotta rakennus voi toimia kulttuurin kiintopisteenä, sen täytyy olla yhteydessä maahan, joka Heideggerille edustaa fyysistä, kätkeytyvää perustaa, johon totuus, kieli ja ajattelu ovat juurtuneet. Voidakseen täyttää tehtävänsä – osoittaa ihmisen paikka maailmassa – temppele tai Nylundin sauna edellyttää kiveä, josta se on tehty. Maasta muotoutuu se elementti, joka vastustaa pyrkimyksiä eriyttää ja rationalisoida kulttuurisen paradigman merkitys. Heideggerin mukaan tämä maan ja esiin puhkeavan maailman välinen kiista on hedelmällinen.⁹³⁵

Kuudennen kaupunginosan asukkaiden saunatarinoista välittyy tulkinta saunasta ylimalleiksi merkityksiä omaavana paikkana, joka viikoittaisen riitin avulla jäseni niin yhteisön sosiaalisia suhteita kuin ajan kulkua. Vaikka Kuudennen osan yleiset saunat ovat sulkeneet ovensa jo vuosikymmeniä sitten, säilyy perintö tarinoissa. Jokaisen ihmisen oma tarina on lanka, joista yhdessä muodostuu värikäs kudelman. Tallentamistani saunapuheista rakentuva tarina on kaksinainen. Saunomiseen on liittynyt edessä olevan vapaailan odotusta, vanhempien äijänköriläiden rehvakaat naisjutut ja puolisalaa naukkailtu alkoholi. Nuorten miesten puheesta kuultaa saunomiseen liittynyt seksuaalinen lataus, täyttymätön toive. Toisaalta saunominen oli puritaanista sielun ja ruumiin puhdistamista vihdalla hutkimalla, karhealla vampulla tai pesuharjalla ja silmiä kirvelevällä saippualla. Kummankinlaisille kertomuksille on yhteistä nostalgisoiva kaipaus yksinkertaiseen onneen, jonka synnytti lämpöinen löyly, puhtaan ihon ja vasta vaihdettujen vaatteiden tuottama nautinto. Yhtä vahvana nousee esiin ilo tuttujen ihmisten viikoittaisesta kohtaamisesta. Kokemus, joka oli turvallisen ja ennalta arvattavana toistuva, arkinen mutta silti sisimmältä olemukseltaan lähes pyhä.

934 Dreyfus 1998, 213.

935 Dreyfus 1998, 216.

HORISONTTIEN KOHTAAMINEN

Pikkukaupungin elämänmeno 1900-luvun alkuvuosikymmeninä ei perusedellytyksiltään eronnut paljoakaan maaseudun elämästä, ja kaupunkimaisten ruutukorttelien ympärillä levisi aito maaseutu peltoineen, laitumineen sekä latoineen. Pihan perän navetassa pidettiin yhtä tai kahta lehmää, ja useimilla perheillä oli vuokrattuna ainakin pieni *peltolotti* eli viljelypalsta, jolla viljeltiin vuotuiset perunat. Lauantaisin yleisten saunojen piipuista tupruttava savu kertoi viikonlopun alkamisesta. Tästä asuinympäristöstä nousee tässä tutkimuksessa Porin Kuudennen osan asukkaiden kokemuksellinen tieto, jossa kulttuuriperintö ymmärretään laajempaan kokonaisuuteen kuin virallinen, auktorisoitu tieto esittää.

Kulttuurisesti kestävä rakennussuojelu

It is time – – to recognize more fully that heritage protection does not depend alone on top-down interventions by governments or the expert actions of heritage industry professionals, but must involve local communities and communities of interest. It is imperative that the values and practices of communities, together with traditional management systems, are fully understood, respected, encouraged and accommodated in management plans and policy documents if heritage resources are to be sustained in the future. Communities need to have a sense of “ownership” of their heritage; this reaffirms their worth as a community, their ways of going about things, their “culture”.⁹³⁶

Sitaatissa Laurajane Smith ja William Logan tuovat esiin kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen keskeisen ajatuksen, jonka mukaan paikallisyhteisöt tulee suojelun prosesseissa huomioida asiantuntijoiden tasa-arvoisina neuvottelukumppaneina. Viranomaisten resurssit ja keinot suojelukohteiden säilyttämiseksi ovat rajalliset, joten viime kädessä niiden tulevaisuus riippuu asukkaiden intresseistä. Jotta paikalliset asukkaat olisivat halukkaita kantamaan vastuuta kulttuuriperintökohteiden kunnostamisesta ja ylläpidosta, heidän on koettava tämä perintö omakseen.

936 Logan & Smith 2009, xiii.

Esimerkkejä asukkaiden omakseen kokemasta kulttuuriperinnöstä

Tutkimuskohteeni Nylundin entinen saunarakennus ja Niemisen piharivi ovat yksityisomistuksessa olevia rakennuksia, jotka sijaitsevat osana suljettua piha-piiriä. Tässä suhteessa niitä ei voi rinnastaa julkisiin rakennuksiin, kuten pohjoisenglantilaiseen Castlefordin kauppahalliin⁹³⁷ tai Lutakon tanssisaliin⁹³⁸ Jyväskylässä. Haluan kuitenkin nostaa nämä rakennukset esiin esimerkkeinä siitä, miten rakennusperintö toimii yhteisöllisen muistamisen ja merkityksenannon tukena. Perinneyhteisön näkökulmasta tarkasteltuna kaikkien näiden käyttötarkoitukseltaan erilaisten rakennusten kulttuuriperintöarvo liittyy niiden kykyyn toimia alueellisen identiteetin rakentamisen välineinä.

Laurajane Smith on tutkinut, kuinka pohjoisenglantilaisen Castlefordin pikkukaupungin asukkaat hyödyntävät paikallista kulttuuriperintöä alueellisen identiteetin vahvistamiseksi. West Yorkshiressä sijaitsevan Castlefordin suurin työllistäjä oli aiemmin hiilikaivostoiminta. Vuonna 1984 kaivostyöläiset aloittivat lähes vuoden kestäneen, Britannian hallituksen laittomaksi tulkitseman lakon vastaiskuna Margaret Thatcherin johtaman konservatiivisen hallituksen aikomukselle sulkea kaksikymmentä tappiollista hiilikaivosta Pohjois-Englannissa ja Walesissa. Hallitus koki lakon organisoineen kaivostyöläisten ammattiliiton sekä lakkoilleet työläiset uhkaksi yhteiskuntarauhalle.⁹³⁹ Heikentääkseen kaivostyöläisten yhteishenkeä hallitus määräsi purettavaksi suuren joukon yhteisön identiteetin kannalta keskeisiä rakennuksia, kuten tyhjiksi jääneitä teollisuusrakennuksia ja työväen asuinrakennusten muodostamia laajoja kokonaisuuksia. Laurajane Smithin sanoin ”pöytä pyyhittiin puhtaaksi”. Koska muistitietoa ilman sitä tukevaa materiaalista todistusaineistoa ei pidetty riittävän luotettavana, eikä Castlefordin rakennusperintöön alun alkaenkaan juuri kuulunut esteettisesti viehättäviä ja materiaaaliltaan autenttisia rakennuksia, asiantuntijoiden tulkinta oli, ettei Castlefordilla ole ollenkaan kulttuuriperintöä.⁹⁴⁰

Lakon ja kaivosten sulkemisen seurauksena massatyöttömyyden ravisteleman kaupungin imago ja asukkaiden alueellinen identiteetti saivat kolhuja. Tutkimuksessaan Smith tarkastelee Castlefordin yhteisön pyrkimyksiä päästä yli sosiaalisesta ja ekonomisesta traumasta hyödyntämällä paikallista kulttuuriperintöä alueellisen identiteetin vahvistamiseksi. Asukkaat ovat osallisia prosessissa, jossa kulttuuriperintö aktiivisesti tuotetaan uudelleen nykyhetken kulttuurisista, sosiaalisista ja taloudellisista tarpeista lähtien. Keskeisessä

937 Smith 2006, 237.

938 Lappi 2007, 131.

939 Smith 2006, 310.

940 Smith 2006, 237, 244, 252.

roolissa on kaupungin asukkaille suunnattu, Castleford Heritage Group -järjestön⁹⁴¹ organisoima *Castleford festival*. Vuodesta 2001 alkaen järjestetyn, viikon mittaisen vuotuisen tapahtuman ohjelma koostuu muun muassa historiallisesta kulkueesta, työnäytöksistä sekä paikallisten taiteilijoiden teoksia esittelevästä taidenäyttelystä.⁹⁴²

Castleford-festivaaliin verrattava yhteisöllinen tapahtuma Porissa oli Kulttuuriyhdistys Rapajöötin vuosina 2010–2011 organisoima *Kuoppakaupungin kyläjuhla*, joka järjestettiin Tiilinummen Päärnäistenpuistossa. Suositussa juhlassa esiintyi kuoppakaupungin nurkilta ponnistava bändi Teemu Elon Puhuvat Eläimet. Musiikkiesitysten lisäksi yhteisöllisyyttä rakennettiin esimerkiksi jalkapallon ja muurinpohjalettujen voimin. Vuonna 2010 kuoppakaupungin elämää esiteltiin lapsille Henry, Eero ja Arttu Merimaan suunnittelemassa ”Oma kuoppa” -performanssissa. Seuraavana vuonna Porin lastenkulttuurikeskus – Satakunnan lastenkulttuuriverkosto toteutti käsinukketyöpajan, jossa kierrätysmateriaalit muuntuivat kuoppakaupungin kummituksiksi.⁹⁴³

Castleford-festivaalin keskuspaikkana toiminut vanha kauppahalli ei ole arkkitehtonisesti merkittävä rakennus, mutta se on paikallisille asukkaille tärkeä herättämiensä muistojen takia. Viikoittainen ostosten teko ja kuulumisten vaihtaminen tuttavien kanssa koettiin olennaiseksi osaksi entisajan arkielämää.⁹⁴⁴ Rakennus on yhä olemassa, mutta sen käyttötarkoitus on muuttunut. Festivaalien ohella sille on suunniteltu pysyvää käyttöä paikallisten taiteilijoiden galleriana. Uudet käyttötavat merkitsevät myös fyysisiä muutoksia rakennuksen ulkokuoressa. Vanhan kauppahallin keskeinen rooli asukkaiden yhteen kokoontumisen paikkana on muutoksista huolimatta säilynyt. Smithin mukaan yhteisön kannalta tärkeintä onkin, että aineettomat kulttuuriset käytännöt jatkuvat, vaikka muuntuneinakin. Kauppahallin arvo yhteisölle tulee ilmi vasta rakennusta käytettäessä. Vain rakennukset, joita voi käyttää alueellisen identiteetin rakentamisen välineinä ja joiden on mahdollista muuttua

941 Paikallisen kulttuuriperinnön tuntemusta ja hyödyntämistä edistävä Castleford Heritage Trust sai alkunsa, kun 2000-luvun vaihteessa pieni ryhmä asukkaita halusi palauttaa kauppahallin seinästä poistetun kellon paikoilleen. Tästä ryhmästä syntyneen järjestön perustamiskokoukseen tuli paikalle 400 henkilöä. Castleford Heritage Trust -järjestön Internet-sivut, <<http://www.castlefordheritagetrust.org.uk/AboutUs.html>>.

942 Smith 2006, 251, 261–262.

943 Yhteisön voi tulkita määritelleen itseään ja historiaansa myös Porin lyhytaaltoasemalla 26. ja 27.10.2012 järjestetyssä poikkitaiteellisessa ”Kuoppiin kuoppiin” -tapahtumassa. Kulttuuriyhdistys Rapajöötin Internet-sivut, <<http://rapajooti.wordpress.com/>>.

944 Smith 2006, 247–249. Myös Anna-Maria Åströmin kokoamassa muistitietoaineistossa, samoin kuin Porin Kuudennen osan muisteluilloissa paikalliset korttelikaupat, torit ja kauppahallit olivat tärkeitä muistin paikkoja. Åström 1998; 1999; 2004.

yhteisön tarpeiden mukana, ovat paikallisyhteisön näkökulmasta katsottuna elävää ja merkityksellistä kulttuuriperintöä.⁹⁴⁵

Etnologi Tiina-Riitta Lappi väitöskirjassa *Neuvottelu tilan tulkinnoista. Etnologinen tutkimus sosiaalisen ja materiaalisen ympäristön vuorovaikutuksesta jyvaskyläläisissä kaupunkipuhunnoissa* (2007) analysoitu Jyväskylän Lutakon tanssisalin säilyttämistä koskenut kiista tarjoaa mielenkiintoisen vertauskohdan Castlefordin kauppahallin vaiheille. Lappi on tutkinut asiantuntijatiedon ja asukkaiden kokemuksellisen arkitiedon yhteen saattamisen problematiikkaa. Tutkimuksessaan Lappi lähestyy kaupunkia ja sen tilallisuutta erilaisten puhuntojen kautta ja niiden vuoropuheluna. Hän vertaa asukkaiden ja viranomaisten tulkintaa kaupunkiympäristöstä suunnittelun kohteena ja toisaalta kokemuksellisenä, elettyinä tilana. Aineistonaan hän on Sanna Lillbroända-Annalan⁹⁴⁶ tavoin käyttänyt muun muassa paikallislehdissä käytyä julkista keskustelua. Rakennusperintöä käsittelevä julkinen kertomus saattaa joskus rakentua myös arkitiedon varassa tehtyjen tulkintojen eikä pelkästään kaupunkisuunnittelun asiantuntijuuden kautta.⁹⁴⁷

Jyväskylän Lutakon alueella sijaitsevan, 1950-luvulla rakennetun, entisen leipomorakennuksen paikalle oli alueen uudistussuunnitelmassa merkitty parkkipaikka. Rakennuksen purkamissuunnitelmat aiheuttivat kuitenkin vastalauseiden ryöpyn sanomalehti *Keskisuomalaisessa*. Lutakon tanssisaliksi kutsuttu rakennus toimi purkusuunnitelmien aikaan Jyväskylän elävän musiikin yhdistyksen, Jelmun, ylläpitämänä rock-klubina. Lisäksi siellä oli taiteilijoiden työtiloja.⁹⁴⁸

Asiantuntijat eivät lehtikirjoituksissa arvottaneet purkamisuhan alla olevaa rakennusta kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti tai kaupunkikuvan kannalta arvokkaaksi. Purkamista päinvastoin perusteltiin sillä, että talon säästäminen olisi kaupunkikuvallinen virhe. Arvojen katsottiin olevan rakennuksessa tapahtuvassa toiminnassa, eikä siis rakennuksessa itsessään.⁹⁴⁹ Asiantuntijoiden argumenteissa korostettiin myös, että rakennussuojelussa tulisi keskittyä niihin kohteisiin, jotka viranomaiset ovat luokitelleet säilyttämisen arvoisiksi.⁹⁵⁰ Asiantuntijapuheessa korostui visuaalisuus; kaupungin eri elementtien merkitys liittyi pikemminkin siihen, miltä ne näyttävät kuin niiden toimivuuteen ja mielekkyyteen kaupunkilaisten arkielämässä.⁹⁵¹

945 Smith 2006, 272–275.

946 Lillbroända-Annala 2010.

947 Lappi 2007, 138.

948 Lappi 2007, 131.

949 Lappi 2007, 135; sit. Keskisuomalainen 27.12.2002.

950 Lappi 2007, 135–136; sit. Keskisuomalainen 15.4.2003.

951 Lappi 2007, 137; ks. myös Sääskilahti 1999, 92

Useissa purkamista vastustavissa kaupunkilaisten kirjoituksissa toivottiin avointa keskustelua ja päättäjille kykyä kuunnella, mikä kaupunkilaisille on tärkeää.⁹⁵² Rakennusta ei arvioitu pelkkänä fyysisenä tai visuaalisena elementtinä, vaan myös siihen liittyvien toimintojen kautta.⁹⁵³ Talon säilyttämistä kuitenkin pidettiin tärkeänä, vaikka se toiminnoiltaan muuttuisikin tulevina vuosina.⁹⁵⁴ Lappi kiteyttää: ”Voisi ehkä sanoa niin, että arkipuheessa ihmiset asettuvat osaksi kaupunkikuvaa tai sen ’sisään’ ympäristöä arvioidessaan. Sen sijaan suunnittelijat eli asiantuntijat näyttäisivät tarkastelevan kaupunkikuvaa aina jossain mielessä ’etäältä’, olematta itse osa sitä kohdetta, jota kulloinkin tarkastellaan.”⁹⁵⁵ Nämä havainnot vastaavat oman tutkimusaineistoni pohjalta muodostunutta kuvaa. Martin Heideggerin termein kyse on käsilläolevan ja representoidun maailmantulkinnan välisestä erosta.

Monien vaiheiden jälkeen tanssisali päätettiin lopulta säilyttää, koska korvaavia tiloja rock-klubille ei yrityksistä huolimatta löytynyt.⁹⁵⁶ Toukokuussa 2005 kaupunki luovutti vanhan leipomokiinteistön ja sen tontin kiinteistöyhtiölle, jonka pääosakas oli Jyväskylän elävän musiikin yhdistys.⁹⁵⁷ ”Jotain erityistä ja mahdotonta siirrettäväksi muualle on talossa, jonka korjaustöissä kesän mittaan on palkatta ahertanut toista sataa vapaaehtoista,”⁹⁵⁸ kirjoitettiin sanomalehdessä. Edellä kuvaillun Castlefordin kauppahallin tapauksen ja Laurajane Smithin tekemän tulkinnan perusteella kyse on siitä, että rakennukseen on kiinnittynyt yhteisön identiteetin kannalta positiivisia mielikuvia. Lutakon tanssisali on yhteisön omakseen kokema elävä kulttuuriperintökohde, jota tilan käyttäjät pystyvät hyödyntämään alueellista identiteettiä vahvistaessaan ja jonka kunnostamiseen he tästä syystä ovat valmiita uhraamaan aikaa ja vaivaa.

Yhteistyö ja osallisuus, kestävän kehityksen avaimet

Kansalaisten osallistamista maankäytön suunnitteluun edellytetään *perustuslaissa* (1999).⁹⁵⁹ Julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia

952 Lappi 2007, 137; sit. Keskisuomalainen 24.3.1999; Keskisuomalainen 27.4.2003.

953 Lappi 2007, 137; sit. Keskisuomalainen 5.5.2003; ks. myös Vilkuna 1996, 9.

954 Lappi 2007, 133; sit. Keskisuomalainen 4.3.2002; Keskisuomalainen 18.6.2003.

955 Lappi 2007, 137.

956 Lappi 2007, 138.

957 Lappi 2007, 139; Jyväskylän kaupungin tiedotuslehdessä 8/2005 kerrotaan talon tontteineen luovutetun Kiinteistöosakeyhtiö Schaumaninkadun leipomo Oy:lle, josta Jelmu omistaa 75 prosenttia ja Kauko Sorjosen säätiö loput 25 prosenttia. Suur-Jyväskylän lehti 18.5.2005.

958 Lappi 2007, 139; sit. Keskisuomalainen 3.9.2005; Keskisuomalainen 15.9.2005; Helsingin Sanomat 15.9.2005.

959 Suomen perustuslaki (1999), 2 § 2. mom. Kansanvalta.

osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon.⁹⁶⁰ Kuntalaisen osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista ja viranomaisten velvollisuudesta tiedottaa muun muassa vireillä olevista kaavahankkeista säädetään *kuntalaissa* (1995).⁹⁶¹ Kestävän kehityksen perustana on ajatus, että vastuu ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille.⁹⁶²

Kuten kulttuurille ei *kulttuurisesti kestäväälle kehityksellekään* ole olemassa yksiselitteistä määritelmää. Kulttuuripolitiikan strategiassa sen katsotaan tarkoittavan luovuuden ja kulttuurisen moninaisuuden kunnioitusta sekä vuorovaikutuksen edistämistä kulttuurien sisällä ja niiden kesken. Esiin nousevat muun muassa kulttuuri-identiteetin ja kulttuuristen oikeuksien käsitteet.⁹⁶³ Tästä näkökulmasta kulttuuriperinnön vaalimisen ja eteenpäin välittämisen voidaan nähdä olevan yksi kestävä kehityksen kulmakivistä.⁹⁶⁴ *Euroopan neuvoston kulttuuriperinnön yhteiskunnallista merkitystä koskeva puiteyleis-sopimus* (2005) käsittelee sitä, miksi kulttuuriperintöä on vaalittava, keille se kuuluu ja miten sitä tulisi jakaa ja välittää eteenpäin. Museoviraston rakennushistorian osaston yli-intendentti Mikko Härön mukaan ”[p]uiteyleis-sopimus nostaa kulttuuriperinnön poliittisesti uudelle tasolle ja on – niin haluttaessa – hyvä lähtökohta uudentalaiselle, idullaan olevalle kulttuuriperintöpolitiikalle myös Suomessa.”⁹⁶⁵

Emilia Rönkkö etsii arkkitehtuurin alan tuoreessa väitöskirjassaan keinoja ymmärtää maaseudun kulttuuriympäristöjä kokonaisvaltaisena ilmiönä. Hänen tavoitteenaan on kehittää kulttuuriympäristöselvityksiä vastaamaan nykyistä paremmin maankäytön suunnittelun tarpeita. Rönkkö lähestyy aihetta fenomenologisen ja eksistentiaalisen analytiikan keinoin, lähtökohtanaan ihmisen, kulttuurin ja ympäristön vuorovaikutus. Tulkinnessaan myös hän tukeutuu Martin Heideggerin filosofiaan, mikä tekee tutkimuksesta omasta näkökulmastani erityisen kiinnostavan.⁹⁶⁶ Kulttuuriympäristöselvityksen tiedonhankintamenetelmiä tulisi Rönkön mukaan kehittää sellaisiksi, etteivät ne vieraannuttaisi kohteena olevaa ilmiötä (paikkaa, rakennusta) itsestään. Pelkästään teoreettisesti tarkasteltuna kohde jää vaille kiinnekohtaa paikan kontekstiin. Toisaalta pelkkään intuition perustuvan suunnittelun avulla ei kyetä

960 Suomen perustuslaki (1999), 14 § 3. mom. Osallistumisoikeudet.

961 Kuntalaki (1995), 27 §, Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet. Kuntalaki 29 § 1. mom. Tiedottaminen.

962 Suomen perustuslaki (1999), 20 § Vastuu ympäristöstä.

963 Siivonen 2006, 19; Kulttuuripolitiikan strategia 2009, 19.

964 Soini 2008, 142.

965 Härö 2010, 36. Suomi valmistele parhaillaan Faron sopimuksen ratifiointia.

966 Omassa tutkimuksessani keskeiset käsitteet *hiljainen tieto* ja *silleen jättäminen* tulevat myös mainituiksi Rönkön väitöstutkimuksessa. Rönkkö 136–137, 203.

hallitsemaan kulttuuriympäristön kompleksista kokonaisuutta. Tarvitaan siis uudenlaisia tiedonhankintamenetelmiä yhdistämään toisiinsa käsitteellisen tarkastelun analyttinen voima sekä elämismailman synteettinen konteksti. Analyysimenetelmän toimivuus riippuu siitä, millä tavalla sen avulla kyetään nostamaan ympäristöstä esille ne ominaispiirteet ja arvot, jotka ovat olennaisia kohteen identiteetille.⁹⁶⁷ Ongelmana Rönkkö näkee selvityskohteiden käsittämisen ontologisesti eriytettyinä ulottuvaisina kappaleina, erillisten kohteiden joukkona. Inventointeihin liittyvän arvottamisen ongelman ydin on edellä mainitussa kartesiolaisessa arvopredikaattien objektivoivassa tulkintatavassa. Kokonaisvaltaisen tulkinnan haasteellisuus johtuu arkipäiväisen ja tietoisien havainnoinnin ontologisesta erosta, jossa tietoinen ja formaali katse ikään kuin hävittää ympäristön eksistentiaalisen sisällön.⁹⁶⁸

Rönkön näkemykset vastaavat näiltä osin omia havaintojani. Hän perää tutkimuksessaan myös asiantuntijuuden yksinoikeuden avaamista paikallistiedolle, jolloin asiantuntijoiden ja kansalaisten resurssit saadaan täydentämään toisiaan.⁹⁶⁹ Rönkön väitys ja oma tutkimukseni voidaan nähdä osin rinnakkaisiksi ja toisiaan täydentäviksi töiksi. Rönkkö keskittyy kehittämään teoreettista mallia kulttuuriympäristöä käsittelevän, nykyistä kokonaisvaltaisemman tiedonrakennuksen pohjaksi. Uuden integroivan tarkastelumallin hän toivoo luovan lähtökohdat sellaiselle käytännön selvitystyölle, joka suhteuttaa eri toimijatahojen arvolähtökohtia toisiinsa. Paikallisen tradition jatkuvuus tulisi hänen mukaansa nähdä keskeisenä tavoitteena kulttuuriympäristöihin kohdistuvassa suunnittelussa.⁹⁷⁰ Oma tutkimukseni täydentää Rönkön näkökulmaa selvittämällä, mitä nämä paikalliseen traditioon sisältyvät arvot porilaisen esimerkkitaipauksen kontekstissa voivat olla.

Merkitykset ja arvot muovaavat aineellisen ja aineettoman ympäristömme kulttuuriperinnöksi. Emilia Rönkön mukaan arvottamisen lähtökohtana on viime kädessä oltava paikallinen kokemusmaailma. Normatiivinen ja ”ylhäältä syötetty” etiikka on hänen mukaansa vailla merkitystä ja aiheuttaa vain ihmisessä halun kapinoida sitä vastaan.⁹⁷¹ *Kestävän kehityksen strategiassa* (2006) peräänkuulutetaan kansalaisten aktiivista arvokeskustelua yhteisten asioiden tärkeysjärjestyksen määrittämiseksi.⁹⁷² Myös etnologi Katriina Siivonen nostaa väitöskirjassaan kulttuurisen kestävyuden kriteereiksi kulttuuripiirteiden aitouden vaatimukset sekä yksilöiden ja yhteisöiden tasavertaiset oikeudet

967 Rönkkö 2012, 237–238.

968 Rönkkö 2012, 93, 142–144, 156.

969 Rönkkö 2012, 94.

970 Rönkkö 2012, 217.

971 Rönkkö 2012, 212; ks. myös El Harouny 2008, 536–537.

972 *Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi*. Kansallinen kestävä kehityksen strategia 2006, 99–100.

kulttuuriarvojen määrittelyissä.⁹⁷³ Koska alueellinen identiteetti on sidoksissa kulttuuriperintöön, yhteisöjen aineettoman perinnön kartoittaminen luo pohjaa paikkaan juurtumiselle ja kestäväälle kehitykselle.⁹⁷⁴

Lakiesityksessä rakennusperinnön suojelemisesta yhtenä arvotekijänä mainitut yhteisölliset identiteetti- ja symbolimerkitykset edellyttävät asukkaiden osallistamista oman asuinalueensa rakennusperinnön arvottamisprosessiin.⁹⁷⁵ Kyseisten arvojen määrittely ei ole mahdollista pelkästään asiantuntijavoimin. *Faron puiteyleissopimuksen* mukaan kulttuuriperintöyhteisöt tulisi huomioida aktiivisesti tarjoamalla niiden jäsenille mahdollisuudet omaan perintöön sitoutumiseen, sen tulkintaan, suojeluun sekä välittämiseen tuleville polville. Kaikilla on yksilöinä ja yhteisöinä oikeus hyötyä kulttuuriperinnöstä ja rikastuttaa sitä.⁹⁷⁶

Firenzessä vuonna 2000 allekirjoitettu *eurooppalainen maisemayleissopimus* kattaa luonnon- ja kulttuurimaisemien sekä suojelualueiden ohella myös arkiympäristön. Se pyrkii lisäämään tietoisuutta maisemien arvosta, merkityksestä ja muuttumisesta. Suomessa sopimus ja siihen liittyvä laki ovat olleet voimassa vuodesta 2006 lähtien. Faron puiteyleissopimus ja eurooppalainen maisemayleissopimus hahmottavat uutta, kansalais- ja yhteisölähtöistä kulttuuriperintöpolitiikkaa. Molemmissa sopimuksissa korostetaan kulttuuriperinnön asemasta käytävän asiantuntijoiden ja kansalaisten välisen vuoropuhelun merkitystä.⁹⁷⁷ Keskeistä on kansalaisten oikeus saada tietoa kulttuuriperinnöstä sekä kansalaistoiminnan edellytysten turvaaminen.⁹⁷⁸

Arkkitehti Elisa El Harounyn väitöskirjassa *Historiallinen puukaupunki suojelukohteena ja elinympäristönä. Esimerkkeinä Vanha Porvoo ja Vanha Raahe* (2008) tarkastellaan rakennussuojelua hyvän elinympäristön vaalimisena. El Harounyn näkökulma on kestävä kehityksen edistämisessä, materiaallisen autenttisuuden sijaan primääriä on ympäristölle ominaisen elämäntavan autenttisuus. El Harouny pohtii, suhtautuuko suojeluinstituutio ympäristöön eri tavalla kuin asukas. Hän on selvittänyt haastattelemalla asukkaiden kokemuksia puukaupungista asuinympäristönä ja suojelukohteena. Tulokinnan avaimena on Lauri Rauhalan holistinen ihmiskäsitys, joka perustuu Martin

973 Siivonen 2008, 355–356.

974 ”What is Intangible Cultural Heritage?” Unesco Internet-sivut, <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00002>>; ks. myös Rönkkö 2012, 184.

975 HE 101/2009, 5–6.

976 Kulttuuriperinnön yhteiskunnallista merkitystä koskeva puitesopimus. Euroopan neuvosto, artikla 12.

977 *Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi*. Kansallinen kestävä kehityksen strategia 2006, 100.

978 *Kulttuurisesti kestävä kehityksen käsitteiden koonti*. Kulttuurisesti kestävä kehitys -hankkeen väliraportti 2012, 4.

Heideggerin ajatuksiin.⁹⁷⁹ Haastattelumetodi, asukasnäkökulma ja Heideggerin filosofiaan perustuva teoreettinen tulokulma yhdistävät El Harounyn tutkimuksen omaani. Siksi onkin mielenkiintoista, että myös El Harouny on päätenyt johtopäätökseen, jonka mukaan ympäristön suunnittelu tulisi kytkeä selkeämmin siihen kokemukseen, joka sen käyttäjällä on jokapäiväisestä ympäristöstään. Ajatuksen El Harouny perustaa ihmisen situationaalisuuteen. Tajunnallisena ja kehollisena ihminen on kussakin elämäntilanteessaan kokonaisvaltaisesti osallinen ympäristöönsä.⁹⁸⁰ El Harounyn mukaan puukaupunkien suojelua ja asumista olisi mahdollista kehittää enemmän toisiaan tukevina toimintoina. Olisi tärkeää pohtia, minkälaisista tekijöistä muodostuvat puukaupungille ominainen elämäntapa ja sen arvokkaiksi koetut piirteet. Tähän oma tutkimukseni tuo lisävalaistusta.

Toinen oman työni kannalta keskeinen kysymys, jota myös Elisa El Harouny on käsitellyt, liittyy viranomaisten argumentoinnin objektiivisuuteen rakennetun kulttuuriympäristön suojeluperusteita määriteltäessä. Koska viranomaisien on lain⁹⁸¹ mukaan perusteltava päätöksensä selkeästi ja yksiselitteisesti ilmoittamalla sen perusteena olevat pääasialliset tosiseikat, he ovat suojeluesityksiä tehdessään pakotettuja tukeutumaan järkiperäisiin ja mahdollisimman objektiivisiin perusteluihin. Tai ainakin he joutuvat pukemaan subjektiiviset, intuition perustuvat elämyksensä objektiivisuuden kaapuun.⁹⁸²

Arkkitehti Aija Staffansin väitöstutkimuksen *Vaikuttavat asukkaat. Vuorovaikutus ja paikallinen tieto kaupunkisuunnittelun haasteina* (2004) näkökulma on oman tutkimukseni kannalta keskeinen. Väitöskirjassaan Staffans selvittää, miten kaupunkisuunnittelun käytännöt tukevat vuorovaikutusta ja tiedonrakennusta viranomaisten ja asukkaiden erilaisten näkökulmien välillä. Hän kirjoittaa:

Kaupunkisuunnittelun irtaantuminen asukkaiden ympäristökokemuksesta ja paikallisesta tiedosta heikentää kaupungin kulttuurista juurevuutta ja itsehallinnollista perustaa niin, että loppujen lopuksi koko itsehallinnolla ei enää ole merkitystä kaupungin tulevaisuuden määrittelijänä. Se olisi tappio paikallisdemokratialle. – – Kaupunkisuunnittelun esiin piirtyvät rajat nostavat vuorovaikutuksen merkityksen entistä keskeisemmäksi.

979 El Harouny 2008, 5; Rauhala 2005.

980 El Harouny 2008, 96–98. El Harounyn tutkimuksessa keskeinen, Lauri Rauhalaalta peräisin oleva situationaalisuuden käsite perustuu Martin Heideggerin ajatuksiin logoksesta, aletheiasta ja olemisen aukeamasta; ks. myös Heideggerin ihmiskäsitys *dasein* hänen varhaisteoksessaan *Oleminen ja aika*. Heidegger 2007a, passim.

981 Esim. hallintolaki (2003), 1 §, 45 §.

982 El Harouny 2008, 541.

Palaan siihen, mistä alussa lähdin liikkeelle: ihmisten kohtaamiseen.
Vuorovaikutus on mahdollista vain ihmisten kohdatessa.⁹⁸³

Perustuslakiuudistuksen sekä maankäyttö- ja rakennuslain tavoitteena on lähidemokratian lisääminen. Taustalla on toive, että kuntalaisten osallistuminen asioiden valmisteluun toisi esiin paikallisiin lähtökohtiin perustuvia näkemyksiä ja vaihtoehtoja päätöksenteon pohjaksi. Staffans korostaa, että paikallisdemokratiaa vahvistavalle vuorovaikutukselle on ensiarvoisen tärkeää, että kommunikaatiotilanteet ovat mahdollisimman avoimia.⁹⁸⁴ Staffans on laillani myös löytänyt asukkaiden kokemuksellisen tulkinnan avaajaksi Polanyin hiljaisen tiedon käsitteen. Tutkimuksen kohteena olleet asukkaat konkretisoivat omalla näkökulmallaan sen, mikä tiedon epistemologisessa paikallisuudessa on keskeistä: tieto ja ymmärrys ovat kontekstuaalisia.⁹⁸⁵ Ajatus on rinnakkainen omassa tutkimuksessani keskeiselle ajatukselle totuudesta paljastumisena aletheian ominaisuudessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä ympäristöministeriön johdolla valmisteltu *kulttuuriympäristöstrategia* (2014)⁹⁸⁶ ohjaa tulevaisuudessa rakennetun ympäristön arvojen määrittelyä ja osallistamista valtakunnallisella tasolla. Tavoitteena on kokonaisvaltaisen kulttuuriympäristöpolitiikan edellytyksien kehittäminen ja kansainvälisten sopimusten, kuten eurooppalaisen maisemayleissopimuksen toimeenpanon edistäminen Suomessa. Strategian mukaan kulttuuriympäristö on yhteisön ja ihmisten muistin ja identiteetin perusta, johon sisältyy merkittäviä kulttuurisia arvoja.⁹⁸⁷ Muita arvojen ja osallistamisen kannalta keskeisiä valtakunnallisen tason strategioita ja ohjelmia ovat *arkkitehtuuripoliittinen ohjelma* (1998),⁹⁸⁸ *rakennusperintöstrategia* (2001)⁹⁸⁹ ja *korjausrakentamisen strategia* (2007).⁹⁹⁰ Kansalaisyhteiskunnan näkökulmasta osallisia lähestyvissä valtakunnallisissa strategioissa painotetaan niin kutsutun kolmannen sektorin eli paikallisten asukas-, kotiseutu- ja kyläyhdistysten roolia kulttuuriympäristöjä hallinnoivien viranomaisten yhteistyökumppaneina sekä avoimen keskustelun merkitystä. Kulttuuriympäristön historiallisten arvojen korostetaan säilyvän pääasiassa ympäristön tavanomaisen hyvän hoidon ja käytön ansiosta, jolloin merkittäviä kulttuuriympäristön vaalijoita ovat

983 Staffans 2004, 282.

984 Staffans 2004, 283.

985 Staffans 2004, 270.

986 *Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020*. Valtioneuvoston päätös 20.3.2014.

987 *Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020*, 6.

988 *Suomen arkkitehtuuripoliittikka*. Valtioneuvoston arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 17.12.1998.

989 *Rakennusperintöstrategia*. Valtioneuvoston päätös 13.6.2001.

990 *Korjausrakentamisen strategia 2007–2017*.

kiinteistöjen omistajat.⁹⁹¹ Alueellisen tason strategiat ja ohjelmat⁹⁹² noudattavat valtakunnallisen tason strategioiden linjausta. Lounais-Suomen ympäristöstrategiassa esimerkiksi todetaan, että keskeisenä tavoitteena on lisätä vuorovaikutusta ja yhteistyötä ympäristöasioissa.⁹⁹³ Asukkaiden tiedonsaannin kannalta keskeisessä asemassa ovat *paikalliset kulttuuriympäristöohjelmat*.⁹⁹⁴ Kulttuuriympäristöohjelmien hyvänä puolena on, että ne ovat tavoitteiltaan ja esitystavaltaan joustavia ja ne voidaan suunnata niihin teemoihin, joita paikallisesti halutaan nostaa esille. Ohjelmien vaikuttavuuteen liittyvä ongelma on, että niillä ei sellaisenaan ole oikeusvaikutuksia.⁹⁹⁵

Osallis- ja asiantuntijatiedon erilaiset lähtökohdat

Kun sana kulttuuriympäristö lausutaan ääneen, puhujana on todennäköisesti viranomainen ja puhe käsittelee alueen rajausta, virallisesti hyväksytyjä arvotekijöitä ja luokituksia.⁹⁹⁶ Viranomaisten toteuttama rakennetun kulttuuriympäristön inventointi ja arvottaminen perustuvat kulttuuriperinnön auktorisoidun diskurssin sisällä vallitsevaan yhteiseen näkemykseen siitä, millaisista tekijöistä arvokas kulttuuriympäristö muodostuu.

Kulttuuriympäristön osa-alueet (rakennusperintö, muinaisjäännökset, kulttuurimaisema ja perinnebiotoopit) kuuluvat eri hallinnonalojen piiriin, ja niihin kuhunkin liittyvää päätöksentekoa säätelevät omat lakinsa ja säädöksensä. Kaikkien osa-alueiden hallinnoinnille on yhteistä, että ne perustuvat oman, tarkasti rajatun alueen suvereeniin asiantuntijuuteen. Omalla toimialueellaan kukin viranomainen edustaa alansa tai ammattiryhmänsä auktoriteettia, mutta eri osatekijöiden pohjalta koottu asiantuntijatieto saattaa olla keskenään yhteismitatonta. Kaavoituksessa nämä eri sektorien arvotekijät on sovitettava yhteen käytännössä.⁹⁹⁷ Kompromisseihin perustuva kompleksinen arvotuskokonaisuus ei välttämättä kohtaa suunnittelualueen asukkaiden kokemusta.

991 Suomen arkkitehtuuripolitiikka. Valtioneuvoston arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 1998, 6; Rakennusperintöstrategia 2001, 26; Korjausrakentamisen strategia 2007–2017, 17.

992 Lounais-Suomen ympäristöstrategia 2020; Lounais-Suomen ympäristöohjelma 2007–2012; Lounais-Suomen ympäristöohjelma 2010–2013. Ohjelmakauden 2007–2012 välitarkistus 2010; Ympäristö osaksi arkea. Lounais-Suomen ympäristökasvatusstrategia 2010–2016; Kauas katse kantaa. Satakunnan arkkitehtuuripolitiikka 2013.

993 Lounais-Suomen ympäristöstrategia 2020, 3.

994 Satakunnassa toteutetut paikalliset kulttuuriympäristöohjelmat ovat *Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma* 1997, *Euran kulttuuriympäristöohjelma* 2011 ja *Merikarvian kulttuuriympäristöohjelma* 2011.

995 Rönkkö 2012, 68.

996 Häyrynen 2012, 115. Alaluku perustuu osittain maisemantutkimuksen professori Maunu Häyrysen luentoan Osallistaminen ja asiantuntijatieto 27.12.2012.

997 Bäcklund et al. 2002,10; Rönkkö 2012, 235.

Toimijakentän valtasuhteet ovat muuttumassa siinä suhteessa, ettei asiantuntijatiedon ensisijaisuus maallikkotietoon nähden enää ole yhtä itsestään selvää kuin aiemmin. 2010-luvulla on noussut esiin tarve myös asukkaiden yhteisöllisyyden huomioimiseen arvottamisprosessissa.⁹⁹⁸ Emilia Rönkön mukaan kulttuuriympäristö voi kaikkein syvimmällä tasolla olla kulttuuriympäristö vain sille yhteisölle, jonka kulttuurin osa se on.⁹⁹⁹

Asukkaiden arkielämässä kulttuuriympäristön käsite kalskahtaa vieraalta. Heille oman asuinalueen merkitys kiteytyy koti-sanana sisältöihin. Asukkailla on hallussaan kokemuseräistä tai tradition välittämää tietoa paikkojen merkityksistä ja käytöistä. Heidän tulkinnassaan aineelliset ja aineettomat tekijät limittyvät keskenään muodostaen kokonaisvaltaisen kokemuksen paikasta.

Osallisen rooli

Asukkaan asema kaavoituksen avulla toteutetun rakennussuojelun osapuolena perustuu *osallisuuteen*. *Osallisen* käsite sisältää ajatuksen yhteiskuntaan tai yhteisöön kuulumisesta.¹⁰⁰⁰ Kaikilla tulisi olla mahdollisuus kokea kuuluvansa johonkin yhteisöön ja olevansa sen arvostettuja ja tarpeellisia jäseniä. Mahdollisuus vaikuttaa oman elinympäristön suunnitteluun vahvistaa paikkaan sitoutumista ja alueellista identiteettiä, vuorovaikutuksen ulkopuolelle jääminen puolestaan on olennainen osa syrjäytymistä.¹⁰⁰¹

Asukkaiden hallussa olevaan, kokemuseräiseen tietoon eli osallistietoon liittyvä ensimmäinen ongelma on osallisuuden käsitteen määrittäminen. Lain mukaan osallisia ovat alueen maanomistajien ohella myös kaikki ne, joiden asumiseen, työntekoon tai muihin oloihin kaava saattaa huomattavasti vaikuttaa.¹⁰⁰² Modernille kaupunkikulttuurille on ominaista liikkuvuus, jonka vuoksi yhteisöön kuulumisen ja osallisuuden eivät ole itsestään selviä asioita.¹⁰⁰³ Joka-päiväiset toiminnat, kuten työnteko ja harrastukset voivat hajaantua moneen paikkaan asuinalueen ulkopuolella.¹⁰⁰⁴ Kaupunki on myös muistin maisemaa

998 Häyrynen 2012, 115, 118–121.

999 Relph 1976, 44–45; ks. myös Rönkkö 2012, 203.

1000 Bäcklund et al. 2002, 7.

1001 Bäcklund et al. 2002, 13; Sassi 2002, 71–72. Myös Elisa El Harouny on pohtinut yksilön ja yhteisön välisiä suhteita rakennussuojelun tavoitteiden toteutumisen kannalta. El Harouny 2008, 571–572.

1002 MRL 62 §. Osallisia ovat lisäksi viranomaiset ja yhteisöt, joiden toimialaa suunnittelussa käsitellään. Tässä tutkimuksessa keskityn asukasnäkökulmaan. Muut suunnitteluprosessin osalliset, kuten yritykset ja julkisyhteisön toimijat jäävät tarkasteluni ulkopuolelle.

1003 Sassi 2002, 59.

1004 Bäcklund 2002, 147; Jovero & Horelli 2002, 47–48.

Viranomaisten arvot	Asukkaiden arvot
Virallinen tieto	Hiljainen tieto
Keskiössä aineellinen kulttuuriperintö	Keskiössä aineeton kulttuuriperintö
Visuaalisuus	Kokemuksellisuus
Representoitu, ulkopuolelta tarkasteltu	Käsillä oleva, paikan sisäpuolinen näkökulma
Eksplisiittistä, helppo viestiä ja jakaa	Implisiittistä, ei voida erottaa aineettomasta kulttuuriperinnöstä
Yksilö arvottava subjekti	Yhteisöllisyys
Kulttuuriympäristö	Koti
Ympäristöstä toiseen siirrettävissä	Sitoutuvat paikkaan

Kaavio 5. Olen koonnut tutkimuksessani ilmenneet viranomaisten ja asukkaiden arvottamis-
perusteiden keskeisimmät erot taulukoksi. Todellisuudessa näkökulmien ja tulkintojen kenttä
on tietysti teoreettista mallia vivahteikkaampi.

ja paikat voidaan kokea tärkeiksi, vaikkei niissä koskaan käytäisikään.¹⁰⁰⁵ Maankäyttö- ja rakennuslakia voidaankin tulkita siten, että kaikkia osallisiksi itsensä tuntevia tulee kuulla kaavaprosessin aikana.¹⁰⁰⁶ Jokaisella kuntalaisella tulisi olla mahdollisuus saada tietoa kaikista vireillä olevista kaavahankkeista, jotta hän voi päättää, haluaako olla osallinen.¹⁰⁰⁷ Periaate, jonka mukaan osallisuus on jokaisen itsensä määriteltävissä, on kuitenkin vaikea toteuttaa käytännössä.¹⁰⁰⁸

Tällä hetkellä asukas voi osallistua kaupunkisuunnitteluun lähinnä vain vallitsevan asiantuntijuuden eli kulttuuriperinnön auktorisoidun diskurssin ehdoilla. Asukkaalle on suunnitteluprosessissa varattu oma, viranomaisten asiantuntijuudesta selkeästi erottuva maallikon roolinsa, jossa hänen toivotaan myös pysyvän.¹⁰⁰⁹ Asukkaan tulee olla käytettävissä tiedottamisen kohteena ja legitimoida viranomaisten tekemät suunnitelmat ja päätökset.¹⁰¹⁰ Useimmiten osallistumisella tarkoitetaan juuri viranomaisten laatiman suunnitelman

1005 Karjalainen 2006, 83–91.

1006 Nyman 2000.

1007 Bäcklund 2002, 148. Tarkoitusta palvelee MRL 7 §:n edellyttämä kaupunkisuunnittelun vuosittainen kaavoituskatsaus, jossa tuodaan esiin vireillä olevat ja lähiaikoina vireille tulevat kaava-asiat.

1008 Osallistumiseen liittyvistä oikeudenmukaisuusnäkökulmista ks. myös Soini 2008, 144.

1009 Esim. ilmaiset *asukasmielipide* ja *asiantuntijalausunto* kuvastavat tätä erottelua. Staffans 2004, 266, viite 1.

1010 Rönkkö 2012, 236.

kommentoimista eikä alueen tulevaisuutta koskevaa vapaata visiointia. Viranomaisten näkökulmasta tärkeintä on, että asukkaat osallistuvat esimerkiksi tiedotustilaisuuksiin runsaslukuisesti. Mutta vaikka osallistumista olisi paljon, vuoropuhelua on vähän.¹⁰¹¹

Kaavoitusarkkitehdin työnkuva edellyttää suunnittelualueen tarkastelemista esimerkiksi elinkeinoelämän edistämisen, rakenteellisen toimivuuden tai alueellisen sosiaalisen tasapainon kannalta.¹⁰¹² Arkikielellä esitetty, joka-päiväisestä elämästä kumpuava asukasmielipide jää erilaisen näkökulmansa vuoksi helposti irralliseksi toteamukseksi muiden samanlaisten joukkoon vaikuttamatta mitenkään suunnittelun lopputulokseen.¹⁰¹³ Osallistuminen edellyttää siis muun muassa tietyn argumentaatiotavan hallitsemista. Toisaalta ammattimaisin argumentein vaikuttamaan pyrkivän asukkaan koetaan tunkeutuvan virkamiesvalmistelun reviiirille. Hänet tulkitaan haastajaksi, joka ei edusta tavallisen kadunmiehen näkemystä.¹⁰¹⁴ Jotta asukkaat saisivat mieliteensä huomioiduksi kaavaprosessissa, sillä on perinteisesti edellytetty myös olevan laajaa kannatusta.¹⁰¹⁵

Osallistamisen menetelmät

Kuudennen osan kaavoituksen yhteydessä viranomaisten käyttämät osallistamisen menetelmät olivat perinteisiä: asukkaille suunnattu kysely ja kaavoitusprosessin eri vaiheissa järjestetyt tiedotustilaisuudet.¹⁰¹⁶ Kulttuurisesti kestävä maankäytön suunnittelu edellyttää kuitenkin nykyistä monipuolisemman menetelmävalikoiman käyttöön ottamista hedelmällisen vuorovaikutuksen aikaansaamiseksi ja osallistiedon keräämiseksi. Tiedon tuottamiseksi tarjolla olevat valmiit menetelmät jakautuvat 1) määrällisiin (esim. kyselyt), 2) laadullisiin (haastattelut, fokusryhmät), 3) vuorovaikutteisiin (työpajat) tai 4) näiden yhdistelmiin (nettifoorumit).¹⁰¹⁷

1011 Staffans 2004, 244.

1012 Bäcklund 2002, 151.

1013 Bäcklund 2002, 149; Staffans 2004, 292.

1014 Staffans 2004, 245.

1015 Kuudennen osan kaavaprosessissa tällainen asia, joka nousi esiin asukkaiden aloitteesta, oli katujen asvaltointi. Ks. myös esim. Staffans 2004, 48; Bäcklund 2002, 151.

1016 OAS, kaavaluonnokset ja -ehdotus olivat nähtävillä Porin teknisen palvelukeskuksen palvelupiste Porinassa. Kaavan eri vaiheista tiedotettiin paikallisissa sanomalehdissä ja kaupungin Internet-sivuilla. Kaava-alueen kiinteistönomistajille lähetettiin kirjeitse tiedote kaavamuutoksen vireilletulosta, osallistumis- ja arviointisuunnitelma, suunnittelualueen asemakaavan luonnosvaiheen materiaali sekä ohje rakennusten korjaus- ja muutostöiden toteuttamisesta kaavanmuutostyön aikana.

1017 Vaihtoehtoisesti menetelmät voidaan ryhmitellä tiedottamista, tiedonhankintaa, vuoropuhelua ja yhteistyötä palveleviin menetelmiin. *Osallistuminen yleis- ja asema-kaavoituksessa* 2007, 32.

Sopivan menetelmän valintaan vaikuttavat käytössä olevat resurssit, osallisten määrittely, kaavoitettavan alueen laajuus sekä osallistuvien ryhmien valmiudet. Esimerkiksi keski-ikäisten ja eläkeläisten on todettu osallistuvan muita ikäryhmiä aktiivisemmin yleisötilaisuuksiin, kun taas lapsiperheet ja nuoret osallistuvat niihin selvästi harvemmin.¹⁰¹⁸ Tämä oli havaittavissa myös Kuudennen osan kaavaprosessiin liittyneissä tiedotustilaisuuksissa, joissa lapsia ei ollut mukana ollenkaan ja nuorten osallistuminen oli vähäistä.

Määrällisten tutkimusmenetelmien etuja ovat laaja kohderyhmä, hallittava muoto ja yleistettävyyys. Tutkimus on tehokasta ja halpaa ja siksi suositua. Toisaalta esimerkiksi erilaisten asukaskyselyjen¹⁰¹⁹ avulla saavutettu tieto ympäristöstä jää pinnalliseksi. Laadullisilla menetelmillä päästään pintaa syvemmälle. Menetelmät ovat kuitenkin kalliita ja aikaavieviä, joten osallisten määrä jää useimmiten pieneksi.¹⁰²⁰ Valmiiksi mallinnettuja menetelmiä ovat esimerkiksi niin kutsuttu pehmoGIS,¹⁰²¹ preferenssi-¹⁰²² ja sosiotooppitutkimus¹⁰²³. Standardinomaisten vuorovaikutuksen mallien etuna on helppokäyttöisyys tiukasti budjetoiduissa ja aikataulutetuissa maankäytön suunnittelun prosesseissa. Menetelmillä tuotettu tieto on myös helposti muokattavissa asiantuntijaformaattiin sopivaksi (karttaesitykset ja paikkatieto). Toisaalta tärkeää tietoa jää tällaisia menetelmiä käytettäessä kokonaan tavoittamatta tai karsiutuu matkan varrella.¹⁰²⁴

Kulttuurimerkitysten ja paikkojen välisten kytkösten muodostuminen on monimutkainen prosessi, johon on perinteisillä menetelmillä vaikea pureutua. Vaihtoehtoisia menetelmiä osallisten äänen tavoittamiseksi ovat muun muassa mielikuvakartat, teemahaastattelut, kävelykierrokset, muisteluillat ja muut ryhmäkeskustelut tai nettifoorumit.¹⁰²⁵ Näiden menetelmien etuna on, että niiden avulla tavoitetaan myös päätöksenteossa helposti marginaaliin jäävät

1018 *Osallistuminen yleis- ja asemakaavoituksessa* 2007, 33.

1019 Esimerkki asukaskyselystä: *Maisema asukkaiden silmin. Tapaustutkimus Koskenkylässä ja Pernajanlahdella* 2007.

1020 *Osallistuminen yleis- ja asemakaavoituksessa* 2007, 65.

1021 PehmoGIS viittaa ympäristön käyttäjien tuottamaan kokemukselliseen paikkatietoon, jota voidaan kerätä ja käsitellä osana paikkatietojärjestelmää.

1022 Maisemapreferenssitutkimuksella tarkoitetaan tilastollisia tutkimusmenetelmiä, joiden tukena käytetään haastatteluja. Menetelmässä osallistujat valitsevat esim. valokuvista itselleen mieluisemman vaihtoehdon; Esimerkki preferenssitutkimuksesta: Tyrväinen et al. 2010.

1023 *Sosiotooppi* on biotoopin rinnakkaiskäsite. Sillä tarkoitetaan ympäristöä sellaisena kuin se koetaan tiettyssä kulttuurissa ja sosiaalisessa yhteydessä. Näitä yhteisöllisiä merkityksiä on tutkittu kyselyiden, haastattelujen ja havainnoinnin avulla ja koottu karttaesityksiksi.

1024 Staffans 2004, 270.

1025 *Osallistuminen yleis- ja asemakaavoituksessa* 2007, 65–75.

ryhmät kuten lapset, nuoret sekä etniset vähemmistöt.¹⁰²⁶ Vaihtoehtoisten menetelmien avulla tuotetun tiedon ongelmana on sen sovellettavuus käytäntöön. Kuudennen osan kaavaprosessin aikana Turun yliopiston Kulttuuritutannon ja maisemantutkimuksen laitos pyrki täydentämään viranomaisten järjestämää osallistamista valmistelemalla asukkaille kolme muisteluiltaa ja tekemällä teemahaastatteluja. Talletetulle muistitiedolle ei kuitenkaan oikein löytynyt sopivaa kenttää (tekstitietosivua) sähköisessä Pakki-inventointisovelluksessa. Muistitieto päädyttiin siksi lisäämään kohteiden inventointitietoihin erilliseksi liitteeksi, lähinnä asukkaille suunnatuksi taustatiedoksi. Lisäksi kaupunkisuunnittelu työsti muisteluaineistoon perustuvan teemakartan alueella toimineista maito- ja sekatarvakaupoista kaavan havaintoaineistoon liitettäväksi.¹⁰²⁷ Osallistiedon hyödyntämisessä näyttäisi olevan meneillään murrosvaihe, jossa sen merkitys kyllä tiedostetaan, mutta sitä ei vielä oikein osata käyttää.

Vuorovaikutuksen ongelmat

Asukkaiden paikoille antamat merkitykset eroavat paitsi viranomaisten näkemyksistä, myös toisistaan.¹⁰²⁸ Kaavoitusprosessin aikana voikin syntyä eri asukasryhmien välisiä arvostirriitoja. Aina kyse ei ole pelkästään argumenttien välisestä kilpailusta, vaan kokonaan erilaisista todellisuuksista. Sen sijaan, että yritettäisiin tavoittaa yksi yhtenäinen tulkinta paikasta, vuorovaikutteisen suunnittelun lähtökohdaksi tulisi ottaa ajatus, että todellisuuksia on monenlaisia.¹⁰²⁹ Olisi tärkeää, että mahdollisimman moni asukas osallistuisi arvottamisprosessiin. Lakisääteinen minimiosallistaminen tavoittaa kuitenkin yleensä vain suppean ja yksipuolisen otoksen osallisista. Ponnisteluista huolimatta kaikkien osallisryhmien osallistaminen samassa mitassa tai yhdenmukaisin menetelmin tuskin koskaan toteutuu ideaalin mukaisesti. Lopputuloksena voivat olla kulttuuriselta kestävyydeltään heikot toimenpiteet ja viime kädessä tunnistamatta jäävien yhteisöllisten arvojen menettäminen.

Asukkaiden yhteisölliset arvot huomioivan, kulttuurisesti kestävänsä rakennussuojelun toteutumisen keskeisin ongelma on se, että kaavoitusprosessin aikana asukkaiden ja viranomaisten välille ei helposti muodostu hedelmällistä

1026 *Osallistuminen yleis- ja asemakaavoituksessa 2007*, 65.

1027 Liite 2.

1028 Bäcklund et al. 2002, 9–10.

1029 Bäcklund 2002, 155–156. Ristiriitojen kärjistymistä konflikteiksi on selvitetty julkaisussa *Maankäytön konfliktit ja niiden ratkaisumahdollisuudet. Suomalaisen nykytilan kartoitus 2006*.

vuorovaikutusta. Tämä johtuu pitkälti siitä, että esimerkiksi tiedotustilaisuuksissa käsitellyt kysymykset ovat viranomaislähtöisiä ja kaukana asukkaiden arkisesta kokemusmaailmasta. Myös viranomaisten käyttämät hallinnolliset termit vieraannuttavat asukkaita heidän omaa elinympäristöään koskevasta päätöksenteosta. Viranomaiset kyllä tunnistavat osallisten toisen tiedon arvon, mutta heillä ei ole toimivia menetelmiä sen täysipainoiseksi hyödyntämiseksi. Asukkaiden kokemuksiin ja traditioon perustuva hiljainen tieto ei taivu asiantuntijoiden suunnitteluformaattiin ja aiheuttaa viestintäongelmia. Tästä syystä se helposti leimautuu jollain tapaa hankalaksi ja sotkuiseksi, ja tulee ohitetuksi suunnittelussa. Osallistaminen mielletään pelkäksi tiedottamisen ja tasavertaisen kohtelun velvollisuudeksi.¹⁰³⁰

Arkkitehti Aija Staffans on tutkinut, miten kaupunkisuunnittelun käytännöt tukevat vuorovaikutusta ja tiedonrakennusta viranomaisten ja asukkaiden välillä.¹⁰³¹ Väitöstutkimuksensa teoreettisesti haastavimpana ja samalla asukkaan vaikuttamismahdollisuuksien kannalta keskeisimpänä ongelmana Staffans näki hiljaisen, kokemuksellisen tiedon tulkitsemisen suunnittelu-kielelle.¹⁰³² Staffans teki tähän liittyvän kokeilun, jonka menetelmä perustui liiketaloustieteilijä Ikujiro Nonakan kehittämään organisaatioteoreettiseen malliin. Michael Polanyin ajatuksiin pohjautuvan menetelmän avulla hiljaista tietoa pyritään muuntamaan eksplisiittiseen muotoon, jotta sitä voitaisiin tehokkaammin hyödyntää käytännössä. Staffansin tutkimuksessa Lauttasaaren yleiskaavatyöryhmään ja Maunulan keskustan kehittämisprosessiin osallistuneet helsinkiläiset asukkaat rakensivat sisällöllistä siltaa oman ympäristösuhteensa ja kaava-asiakirjojen välille.¹⁰³³ Hiljaisen tiedon muuntaminen eksplisiittiseksi ei Staffansin kokeilussa onnistunut kovin hyvin. Lopputuloksena oli, että alkuperäiset kekseliäät ajatukset latistuiivat, kun ne puristettiin suunnittelun muottiin. Alussa asuinympäristöä tarkasteltiin arkisten toimintojen kuten liikkumisen kautta, jolloin esimerkiksi palveluiden saavutettavuus korostui. Fyysiseen kaupunkiin liitettiin myös aistikokemuksia tuulesta, valosta ja vuodenajoista. Fyysisen, aistittavan kaupungin rinnalla asukkaiden näkökulmassa tuli esiin mentaalinen kokemus kaupungista, joka toi merkitykset, symbolit

1030 Karhunen 2012, 102.

1031 Staffans 2004, 283. Myös Emilia Rönkkö pohtii tutkimuksessaan merkitysten kommunikointavuutta: ”On pohdittava kysymystä siitä, miten arvoja ylipäätään – – tulisi tunnistaa kulttuuriympäristöistä. Toinen oleellinen kysymys on, miten arvot välittyvät eri osapuolille, esimerkiksi selvityksen laatijalta kaavan laatijalle. Arvottamisen osalta haasteena on siten myös saattaa kulttuuriympäristömerkitykset kommunikoitavaan, intersubjektiviiseen muotoon, ilman että kokemusmaailman yksilöllisyys ja ainutkertaisuus redusoituu eräänlaiseksi mitattavaksi kvasiesineellisyudeksi.” Rönkkö 2012, 210.

1032 Staffans 2004, 102.

1033 Nonaka 1994, 19; Staffans 2004, 273–275.

ja identiteettitekijät mukaan keskusteluun. Suunnittelukielelle muunnettuna asukkaiden kokemukset kuitenkin kuivettuivat yleisluontoisiksi vaatimuksiksi asuinympäristön viihtyisyydestä, terveellisyydestä ja turvallisuudesta, jotka ovat aina olleet hyvän suunnittelun lähtökohtina.¹⁰³⁴

Mahdollisuus kohdata

Maankäyttö- ja rakennuslain edellyttämässä viranomaisten ja asukkaiden välisessä dialogissa avautuu mahdollisuus arvokkaan kulttuuriympäristön uudelleen ymmärtämiseen, josta Hans-Georg Gadamer käyttää metaforaa horisonttien sulautuminen. Hedelmällisessä dialogissa kumpikin osapuoli pitää oman maailmansa ja samalla tunnustaa toisen auktoriteetin esittäen kysymyksiä omasta horisontistaan käsin. Lähtökohtana on toisinaan ennakkoluulojenkin sävyttämä esiymmärrys, joka nousee osapuolten oman maailman rajatusta piiristä, omasta horisontista. Dialogin käynnistyminen edellyttää avoimuutta kohdata toisenlainen näkemys ja antaa sille mahdollisuus omien ennakkokäsitysten muuttamiseen. Kun asukkailla on kaavaprosessin aikana mahdollisuus osallistua vuoropuheluun omasta elämämaailmastaan käsin, he voivat esittää kysymyksiä, jotka kyseenalaistavat viranomaisten objektivoidun ajatteluun perustuvan esiymmärryksen. Tällä hetkellä osallistuminen kuitenkin tapahtuu kulttuuriperinnön auktorisoidun diskurssin avaamassa maailmassa. Kun dialogi ei toteudu Gadamerin tarkoittamalla tavalla, viranomaisten ja asukkaiden maailmat eivät kohtaa, eikä uutta ymmärrystä luovaa horisonttien sulautumista näin ollen voi tapahtua.

Hedelmällisen vuorovaikutuksen syntyminen osapuolten välille edellyttää valtasuhteiden tasapainoa.¹⁰³⁵ Sen saavuttamiseksi asukkaiden osallistumisesta pitäisi olla aidosti hyötyä myös viranomaisille. Asukkaiden aineettomaan kulttuuriperintöön ja siihen sisältyvään hiljaiseen tietoon perustuvat arvot luovat pohjan kulttuurisesti kestäväälle rakennussuojelulle. Siksi niiden kartoittamisen pitäisi olla viranomaistenkin intressien keskiössä kaavoitusprosessin aikana. Ongelmana on, että nykytilanteessa rakennetun kulttuuriympäristön arvojen katsotaan sisältyvän lähinnä visuaalisiin tekijöihin ja aineelliseen perintöön. Tällöin niiden määrittelytyön voi tehdä ulkopuolinen asiantuntija, eikä prosessissa tarvita asukkaita oikeastaan mihinkään.

1034 Staffans 2004, 274, 277–278. MRL 5 §:n mukaan alueiden käytön suunnittelun ensimmäisenä tavoitteena on ”edistää turvallisen, terveellisen, viihtyisän, sosiaalisesti toimivan- elin- ja toimintaympäristön luomista.”

1035 Gadamer 2012, 301–306.

Mietiskelevä ajattelu

Laskevaan ajatteluun liittyy tekninen asennoituminen todellisuuteen hallinnoitavana voimavarana.¹⁰³⁶ Martin Heidegger asettaa *mietiskelevän ajattelun* (*das besinnliche Nachdenken*) laskevan ajattelun vastapariksi, mutta on sitä mieltä, että molempia tarvitaan.¹⁰³⁷ Ongelma piilee siinä, että modernissa maailmassa mietiskelevä ajattelu on vaarassa kokonaan syrjäytyä laskevan ajattelun tieltä.¹⁰³⁸

Mietiskelevä ajattelu on lähellä hiljaisen tiedon käsitettä. Ajatuksen todellisen tiedon hiljaisuudesta on esittänyt jo esisokraatikko Herakleitos. Hänen mukaansa tieto perustuu logoksen¹⁰³⁹ kautta saavutettuun ymmärrykseen. Syventymällä itseensä ja hiljentymällä kuuntelemaan ihminen voi löytää oman logoksensa ja tätä kautta luonnon¹⁰⁴⁰ logoksen¹⁰⁴¹. Tämä on kuitenkin haastavaa, koska tie kaikkein lähinnä olevaan on meille ihmisille kaikkein vaikein.¹⁰⁴² Mietiskelevän ajattelun tavoitteena on ajattelun muuttaminen suuntaamalla huomio esillä olevan sijasta käsillä olevaan. Sen edellytyksiä ovat kuunteleminen, kysyminen ja käsittäminen.¹⁰⁴³ Kun laskevaa ajattelua luonnehtivat tahtominen ja pyrkimys asioiden hallintaan, pyritään mietiskelevän ajattelun avulla sen sijaan vapautumaan tahtomisesta ja kohtaamaan oliot niiden omissa olemisessa.

Mietiskelevän ajattelun oppiminen on vastaamaan oppimista, jota tulee tavoitella niin ajattelemisessa kuin käsityössäkin. Esimerkkinä Heidegger käyttää puuseppää. Työhönsä syvällisesti suhtautuva puuseppä syventyy oppimaan eri puulajien ominaisuudet, värit, tiheydet ja syiden kuvioinnit. Pekka Passinmäen mukaan ”[p]itkään puuta käsitelleet kädet tuntevat puun ominaisuudet ja osaavat käyttää sitä kulloisenkin tehtävän vaatimalla tavalla. Puusepän tehtävänä on auttaa käyttämänsä materiaalin tulemista itselleen luonteenomaisella tavalla esiin. – Puusepän työssä keskeistä ei ole välineillä työskentely tai tieto siitä, miten jokin esine rakennetaan. Tärkeintä on oikeanlainen suhde puuhun”.¹⁰⁴⁴

1036 Hänninen 2005, 103.

1037 Heidegger 2002a, 16–17.

1038 Heidegger 2002a, 24.

1039 Esisokraatikoille logos merkitsi todellisuutta hallitsevaa periaatetta, joka antoi kosmokselle muodon ja merkityksen.

1040 Fysiikan hahmossa.

1041 Ajatus liittyy antiikista keskiajalle vallinneeseen käsitykseen, että ihminen on mikrokosmos, koko maailmankaikkeuden muodostaman makrokosmoksen ”pienoiskuva”.

1042 Heidegger 2002a, 24.

1043 Hänninen 2005, 115.

1044 Passinmäki 2011, 118.

Toisin kuin laskevalle ajattelulle, mietiskelevälle ajattelulle ei riitä asioiden katsominen kaukaa. Mietiskelevä ajattelu pyrkii tavoittamaan sitä, mikä on käsillä, niin lähellä meitä, että helposti ohitamme sen ja suuntaamme katseemme kauemmas. ”Riittää kun oleskelemme siinä mikä on lähellä ja mietiskelemme lähellä olevaa: sitä mikä koskee meitä erityisesti tässä ja nyt; tässä: tätä kotikontua, nyt: läsnä olevana aikana.”¹⁰⁴⁵ Martin Heideggerin kuvaama oleskeleminen siinä, mikä on lähellä toteutuu enemmänkin kehollisena kokemuksena kuin ajatteluna.¹⁰⁴⁶ Mietiskelevä ajattelu vaatii odottamisen kärsivällisyyttä ja paneutuvaa läsnäoloa. Tärkeää on kiinnittää huomiota paikallisiin erityisyyksiin ja ainutlaatuisiin yksityiskohtiin.¹⁰⁴⁷ Mietiskelevässä ajattelussa tavoitteena on ”arjen hetki, jolloin olemme uppoutuneena tekemiseemme. Hetki, jolloin minun ja maailman ero katoaa. Hetki jolloin vain ’katson kukkivaa puuta’.”¹⁰⁴⁸ Timo Klemola kirjoittaa:

Kun kohtaamme mietiskelevässä ajattelussa esimerkiksi ulkona kasvavan puun, olemme läsnä omana itsenämme niin kuin olemme, emme pelkkänä päänä tai tietoisuutena. Olemme paikalla kokonaisena ihmisenä, jossa erittelevä ajatus ei nouse. Heideggerin ajatus käsityöstä tulee myös tämän kautta ymmärrettäväksi. Käsityössä ihminen kadottaa itsensä tekemiseensä hyvin luonnollisella tavalla. Kun hän muovaa käsillään saviastiaa, hän ei tee eroa itsensä ja saviastian välillä. On vain eräänlainen olemisen tapahtuma, jossa saviastia tulee esiin ihmisen ja saven kohtaamisen tuloksena. Rationaalinen ajattelu on poissa tai nousee esiin vain hetkittäin. Mieli on eräällä tavalla tekemisestä täynnä. Tämä ei ole mikään mystinen kokemus, vaan jokapäiväinen, monille ihmisille tuttu arkinen kokemus.¹⁰⁴⁹

Jos laskevaa ajattelua luonnehtii hallintahakuisuus, niin mietiskelevä ajattelu puolestaan on paikallisesti juurtunutta. Ajasta ja paikasta riippuvainen tieto ei ole sellaisenaan toisiin konteksteihin siirrettävissä. Toisaalta tuottaessaan yhdenmukaisuuden sijasta erilaisia tekemisen tapoja ja tuloksia paikallinen tieto ylläpitää kulttuurista monimuotoisuutta.¹⁰⁵⁰

1045 Heidegger 2002a, 17.

1046 Klemola 2004, 38–39.

1047 Hänninen 2005, 94–100.

1048 Klemola 2004, 41; ks. myös Passinmäki 2011, 117–118.

1049 Klemola 2004, 40; ks. myös Passinmäki 2011, 117.

1050 Silvasti 2005, 254.

Silleen jättäminen

Opettaja: Silleen jättäminen ei olisi silloin vain tie vaan liike.

Oppinut: Missä tämä kummallinen tie kulkee ja missä sen mukainen liike lepää?

Opettaja: Missä muuallakaan kuin tienoolla, jossa silleen jättäminen on mitä se on.¹⁰⁵¹

Martin Heideggerin poeettisessa esseessä ”Peltotiekeskustelu” kolme kulkijaa – tutkija, opettaja ja oppinut – vaeltaa iltahämärässä peltoaukealle johtavalla tiellä käyden vuoropuhelua. Tavoitteena on ympäristön ja sen olioiden näkeminen uudella tavalla. Tavoiteltu lähestymistapa on *silleen jättäminen* (*Gelassenheit*), jonka avulla pyritään vapautumaan hallitsevan katseen vallasta.¹⁰⁵²

Silleen jättämisen käsite on alun perin lainaa saksalaiselta mestari Eckhartilta (1260–1328). Keskiajan mystikot ajattelivat, että ihmisen teologiset ponnistelut jumalan olemuksen ymmärtämiseksi tuottavat tulokseksi jumalan kuvan, jota vaivaa inhimillisen mittakaavan virhe. Jumala on mahdutettu ihmisen omista lähtökohdistaan luomaan käsitykseen, jossa hänen suuruutensa voi ilmentyä vain rajallisesti. Jos ihminen sen sijaan lakkaa pakottamasta jumalaansa näihin puitteisiin ja jää sen sijaan odottamaan hänen omaehtoista ilmitulemistaan, avautuu mahdollisuus oppia tuntemaan jumala sellaisena kuin hän itse tahtoo tulla tunnetuksi. Mystiseen traditioon kuuluva silleen jättäminen on avointa odottamista ilman mieleen representoitua kuvaa odottamisen kohteesta.¹⁰⁵³ Silleen jättäminen ei ole pakottamista ja hallintaa vaan vastaanottamista ja vastaamista.

Varhaisfilosofiassaan Heidegger puhui ihmisen *varsinaistumisesta* (*varsinaisuus, die Eigentlichkeit*), jolla hän tarkoitti prosessia jossa ihmisestä tulee ehjä ja kokonainen, oma varsinainen itsensä. Matka omaan itseen alkoi ahdistuksesta kuoleman edessä ja vaati päättäväisyyttä. Tarvittiin myös perusta, jota vasten varsinaistuminen voi tapahtua. Heideggerille se tarkoitti ihmisen lähellä olevaa maaperää, kotiseutua.¹⁰⁵⁴ Kypsässä ajattelussaan Heidegger ei enää ymmärrä varsinaistumista suorituksena, vaan pikemminkin eräänlaisena lahjana, jonka voi saada jätettäessään itsensä ja muut oliot omaan olemiseensa. Varsinaistuminen tapahtuu nyt tahtomisesta luopumisena eli silleen jättämisenä.¹⁰⁵⁵ Varsinaistuessaan ihmisen on jätettävä myös toinen ihminen silleen

1051 Heidegger 2002b, 46.

1052 Kupiainen 2005, 116.

1053 Eckhart 1985, 3–5; ks. myös Varto 2003, 6.

1054 Passinmäki 2002, 77.

1055 Heidegger 2002a, 34; Passinmäki 2002, 95–96.

eli jätettävä hänet siksi toiseksi, joka hän on.¹⁰⁵⁶ Sama ajatus tulee esiin Gadamerilla, jonka mukaan vuoropuhelussa on tärkeää, että kumpikin osapuoli saa pitää oman maailmansa.

Tahtomisesta luopuminen kytkeytyy Heideggerin ajatukseen laskevasta ajattelusta, joka hallitsee nykyihmisen pyrkimyksiä. Kulttuuriperinnön auktorisoitu diskurssi perustuu hallintointiin, joka on suunnittelevaa ja kalkyloivaa. Reijo Kupiaisen mukaan ajattelumallissa pyritään ”välineitä ja varantoja hyödyntäen mahdollisimman tehokkaasti toteuttamaan ennalta laskettu päämäärä: tahdotaan x tekemällä mahdollisimman tehokkaasti y”.¹⁰⁵⁷ Puitteen hallitsema tahto määrää todellisuuden (aletheian ominaisuudessa) paljastumaan ainoastaan yhdellä tavalla ja samalla estää kuulemasta ympäristön puhuttelun. Uusi, kokonaisvaltaisempi tulkinta edellyttää irrottautumista tästä hallintaan tähtäävästä näkökulmasta.¹⁰⁵⁸ ”Näkökulma” viittaa myös puitteen asettamaan vaatimukseen nähdä vain yhdellä tavalla, vallitsevien tulkintasääntöjen mukaisesti. Silleen jättäminen kyseenalaistaa yleisesti hyväksytyyn katseen ja merkityksenannon. Luopuessaan laskevaan ajattelutapaan kuuluvasta subjekti–objekti-asetelmasta ihmiselle on Heideggerin mukaan luonnollista kuunnella sitä alkuperäistä yhteenkuuluvuutta (logosta), joka ihmisen (mikrokosmoksena) ja todellisuuden (makrokosmoksen) välillä on.¹⁰⁵⁹ Tahdosta voi luopua kuuntelemalla yksinkertaista, avautumalla kokemuksellisuudelle.

Tutkimuksen luvussa ”Asukkaiden kulttuuriperinnön kulmakivet” viittasin Heideggerin esimerkkiin viiniruukusta, joka neliyhteyden muodossa mahdollistaa sisäänsä kyläläisten koko maailman. Heideggerille ruukun olemuksen ydin on sen sisällössä, ei muodossa tai materiaalissa.¹⁰⁶⁰ Esimerkillään hän pyrkii ylittämään laskevalle ajattelulle ominaisen objektiin sidotun tarkastelutavan.¹⁰⁶¹ Hallinnoiva katse ei salli ruukun näyttäytyä itsessään, mutta käyttö viinin varastointiin ja tarjoiluun sen sijaan jättää ruukun silleen, omaan olemukseensa.¹⁰⁶² Kupiainen kiteyttää:

Fenomenologinen asenne astuu nyt peliin: teknisessä, laskevassa ajattelussa oliot paljastuvat varantona ja ominaisuuksiinsa palautettuina, mutta silleen jättämisen fenomenologiassa kokemuksellisina entiteetteinä. – –
Kun kysymme mitä ruukku on, voimme etsiä vastausta muun muassa

1056 Passinmäki 2002, 98–101.

1057 Heidegger 2003, 16; Kupiainen 2005, 117.

1058 Kupiainen 2005, 118.

1059 Varto 2003, 7.

1060 Heidegger 2009b, 51; Kupiainen 2004, 17.

1061 Saman ajatuksen Heidegger oli aiemmin tuonut esiin esseessään ”Taideteoksen alkuperä”, jossa hän käsittelee kreikkalaista temppeleä. Heidegger 1995.

1062 Heidegger 2009b, 52–54.

tieteen kuvauksista. Ruukun materiaali voidaan tavoittaa luonnontieteen menetelmin, samoin kuin voimme määrittää sen geometrisen muodon matemaattisesti tai mitata sen painon. Mutta onko tällaisilla analyyseilla tavoitettu ruukun ruukkumaisuus, olion oliollisuus (die Dingheit des Dinges), kokemuksemme ruukusta? Heideggerin vastaus on että ei, pikemminkin se menetetään.¹⁰⁶³

Kaupunkisuunnittelu perustuu pitkälti kartesiolaiseen käsitykseen maailmasta mitattavissa olevina objekteina. Viranomaisten tapa arvottaa rakennuksia rinnastuu lainauksessa kuvattuihin tieteen menetelmiin. Arvottamisessa, samoin kuin sen pohjana olevassa rakennusinventoinnissa, painottuvat ajoituksen ohella rakennuksen ulkoasu, rakenteelliset seikat ja materiaali. Rakennusinventoinnissa talot irrotetaan yhteisöllisten arvojen muodostamasta perustasta ja identifioidaan irrallisiksi objekteiksi, rakennustutkimuksen kohteiksi. Autenttisinä säilyneine rakennusosineen ja tyylipiirteineen rakennus määritellään kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi. Se kuuluu nyt esimerkiksi luokkaan A, ja tulee merkityksi sinisellä ympyrällä arvokasta kulttuuriympäristöä kuvaavalle kartalle. Samalla kätkeytyy rakennuksen erityinen ominaislaatu, joka erottaa sen maailman kaikista muista rakennuksista. Ohjektivoina näkökulma muuttaa asukaskokemuksen hiljaiseksi tiedoksi.

Tässä tutkimuksessa esimerkkinä käytettyjen kahden piharakennuksen kulttuurisesti kestävä arvo määrittyy yhteisön perinteisen elämäntavan kautta. Niemisen piharivin merkitys perustuu asukkaan arvostukseen perhettä ja isältä pojalle periytynyttä vuokraviljelijän ammattia kohtaan. Into Niemiselle se on *juuri se tietty navetta*, jonka kynnystä kuluttivat ahkeran Hilma-äidin askeleet, kun hän aamuisin kiiruhti lypsylle. Nylundin sauna kohti johtivat askeleet joka lauantai-iltapäivä tutuksi käynyttä reittiä, saunakori tai vihta kainalossa keikkuen. Nylundin sauna on *juuri se sauna*, jonka kivikiukaalle kaveriseurassa viskattiin kipakat löylyt työviikon päättymisen merkiksi.

1063 Kupiainen 2005, 119.

TARINOISTA RAKENNETTU KULTTUURIPERINTÖ

Kotikaduilla

Kuudennen kaupunginosan tarina sai alkunsa, kun vaatimattomassa kuoppa-asumuksessa Malmiriihillä asunut August Silfver kirjelmöi sitkeästi työläisille tarkoitetun kaupunginosan perustamiseksi Poriin. Ajuri Silfveria voidaan pitää oman aikansa asukasaktiivina, joka kävi vuoropuhelua viranomaisten kanssa kuoppakaupungin ”troglodyyttien” asuinolojen parantamiseksi. Osin hänen ansiotaan on, että moni-ilmeisten puutalojen rivistö reunustaa nykypäivän Kuudennen osan suoria sorakatuja, joita alueen kulttuuriperintöä kartoittaessani olen mopollani ajellut ristiin rastiin.

Porin Kuudennen osan rakennusten voidaan fenomenologisesti nähdä olevan aineellisia jälkiä aikaisempien sukupolvien asumisesta – siitä, miten ajalle ominainen elämäntapa on parhaalla mahdollisella tavalla sovitettu paikallisiin olosuhteisiin. Yhteiskunnan säätely, esimerkiksi paloturvallisuuteen tähtäävät määräykset ovat luoneet puitteet kaupunginosan rakentumiselle. Ruutukaava on säännellyt rakennusten sijoittumista ja samalla esimerkiksi valon tulosuuntaa rakennuksiin. Luonnonkiviset piharakennukset kertovat joen luomasta yhteydestä merenrantaan, josta rakennusmateriaalina käytetyt hiekkakivet on kuljetettu. Alueen vanhimpien, kapearunkoisten rakennusten mitat on sanellut hirren pituus. Ne on rakennettu lähialueiden metsissä kasvaneista männyistä veistetyistä hirsistä. Hiekkainen maaperä on ollut sopivaa kaivamiseen. Tästä kertovat alueelle viimeisen kaupunkipalon jälkeen syntyneet kuoppa-asumukset sekä monien talojen alla olevat syvät, luonnonkivillä holvatut kellarit. Tiilien valmistukseen soveltuvien hiekan ja saven helpon saatavuuden takia alueella on toiminut useita tiilitehtaita, joiden jälkeensä jättämät kuopat ovat antaneet oman leimansa ympäristölle ja toimineet monen sukupolvien ajan leikkipaikkana kuudennen osan lapsille. Lapset ovat kaivelleet hiekkamaahan myös omia majojaan ja ansakuoppiaan. Hiekkaharju katsottiin myös sopivaksi paikaksi, kun kaupungin ahtaaksi käyneelle hautausmaalle etsittiin uutta, hygieeniset vaatimukset täyttävää paikkaa vuoden 1811 kaupunkipalon jälkeen. Hautausmaan läheisyyden takia alueella on sittemmin toiminut lukuisia kiviveistämöjä. Monissa perheissä naiset ja lapset ovat hautoja hoitamalla hankkineet perheelle lisätuloja.

Asuminen on toimintaa, jossa rajatussa paikassa ollaan jatkuvassa, konkreettisesti vuorovaikutuksessa maailman kanssa. Maailma kohdataan lähietäisyydeltä, ja siksi asumisen kokemuksiin vaikuttavat asiat ovat usein pieni-

muotoisia. Asumiskokemuksiin vaikuttavat esimerkiksi pienilmasto, valon tulo-suunta (ilmansuunnat), lämmitysjärjestelmä, naapurit ja ohikulkevan tien läheisyys. Asuminen on moniaistinen kokemus ja perustuu tilassa liikkumiseen. Ihmiset eivät asu kuvassa, asuinympäristö täyttyy tuoksuista, äänistä ja liikkeestä.

Portilta porraskivelle

Retki on päättynyt, ja parkkeeraan moponi portinpieleen. Vaatimaton kulkupelini on tuonut minut perille, vaikka välillä jouduinkin väistelemään asfalttoimattomille ja kuoppaisille kaduille muodostuneita kuralammikoita. Ennen kuin avaan kuudesosalaisen sepän pajassaan takoman rautaportin, pysähdyn hetkeksi miettimään, miten tänne asti on päästy.

Kuudesosalainen Väinö Rauhalampi on takonut tämän nykypäivään säilyneen koristeellisen portin osoitteessa Neuvosmiehenkatu 14. Hän jatkoi isältään ja isoisältään oppimaansa sepän ammattia 1940-luvulle saakka. Kuva: Voitto Niemelä 1969, Satakunnan Museon kuvakokoelma.

Kivi-Porin suojelukaavan laatimisesta on kulunut yli neljäkymmentä vuotta. Kuluneiden vuosien aikana suojelun perspektiivi on laajentunut yksittäisistä arvokohteista kokonaisuuksiin. Samalla tyyppillisyydestä on tullut suojelulle käypä peruste erityisyyden ohella. Toinen muutos on tapahtunut paikallisten asukkaiden rooliin kohdistuneissa asenteissa. Kivi-Porin kaavamuutoksen aikaan kiinteistönomistajille tiedotettiin suojelusta vasta kun asiat olivat jo pitkälle valmisteltuja. Viidennen osan suojelukaavaa laadittaessa sen sijaan ensimmäinen tiedotustilaisuus järjestettiin osallistumis- ja arviointisuunnitelman mukaisesti jo esiselvitysvaiheessa. Monien asukkaiden asenteet suojelua kohtaan olivat kielteiset erityisesti kaavan laatimisen alkuvaiheessa. Koko työlään kaavoitusproses-

sin ajan kestäneen näkemyksien sovittelun jälkeenkin hallinto-oikeudelle jätettiin kaavasta 12 valitusta.

Heti Viidennen osan eteläpään suojelun saatua lainvoiman käynnistyi Kuudennen osan kaavamuutos, joka noudatteli toisen puukaupunginosan suojelun antamaa esimerkkiä. Näennäisen samankaltaisista lähtökohdista huolimatta Kuudennen osan suojelusta muodostui kuitenkin aivan erilainen prosessi. Paikallinen asukasyhdistys suhtautui kaavamuutokseen alusta asti myönteisesti, omaksuen aktiivisen välittäjän roolin viranomaisten ja asukkaiden välisessä tiedonkulussa. Jo ensimmäisessä asukastilaisuudessa tunnelma oli positiivisten odotusten sävyttämä, eikä muuttunut koko prosessin aikana. Valmiista kaavasta ei myöskään jätetty hallinto-oikeudelle yhtään suojelua koskevaa valitusta.

Viidennen osan asemakaava (1811) on viitisenkymmentä vuotta Kuudennen osan ensimmäistä kaavaa (1864) vanhempi. Kaupunginosien rakentuminen ajoittuu myös kaupungin eri kehitysvaiheisiin. Viides osa edustaa niin sanottua agraaria kauppakaupunkia, jossa kaupan ja käsityön rinnalla on harjoitettu rajoitetusti maanviljelystä ja karjanhoitoa. Teollisuustyöväelle rakennettu Kuudes osa puolestaan kuuluu jo kaupunkirakentamisen seuraavaan kehitysvaiheeseen. Kuudennen osan miljöö kuitenkin poikkeaa vain vähän Viidennestä osasta. Kumpaakin kaupunginosaa leimaa ruutukaava, ja alueiden puinen rakennuskanta on pääosin 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alusta. Molemmilla alueilla myös tonteille rakennetut karjasuojat muistuttavat kaupunkilaisen maanviljelyksen ajasta.

Olin mukana järjestämässä muisteluiltoja asukkaille sekä Viidennen että Kuudennen osan kaavaprosessin aikana. Samalla konseptilla järjestettyjen tilaisuuksien tulos oli hyvin erilainen: kun Viidennessä osassa paikalle saapui kourallinen muistelijoita, Kuudennessä osassa sali täyttyi viimeistä paikkaa myöten. Tehokkaampi tiedottaminen ei yksin riitä selittämään yleisömenestystä. Selitys saattaa löytyä alueiden historiasta, joka on 1960-luvulta alkaen kulkenut osittain eri suuntiin. Viidennessä osassa ydinkeskustan laajentumispaineista johtunut, vuosina 1963–1980 voimassa ollut rakennuskielto ja epävarmuus alueen tulevaisuudesta aiheuttivat rakennusten rappeutumisen ja väestön poismuuton alueelta. Gentrifikaatioprosessi on edennyt Kuudetta osaa pitemmälle, ja entisten aikojen muistajia on harvemmassa. Suurella osalla kaupunginosan nykyisistä asukkaista ei ole siteitä alueen historiaan. Tästä syystä rakennuksiin ollaan taipuvaisia suhtautumaan pikemminkin taloudellisena resurssina kuin kulttuuriperintönä. Viidennen osan eteläosan kaavaprosessin aikana vastustus rakennussuojelua kohtaan oli voimakasta.

Viides osa asettuu tutkimusalueen kanssa kiinnostavaksi vastapariksi siinä suhteessa että – toisin kuin Kuudennessä osassa – asukasrakenteen muutos on vaikeuttanut alueen rakennuksiin liittyvien tarinoiden välittymistä asukas-

sukupolvelta toiselle. Kuudennen osan hieman syrjäisempi sijainti, pienemmät tontit ja tästä johtuen rakennusfirmojen vähäisempi kiinnostus on suojannut aluetta radikaaleimmilta muutoksilta. Varsinaista slummiutumismuutosta tai asukkaiden joukkopakoa ei ole koskaan koettu, vaan muutokset ovat olleet vähittäisiä. Kuudennessa osassa asuu edelleen paljon väkeä, jolla on elävä suhde alueen tarinoista rakennettuun kulttuuriperintöön. Pitkälti juuri tästä syystä suojeluun suhtauduttiin kaavamuutoksen aikana myönteisin odotuksin.

Asetelma olisi tarjonnut mahdollisuuden vertailevalla otteella toteutettuun tutkimukseen. Valitsin kuitenkin strategiakseni yhden alueen syvällisemmän luotailun kahden esimerkkitapauksen pintapuolisen käsittelyn sijasta. Tutkimuksellista aukkoa kannattaisi tulevaisuudessa täydentää tuloksia hyödyntävällä vertailevalla tutkimuksella.

Kuudennen osan rakennuskannassa katkeamattoman asumishistorian pituus näkyy voimakkaana historiallisena kerroksellisuutena, eri aikakausien tyylien kirjavuutena, joka on kaukana yhtenäisen kaupunkikuvan ihanteesta. Rakennussuojelua koskeva keskeinen kysymys on, mitä olemassa olevasta rakennuskannasta tulisi säilyttää tuleville sukupolville – mistä osasta paikallista rakennuskulttuuria muodostuu yhteistä kulttuuriperintöä. Tutkimuksessa olen pohtinut, kenellä on oikeus määrittellä, mikä on säilyttämisen arvoista Porin Kuudennessa osassa. Vastaukseni alkuperäiseen tutkimuskysymykseen on, että kulttuurisesti kestävät päätökset nykyaikaisen kaavasuojelun perustaksi syntyvät viranomaisten ja asukkaiden välisen yhteistyön tuloksena.

Tutkimusprosessin kuluessa ymmärrykseni on kasvanut, esiymmärrykseni on korjaantunut, horisonttini on laajentunut. Samalla asukkaiden ja viranomaisten näkökulmien välinen railo on mielessäni kaventunut ja osin umpeutunutkin. Asiat eivät enää näyttäydy kovin mustavalkoisina. Me kaikki, niin asukkaat kuin viranomaisetkin, elämme puitteen maailmassa. Tutkimuksen kohteena olevan kulttuuriperinnön voi itsessään tulkita olevan laskevaa ajattelua ilmentävä hallinnollinen käsite. Asukkaiden kulttuuriperintöprosessissa on samanlaisia piirteitä kuin viranomaisten kulttuurihistoriallisen arvon määrittämisessä. Kuudennen osan asukkaiden maailma ilmenee paitsi yhteisen aineettoman kulttuuriperinnön, myös omasta elämiskaikasta kumpuavien arvojen avaamassa horisontissa. Toisaalta viranomaisilla on oma kulttuuriperinnön auktorisoitu diskurssinsa ja sen myötä horisonttinsa. Jos ollaan tarkkoja, myös arkkitehdille ja rakennustutkijalle kaupunkisuunnittelu on käsillä oleva asia. Työ on kuitenkin saanut yhä enemmän rationaalisen ajattelun ja toimintatavan piirteitä, minkä vuoksi sen luonne on muuttunut tekniseksi.

Kaupunkisuunnittelun tulokset heijastuvat suoraan asukkaiden arkielämään. Siksi kestävä kehityksen periaatteita noudattavan suunnittelun ja suojelun perustaksi tarvitaan nykyistä avoimempaa asukkaiden ja viranomaisten vuoropuhelua. Tutkimukseni ei ehkä lopultakaan anna tyhjää vasta-

usta siihen, miten asukkaiden toiseen tietoon sisältyvien merkitysten avulla ylitetään viranomaisten kartesiolainen arvottaminen. Se osoittaa kuitenkin, että asukkaiden aineeton perintö on myös viranomaisten näkökulmasta erityistä ja hedelmällistä tietoa, josta on hyötyä kulttuuriympäristön arvottamisessa. Näkökulma mahdollistaa Hans Georg Gadamerin tarkoittaman tasa-arvoisen dialogin syntyminen asukkaiden ja viranomaisten välille.

Tasa-arvoisen vuorovaikutuksen lähtöajatuksena on, että kaavaprosessissa mahdollisesti suojelumerkinnän saavat talot ovat osa asukkaiden omaa arvokasta perintöä. Vaikuttaa siltä, että osallistiedon suhteen Satakunnassa on parhailaan meneillään murrosvaihe, jossa toisen tiedon merkitys kulttuurisesti kestäväälle maankäytön suunnittelulle tiedostetaan yleisesti, mutta sitä ei vielä oikein osata ottaa hyötykäyttöön. Toivon tutkimukseni toimivan tässä suhteessa keskustelun avauksena.

Kaavaprosessin aikana toteutettuun osallisten kuulemiseen liittyvä perustavanlaatuisen kysymys on se, millaisia asioita asukastilaisuuksissa käsitellään. Saavatko osalliset puhua niistä aiheista, joista haluavat, vai onko keskustelun teemat päätetty etukäteen? Asukkailla on kerrottavanaan syvällistä tietoa ja arvokäsityksiä asuinalueestaan, kun sitä lähestytään heidän omista lähtökohdistaan käsin. Ennen kaikkea asukkailla on hallussaan oikeat kysymykset, jotka auttavat viranomaisia arvioimaan uudelleen laskevaan ajatteluun perustuvaa esiyymmärrystään. Kun asukkaiden ja viranomaisten kohtaaminen tapahtuu *silleen jättämisen* hengessä, kummallakin osapuolella on mahdollisuus pitää maailmansa ja olla tasa-arvoisessa vuorovaikutuksessa keskenään. Toistensa näkökulmia kunnioittava dialogi johtaa kummankin osapuolen itseymmärryksen kasvamiseen. Vaikka tasa-arvoisen vuoropuhelun toteuttaminen on haasteellista, siihen kannattaa panostaa. Viranomaisten ja asukkaiden horisonttien sulautumisen lopputuloksena syntyy maankäytön suunnittelun pohjaksi uudenlaista ymmärrystä, joka on enemmän kuin osiensa summa.

Asukkaiden ja viranomaisten tulkinnot rakennusperinnön arvoista perustuvat erilaisiin lähtökohtiin. Objektivoivan laskevan ajattelun pohjalle rakentuva viranomaisnäkökulma perustuu arvotettavan kohteen ulkopuoliseen tarkasteluun. Tavoitteena on tuottaa hallinnon perustaksi eksplisiittistä virallista tietoa, jota on helppo viestiä ja jakaa. Hallinnon kannalta on lisäksi eduksi, jos arvottamisen perusteet ovat siirrettävissä ympäristöstä toiseen. Viranomaisten mielenkiinnon kohteena on ensisijaisesti aineellinen perintö, ja arvottamisessa painottuu visuaalisuus. Kulttuuriperinnön auktorisoidun diskurssin keskiössä on *kulttuuriympäristön* käsite, joka paikallisille asukkaille jää vieraaksi. Heidän kokemuksensa asuinympäristöstä kiteytyy sen sijaan *kodin* ja *kotiseudun* käsitteisiin. Into Niemisen muistelmissa ja runoissa elämän arvokkaimpiin asioihin kuuluvat perhesuhteet. Kodin käsite laajentuu heikkenevinä kehinä käsittämään lähinaapuruston, asuinalueen ja lopulta koko

kaupungin. Niemisen suhdetta asuinalueeseen voi luonnehtia Yi-Fu Tuanin tunnetuksi tekemän topofilian käsitteen kautta. Muistelma kuvastaa voimakasta tunnetta paikkaan kuulumisesta, paikan omaksi kokemisesta. Kuudenesta osasta on ajan myötä tullut osa kirjoittajaa. Gaston Bachelardin mukaan kotimme on jopa fyysisesti kirjattuna meihin erilaisina tapoina. Ruumiimme muistaa, kuinka monta askelta pihapolun narskuvalla hiekalla on otettava portilta porraskivelle päästäkseen, ja millä tavalla ulko-oveen on nojattava olkapäällä, jotta avain kääntyisi lukossa.

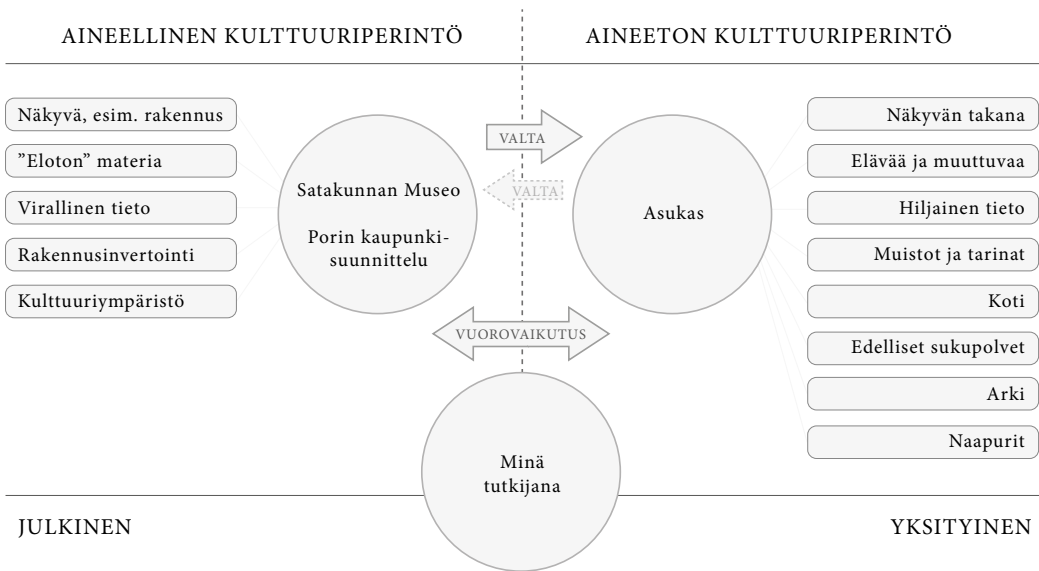
Martin Heidegger tulkitsee ihmisen asumisen olevan osa leikkiä, jossa neliyhteyden osapuolet, maa, ihminen, taivas ja pyhä kietoutuvat yhteen ja heijastelevat toisiaan. Ihmisen koti, maailma, on kehrä, joka heijastusten leikistä kehkeytyessään valaisee osalliset. Pauli Tapani Karjalaisen eksistentiaalisen geometrian mukaan puolestaan olemassaololle on ominaista kulkemisen viivojen ja pysähdysten ympyröiden välinen jännite. Erkaantuessamme kodin piiristä liikumme tutusta ja turvallisesta kohti seikkailuja. Maailmassa asumisen perusta sisältyy tähän liikkeen ja pysähdyksen, pois lähtemisen ja takaisin palaamisen väliseen vuoropuheluun. Ihmiselämän voi nähdä olevan tasapainon etsimistä pysähdyksen ja liikkeen välillä. Omalla kohdallani asuminen merkitseekin ehkä kotona olemisen sijaan jatkuvaa taivaltamista kotia kohti, jatkuvaa kotiinpaluuta.

Porraskiveltä porstuaan

Asukkaiden jakamia yhteisöllisiä arvoja ei voi erottaa yhdessä jaetuista muistoista ja tarinoista, asukkaiden aineettomasta kulttuuriperinnöstä. Asukkaiden paikan sisäpuolinen kokemus, toinen tieto, jää kuitenkin usein yhteisön sisäiseksi hiljaiseksi tiedoksi, koska se ei mahdu nykyisiin tiedonvälityksen formaatteihin. Yhteisöllisen hiljaisen tiedon välittämiseen kaavoituksen perustaksi tarvitaan uusia menetelmiä. Lisäksi tarvitaan uudenlaisia asiantuntijoita, joiden rooli on osapuolten välisenä sillanrakentajana toimiminen sekä osallistamismenetelmillä tuotetun tiedon analysoiminen.

Seuraavalla sivulla olevasta kaaviosta käyvät ilmi kolmitahoinen roolini tutkijana, viranomaisena ja Kuudennen osan oman perinnön vaalijana sekä asemani asettamat tutkimukselliset reunaehdot. Hermeneutikon alkuperäisen tehtävän mukaisesti roolini tutkijana oli välittäjänä ja tulkkina toimiminen etsiessäni keinoja rajaviivan ylittävän dialogin käynnistämiseksi.

Kulttuurisesti kestävä kehityksen perustana on vahva alueellinen identiteetti, joka rakentuu yhteisyyden ja paikkaan kuulumisen kokemuksille. Yhteiseen historiaan ja arkeen liittyviä merkityksiä välitetään yhteisön jäsenille ja seuraaville sukupolville tarinoiden avulla. Tässä kulttuuriperintöprosessissa

Kaavio 6. Asukkaiden, viranomaisten ja tutkijan välinen vuorovaikutus Porin Kuudennen osan kaavaprosessin aikana.

mennyt ja nykyisyys punoutuvat yhteen nykyisyyden ymmärtämistä koskevassa neuvottelussa. Käsitteen ytimessä ”perintö” on yksinkertaisesti erilaisten paikkoihin, tapahtumiin ja rakennuksiin liitettyjen aineettomien kulttuuriarvojen siirtämistä sukupolvelta toiselle tarinoiden välityksellä. Kulttuuriperintöprosessissa osasta tarinoita muodostuu valinnan ja uudelleen kerronnan myötä yhteisön aineetonta perintöä. Prosessin käynnistymiseksi on tarpeen järjestää yhteisön jäsenille tilaisuus yhdessä muistelemiselle ja paikkaan liittyvien tarinoiden kertomiselle. Neuvottelun kuluessa aineettomista muistoista tehdään konkreettisempia sitomalla ne paikkoihin ja rakennuksiin. Muistelun prosessista tulee tällöin helpommin hallittava ja kontrolloitava. Nämä yhteisön identiteetin kannalta keskeiset rakennukset olisi tärkeätä löytää maankäytön suunnittelun esiselvitystyönä tehtävän rakennusinventoinnin yhteydessä. Asukkaille voisi järjestää esimerkiksi tässä tutkimuksessa kuvatun kaltaisia muisteluiltoja, jotka luotaavat asukkaiden arvoja kulttuurisesti kestävästä rakennussuojelusta silmälläpitäen. Samalla ne tarjoavat paikallisille asukkaille mahdollisuuden rakentaa alueellista identiteettiään ja välittää aineetonta kulttuuriperintöä seuraavalle polvelle. Muisteluilloissa koottua aineistoa tulisi tarvittaessa täydentää muistitietotutkimuksen periaatteiden mukaisesti toteutetuilla henkilöhaastatteluilla.

Tällä hetkellä identiteetti- ja symbolimerkityksiä sisältävän yhteisön aineettoman kulttuuriperinnön selvittämiseen ei ole tapana varata resursseja inventoinnin yhteydessä. Aikataulu on yleensä kireä, eikä siihen ole mahdollista

sisällyttää mitään ”ylimääräistä”. Mistä siis saadaan lisäresursseja asukkaiden aineettoman kulttuuriperinnön kartoittamiseksi tilanteessa, jossa nykyisen kaltainenkin toiminta on vaakalaudalla? Lähivuosina helpotusta tilanteeseen voi tuoda UNESCO:n aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehty yleissopimus, joka tuli voimaan Suomessa toukokuussa 2013. Sopimukseen sisältyvät määräykset aineettoman kulttuuriperinnön säilyttämisestä, tunnistamisesta, tallentamisesta ja luetteloinnista sekä tutkimus, suojelu ja tuki aineettoman kulttuuriperinnön vahvistamiseksi. Oma tutkimuksellinen intressini suuntautuu jatkossa muisteluilloissa tallennetun tiedon analysoimisessa tarvittavien teoreettisten välineiden ja metodisten valmiuksien kehittämiseen.

Kulttuuriperinnön tutkimuksen opiskelijoiden ja asukasyhdistyksen järjestämissä muisteluilloissa oli käynnissä yhteistä identiteettiä koskeva neuvottelu siitä, miten ja millaisten tarinoiden kautta yhteisö määrittelee itseään. Prosessissa alueellista identiteettiä vahvistettiin ja uudistettiin vastaamaan tämän hetken tarpeita. Esiin nousivat sellaiset tavat, tapahtumat ja rakennukset, joiden koettiin olevan ominaisia erityisesti Kuudennelle osalle, ja erottavan sen muista. Muistoja palautettiin mieleen, niiden merkityksistä neuvoteltiin ja yksittäisten henkilöiden muistoille annettiin yhteisiä merkityksiä. Kuudennen osan perinneyhteisössä vallinneet, sosiaalisesti ja moraalisesti merkitykselliset arvot pilkistelivät esitettyjen puheenvuorojen rivien välistä, kun muistelija ikään kuin kurkotti arvoja kohti ja peilasi omaa elämäntarinaansa niitä vasten. Muistot kiertyivät sukulaisten ja naapureiden kanssa koetun arkielämän yhteisöllisyyden ympärille.

Rakennukset, joissa arkiaskareiden lomassa on tavattu naapureita ja ystäviä, muodostivat muistojen ja tarinoiden näyttämön. Jotta yhdessä jaetut tarinat voivat saada yhteisöllisiä merkityksiä, niiden täytyy kiinnittyä johonkin kaikkien tuntemaan paikkaan. Esimerkiksi Nylundin sauna ja saunomisen käytännöt kuuluivat aikanaan asukkaiden arjessa käsillä olevaan elämismaailman piiriin. Saunassa ei keskeistä ollut sen ulkonäkö, vaan merkitys oli toiminnallinen. Muisteluillassa valokuvassa nähtynä luonnollisesta kontekstistaan irrotettu sauna muuttui käsillä olevasta representoiduksi. Yhteisen muistelun myötä siitä tuli symbolikohde, johon yhteisiä arvomerkityksiä käsittelevät tarinat voitiin kiinnittää.

Elämisen tapa on Kuudennessa osassa muuttunut koko ajan yksityisemmäksi. 1900-luvun alkuvuosikymmeninä sellainen ajatus, että kullakin asukkaalla tulisi olla oman huoneen tarjoama yksityisyys, on ollut vieras. Paitsi asumiseen, myös työntekoon on kuulunut yhteisöllisyys (yhteiset leivintuvat, kaivot, saunat, korttelikaupat ja laitumet). Koko elämä on tapahtunut pienellä alueella, ja tästä johtuen naapuritkin on tunnettu hyvin. Vuodenaikojen ja arkeen ja pyhään jakautuvien viikkojen rytmi on säädellyt työtä ja asumista – elämää. Yksityistymiskehitys tulee erityisen konkreettisesti esiin tarkasteltaessa

saunomistapojen muutosta. Alkujaan kuudesosalaisilla oli tapana saunoa yleisissä saunoissa, joita alueella oli useita. 1950-luvun lopulla piharakennukseen rakennettiin taloyhtiön yhteinen sauna, jossa kukin perhe saunoi omalla vuorollaan. 1980-luvulta alkaen ovat yleistyneet sisälle asuntoihin rakennetut perhesaunat ja pihasaunan käyttö on pikku hiljaa vähentynyt.

Muisteluilloissa esiin tullut kulttuuriperintö, jonka perinneyhteisö haluaa siirtää tuleville polville, rakentuu syvään juurtuneen talonpoikaisen arvomaailman pohjalle. Poria ympäröivältä maaseudulta uudelle asuinalueelle mukana tuotu arvoperusta on jatkuvuutta korostava ja suuntautuu tulevaisuuteen. Talonpoikaisyhteisö piti tavoittelemisen arvoisena ahkeruuden ja sinnikkyyden leimaamaa elämäntapaa. Kaupunkilaistuminen on lisännyt aineettomaan perintöön uusia kerrostumia, kuten työväenliikkeen kannatteleman ”punaisen” poliittisen ideologian. Vahva sitoutuminen taloon ja maahan on puukaupungin kortteleissa muuntunut yhteydentunteeksi naapureihin ja kotitalon aikaisempiin asukkaisiin – osallisuuden kokemukseksi asukassukupolvien muodostamassa ketjussa.

Yhteisön aineeton kulttuuriperintö on kuin värikäs räsymatto, jossa jokaisen asukkaan tarina on yksi kude. Se, minkä värisistä kuteista matto lopulta kudotaan, päätetään yhdessä. Prosessiin sisältyy vallankäyttöä: kuka saa äänensä kuuluville? Mitkä yksittäisten asukkaiden puheenvuoroista tulevat hyväksytyiksi osaksi yhteistä tulkintaa? Neuvottelu ei rajoittunut pelkästään muisteluiltoihin, vaan on käynnissä kaiken aikaa. Oma tutkimukseni on osa kyseistä neuvottelua, ja vaikuttaa siihen, miten kuudesosalaiset jatkossa aineetoman perintönsä määrittelevät.

Suomalaisten kansallista yhteisöllisyyttä tavoitellut kansallisuusaate käytti 1800-luvun poliittisessa tilanteessa keskiaikaisia kirkkoja identiteettityön välineenä kiinnittämällä niiden jyhkeisiin kiviseiniin ja paanukattoihin yhteisesti jaettua kansallista menneisyyttä manifestoivia tarinoita. Lainatessaan rakennusmateriaalin käsin kosketeltavaa aineellisuutta tarinatkin saivat lisää painoarvoa. Tämän päivän kulttuuriperintödiskurssissa nämä kohteet nähdään uudistumattomana resurssina. Koska aineellisen perinnön ajatellaan olevan olemukseltaan ”elotonta”, rakennuksen muutoksen pysäyttäminen mielletään oikeutetuksi, ellei suorastaan välttämättömäksi. Nykyisen sukupolven tehtäväksi jää tämän käsiimme uskotun arvokkaan perinnön siirtäminen mahdollisimman muuttumattomana seuraaville polville.

Sitä vastoin aineetoman kulttuuriperinnön tulkitaan kulttuuriperinnön auktorisoidussa diskurssissa olevan olemukseltaan elävää traditiota, jolle on ominaista muutos. Laurajane Smithin tulkinnan mukaan kaikki kulttuuriperintö on kuitenkin pohjimmiltaan aineetonta. Aineelliseksi rakennusperinnöksi se muuttuu, kun yhteisö liittyy kohteeseen kulloisenkin nykyisyytensä kannalta relevantteja tarinoita. Tällaista rakennusta voidaan tehokkaasti

hyödyntää identiteetin rakentamisen työkaluna. Näin tulkittuna perintökohde on yhteisön näkökulmasta elävää kulttuuriperintöä ainoastaan silloin, jos sen on mahdollista muuttua yhteisön ajankohtaisten toiveiden ja tavoitteiden mukana.

Kuudesosalaisen omaa kulttuuriperintöä ovat alueeseen liittyvät muistot ja tarinat. Ne voivat olla olemassa sellaisenaan, aineettomina ja vapaasti virtaavina. Ne voidaan myös kiinnittää materiaaliseen kohteeseen, kuten paikallisesta luonnonkivestä rakennettuun saunarakennukseen. Materiaan sidottuna tarinat saavat enemmän painoa ja näkyvyyttä. Niistä tulee aineellisempia ja todempia. Näin kulttuuriperintökohde olemassaolollaan vahvistaa asukkaiden paikkaan tai yhteisöön kuulumisen tunnetta sekä alueellista identiteettiä.

Myös kulttuuriperinnön auktorisoidun diskurssin piirissä on ymmärretty materiaan sidottujen tarinoiden voima. Perintökohteeseen sidottuna niihin sisältyviä arvoja voidaan paitsi suojella ja konservoida, myös hukata tai tuhota. Ennen kaikkea niitä kuitenkin voidaan luetteloida ja rekisteröidä. Jos kulttuuriperintöä on se muuttuva joukko aineettomia kulttuurisia arvoja, jotka antavat merkityksen rakennuksille, paikoille ja tapahtumille, niin silloin myös suoje-lun, vaalimisen ja hallinnoinnin todellisena kohteena ovat ne merkitykset, joita perintökohde symboloi tai representoi. Samalla kontrolloidaan muistamisen ja unohtamisen prosessia. Kulttuuriperintökohteet saavat arvonsa valintaprosessin kautta, rakennusperinnön osalta esimerkiksi tullessaan hyväksytyiksi valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaiden kohteiden luetteloon. Suojelutoimenpiteillä sekä esittelemällä kohteita julkaisuissa ja kulttuuriympäristöohjelmissa jonkin tietyn yhteisön paikkakokemuksia ja identiteettiä vahvistetaan ja nostetaan esiin. Samalla peittyvät näkyvistä jonkin muun ryhmän paikalle antamat merkitykset. Kulttuuriperinnön suoje-lu on aktiivista ja jatkuvaa joidenkin arvojen oikeuttamista ja esiin nostamista toisten arvojen kustannuksella.

Palasin tutkimuksessani toistuvasti Martin Heideggerin esimerkkiin ruukusta, jonka olemus ei perustu muotoon eikä materiaaliin. Ruukkuu määrittää sen sijaan sisällä oleva ontelo, joka voi sisältää esimerkiksi viiniä. Viiniin on tiivistynyt kyläläisten koko maailma: satoa tuottava maa, rypäleet kypsytänyt auringonpaiste, viininvalmistukseen vaadittu taito ja pyhäksi koettu yhteys kotiseudun traditioon. Esimerkkiä voi soveltaa rakennukseen. Rakennuksen kulttuurisesti kestävä yhteisöllinen arvo ei perustu vuoraukseen tai ikkunamalliin, eikä piileksi huopakatteen saumojen välissä. Sen sijaan kestävä on taloon sisältyvä tarinoista rakennettu kulttuuriperintö. Näkyvän takana on aina jotain, joka antaa merkityksen näkyvälle.

Rakennusten osalta perinnöksi muuttuminen vaatii arvovalintojen ohella konkretiaa. Jotta rakennus kestää seuraavalle polvelle, sitä on vaalittava ja tarpeen mukaan remontoitava. Rakennuksen säilyminen riippuu siis viime

kädessä omistajan ja asukkaan tekemistä ratkaisuista. Tutkimusaineistosta kävi ilmi, että Kuudennen osan asukkailla on edelleen hallussaan perinteistä tietoa paikallisten talojen rakentamisessa aikanaan käytetyistä menetelmistä sekä siitä, miten tällaista taloa pitää asua ja korjata. Aiemmin työn kautta opitun hiljaisen tiedon siirtymiseen sukupolvelta toiselle on kuitenkin tullut katkoksia ja se on vaarassa kokonaan unohtua. Tämän estämiseksi pitäisi kehittää uudenlainen toimintamalli, jonka perustana on asukkaita kunnioittava viranomaisen ja asukkaiden välinen vuorovaikutus, joka kumpuaa asukkaiden oman kulttuuriperinnön maailmasta. Ulkopuolisia asiantuntijoita ei tällöin niinkään tarvita kertomaan asukkaille esimerkiksi vanhan talon oikeista korjausmenetelmistä, koska tämä tieto heillä on jo olemassa. Asiantuntijoiden tehtäväksi jäisi sen sijaan yhteisön oman, osin unohtuneen tradition esiin kaivaminen ja havainnollistaminen.

Edellisten sukupolvien työtä kunnioittava asenne käy hyvin ilmi tutkimusaineistosta. Perinteisillä menetelmillä toteutettu korjausrakentaminen voidaan nähdä kunnianosoituksena alueen talot rakentaneiden iso- ja isoisoisien taitoja ja työpanosta kohtaan. Perinteiset työmenetelmät pitäisi Michael Polanyin mukaan oppia esimerkin avulla perinteentaitajan työotteita jäljitellen. Ajatuksen soveltamiseksi käytäntöön voitaisiin järjestää korjausrakentamisen työpajoja, joissa työn paikallinen taitaja voisi kädestä pitäen opastaa nuorempaa polvea. Tällainen perinteen välittäminen eteenpäin toteuttaisi kulttuurisen kestävyyden tavoitteita vahvistaen asukkaiden identiteettiä ja paikkaan sitoutumista.

Tutkimuksen esimerkkitapauksissa asukkaiden arvostus yksittäistä rakennusta ja koko Kuudetta osaa kohtaan nousi sukupolvelta toiselle siirretyn aineettoman perinnön yhteisöllisestä merkityksestä. Koska ihminen toimii sellaisten asioiden puolesta, jotka hän kokee merkityksellisiksi, kulttuurisesti kestävä, asukaslähtöinen rakennussuojelu on lähtökohtaisesti yhteisön omakseen kokeman aineettoman kulttuuriperinnön suojelua. Kun asukkaat kokevat, että suojelun kohteena on yhteisön oma, kotoiseksi koettu perintö, saadaan heidät sitoutettua asuinalueensa omatoimiseen vaalimiseen myös aineellisen rakennusperinnön osalta.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Verkko-osoitteiden toimivuus on tarkastettu 16.3.2014.

Arkistoaineisto

Haastattelujen koodiavain: esimerkiksi haastattelussa, jonka koodi on n1939/KK5: n = nainen, m = mies; seuraava numero tarkoittaa haastateltavan syntymävuotta tai ikähaarukkaa; kirjainlyhenne, esim. KK viittaa haastattelukokonaisuuteen, johon kyseinen haastattelu kuuluu. Viimeinen numero on haastattelun järjestysnumero.

SatM Satakunnan Museon arkisto, Pori

Haastattelut

Porilaista kansanelämää 1880–1980-projektin haastatteluaineisto 1983–1984 (tunnus TYKL)

Turun yliopisto, kulttuurien tutkimuksen laitos, kansatiede. 49 haastattelua. Haastatteluja ei ole äänitetty, vaan aineistot on tallennettu tutkijoiden referoimina kirjallisina muistiinpanoina.

Maataloudenharjoittajien haastattelut 1984 (tunnus MH)

Kuusi haastattelua, haastattelijana Liisa Nummelin. Aineisto on osittain tallennettu tutkijan referoimina kirjallisina muistiinpanoina, osa haastatteluista on litteroitu. Käytössäni ei ole alkuperäisiä äänitallenteita.

Yleisiä saunoja käsittelevät haastattelut 1983 (tunnus S)

Kolme haastattelua, haastattelijoina Tuulikki Pirilä ja Liisa Nummelin. Litteroitu. Käytössäni ei ole alkuperäisiä äänitallenteita.

Eeva Karhusen kotiarkisto, Pori

Haastattelut

Muisteltu arki Porin Kuudennessa osassa -kurssin yhteydessä tehdyt haastattelut 2009 (tunnus KK)

19.1.2009 alkaen Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos järjesti yhteistyössä Satakunnan Museon Pisara – Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi -hankkeen kanssa kurssin *Kertomuksia Kuukkarista. Muisteltu arki Porin*

Kuudennessa osassa, A5, valinnaisia erikoistumisopintoja, 2–5 op. Haastattelut on tallennettu CD:lle ja osittain litteroitu. Kurssin aikana tehtiin 14 haastattelua.

Satakunnan Museon rakennustutkija Liisa Nummelinin haastattelu 3.2.2014, haastattelijana Eeva Karhunen

Litteroimaton haastattelu on tallennettu MP3-tiedostona.

Muisteluilat

Muisteluilat Porin Kuudennen osan asukkaille 2009

Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman Kulttuuriperinnön tutkimuksen kurssi *Porin Kuudes osa paikkana, P2c*, menetelmällinen erikoistuminen, 2 op toteutettiin 13.11.2009–8.12.2009. Kurssin aikana järjestettiin yhteistyössä Päärnäisten asukas yhdistyksen kanssa kuudesosalaisille asukkaiden arkielämää eri näkökulmista käsittelevät kolme muisteluiltaa Käppärän koululla osoitteessa Käppärätie 3. Kurssin vastuuhenkilöt olivat Riina Haanpää ja Eeva Karhunen. Muisteluiltoihin osallistui joka kerta yli 100 henkilöä. Muistelut on tallennettu CD:lle.

1. Tiistai 24.11.2009 klo 18.00

Alustukset:

Roosa Väänänen ja Meri Virtala: Ruokatalous, leipominen, pakarit

Anne Jokimäki: Pihat ja kasvimaat

Havainnointi ja dokumentointi: Linda Lautamäki ja Heli Hietamäki

2. Tiistai 1.12.2009 klo 18.00

Alustukset

Marie Nordgren ja Anniina Kangasniemi: Lasten puuhut

Hanna Jaakola: Kuopat

Havainnointi ja dokumentointi: Jaakko Vallemaa ja Iiro Lehtonen

3. Tiistai 8.12.2009 klo 18.00

Alustukset:

Piritta Huhta ja Eveliina Pehkonen: Kaupat ja pajat

Saija Kankaanpää ja Hanna Paasikoski: Arkinen puhtaus (sauna ja pyykinpesu)

Havainnointi ja dokumentointi: Martti Koski ja Heidi Järvinen

Muisteluilat Porin Viidennen osan asukkaille 2007

Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman *Kotina suojeltu talo* -hanke ja Porin seudun rakennuskulttuuriseura järjestivät keväällä 2007 yhteistyössä viisi muisteluiltaa Viidennen osan asukkaille. Rakennuskulttuuritalo Toivon Piharivissä, osoitteessa Varvinkatu 19, järjestettyjen tilaisuuksien keskustelunaiheet liittyivät kaupunginosan arkielämään, kuten lapsuusmuistoihin, kaupassakäyntiin, saunomiseen ja pihan käyttöön. Muisteluiltojen vastuuhenkilöt olivat Outi Tuomi-Nikula, Tuulikki Kiilo ja Eeva Karhunen. Alustajina toimivat kulttuuriperinnön tutkimuksen opiskelijat. Tilaisuuksien osallistujamäärä vaihteli viidestä kolmeen kymmeneen henkilöön. Muistot on tallennettu CD:lle ja osittain litteroitu. Aineiston pohjalta työstettiin myöhemmin kolme artikkelia teokseen *Kotina suojeltu talo* (2007).

Julkaisematon elämäkerrallinen aineisto

Nieminen, Into: *Paljonko ihminen tarvitsee maata?* Julkaisematon muistelu, Pori 2006.

Nieminen, Into: *Runoja elämästä*. Julkaisematon runokokoelma, Pori 1998.
Siteeratut runot: ”Kuopus vm 1933” ja ”Pojat Kuukkarin”

Korpinen, Matti: *Yhre Mati juttui*. Julkaisematon muistelu, Minnesota, 1998.

Laine, Toivo H.: *Käys Salon kaupas sisäpuolen kautta*. Julkaisematon muistelu 3.9.2008.

Nyström, Mirjam: *Lapsuus Kuukkarissa – yksi tarinani muiden joukossa*.
Julkaisematon muistelu luovutettiin tutkimuskäyttöön muisteluillalla 1.12.2009.

Vuorenoja, Osmo: ”Saunomisesta Porin 5. osassa.” Vastaus *Satakunnan Työ* -lehden järjestämään kyselyyn 29.3.2007.

Lehtiartikkelit

Kuudennen osan kaavoitusprosessin aikaiset lehtiartikkelit

Helsingin Sanomat 10.1.2012. Salonen, Juha: Porin Kuukkarille laaja suoje-
lupäätös.

Porin kaupungin henkilöstölehti Karhunpalvelus 1/2012. Mäkelä, Olavi: Asema-
kaavaa on tehty myönteisessä ilmapiirissä.

Porin kaupungin henkilöstölehti Karhunpalvelus 1/2012. Seppä, Kristiina: Vanhan
puutalokaupungin arvostus on noussut.

Porin kaupungin henkilöstölehti Karhunpalvelus 1/2012. Tiilimäki Tarja:
Kuukkarilainen henkeen ja vereen.

Porin Sanomat 11.6.2008. Lehto, Kimmo: Kuukkarin rakennuskanta kartoitetaan.

Porin Sanomat 7.9.2008. Lehto, Kimmo: Pisara on innostanut ihmiset rakennus-
kulttuurin vaalimiseen.

Porin Sanomat 2.11.2008. Lehto, Kimmo: Lähiöelämää-sarja: Kuukkari nousi
kuopista; Elämää Kuukkarin hiekkakaduilla; Asiantuntija: Kuukkarin suhteen on
nyt tarkka paikka; Kuukkariin tekeillä uusi asemakaava.

Porin Sanomat 29.5.2009. Miltä kuukkarilainen näyttää.

Porin Sanomat 9.1.2012. Kuukkarin suojele sai lainvoiman.

Satakunnan Kansa 6.6.2008. Kempainen, Elina: Kuukkarin kartoitus tuo tutkijat
ovien taakse.

Satakunnan Kansa 22.8.2008. Pihlajarinne, Päivi: Kortteli päivässä pitää tutkijan
tyytyväisenä.

Satakunnan Kansa 30.10.2008. Holstikko-Ojanen Eliisa: Urbaani 6. osa muuttuu perinteitä vaalien.

Satakunnan Kansa 6.5.2009. Myllärniemi, Johanna: Porin 6. osasta suojeltu arvokohde.

Satakunnan Kansa 4.6.2009. Hirvonen, Heinimajja: Kartoittajat kiertävät taas Kuukkarissa.

Satakunnan Kansa 25.11.2009. Kempainen, Elina: Kuukkarin koti tuoksui turvalliselta.

Satakunnan Kansa 21.6.2011. Myllärniemi, Johanna: Porin 6. osassa suojellaan kaavalla 400 rakennusta.

Satakunnan Kansa 6.9.2011. Porin 6. osan suojelukaava pääosin voimaan.

Satakunnan Kansa 7.3.2012. Myllärniemi, Johanna: Kuukkarissa suojellaan 400 rakennusta.

Turun Sanomat 9.1.2012. Porin Kuukkarin omaleimaisuutta suojellaan kaavalla.

Uusi Aika 6.6.2008. Elo, Mikko: Porin 6. osan rakennushistoria kartoitetaan.

Uusi Aika 29.8.2008. Elo, Mikko: Tarinoita kuudesosan taloista.

Uusi Aika 9.1.2012. Porin 6. kaupunginosan suojelu sai lainvoiman.

Rakennusperintöportaali 24.1.2012. Porin 6. kaupunginosan suojelu on saanut lainvoiman.

Muut lehtiartikkelit

Satakunnan Kansa 9.11.1998. Ojanen, Marjatta: Oma kaupunginosa riitti arkiseen kaupankäyntiin.

Satakunnan Kansa 29.5.2013. Asuntomessut 2018 iso mahdollisuus Porille. Pääkirjoitus.

Luentomuistiinpanot

Maisemantutkimuksen professori Maunu Häyrysen luento ”Osallistaminen ja asiantuntijatieto” 27.12.2012, luentomuistiinpanot. Luento oli osa Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman S2-kurssia *Osallistamisen uudet muodot*. Kurssin vastuopettaja oli FM Niina Uusi-Seppä.

Sähköpostiviestit

Kulttuuriperinnön professori Outi Tuomi-Nikulan väitöskirjan käsikirjoitusta koskeva kommentti 15.8.2013.

Rakennustutkija Liisa Nummelinin väitöskirjan käsikirjoitusta koskevat kommentit 10.11.2013.

SatM Satakunnan Museon arkisto, Pori

Kaavat ja kartat

Björneborgs Stad underlydande Skogsmark Rieplaner, upprättad år 1836.

Plan öfver projecterad ny stadsdel invid Björneborgs stad med afseende å den 17. September förrättad undersökning på stället, upprättad år 1864 af Henr: Wahlroos, Kommissions Landtmätare.

Karta öfver ny begravningsplats för Björneborgs stad med afseende å Helsowårds-nämndens förslag upprättad 1880 af Henr: Wahlroos, Kommissionslandtmätare. Kopierad af F. J. Lindström.

Karta öfver platsen för s:k Malmrierna jemte derå projekterad reglering af rietomterna i Februari 1884. F. J. Lindström.

Karta öfver Björneborgs stad upprättad år 1895 af F. J. Lindström.

Porin kaupungin tilusten ja ympäristön kartta. F. J. Lindström 1897.

Suomen Matkailija-Yhdistyksen Suomi Kartasto 1902. <http://www.histdoc.net/kaup1902/pori.gif>

Ehdotus uudeksi kortteliriviksi 6nen kaup. osan länsipuolelle. Porin kaupungin rakennustoimisto. 6. osan länsiosan korttelien 16 ja 54 asemakaava, joka on vahvistettu 3.1.1923 sisäasiainministeriössä.

Rakennusinventointiraportit

Satakunnan Museon sähköinen Pakki-inventointisovellus. <<https://www.kulttuuriymparisto.fi/netsovellus/login.aspx>>. Tietosuojasyistä järjestelmään sisäänkirjautumiseen vaaditaan käyttäjätunnukset, jotka myöntää Satakunnan Museo.

Päärnäisten (6.) kaupunginosan asemakaava-alueen rakennusinventointi 2009. Satakunnan Museo ja Porin kaupunkisuunnittelu.

Kaupunginsairaalan alueen rakennusinventointi 2007.

Satakunnan rakennusperintö 2005 -inventointi.

Inventointiohjeet

Kulttuurihistoriallisten arvojen ja arvottamisen kriteereiden soveltaminen Porin 6. kaupunginosassa. Satakunnan Museo 2009.

Palovakuutukset

Vakuutusyhtiö Tarmon arkisto / Valtionarkisto, mikrofilmit Satakunnan Museon arkisto, Pori

Palovakuutus nro 30926, 12.10.1911, tontti 132, Raatimiehenkatu 30, omistajana työmies Sigfrid Wallin.

Palovakuutus nro 34334, 2.3.1916, tontti 132, Raatimiehenkatu 30, omistajana kauppias Fredrik Laaksonen.

Palovakuutus nro 19220, 18.11.1896, tontti 145, Raatimiehenkatu 43, omistajana teurastaja Johan F. Nieminen.

Näyttelyluettelot

Maakuopista puutalokaupungiksi. Porin kuudennenosan asutushistoriaa. Näyttely Satakunnan Museossa 24.9.–7.11.1993. Näyttelyluettelo. Satakunnan Museo ja Päärnäisten Pienkiinteistöyhdistys ry, 1993.

Oppaat ja tiedotteet

Kulttuuriympäristöjen Satakunta. Tietoa toimijoille. Satakunnan Museo 2013.

Vuokravälikirjat

Kauppias Fr. Laaksonen, Hevosluodon palsta nro 162, 4,75 ha, 1.1.1906.

Teurastaja Johan Nieminen, Hevosluodon palsta nro 159, 4,65 ha, 18.10.1906.

Lausunnot

Porin VIII kaupunginosan kortteleiden 4, 8 ja 12 rakennuskannan suojelua koskeva Museoviraston lausunto 13/600/1990 Turun ja Porin lääninhallitukselle 15.2.1990.

Päärnäisten eli 6. kaupunginosan ruutukaava-alueen asemakaavan muutos-ehdotusta 609 1548 koskeva Satakunnan Museon lausunto Porin kaupunkisuunnittelulle 29.4.2011.

PKA Porin kaupunginarkisto, Pori

Muistiot, selvitykset

Karjarannan alueen ympäristömeluselvitys. Raportti PR-Y1238. Porin kaupunki 2008.

Rakennusjärjestykset

Keisarillisen Senaatin vahvistama rakennusjärjestys Porin kuudennelle kaupunginosalle. Axel Bergbomin kirjapaino 1894.

LÄHTEET

Poliisijärjestykset

Porin kaupungin poliisijärjestys 1839.

Tilastolliset vuosikirjat

Porin kaupungin tilastollinen vuosikirja 2012. Porin hallintokeskus, talouspalvelut, Pori 2012. <http://www.pori.fi/material/attachments/hallintokunnat/hallintopalvelut/julkaisut/68Qxjf9YP/Tilastollinen_vuosikirja.pdf>

Kaupunginvaltuuston kokouspöytäkirjat

Kaupunginvaltuuston kokouspöytäkirja 11.7.2011 ja pöytäkirjassa siteerattu Veikko Vallisen kirje 1.4.2011.

KK Porin kaupungin kunnalliskertomukset 1899-1939

Kuusi ensimmäistä vuosikertaa on julkaistu ruotsinkielisinä nimellä *Berättelse angående Björneborg stads kommunalförvaltning år 1899, 1900, 1901, 1902, 1903, och 1904 jemte statistika uppgifter för samma och föregående tid. Björneborg.* Vuodesta 1905 ne on julkaistu suomenkielisinä nimellä *Kertomus Porin kunnallishallituksesta vuonna... ynnä tilastollisia tietoja vuosilta... Pori.*

PRA Porin kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, Pori

Rakennus- ja muutospirustukset

Piirustus kivisille ulkokuoneille jotka pois hajoitettavien tilalle omistamallensa tontille No 145 Porin 6:ssa kaup. osassa aikoo rakentaa Teurastajan leski Josefiina Nieminen. Piirustus on maistraatin vahvistama 1928.

Asuinrakennuksen muutospirustukset 1977 (tontti 145, Raatimiehenkatu 43).

TMA Turun maakunta-arkisto, Turku

Maistraatin pöytäkirjat

Porin maistraatti ja raastuvanoikeus Cj:25

Maistraatin pöytäkirja 1.7.1854.

Maistraatin pöytäkirja 29.5.1852.

Maistraatin pöytäkirja 20.8.1860.

Maistraatin pöytäkirja 3.11.1860.

Maistraatin pöytäkirja 2.5. 1896.

Seurakunnat

Porin seurakuntayhtymä II Ca 10

Kirkkokokousten ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat 27.10.1852–11.5.1858.

Porin seurakuntayhtymä II Cj I

Köyhäinhoitohallituksen pöytäkirjat 1856–1866.

Turun hovioikeus

Turun hovioikeus Aba 42

Turun hovioikeuden siviiliasiain anomus- ja valitusdiarit 1860.

Silfver, August, hovioikeuden päätös anomuksesta 11.12.1860, annettiin 12.1.1861.

Rakennuspiirustukset

Piirustus puisille asuin- ja ulkokuonerakennuksille (tontti 132, Raatimiehenkatu 30). Tontin omisti työmies Sigfrid Wallin. Piirustus on maistraatin vahvistama 21.4.1888, suunnittelijana on muurari G. F. Eklund.

Piirustus puisille asuin- ja ulkokuonerakennuksille sekä kiviselle saunarakennukselle (tontti 132, Raatimiehenkatu 30). Piirustus on maistraatin vahvistama 22.12.1890. Ei suunnittelijan signeerausta.

Piirustus puisien makasiinien muutoksesta asuinhuoneiksi (tontti 132, Raatimiehenkatu 30). Tontin omisti kauppias Fredrik Laaksonen. Piirustus on maistraatin vahvistama 21.10.1915. Suunnittelijana on F. V. Nyström.

Piirustus aiotuille puisille asuin- ja ulkokuoneille (tontti 145, Raatimiehenkatu 43). Piirustus on maistraatin vahvistama 2.5.1896. Ei suunnittelijan signeerausta.

Piirustus kivisille ulkokuoneille, jotka aiotaan rakentaa poishajoitettavien tilalle (tontti 145, Raatimiehenkatu 43). Piirustus on maistraatin vahvistama 2.8.1908, suunnittelijana on F. V. Nyström.

Piirustus kauan tätä ennen rakennetulle puiselle asuinrakennukselle ja puisille ulkokuonerakennuksille (tontti 9) vuodelta 1883.

Piirustus puiselle asuinrakennukselle (tontti 3) vuodelta 1877.

TYKL Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen arkistot, Turku

Kyselyt

Entisajan torikauppaa ja markkinaelämää. Tiedusteluja kansankulttuurin alalta. Kysely 32, 1966.

Kansalliskirjaston historiallinen sanomalehtikirjasto

<<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/secure/main.html>>

1800-luvun lehtiartikkelit

Björneborgs Tidning 22.2.1861.
Björneborgs Tidning 10.5.1861.
Björneborgs Tidning 18.10.1861.
Björneborgs Tidning 21.1.1862.
Björneborgs Tidning 26.8.1862.
Porin Kaupungin Sanomia 24.11.1860.
Sanomia Turusta 3.7.1863.
Finlands Almänna Tidning 14.7.1863.
Lännetär 5.8.1863.
Lännetär 7.10.1863.
Satakunta 31.10.1874.
Satakunta 22.3.1882.
Satakunta 12.3.1889.

Kansainväliset sopimukset

Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO:n Internet-sivut. <<http://en.unesco.org/>>

Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta eli maailmanperintösopimus. UNESCO, Pariisi 1972. <<http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>>

Aineettoman kulttuuriperinnön suojelua koskeva yleissopimus. UNESCO, Pariisi 2003. <<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>>

What is Intangible Cultural Heritage? Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO:n Internet-sivut. <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00002>>

Rakennussuojelun ja kulttuuriympäristöjen vaalimisen asiantuntijajärjestö ICOMOSin Suomen osaston Internet-sivut. <<http://www.icomos.fi/>>

Venetsian julistus eli kansainvälinen julistus monumenttien suojelusta. ICOMOS, Venetsia 1964. <http://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf>

Euroopan rakennustaiteellisen perinnön suojelua koskevan yleissopimus. Euroopan neuvosto, Granada 1985. <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/121.htm>>

Eurooppalainen yleissopimus arkeologisen perinnön suojelusta. Euroopan neuvosto, Malta 1992. <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1995/19950026/19950026_2>

Eurooppalainen maisemayleissopimus. Euroopan neuvosto, Firenze 2000. <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/176.htm>>

Euroopan neuvoston kulttuuriperinnön yhteiskunnallista merkitystä koskeva puite-sopimus. Euroopan neuvosto, Faro 2005. <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/199.htm>>

Suomen lainsäädäntö

Laki vuokra-alueiden lunastamisesta 135/1918. <<http://www.mlang.name/arkisto/torpparilaki.html>>

Rakennussuojelulaki (kumottu) 1985. Oikeusministeriön oikeudellisen aineiston Internet-palvelu Finlex. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1985/19850060>>

Museolaki 1992. Oikeusministeriön oikeudellisen aineiston Internet-palvelu Finlex. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920729>>

Kuntalaki 1995. Oikeusministeriön oikeudellisen aineiston Internet-palvelu Finlex. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950365>>

Suomen perustuslaki 1999. Oikeusministeriön oikeudellisen aineiston Internet-palvelu Finlex. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>>

MRL, Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999. Oikeusministeriön oikeudellisen aineiston Internet-palvelu Finlex. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>>

MRA, Maankäyttö- ja rakennusasetus 1999. Oikeusministeriön oikeudellisen aineiston Internet-palvelu Finlex. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990895>>

Henkilötietolaki 1999. Oikeusministeriön oikeudellisen aineiston Internet-palvelu Finlex. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523>>

Hallintolaki 2003. Oikeusministeriön oikeudellisen aineiston Internet-palvelu Finlex. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434#L7P44>>

Museolaki 2006. Oikeusministeriön oikeudellisen aineiston Internet-palvelu Finlex. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920729>>

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rakennusperinnön suojelemisesta 2009. (HE 101/2009), <<http://www.edilex.fi/he/20090101>>

Laki rakennusperinnön suojelemisesta 2010. Oikeusministeriön oikeudellisen aineiston Internet-palvelu Finlex. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100498>>

Hallituksen esitys eduskunnalle aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen hyväksymisestä 2012 (HE 101/2012). Oikeusministeriön oikeudellisen aineiston Internet-palvelu Finlex. <<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2012/20120101>>

Valtakunnalliset sopimukset ja strategiat

Rautatiesopimus eli sopimus valtakunnallisesti merkittävien asema-alueiden suojelusta. Ympäristöministeriö 1998.

Suomen arkkitehtuuripoliittikka. Valtioneuvoston arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 17.12.1998. Toim. Heini Korpelainen. Taiteen keskustoimikunta ja opetusministeriö. Kirjapaino tt Tryckeri Oy Ab, Porvoo 1999.

Rakennusperintöstrategia. Valtioneuvosto 2001. <[http://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Julkaisut/Erillisjulkaisut/Rakennusperintöstrategia\(4727\)](http://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Julkaisut/Erillisjulkaisut/Rakennusperintöstrategia(4727))>

Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi. Kansallinen kestävä kehityksen strategia. Suomen kestävä kehityksen toimikunta. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2006. Edita, Helsinki 2006.

Korjausrakentamisen strategia 2007–2017. Linjauksia olemassa olevan rakennuskannan ylläpitoon ja korjaamiseen. Ympäristöministeriön raportteja 28/2007. Ympäristöministeriö, Asunto- ja rakennusosasto, Helsinki 2007.

Kulttuuripoliittikan strategia 2020. Opetusministeriön julkaisuja 12. Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Nykypaino Oy, Helsinki 2009.

Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020. Valtioneuvoston periaatepäätös 20.3.2014. Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä kulttuuriministeriö. Edita Prima Oy, Helsinki 2014.

Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskeva valtioneuvoston päätös 2000 ja sen tarkistus 2008.

Valtioneuvoston päätös valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen 1993 inventoinnin korvaamisesta sen vuonna 2009 valmistuneella tarkistuksella valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamana inventointina. <<http://www.nba.fi/fi/File/900/valtioneuvoston-paatos-rky2009.pdf>>

Ympäristöministeriön, Museoviraston ja Suomen kuntaliiton muistio valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen huomioon ottamisesta kaavoituksessa ja lupamenettelyssä. 23.12.2009. <http://www.rky.fi/read/asp/r_RKY_kaavoituksessa_ja_lupamenettelyssa.pdf>

Alueelliset strategiat ja ohjelmat

Lounais-Suomen ympäristöohjelma 2007–2012. Ympäristöstrategian toteuttamiseksi Satakunnassa ja Varsinais-Suomessa. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 2/2007. Lounais-Suomen ympäristökeskus, Edita Prima Oy, Helsinki 2007.

Lounais-Suomen ympäristöohjelma 2010–2013. Ohjelmakauden 2007–2012 välitarkistus. Toim. Nina Myllykoski. Varsinais-Suomen ELY-keskuksen julkaisuja 11/2010, Turku 2010.

Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009–2015. Toim. Niina Uusi-Seppä. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 7, Turku 2009.

Ympäristö osaksi arkea. Lounais-Suomen ympäristökasvatusstrategia 2010–2016. Varsinais-Suomen ELY-keskus 2010.

Lounais-Suomen ympäristöstrategia 2020. <<http://ymparisto.lounaispaikka.fi/fi/strategiset-tavoitteet-2020/>>

Kauas katse kantaa. Satakunnan arkkitehtuuripoliitiikka. Toim. Maija Anttila. Satakunnan taidetoimikunta 2012.

Paikalliset kulttuuriympäristöohjelmat

Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma. Suomen Ympäristö 127. Ympäristöministeriö, Helsinki 1997.

Euran kulttuuriympäristöohjelma. Toim. Iida Kalakoski. Ai-Ri Offset Ky, Eura 2011.

Merikarvian kulttuuriympäristöohjelma. Toim. Mervi Lehto. Vammalan Kirjapaino, Merikarvia 2011.

Rakennussuojelun kentän viranomaistoimijat

Opetus- ja kulttuuriministeriö
<<http://www.minedu.fi/OPM/?lang=fi>>

Museovirasto
<<http://www.nba.fi/fi/index>>

RKY, Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt 2010. Museoviraston Internet-sivut. <http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx>

RKY, Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt 2010. Porin Kuudes osa. Museoviraston Internet-sivut. <http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4792>

Ympäristöministeriö
<<http://www.ym.fi/fi-FI>>

Ympäristöministeriön ja Museoviraston rakennusperintöportaali. <http://www.rakennusperinto.fi/fi_FI/#&panel1-3>

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet 1992. <http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Maisemat/Arvokkaat_maisemaalueet>

LÄHTEET

Varsinais-suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY-keskus)

<<http://www.ely-keskus.fi/>>

Satakuntaliitto

<<http://www.satakuntaliitto.fi/>>

Maakuntakaavoitus

Satakunnan seutukaava 5. Ympäristöministeriö 1999.

Satakunnan maakuntakaava. Kaavamerkinnot ja -määräykset. Satakuntaliitto 2010.

Satakunnan maakuntakaava. Ympäristöministeriö 2011.

Satakunnan maakuntakaavan osallistumis- ja arviointisuunnitelma OAS/31032003, Satakuntaliitto, Pori 2003.

Porin kaupunkisuunnittelu

<<http://www.pori.fi/kaupunkisuunnittelu.html>>

Toimintastrategiat

Porin Kansallinen kaupunkipuisto. Hoito- ja käyttösuunnitelma 17.4.2008. Porin kaupunkisuunnittelun Internet-sivut. <<http://www.pori.fi/material/attachments/kaupunkisuunnittelu/julkaisut/5txcJahoX/hks.pdf>>

Porin kaupungin maapoliittinen ohjelma VII. Porin kaupunki 2008. <http://www.pori.fi/material/attachments/hallintokunnat/kaupunkisuunnittelu/julkaisut/5u5Fk896X/Maapoliittinen_ohjelma_VII_osa_1_KV.pdf>

Pori 2016 -strategia. Porin kaupunki 2010. <<http://www.pori.fi/material/attachments/hallintokunnat/kaupunkisuunnittelu/julkaisut/5wUIs7r6P/strategia2016.pdf>>

Porin kaupungin kaavoituskatsaus 2011–2013. <http://www.pori.fi/material/attachments/kaupunkisuunnittelu/kaavoituskatsaus/5vp73nJOz/kk_selostus11_13.pdf>

Asemakaavat

Joki-Porin asemakaavan muutos ja asemakaavan selostus AS 393, 1972.

Kivi-Porin asemakaavan muutos ja asemakaavan selostus AS 1222, 1996.

Itätullin (5.) kaupunginosan eteläosan asemakaavan muutos 609 1456, 2008.

Itätullin (5.) kaupunginosan eteläosan asemakaavan muutoksen 609 1456 selostus, 2006.

Päärnäisten eli 6. kaupunginosan asemakaavan muutos AS 935, 1988.

Päärnäisten (6.) kaupunginosan ruutukaava-alueen asemakaavan muutos 609 1548, 2011.

Päärnäisten (6.) kaupunginosan ruutukaava-alueen asemakaavan muutoksen 609 1548 selostus, 2011.

Yleiskaavat

Porin kantakaupungin yleiskaava 2025. Porin kaupunkisuunnittelusarja C 63/2008. Karhukopio Oy, Pori 2008.

Kaavoitusprosessi

Asemakaavoitus. Porin kaupunkisuunnittelun Internet-sivut. <<http://www.pori.fi/kaupunkisuunnittelu/asekaavat.html>>

Kaavoitusarkkitehti Minna Hagmanin laatima kysely Kuudennen osan asukkaille. Porin kaupunkisuunnittelu 3.9.2008.

Kaavojen ja kaavamuutosten vuorovaikutuksen vähimmäisprosessi Porissa. Porin kaupunkisuunnittelun Internet-sivut. <<http://www.pori.fi/kaupunkisuunnittelu/tietoakaavoituksesta/>>

Kuudennen kaupunginosan rakennusinventointi, yhteenveto. Porin kaupunkisuunnittelun Internet-sivut. <<http://www2.pori.fi/kaavoitus/arkisto/rakennusinventointi.pdf>>

Porin Kuudennen kaupunginosan rakennustapaohje. Porin kaupunkisuunnittelun Internet-sivut. <http://www.pori.fi/material/attachments/hallintokunnat/kaupunkisuunnittelu/657hwoMfg/Rakennustapaohje_020311.pdf>

Tietoa kaavoituksesta. Porin kaupunkisuunnittelun Internet-sivut. <<http://www.pori.fi/kaupunkisuunnittelu/tietoakaavoituksesta.html>>

Tulevaisuuden Pori? Porin kaupunkisuunnittelun järjestämä yleisötilaisuus Liisanpuistossa 10.3.2011, muistio. Porin kaupunkisuunnittelun Internet-sivut. <<http://www.pori.fi/material/attachments/kaupunkisuunnittelu/yleisotilaisuus/5xRRRpEGH/muistio.pdf>>

Satakunnan Museo

<<http://www.pori.fi/kulttuuri/satakunnanmuseo.html>>

Satakunnan Museon Teollisuustyön jäljillä -verkkomateriaali. Satakunnan Museon Internet-sivut. <<http://pori.fi/smu/sivut/index.php?p=520>>

Tutkimuskirjallisuus

- Aarnipuu, Petja: *Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana*. SKS, Helsinki 2008.
- Aarrevaara, Eeva: *Maaseudun kulttuuriympäristön muutos ja suunnitteluprofessio 1900-luvulla*. Arkkitehtuurin tutkimuksia 37. Teknillinen korkeakoulu. Yliopistopaino Oy, Espoo 2009.
- Anderson, Benedict: *Imagined Communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. Revised Edition, Verso, London and New York 1991.
- Anttila, Veikko: *Jyväskylän Tourula. Pienyhteisötutkimus*. SKS, Helsinki 1982.
- Anttila, Veikko: *Talonpojasta tuottajaksi. Suomen maatalouden uudenaikaistuminen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella*. Länsi-Suomen Kirjapaino Oy, Helsinki 1974.
- Anttila, Veikko: *Äes Suomessa*. Kansatieteellinen tutkimus. SKS, Forssa, 1968.
- Anttila, Veikko: *Järvenlaskuyhtiöt Suomessa. Kansatieteellinen tutkimus*. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Kansatieteellinen arkisto 19. Forssan kirjapaino Oy, Helsinki 1967.
- Anttonen, Veikko: *Ihmisen ja maan rajat. ”Pyhä” kulttuurisena kategoriana*. Helsingin yliopisto. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 646. SKS, Helsinki 1996.
- Aro, Laura: *Minä kylässä. Identiteettikertomus haastattelututkimuksen folklorena*. SKS, Helsinki 1996.
- Aronsson, Peter: *Kulturarvets berättelser – industriarvets mening. Otydligt. Otymligt. Otagligt. Det industriella kulturarvets utmaningar*. Red. Annika Alzén och Birgitta Burell. Carlssons, Stockholm 2005.
- Arvot, moraali ja yhteiskunta*. Toim. Anna-Maija Pietilä-Backman, Marja Ahokas, Liisa Myyry ja Susanna Lähteenoja. Gaudeamus Kirja. Yliopistokustannus University Press Finland Ltd. HYY Yhtymä, Helsinki 2005.
- Aukia, Markku ja Virtanen, Timo Juhani: *Porilaisten kaupunki. Asumista ja tapa-kulttuuria noin 1880–1980*. Satakunnan Museon julkaisuja 9, Satakunnan Museo, Kokemäki 1993.
- Bachelard, Gaston: *Tilan poetiikka*. Kustannusosakeyhtiö Nemo, Helsinki 2003 [1958].
- Backman, Jussi: *Olemisen kontekstuaalisuus Heideggerin jälkimetafysiikassa*. *Ajatus* 68, 2011.
- Björkholm, Johanna: *Immateriellt kulturarv som begrepp och process. Folkloristiska perspektiv på kulturarv i Finlands svensbygder med folkmusik som exempel*. Åbo Akademis Förlag, Åbo 2011.
- Bohman, Stefan: *Vad är museivetenskap, och vad är kulturarv. Museer och kulturarv*. Red. Lennart Palmqvist och Stefan Bohman. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2003.

- Borgmann, Albert: *Technology and the Character of Contemporary Life. A Philosophical Inquiry*. The University of Chicago Press, Chicago and London 1984.
- Bäcklund, Pia: Miten kuulla asukasta? Kaupunkitila ja osallisuuden haasteet. *Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Toim. Pia Bäcklund, Jouni Häkli ja Harry Schulman. Gaudeamus, Tammer-Paino Oy, Helsinki 2002.
- Bäcklund Pia, Häkli Jouni ja Schulman Harry: Osallisuuden jäljillä. *Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Toim. Pia Bäcklund, Jouni Häkli ja Harry Schulman. Gaudeamus, Tammer-Paino Oy, Helsinki 2002.
- Calvino, Italo: *Näkymättömät kaupungit*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2006.
- Casey, Edvard: *Getting Back into Place. Toward a Renewed Understanding of Place-World*. Indianapolis University Press, Bloomington and Indianapolis 1993.
- Cashman, Ray: Critical Nostalgia and Material Culture in Northern Ireland. *Journal of American Folklore* 2006.
- Castleford Heritage Trust -järjestön Internet-sivut <<http://www.castlefordheritagetrust.org.uk/AboutUs.html>>
- Corsane, Gerard: Issues in heritage, museums and galleries. A brief introduction. *Heritage, Museums, and Galleries. An Introductory Reader*. Ed. Gerard Corsane. Routledge, London 2005.
- Crapanzano, Vincent: On Dialogue. *The Interpretation of Dialogue*. Ed. Tullio Maranhão. The University of Chicago Press, Chicago 1990.
- Dreyfus, Hubert: Heidegger nihilismin, taiteen, teknologian ja politiikan suhteista. *Heidegger. Ristiriitojen filosofi*. Toim. Arto Haapala. Gaudeamus, Helsinki 1998.
- Eckhart: *Reden der Unterweisung, Deutsche Predigten und Traktate*. Darmstadt 1985 [1290-l.].
- Edensor, Tim: *Industrial Ruins. Space, Aesthetics and Materiality*. Berg Publishers, Oxford 2005.
- Ehn, Billy och Klein, Barbro: *Från erfarenhet till text. Om kulturvetenskaplig reflexivitet*. Carlssons, Stockholm 1994.
- Ehn, Billy: *Min etnologi. Etnologiska visioner. Femton forskare reflekterar kring sitt ämne*. Red. Lena Gerholm. Carlssons, Stockholm 1993.
- El Harouny, Elisa: *Historiallinen puukaupunki suojelekohteena ja elinympäristönä. Esimerkkeinä Vanha Porvoo ja Vanha Raahe*. Oulun yliopisto, Oulu University Press, Oulu 2008.
- Eliade, Mircea: *Pyhä ja profaani*. Loki-kirjat, Helsinki 2003.
- Enges, Pasi: Kylätutkimusta tieteidenvälisesti. Kirja-arvio. *Elore* 2/2010. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry, Joensuu 2010. <http://www.elore.fi/arkisto/2_10/enges_2_10.pdf>

Fingerroos, Outi ja Haanpää, Riina: Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. SKS, Helsinki 2006.

Fingerroos Outi ja Peltonen, Ulla-Maija: Muistitieto ja tutkimus. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. SKS, Helsinki 2006.

Fingerroos, Outi: *Haudatut muistot. Rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksen muistitiedossa*. SKS, Helsinki 2004.

Fingerroos, Outi: Refleksiivinen paikantaminen kulttuurien tutkimuksessa. *Elore* 2/2003. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry, Joensuu 2003. <http://www.lore.fi/arkisto/2_03/fin203c.html>

Fingerroos, Outi, Heimo, Anne, Mahlamäki, Tiina ja Siivonen, Katriina: Arkistoaineiston elinkaari. Kulttuurientutkimuksen juridisia ja eettisiä kysymyksiä. Johdanto. *Elore* 2/2002. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry, Joensuu 2002. <http://www.lore.fi/arkisto/2_02/fhms202.html>

Fornäs, Johan: *Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia*. Vastapaino, Tampere 1998.

Forss, Anne-Mari: *Paikan estetiikka. Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*. Palmenia-sarja, Yliopistopaino Kustannus, Helsinki 2007.

Forss, Anne-Mari: Asuminen liikkeenä. *Mobiiliestetiikka. Kirjoituksia liikkeen ja liikkumisen kulttuurista*. Toim. Arto Haapala ja Ossi Naukkarinen. Erikoispaino Oy, Helsinki 2006.

Franzén, Mats: *Den folkliga staden. Söderkvarter i Stockholm mellan krigen*. Arkiv Förlag, Lund 1992.

Frigren, Pirita: ”*Kaupungin wierustalla*”. *Porin kaupungin rajojen ulkopuolella asuneiden kaupunkilaisuus ja alueen aikalaisulottuvuudet 1852–1864*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos 2009.

Gadamer, Hans-Georg: *Truth and Method*. Continuum International Publishing Group, London, New York 2012 [1960].

Gadamer, Hans-Georg: Mutta kuitenkin: hyvän tahdon valta. *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta*. Toim. Jarkko Tontti. Vastapaino, Tampere 2005.

Gadamer, Hans-Georg: *Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Vastapaino, Tampere 2004.

Geertz, Clifford: *The Interpretation of Cultures*. Harper Colophon Books, New York 1973.

Glendinning, Miles: The conservation movement: A cult of the modern age 1. *Transactions of the Royal Historical Society* 13, 2003.

- Grahn, Maarit: *Perheyhtiö ja paikallisuus. A. Ahlström Osakeyhtiön historian perintö Noormarkussa*. Turun yliopisto, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma, kulttuuriperinnön tutkimus. Painosalama Oy, Turku 2014.
- Granö, Päivi: Melkein kotonaan – koti paikkana Wecksellin sisarusten kirjeissä 1900-luvun alussa. *Koti – kaiho, paikka, muutos*. Toim. Päivi Granö, Jaakko Suominen ja Outi Tuomi-Nikula. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja IV, Pori 2004.
- Granö, Päivi: *Taiteilijan lapsuuden kuvat. Lapsuus ja taide samassa hetkessä*. Taide-teollisen korkeakoulun julkaisusarja A 30, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2000.
- Haanpää, Riina: Väki-valta ja uho tai hyvyys. Mielekäs tulkinta kertojan muistissa. *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää ja Aura Kivilaakso. SKS, Helsinki 2013.
- Haanpää, Riina: *Rikosten jäljet. Etsivän työtä yhteisön, suvun ja perheen muistissa*. Turun yliopiston julkaisuja 270. Painosalama Oy, Turku 2008.
- Haanpää, Riina: Velisurmasta suvun muistoksi. *Elore* 1/2005. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry, Joensuu 2005. <http://www.elore.fi/arkisto/1_05/haa1_05.pdf>
- Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela Hille ja Tani, Sirpa: Johdatus nykymaan-tieteeseen. *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Toim. Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela ja Sirpa Tani. Vastapaino, Tampere 1997.
- Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Toim. Johanna Ruusuvoori ja Liisa Tiittula. Vastapaino, Tampere 2009.
- Habermas, Jürgen: *Tieto ja intressi. Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet, osa I*. Toim. Raimo Tuomela ja Ilkka Patoluoto. Gaudeamus, Helsinki 1976.
- Hakala, Sirkka-Liisa: Vanhan Turuntien vaiheita. *Vanha Turuntie*. Päärnäisten Pienkiinteistöyhdistys ry 1997.
- Harries, Karsten: Kotia etsimässä. *Niin & näin, filosofinen aikakauslehti* 3/2003.
- Harries, Karsten: *The Ethical Function of Architecture*. The MIT Press, Cambridge and Massachusetts 1997.
- Harries, Karsten: Authenticity, Poetry, God. *From Phenomenology to Thought, Errancy and Desire. Essays in Honor of William J. Richardson*. Ed. by Babette E. Babich. S. J. Series, Phaenomenologica, Vol.133. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Boston, London 1995.
- Heidegger, Martin (2009a): Rakentaa asua ajatella. Suom. Vesa Jaaksi. *Esitelmiä ja kirjoituksia, osa II*. Niin & näin kirjat, Eurooppalaisen filosofian seura ry, Tampere 2009 [1951].

Heidegger, Martin (2009b): *Olio*. Suom. Reijo Kupiainen. *Esitelmiä ja kirjoituksia, osa II*. Niin & näin kirjat, Eurooppalaisen filosofian seura ry, Tampere 2009 [1950].

Heidegger, Martin (2007a): *Oleminen ja aika*. Suom. Reijo Kupiainen. Osuuskunta Vastapaino, Tampere 2007 [1927].

Heidegger, Martin (2007b): Tekniikan kysyminen. *Tekniikka ja käänne*. Suom. Vesa Jaaksi. 23^o45, niin & näin -lehden filosofinen julkaisusarja, Eurooppalaisen filosofian seura ry, Tampere, 2007. [1962].

Heidegger, Martin: Aus einem Gespräch von der Sprache. Zwischen einem Japaner und einem Fragenden. *Unterwegs zur Sprache*. Klett-Cotta, Stuttgart 2003 [1953–1954].

Heidegger, Martin (2002a): *Silleen jättäminen*. Suom. Reijo Kupiainen. 23^o45, niin & näin -lehden filosofinen julkaisusarja, Eurooppalaisen filosofian seura, Tampere 2002 [1955].

Heidegger, Martin (2002b): Silleen jättämisen pohtimiseksi. Peltotiekeskustelu ajattelemisesta. *Silleen jättäminen*. Suom. Reijo Kupiainen. 23^o45, niin & näin -lehden filosofinen julkaisusarja, Eurooppalaisen filosofian seura, Tampere 2002 [1944–1945].

Heidegger, Martin: *Kirje humanismista sekä maailmankuvan aika*. Suom. Markku Lehtinen. Paradeigma-sarja, Tutkijaliiton julkaisu 96. Tutkijaliitto, Helsinki, 2000 [1947, 1950].

Heidegger, Martin: *Taideteoksen alkuperä*. Suom. Hannu Sivenius. Kustannusosakeyhtiö Taide, Helsinki 1995 [1935–1936].

Heidegger, Martin: *Die Technik und die Kehre*. Neske, Pfullingen 1988 [1962].

Heidegger, Martin: *Was heisst Denken?* Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1984 [1951–1952].

Heidegger, Martin: *Sein und Zeit*. Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1979 [1927].

Heikel, Axel Olai: *Kansatieteellisiä tutkimuksia suomalaisten kansakuntain asuma-aloilta*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 4, Helsinki 1887.

Heimo, Anne: *Kapina Sammatissa. Vuoden 1918 paikalliset tulkinnot osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia*. SKS, Helsinki 2010.

Heimo, Anne: Kuka saa tutkia historiaa? *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat* 1/2007. <<http://www.ennenjanyt.net/?p=6>>

Heimo, Anne: Vuoden 1918 muistin paikat Sammatissa. *Sananjalka, Suomen kielen seuran vuosikirja* 43, 2001.

Heimo, Anne: Kansallisesta murhenäytelmästä paikallishistoriaksi – sammattilaisten muistoja vuodesta 1918. *Elore* 2/2000. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry, Joensuu 2000. <http://www.elore.fi/arkisto/2_00/hei200.html>

Heinonen, Ulla: Sähköistyvä yhteisöllisyys - kotia kodittomille vai kodin jatke? *Koti – kaiho, paikka, muutos*. Toim. Päivi Granö, Jaakko Suominen ja Outi Tuomi-Nikula. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja 4. Turun yliopisto, Pori 2004.

Henkilöjuna-liikennekokeilu Pori – Mäntyluoto, 1974. Teknisiä ja taloudellisia järjestyjä valmistelleen työryhmän raportti. Pori, 1974.

Herakleitos: *Yksi ja sama. Aforismeja*. Suom. Pentti Saarikoski. Otava, Helsinki 1971.

Hesso, Laura: Rakennusinventoijan näkökulmia inventointityöhön. *Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi*. Pisara – Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi -hankkeen loppuraportti. Toim. Eeva Karhunen. Satakunnan Museon julkaisuja 18, Pori 2012.

Holmila, Marja: *Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Yhteiselämän muutos ja jatkuvuus*. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 850, Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskuksen (Stakes) julkaisuja. Karisto Oy, Hämeenlinna 2001.

Huhta, Piritta ja Pehkonen Eveliina: ”Täsä oli nii kauheesti pikkukauppoja. Melkei joka talos.” Porin 6. kaupunginosan kaupat ja pajat. Julkaisematon essee 31.1.2010. Kulttuuriperinnön tutkimus. P2c Menetelmällinen erikoistuminen, kurssi Porin Kuudes osa paikkana (2 op).

Häkli, Jouni: Näkyvä yhteiskunta. Kansalaiset ja kaupunkisuunnittelun logiikka. *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Toim. Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela ja Sirpa Tani. Vastapaino, Tampere 1997.

Hämäläinen, Albert: *Keski-Suomen kansanrakennukset. Asuntohistoriallinen tutkimus*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 1930.

Hänninen, Sakari: Huono-osaisuuden mieli. *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Toim. Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen ja Tuukka Lahti. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Helsinki 2005.

Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko ja Lahti, Tuukka: Johdanto. *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Toim. Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen ja Tuukka Lahti. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Helsinki 2005.

Hänninen, Vilma: *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, Tampere 2000.

Härö, Mikko: Uusi rakennusperintölaki laajentaa käsitystä suojelukohteista. *Museoviraston rakennushistorian osaston aikakauskirja 3*. Toim. Marja-Leena Ikkala ja Sinikka Joutsalmi. Museovirasto, rakennushistorian osasto, Helsinki 2010.

Härö, Mikko ja Forsius, Johanna: *Kulttuurihistoriallinen inventointi rakennetussa ympäristössä*. Julkaisematon opas. Museovirasto, Rakennushistorian osasto 2007.

Häyrynen, Maunu: Kulttuuriympäristöt ja sen arvot. *Satakunnan kulttuuriympäristöt eilen, tänään, huomenna*. Toim. Niina Uusi-Seppä. Satakunnan Museon julkaisuja 19. Eura Print Oy, Pori 2012.

Hölderlin, Friedrich: *Teokset. niin & näin* -lehden filosofinen julkaisusarja, Eurooppalaisen filosofian seura, Tampere 2012 [1826].

Hölderlin, Friedrich: *Sämtliche Werke. Große Stuttgarter Ausgabe*. Hg. Friedrich Beissner. Bd. 2,1. Stuttgart 1951 [1826].

Höyssä, Ari ja Keskinen, Jarkko: Perinteistä kaupunkisuunnittelua uudistuvassa kaupungissa. Porin esikaupunkiongelmia ja sen ratkaisuyritykset 1800-luvulla. *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat* 3/2002, 10. <<http://www.ennenjanyt.net/3-02/pori.htm>>

Ingold, Tim: *Being Alive. Essays on Movement, Knowledge and Description*. Routledge, Abingdon and New York 2011.

Jovero, Sari ja Horelli, Liisa: *Nuoret ja paikallisuuden merkitys? Nuorten ympäristösuhteen tarkastelua Vantaan Koivukylä-Havukosken alueella*. Teknillinen korkeakoulu, Espoo 2002.

Juvonen, Helvi: *Sanantuoja*. WSOY, Helsinki 1959.

Jürgenson, Aivar: Kotipaikka ja kotimaa. Esimerkkejä Virosta. *ITE paikalla*. Toim. Seppo Knuutila. Maahenki Oy, Helsinki 2004.

Järvelä Marja: Miksi arvokeskustelu on tärkeää ympäristöpolitiikassa? *Arvot, ympäristö ja teknologia. Yhteiskunnallisten toimien uudet oikeutukset*. Toim. Olli Loukola, Katinka Lybäck ja Mikko Tervo. Yliopistopaino, Helsinki 2002.

Järvinen, Hanna: Vallan empiriaa. *Avaintekstejä kulttuurihistoriaan*. Toim. Hanna Järvinen ja Kimi Kärki. Cultural History – Kulttuurihistoria 6, Turun yliopisto, Turku 2005.

Kaartinen, Marjo ja Korhonen, Anu: *Historian kirjoittamisesta*. Kirja-Aurora, Turku 2005.

Kajander, Konsta: Mitä annettavaa filosofisella hermeneutiikalla on etnologialle? *Elore* 2/2013. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry, Joensuu 2013. <http://www.elore.fi/arkisto/2_13/kajander.pdf>

Kalela, Jorma: *Making History. The Historian and Uses of the Past*. Palgrave Macmillan, Chippenham and Eastbourne, Great Britain 2012.

Kalela, Jorma: Muistitiedon näkökulma historiaan. *Muistitietotutkimus. Metodologiaa kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. SKS, Helsinki 2006.

Kalela, Jorma: Tutkijan vapaus historiantutkimuksessa. *Tutkijan eettiset valinnat*. Toim. Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen ja Juhani Pietarinen. Gaudeamus, Helsinki 2002.

Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000.

Kalela, Jorma: *Näkökulmia tulevaisuuteen. Paperiliiton historia 1944–1986*. Paperiliitto ry, Tampere 1986.

- Kalela, Jorma (1984a): Muistitietotutkimus ja historialiike. *Kotiseutu* 1/1984.
- Kalela, Jorma (1984b): Mitä on kansanomainen historia? *Kotiseutu* 4/1984.
- Kanerva, Heli: *Kivi-Porin asemakaava ja rakennussuojelu Suomessa 1990-luvun alkupuolella*. Julkaisematon taidehistorian pro gradu -tutkimus. Turun yliopisto 2001.
- Karhunen, Eeva: Rakennusperintö ja arjen arvot. Nylundin yleinen sauna aineettomana kulttuuriperintönä. *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää ja Aura Kivilaakso. Tietolipas 243. SKS, Helsinki 2013.
- Karhunen, Eeva: Kun maisema on meri. Kulttuuriympäristö kertoo elinkeinojen muutoksista Merikarvialla. *Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi*. Pisara – Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi -hankkeen loppuraportti. Toim. Eeva Karhunen. Satakunnan Museon julkaisuja 18, Pori 2012.
- Karhunen, Eeva: Pumpulikkakkoa ja lehmänkettinkiä Auran kaupasta. Yritystoimintaa Porin 6. osassa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. *Matkalla. Juhlakirja Outi Tuomi-Nikulalle hänen täyttääessään 60 vuotta 19.10.2009*. Toim. Helena Ruotsala, Petri Saarikoski ja Maija Santikko. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja 18. Turun yliopisto, Pori 2009.
- Karhunen, Eeva (2007a): Paikallista aikaa. Vanhassa talossa asumisen fenomenologiaa. *Kotina suojeltu talo. Arkea, elämää ja rakennussuojelua Suomessa ja Saksassa*. Toim. Outi Tuomi-Nikula ja Eeva Karhunen. Gummerus Kirjapaino Oy, Pori 2007.
- Karhunen, Eeva (2007b): *Paikallista aikaa. Kokemuksia asumisesta vanhassa talossa*. Julkaisematon maisemantutkimuksen pro gradu -tutkimus. Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos 2007.
- Karjalainen, Pauli Tapani (2006a): Eksistentiaalinen ympäristö. *Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka*. Toim. Arto Haapala, Martti Honkanen ja Veikko Rantala. Yliopistopaino, Helsinki 2006.
- Karjalainen, Pauli Tapani (2006b): Topobiografinen paikan tulkinta. *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Toim. Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen, ja Ulla Piela. Kalevalaseuran vuosikirja 85. SKS, Helsinki 2006.
- Karjalainen, Pauli Tapani: Ympäristö ulkoa ja sisältä. Geografiasta geobiografiaan. *Paikan heijastuksia. Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*. Toim. Raine Mäntysalo. Atena Kustannus, Jyväskylä, 2004.
- Karjalainen, Pauli Tapani: Konkreetti kävely abstraktissa maisemassa. *Metsä harju ja järvi. Näkökulmia suomalaiseen maisematutkimukseen ja -suunnitteluun*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 776, Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 2000.
- Karjalainen, Pauli Tapani: Real Place Images. *The City as Cultural Metaphor. Studies in Urban Aesthetics*. Ed. Arto Haapala. International Institute of Applied Aesthetics, Series vol. 4, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1998.
- Karjalainen, Pauli Tapani: Aika, paikka ja muistin maantiede. *Tila, paikka ja maisema*.

Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Toim. Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela ja Sirpa Tani. Vastapaino, Tampere 1997.

Karjalainen, Pauli Tapani: Lähtökohtia siirtokarjalaisten paikkakokemusten tutkimiseksi. *Tutkielmia sodanjälkeisestä asutustoiminnasta Suomessa.* Toim. Mauno Jokipii. Jyväskylän yliopisto, historian laitos, Suomen historian julkaisuja 13, 1988.

Karjalainen, Pauli Tapani: Paikka ja maisema elettyinä ja esitettyinä. *Kotiseutu* 3/1986.

Karlström, Anna: Spiritual materiality. Heritage preservation in a Buddhist world? *Journal of Social Archaeology*, Volume 5, 2005.

Kaukamaa, Lauri Iivari: *Porin esikaupunkikysymys 1860-luvulla.* Suomen Historiallinen Seura, Hist. Arkisto N:o 56, eripainos. Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino Oy, Helsinki 1958.

Keisarillinen Suomen kaupunkien yleinen rakennusjärjestys, KYRJ. ”Yhteisiä perustuksia kaupunkien järjestämiselle ja rakentamiselle Suomen Isoruhtinasmaassa” 1856.

Kirshenblatt-Kimblett, Barbara: Intangible heritage as metacultural production. *Museum International*, vol. 56, no. 1–2. Blackwell Publishing, Oxford, UK, and Malden, USA 2004. <http://www.nyu.edu/classes/bkg/web/heritage_MI.pdf>

Kirveennummi, Anna ja Räsänen, Riitta: Muisteltu ja kuvattu suomalainen kylä – toimintasuunnitelma moniaineistaisen ja monimetodisen tutkimustekstin luomiseksi. *Polkuja etnologian menetelmiin.* Toim. Pirjo Korhokangas, Pia Olsson ja Helena Ruotsala. Ethnos ry, Helsinki 2005.

Kirveennummi, Anna ja Räsänen, Riitta: *Suomalainen kylä kuvattuna ja muisteltuna.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 777. SKS, Helsinki 2000.

Kivilaakso, Aura: Arvokeskustelua elämän ja suojelun ympäristöissä. Kulttuuriset elinkaaret rakennusperinnön arvon muuttajina Puu-Käpylässä ja Pihlajamäessä. *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää ja Aura Kivilaakso. Tietolipas 243. SKS, Helsinki 2013.

Kivilaakso, Aura: *Rakennusperintö suojelun kohteena.* Suomen rakennustaiteen museo 2010. <<http://www.mfa.fi/files/mfa/Rakennussuojelu/Rakennussuojelu.pdf>>

Klemola, Timo: *Taidon filosofia – Filosofin taito.* Tampere University Press, Tampere 2004.

Knuuttilla, Seppo: Paikan moneus. *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu.* Toim. Seppo Knuuttilla, Pekka Laaksonen ja Ulla Piela. Kalevalaseuran vuosikirja 85. SKS, Helsinki 2006.

Knuuttilla, Seppo: Perinteentutkimuksen paikka. Perinteentutkimuksen professorin virkaanastujaisesitys Joensuun yliopistossa 4.12.1997. *Elore* 1/1998. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry, Joensuu 1998. <http://www.elore.fi/arkisto/1_98/knu198.html>

- Knuuttila, Seppo: *Tyhmän kansan teoria. Näkökulmia menneestä tulevaan*. SKS, Helsinki 1994.
- Knuuttila, Seppo: *Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksena*. SKS, Helsinki 1992.
- Knuuttila, Seppo: Yhdeksääkymmentäyhdeksää lajia. *Hullun kirjoissa. Näkökulmia suomalaiseen kylähulluuteen*. Toim. Pekka Laaksonen, Ulla Piela ja Pirkko Lahti. SKS, Helsinki 1989.
- Knuuttila, Seppo: Mitä sivakkalaiset itsestään kertovat? Kansanomaisen historian tutkimuskoe. *Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä*. Toim. Veijo Saloheimo. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 61, Joensuu 1984.
- Koivuniemi, Jussi: *Joen rytmissä, Porin kaupungin historia IV, 1940–2000*. Porin kaupunki, Hämeenlinna 2004.
- Kokemaenjoen suisto, alueen kuvaus. Ympäristöministeriön Internet-sivut. <[http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Suojelualueet/Natura_2000_alueet/Kokemaenjoen_suisto\(5327\)](http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Suojelualueet/Natura_2000_alueet/Kokemaenjoen_suisto(5327))>
- Koponen, Olli-Paavo: *Täydennysrakentaminen. Arkkitehtuuri, historia ja paikan erityisyys*. Tampereen teknillinen yliopisto, Arkkitehtuurin osasto, Tampere 2006.
- Koponen, Olli-Paavo: *Arkkitehtuurin keinoja kaupunkien rakennussuojelussa. Vaihtoehtoisia lähestymistapoja pirstaloituneiden kaupunkien täydennysrakentamiseksi*. Tampereen teknillinen korkeakoulu, Arkkitehtuurin historian ja teorian laitos, Tampere 2001.
- Korhonen, Teppo: Asuinrakennusten huonejaon kehityksestä. <http://www.rakennuserinto.fi/kulttuuriymparisto/artikkelit/fi_FI/Asuinrakennusten_huonejaon_kehityksesta/>
- Korhonen, Teppo ja Eskelinen, Jouko: *Suomalainen ikkuna*. Multikustannus, Jyväskylä 2007.
- Korhonen, Teppo: Rakennustutkimus. *Polkuja etnologian menetelmiin*. Toim. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson ja Helena Ruotsala. Ethnos ry, Helsinki 2005.
- Korhonen, Teppo: *Kuisti. Kansatieteellinen tutkimus*. Kansatieteellinen arkisto 33. Vammala 1991.
- Korjonen-Kuusipuro, Kristiina: *Yhteinen Vuoksi. Ihmisen ja ympäristön kulttuurinen vuorovaikutus Vuoksen jokilaaksossa 1800-luvulta nykypäiviin*. Oulun yliopisto, Oulu 2012.
- Korkiakangas, Pirjo and Olsson, Pia: Homes and Emotions. *Ethnologia Fennica. Finnish Studies in Ethnology. Homes and Emotions*. vol. 39, 2012. Eds. Pirjo Korkiakangas and Tytti Steel. Ethnos r.y, Association of Finnish Ethnologists. Kopijyvä, Jyväskylä 2012.

Korkiakangas, Pirjo: Muistoista tulkintaan. Muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa. *Polkuja etnologian menetelmiin*. Toim. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson ja Helena Ruotsala. Ethnos ry, Gummerus Kirjapaino Oy, Helsinki 2005.

Korkiakangas, Pirjo: Muisti, muistelu, perinne. *Kulttuurin muuttuvat kasvat*. *Johdatusta etnologiatieteisiin*. Toim. Bo Lönnqvist, Elina Kiuru ja Eeva Uusitalo. SKS, Helsinki 1999.

Kortelainen, Kaisu: *Penttilän sahayhteisö ja työläisyys. Muistitietotutkimus*. SKS, Helsinki 2008.

Koskiaho, Briitta: Onko osallisuus vahvaa demokratiaa? Maankäyttö- ja rakennuslain soveltamisesta. *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Toim. Pia Bäcklund, Jouni Häkli ja Harry Schulman. Gaudeamus, Tammer-Paino Oy, Helsinki 2002.

Koskinen-Koivisto, Eerika (2013a): *Greasy-Skinned Worker – Gender, Class and Work in the 20th Century. Life Story of a Female Labourer*. University of Jyväskylä 2013. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5517-5>>

Koskinen-Koivisto Eerika (2013b): Absurdista arjesta kullattuihin muistoihin. Huumori ja nostalgia elämäkerronnan keinoina. Lectio praecursoria Jyväskylän yliopistossa 21.9.2013. *Elore 2/2013*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry, Joensuu 2013. <http://www.elore.fi/arkisto/2_13/koskinen-koivisto.pdf>

Kotina suojeltu talo. Arkea, elämää ja rakennussuojelua Suomessa ja Saksassa. Toim. Outi Tuomi-Nikula ja Eeva Karhunen. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja XIII. Gummerus Kirjapaino Oy, Pori 2007.

Kulttuurisesti kestävä kehityksen käsitteiden koonti. Kulttuurisesti kestävä kehitys -hankkeen väliraportti 2012. Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisuja 2. Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura ry, Helsinki 2012.

Kulttuuriyhdistys Rapajöötin Internet-sivut. <<http://rapajooti.wordpress.com/>>

Kulttuuriympäristön ja korjausrakentamisen käsitteitä. Ympäristöministeriön ja Museoviraston rakennusperintöportaali. <http://www.rakennusperinto.fi/kulttuuriymparisto/kasitteisto/fi_FI/Kasitteisto/#rakennettu_kulttuuriymparisto>

Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi. Pisara – Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi -hankkeen loppuraportti. Toim. Eeva Karhunen. Satakunnan Museon julkaisuja 18, Pori 2012.

Kupiainen, Reijo: *Mediakasvatuksen eetos. Fenomenologinen tutkimus mediakasvatuksen etiikasta*. Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta, Acta Universitatis Lapponiensis 86, Rovaniemi 2005.

Kupiainen, Reijo: Taiteen ei-teknologinen maailmasuhde. *Synnyit/Origins 1/2004*. <http://arted.uiah.fi/synnyit/1_2004/kupiainen.pdf>

Kupiainen, Reijo: Olion anatomiaa. Suomentajan johdanto. *Niin & näin, filosofinen aikakauslehti 4/1996*.

- Kupiainen, Reijo: Heidegger ja totuus paljastumisena. *Niin & näin, filosofinen aika-kausilehti* 2/1994. <http://netn.fi/294/netn_294_kupi.html>
- Kusch, Martin: *Ymmärtämisen haaste*. Pohjoinen, Oulu 1986.
- Kuula, Arja: *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Vastapaino, Tampere 2006.
- Kuusamo, Altti: *Tyylistä tapaan. Semiotiikka, tyyli, ikonografia*. Gaudeamus, Tampere 1996.
- Kuusikari, Sanna: ”Se oli semmost yhteisöllist”. *Porin yleiset saunat 1860–1960*. Julkaisematon historian seminaaritutkielma. Tampereen yliopisto 2011.
- Kuutma, Kristin: The Politics of Contested Representations: UNESCO and the Masterpieces of Intangible Cultural Heritage. *Prädikat “HERITAGE”. Wertschöpfungen aus kulturellen Ressourcen. Studien zur Kulturanthropologie/Europäischen Ethnologie*. Hg. Dorothee Hemme, Markus Tauschekund und Regina Bendrix. LIT VERLAG Dr. W. Hopf, Berlin 2007.
- Kärki, Pekka: Suomalainen historiallinen kaupunki. <http://www.rakennusperinto.fi/kulttuuriymparisto/artikkelit/fi_FI/suomhistkaupunki/>
- Laaksonen, Tapio: *Yhteissaunominen Suomessa*. Suomalaisen ja vertailevan kansatieteen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 1994.
- Laine, Toivo H: *Kaupungin viimeinen talo*. Kustannusosuuskunta Muusa, Pori 1997.
- Laitinen, Merja: *Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä*. Osuuskunta Vastapaino, Tampere 2004.
- Lappi, Tiina-Riitta: *Neuvottelu tilan tulkinnoista. Etnologinen tutkimus sosiaalisen ja materiaalsen ympäristön vuorovaikutuksesta jyvaskyläläisissä kaupunkipuhunnoissa*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä studies in humanities 80, Jyväskylä 2007.
- Latvala, Pauliina: *Katse menneisyyteen. Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1024. SKS, Helsinki 2005.
- Leeds, Anthony: *Local Power in Relation to Supralocal Power Institutions. Urban Anthropology. Cross-Cultural Studies of Urbanization*. Ed. Aidan Southall. Oxford University Press, New York 1973.
- Lehtipuro, Outi: Voiko perinnettä kerätä? *Tutkijat kentällä*. Toim. Pekka Laaksonen, Seppo Knuutila ja Ulla Piela. Kalevalaseuran vuosikirja 82. SKS, Helsinki 2003.
- Lehtonen, Heikki: *Yhteisö*. Vastapaino, Tampere 1990.
- Lehtonen, Juhani U. E: Kansatieteen tutkimushistoria. *Polkuja etnologian menetelmiin*. Toim. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson ja Helena Ruotsala. Ethnos ry, Helsinki 2005.
- Lehtonen, Juhani U. E ja Räsänen, Matti: *Kuopion Haapaniemi*. Kuopion isänmaallisen seuran toimituksia 15, Kuopio 1973.

Leimu, Pekka: Kansainvälinen suomalainen sauna. *Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä ja kaupunki*. Toim. Kirsi Saarikangas, Pasi Mäenpää ja Minna Sarantola-Weiss. Kustannusyhtiö Tammi, Helsinki 2004.

Lilius, Henrik: Introduction. *Monuments and Sites Finland. International Council on Monuments and Sites*. Eds. Maire Mattinen, Gareth Griffiths and Kristina Kölhi. National Committee Finland. Yliopistopaino, Helsinki 1999.

Lilius, Henrik: *Suomalainen puukaupunki*. Akateeminen kirjakauppa, Anders Nyborg a/s, Rungsted Kyst, Denmark 1985.

Lillbroända-Annala, Sanna: *Från kåk till kulturarv. En etnologisk studie av omvärderingen av historiska trädadsområden i Karleby och Ekenäs*. Åbo Akademi, Painosalama Oy, Åbo 2010.

Logan, William S. and Smith, Laurajane: Series General Co-Editors' Foreword. *Intangible Heritage*. Eds. Laurajane Smith and Natsuko Akagawa. Routledge, London and New York 2009.

Lohmann Georg: Yhteisöt ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ongelmat. *Tiede & edistys* 1/1996.

Lukin, Karina: Uskonnollinen puhe ja aiheet, joista ei puhuta. *Ääniä arkistosta. Haastattelut ja tulkinta*. Toim. Outi Fingerroos ja Tuulikki Kurki. SKS, Helsinki 2008.

Luoto, Miikka ja Backman Jussi: Johdannoksi ajattelun aiheisiin. *Heidegger. Ajattelun aiheita*. Toim. Jussi Backman ja Miikka Luoto. 23^o45, niin & näin -lehden filosofinen julkaisusarja, Eurooppalaisen filosofian seura ry, Tampere 2006.

Luusua – Ulkuniemi. Kyläsuunnitelma. Lapin Seutukaavaliiton julkaisu 42, sarja A. Lapin Seutukaavaliitto, Rovaniemi 1982.

Lynch, Kevin: *The Image of the City*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts 2000 [1960].

Lönnqvist, Bo: Mitä on etnologia? *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. Toim. Bo Lönnqvist, Elina Kiuru ja Eeva Uusitalo. SKS, Helsinki 1999.

Maankäytön konfliktit ja niiden ratkaisumahdollisuudet. Suomalaisen nykytilan kartoitus. Toim. Lasse Peltonen, Jukka Hirvonen, Rikhard Manninen, Hannes Linjama ja Riitta Savikko. Ympäristöministeriö, Edita Prima Oy, Helsinki 2006.

Maisema asukkaiden silmin. Tapaustutkimus Koskenkylässä ja Pernajanlahdella. Toim. Liisa Tyrväinen, Reija Hietala, Harri Silvennoinen ja Maija Sipilä. Suomen ympäristö 25/2007. Ympäristöministeriö, Helsinki 2007.

Makkonen, Elina: *Muistitiedon etnografiaa tuottamassa*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 58, Joensuu 2009.

Makkonen, Elina: Yliopiston neuvoteltu muisti. *Ääniä arkistosta. Haastattelut ja tulkinta*. Toim. Outi Fingerroos ja Tuulikki Kurki. SKS, Helsinki 2008.

- Makkonen, Elina (2006a): Producing the past together: Group interview and oral history. *Elore* 1/2006. <<http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1186582>>
- Makkonen, Elina (2006b): Instituution suullinen historia. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. SKS, Helsinki 2006.
- Makkonen, Elina: *Muistin mukaan. Joensuun yliopiston suullinen historia*. Joensuun yliopisto, Joensuu 2004.
- Mattinen, Maire: *Puukaupunkien suojele*. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto. Tutkimuksia 2/1985. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1985.
- Merleau-Ponty, Maurice: *Phenomenology of Perception*. Routledge, London, 2002 [1948].
- Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää ja Aura Kivi-laakso. Tietolipas 243. SKS, Helsinki 2013.
- Moilanen, Laura-Kristiina: *Talonpoikaisuus, säädyllisyys ja suomalaisuus 1800- ja 1900-lukujen vaihteen suomenkielisen proosan kertomana*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2008.
- Monuments and Sites Finland. International Council on Monuments and Sites*. Eds. Maire Mattinen, Gareth Griffiths and Kristina Köhli. National Committee Finland. Yliopistopaino, Helsinki 1999.
- Montesquieu: *Persialaisia kirjeitä*. Karisto, Hämeenlinna 1955 [1721].
- Munjeri, Dawson: Tangible and intangible heritage: from difference to convergence. *Museum International* 56 (1-2), 2004. <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1350-0775.2004.00453.x/pdf>>
- Muuttuva kylä – Turun yliopiston kylätutkimusryhmän loppuraportti*. Toim. Päiviö Tommila ja Ismo Heervä. Tietolipas 84. SKS, Helsinki 1980.
- Mäenpää, Helena: Saunassa ja pyykillä. *Kotina suojeltu talo. Arkea, elämää ja rakennussuojelua suomessa ja Saksassa*. Toim. Outi Tuomi-Nikula ja Eeva Karhunen. Gummerus Kirjapaino Oy, Pori 2007.
- Mäntysalo, Raine ja Nyman, Kaj: *Kaavoitus – suunnittelua? Suunnittelun patologioita maankäyttö- ja rakennuslain sovelluksissa*. Oulun yliopisto, arkkitehtuurin osasto, julkaisu A30, Oulun yliopistopaino, Oulu 2001.
- Nabokov, Vladimir: *Puhu, muisti*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1989.
- Nieminen, Into: Porin seudun vuokraviljelijäyhdistyksen julkaisematon historiikki, 1993.
- Nietzsche, Friedrich: *Menschliches, Allzumenschliches. Ein Buch für freie Geister*. Wilhelm Goldmann Verlag, München 1960 [1878].

- Niiniluoto, Ilkka: Arvojen olemassaolosta. *Arvo*. Suomen filosofisen yhdistyksen järjestämä kotimainen tutkijakollokvio. Jyväskylän yliopiston filosofian laitoksen julkaisu 16, Jyväskylä 1982.
- Nikula, Riitta: Rakennetun ympäristön arvoista. *Rakennusperinnön tulevaisuus. Puheenvuoroja teemavuoden aiheista*. Ympäristöministeriö ja Rakennustieto Oy. Tammer-Paino Oy, Tampere 2004.
- Nikula, Riitta: *Yhtenäinen kaupunkikuva 1900–1930. Suomalaisen kaupunkirakentamisen ihanteista ja päämääristä, esimerkkinä Helsingin Etu-Töölö ja Uusi Vallila*. Societas Scientiarum Fennica, Helsinki 1981.
- Nonaka, Ikujiro: A Dynamic Theory of Organizational Knowledge Creation. *Organization Science* Vol. 5, No. 1, 1994. <<http://www.e-campus.uvsq.fr/claroline/backends/download.php?url=Lo5vbmFrYTKoLnBkZg%3D%3D&cidReset=true&cidReq=MDSMDM105>>
- Nora, Pierre: General Introduction. Between memory and History. *Realms of Memory. Rethinking the French Past. Volume 1, Conflicts and Divisions*. Under the Direction of Pierre Nora. Ed. Lawrence Kritzman. New York and Chichester, Columbia University Press 1996.
- Norberg-Schulz, Christian: The Phenomenon of Place [1976]. *Theorizing a New Agenda for Architecture. An Anthology of Architectural Theory 1965–1995*. Ed. Kate Nesbitt. Princeton Architectural Press, New York 1996.
- Nummelin, Liisa: Keskiössä inventoinnit. Rakennusinventointien kehittäminen osana Pisara-hanketta. *Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi*. Pisara – Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi -hankkeen loppuraportti. Toim. Eeva Karhunen. Satakunnan Museon julkaisu 18, Pori 2012.
- Nummelin, Liisa ja Karhunen, Eeva: Rakennetun kulttuuriympäristön arvottaminen. *Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009–2015*. Toim. Niina Uusi-Seppä. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 7, 2009.
- Nummelin, Liisa: Puukaupunkialueen kaavoitus 2000-luvulla. *Kotina suojeltu talo. Arkea, elämää ja rakennussuojelua suomessa ja Saksassa*. Toim. Outi Tuomi-Nikula ja Eeva Karhunen. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisu XIII. Gummerus Kirjapaino Oy, Pori 2007.
- Nummelin, Liisa: *Maatalous kaupungissa – Maanviljelys ja karjanhoito Porin kaupungissa 1880-luvulta 1940-luvun lopulle*. Suomalaisen ja vertailevan kansatieteen julkaisematon pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto 1988.
- Nyman, Kaj: *Talojen kieli*. Rakennusalan kustantajat, Helsinki 2001.
- Nyman, Kaj: Maankäyttö- ja rakennuslaki: henki vai kirjain? *Yhteiskuntasuunnittelu* 2000/2. <<http://www.yss.fi/Nyman.pdf>>
- Oesch, Erna: Totuus ja metodi hermeneutiikassa. *Filosofinen aikakauslehti niin & näin* 2/1994.

- Ollitervo, Sakari: Filosofinen hermeneutiikka ja kulttuurihistoria. *Tulkinnan polkuja*. Toim. Asko Nivala ja Rami Mähkä. Turun yliopisto, Turku 2012.
- Oma Koti - omakotiasuminen Suomessa*. Toim. Anna-Maija Halme. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A10. Forssan kirjapaino Oy, Forssa 2004.
- Osallistuminen yleis- ja asemakaavoituksessa*. Toim. Katri Tulkki ja Anne Vehmas. Ympäristöhallinnon ohjeita 1/2007. Ympäristöministeriö, Edita Prima Oy, Helsinki 2007.
- Paasi, Anssi: *Neljä maakuntaa. Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehittämisestä*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 8. Joensuun yliopisto, Joensuu 1986.
- Paasi, Anssi 1984a: *Aluetietoisuus ja alueellinen identiteetti ihmisen spatiaalisen sidoksen osana*. Suunnittelumaantieteen yhdistyksen julkaisuja 13. Suunnittelu- maantieteen yhdistys ry, Helsinki 1984.
- Paasi, Anssi 1984b: *Alueellinen identiteetti ja siihen vaikuttavat tekijät – esimerkkinä alueellinen kirjallisuus*. Terra. Maantieteellinen aikakauskirja. Suomen Maantieteellinen Seura, Helsinki 1984.
- Pallasmaa, Juhani: Ihmisen paikka. Aika, muisti ja hiljaisuus arkkitehtuurikokemuksessa. *Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka*. Toim. Arto Haapala, Martti Honkanen ja Veikko Rantala. Yliopistopaino, Helsinki 2006.
- Pallasmaa, Juhani: Identiteetti, intimitteetti ja kotipaikka. Huomioita kodin fenomenologiasta. *Arkkitehti* 1/1994.
- Passinmäki, Pekka: *Arkkitehtuurin uusi poetiikka. Fenomenologinen tutkimus tekniologian ylittämisen mahdollisuudesta nykyarkkitehtuurissa*. Tampereen teknillinen yliopisto, Arkkitehtuurin laitos, Tampere 2011.
- Passinmäki, Pekka: *Kaupunki ja ihmisen kodittomuus. Filosofinen analyysi rakentamisesta ja arkkitehtuurista*. 23°45, niin & näin -lehden filosofinen julkaisusarja, Tampere 2002.
- Passinmäki, Pekka: Kaupunkisuunnittelun erilaisia lähestymistapoja. *Niin & näin, filosofinen aikakauslehti* 1/1998.
- Peltonen, Ulla-Maija: Muistitieto folkloristiikassa. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. SKS, Helsinki 2006.
- Peltonen, Ulla-Maija: *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. SKST 894. SKS, Helsinki 2003.
- Peltonen, Ulla-Maija: *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. SKS, Helsinki 1996.
- Perinteentutkimuksen terminologia*. Toim. Satu Apo ja Eeva-Liisa Kinnunen. Helsingin yliopiston kulttuurientutkimuksen laitos, Helsinki 2001.

Piela, Ulla: Aikojen rajat parannusriitissä. *Ajan taju. Kirjoituksia kansanperinteestä ja kirjallisuudesta*. Toim. Eeva-Liisa Haanpää, Ulla-Maija Peltonen ja Hilpi Saure. SKS, Tammer-Paino Oy, Tampere 2001.

Platon: *Gorgias*. Teokset, osa 2. Suom. Pentti Saarikoski. Otava, Helsinki 1978.

Polanyi, Michael (1959a): *Personal Knowledge. Towards a Post-Critical Philosophy*. Routledge & University of Chicago Press, London, Chicago 1959.

Polanyi, Michael (1959b): *The Study of Man*. Routledge & Keagan Paul Ltd, London 1959.

Poria ja Satakuntaa, kuvannut K. E. Klint. Satakunnan Museo 2008.

Porin Kansallinen kaupunkipuisto. Hoito- ja käyttösuunnitelma 17.4.2008. <<http://www.pori.fi/material/attachments/kaupunkisuunnittelu/julkaisut/5txcJahoX/hks.pdf>>

Portelli, Alessandro: Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. SKS, Helsinki 2006.

Portelli, Alessandro: What makes oral history different? *The Oral History Reader*. Eds. Robert Perks and Alistair Thomson. Routledge, London 2002.

Portelli, Alessandro: *The Battle of Valle Giulia. Oral History and the Art of Dialogue*. University of Wisconsin Press, 1997.

Portelli, Alessandro: *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories. Form and Meaning in Oral History*. State University of New York Press, 1991.

Puuronen, Anne: *Rasvan tyttäret. Etnografinen tutkimus anorektisen kokemustiedon kulttuurisesta jäsentymisestä*. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 42, Helsinki 2004.

Pyhä Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Suomen kirkon sisälähetysseura, Helsinki 2002.

Rakennuskulttuurin luettelointi. Suuntaviivoja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten ja rakennettujen kokonaisuuksien luettelointimenetelmän yhtenäistämiseksi Suomessa. Museoviraston Rakennushistorian osaston julkaisu 8/1979.

Rakennussuojelua koskeva uusi lainsäädäntö. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto. Tiedotus 1/1987. Helsinki 1987.

Ranne, Risto: Kuunnelkaa luotojen ääntä. *Suistolaisten puisto*. Toim. Maunu Häyrynen, Taneli Eskola, Päivi Granö, Olli Mattila ja Jouni Sotka-Siira. Porin kaupunginkanslian kaavoitusosasto, Finepress Oy, Turku 2004.

Rauhala, Lauri: *Ihminen kulttuurissa – kulttuuri ihmisessä*. Yliopistopaino, Helsinki 2005.

Relph, Edward: *Place and Placelessness*. Pion, London 1976.

Rossi, Leena: One Man's Thirteen Abodes. *Ethnologia Fennica. Finnish Studies in Ethnology. Homes and Emotions*. vol. 39, 2012. Eds. Pirjo Korhokangas and Tytti Steel. Ethnos r.y, Association of Finnish Ethnologists. Kopijyvä, Jyväskylä 2012.

Ruonavaara, Hannu: Oma koti ja omistusasuminen. *Oma koti. Omakotiasuminen Suomessa*. Suomen kotiseutuliiton julkaisuja A:10. Forssan kirjapaino Oy 2004.

Ruotsala, Helena: Matkoja, muistoja, mielikuvia – kansatieteilijä kentällä. *Polkuja etnologian menetelmiin*. Toim. Pirjo Korhokangas, Pia Olsson ja Helena Ruotsala. Ethnos ry, Helsinki 2005.

Ruotsala, Helena: *Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa vuosina 1930–1995*. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Kansatieteellinen Arkisto 49. Vammalan kirjapaino Oy, Helsinki 2002.

Ruotsala, Helena: Mie kotona kentällä ja kentällä kotona. *Integraatio, identiteetti, etnisuus. Tarkastelukulmia kulttuuriseen vuorovaikutukseen*. Toim. Maija Mäkiä ja Paavo Oinonen. Kulttuurisen vuorovaikutuksen ja integraation tutkijakoulun julkaisuja. Turun Yliopisto, Turku 1998.

Ruskin, John: *The Seven Lamps of Architecture*. Dover Publications, Cook and Wedderburn 1989 [1849].

Ruuth, Johan Wilhelm: *Porin kaupungin historia*. Porin kaupunki 1899.

Ruuth, Johan Wilhelm: *Porin kaupungin historia*. Osa 2, 1558–1809. Porin kaupunki 1958.

Räty, Jouko: Hirsipuumäki ja kaakinpuu. *Satakunnan Museon vuosikirja Sarka* 1996.

Rönkkö, Emilia: *Kulttuuriympäristöselvitykset. Tieto, taito ja ymmärrys maaseudun maankäytön suunnittelussa*. Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja A 56. Oulun yliopisto, teknillinen tiedekunta. Multiprint Oy, Oulu 2012.

Saarenheimo, Marja: *Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen*. Vastapaino, Tampere 1997.

Saarikangas, Kirsi: *Asunnon muodonmuutoksia. Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. SKS, Helsinki, 2002.

Saarikangas, Kirsi: *Model Houses for Model Families. Gender, Ideology and the Modern Dwelling the Type-Planned Houses of the 1940s in Finland*. Studia Historica 45. Finnish Historical Society, Helsinki 1993.

Saari, Juhani: *Porin historia III. Ajanjakso 1809–1939*. Porin kaupunki, Satakunnan Maakunta Oy, Kokemäki 1972.

Saint-Exupéry, Antoine de: *Pikku Prinssi*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 2010 [1944].

Sallinen, Susanna: Koti-ikävä ja nostalgia arjen kokemuksena. *Koti – kaiho, paikka, muutos*. Toim. Päivi Granö, Jaakko Suominen ja Outi Tuomi-Nikula. Kulttuuri-

tuotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja IV. Turun yliopisto, Pori 2004.

Samuel, Raphael: *Theatres of Memory. Volume 1. Past and Present in Contemporary Culture*. Verso, London 1994.

Sassi, Sinikka: Kulttuurinen identiteetti ja osallisuus. *Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Toim. Pia Bäcklund, Jouni Häkli ja Harry Schulman. Gaudeamus, Tammer-Paino Oy, Helsinki 2002.

Satakunnan kulttuuriympäristöt eilen, tänään, huomenna. Toim. Niina Uusi-Seppä. Satakunnan Museon julkaisuja 19. Eura Print Oy, Pori 2012.

Satakunnan rakennusperinne. Toim. Jussi Ahtola, Jukka Koivula, Anna Nurmi-Nielsen ja Lauri Putkonen. Satakunnan seutukaavaliiton julkaisu A 177, Pori 1990.

Sebald, Winfred Georg: *Austerlitz*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2002.

Sfar, Joann: *Pikku Prinssi. Mukaelma Antoine de Saint-Exupéryn romaanista*. WSOY, Helsinki 2009.

Siivonen, Katriina: *Saaristoidentiteetit merkkien virtoina. Varsinaissuomalainen arki ja aluekehitystyö globalisaation murroksessa*. Turun yliopisto, Kansantieteellinen arkisto 51. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki 2008.

Siivonen, Katriina: Kulttuuritoiminnalla kulttuurisesti kestävään kehitykseen – esimerkkinä osallistava alueellinen kulttuuristrategiatyö Varsinais-Suomessa. *Kulttuurista kestävyyttä*. Toim. Katriina Siivonen. Ethnos ry, Gummerus Kirjapaino Oy, Helsinki 2006.

Silvasti, Tiina: Kun on luovuttava, tuleeko myös luovuttaa? *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Toim. Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen ja Tuukka Lahti. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Helsinki 2005.

Sivula, Anna: Puuvillatehtaasta muistin paikaksi. Teollisen kulttuuriperintöprosessin jäljillä. *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää ja Aura Kivilaakso. SKS, Helsinki 2013.

Sivula, Anna: Menetetyn järven jäljillä. Historia osana paikallista kulttuuriperintöprosessia. *Medeiasta pronssisoturiin. Kuka tekee menneestä historiaa?* Toim. Pertti Grönholm ja Anna Sivula. Historia Mirabilis 6. Turun Historiallinen Yhdistys ry, Turku 2010.

Smith, Laurajane: Editorial. *International Journal of Heritage Studies*, Volume 18, Issue 6, 2012. <<http://dx.doi.org/10.1080/13527258.2012.720794>>

Smith, Laurajane and Waterton, Emma: The envy of the world? Intangible heritage in England. *Intangible Heritage*. Edited by Laurajane Smith and Natsuko Akagawa. Routledge, London and New York 2009.

Smith, Laurajane: *Uses of Heritage*. Routledge, New York 2006.

- Snellman, Hanna: Kansatieteilijä lapsuutensa maisemissa. *Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 2, Tunturista tupaan*. Toim. Marja Tuominen, Seija Tuulentie, Veli-Pekka Lehtola ja Mervi Autti. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C33, taiteiden tiedekunnan julkaisuja C17. Lapin yliopisto 1999.
- Snellman, Hanna: *Tukkilaisen tulo ja lähtö. Kansatieteellinen tutkimus Kemijoen metsä- ja uittotyöstä*. Scripta Historica 25. Pohjoinen, Jyväskylä 1996.
- Soini, Katriina: *Kestävän kehityksen maisema. Maaseutumaiseman muutos, arvottaminen ja eurooppalainen maisemayleissopimus*. Toim. Katriina Soini, Eija Pouta, Tapani Kivinen ja Marja Uusitalo. Maa- ja elintarviketalous 135, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Helsinki 2008.
- Soini, Katriina, Pouta, Eija, Kivinen Tapani ja Uusitalo, Marja: Maiseman arvottaminen monitieteisenä tutkimushaasteena. *Maaseutumaiseman muutos, arvottaminen ja eurooppalainen maisemayleissopimus*. Toim. Katriina Soini. Maa- ja elintarviketalous 135. MTT Taloustutkimus, Helsinki 2008.
- Staffans, Aija: *Vaikuttavat asukkaat. Vuorovaikutus ja paikallinen tieto kaupunkisuunnittelun haasteina*. Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja A 29, Espoo 2004.
- Suojanen, Päivikki: *Uskontotieteen portailla. Historiaa ja tutkimussuuntia*. Tietolipas 163. SKS, Helsinki 2000.
- Suojanen, Päivikki: Työkäluna tutkijan persoona. *Kaukaa haettava. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*. Toim. Anna Maria Viljanen ja Minna Lahti. Suomen antropologinen seura, Helsinki 1997.
- Suojanen, Päivikki: *Kulttuurien tutkijan arki. Kokemuksia omasta ja vieraasta*. Antrokirjat, Jyväskylä 1996.
- Suojanen, Päivikki ja Suojanen, Matti: *Kulttuurin kaleidoskoopista. Kirjoituksia kielestä ja kulttuurista*. Antrokirjat, Kangasala 1993.
- Suojanen, Päivikki: *Saarna, saarnaaja, tilanne. Spontaanin saarnan tuottamisprosessi Länsi-Suomen rukoilevaisuudessa*. Turun yliopisto, uskontotiede. SKS, Helsinki 1978.
- Suomen kansankulttuurin kartasto 1. Aineellinen kulttuuri*. Toim. Toivo Vuorela. SKS, Helsinki 1976.
- Suomen Sukututkimusseuran Hiski-tietokanta <<http://hiski.genealogia.fi/hiski?fi>>
- Suomen virallinen tilasto VI:58:1, väestötilasto*. Väestön ryhmitys ammatin ja elinkeinon mukaan Helsingissä, Turussa, Viipurissa, Tampereella, Vaasassa, Oulussa, Porissa, Kuopiossa, Lahdessa ja Kotkassa joulukuun 8. päivänä 1920. Helsinki 1923.
- Sääskilähti, Nina 1999: Kansan kulttuurista arkipäivän merkityksiin. *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. Toim. Bo Lönnqvist, Elina Kiuru ja Eeva Uusitalo. SKS, Helsinki 1999.

Taira, Teemu: Kartanpiirtäjän kulkuneuvo. Kirjoituskilpakeruun lukumahdollisuuksista. *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Toim. Tuulikki Kurki. SKS, Helsinki 2004.

Talve, Ilmar: *Suomen kansankulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Mäntän Kirjapaino Oy, Helsinki 1990 [1979].

Talve, Ilmar: Kaupunkikansatieteestä ja sen tehtävistä. *Kaupunkihistoria ja sen tutkimus*. Toim. Päiviö Tommila ja Raimo Ranta. Turun yliopiston Suomen historian laitos, Käsikirjoja VIII, monistesarja A. Turku 1972.

Taminaux, Jacques: Gestell ja Ereignis. *Heidegger. Ristiriitojen filosofi*. Toim. Arto Haapala. Gaudeamus, Helsinki 1998.

Teinonen, Markku: *Porilainen perhe 1881–1931. A Pori family in 1881–1931*. Turun yliopiston Kansatieteen laitoksen toimituksia 12, Turun yliopisto, Turku 1984.

Teräs, Kari: Muistelmateokset, omaelämäkerrat ja suullinen historia. *Jäljillä. Kirjoituksia historian ongelmista, osa II*. Toim. Pauli Kettunen, Auli Kultanen ja Timo Soikkanen. Turun yliopisto, poliittisen historian laitos. Kirja-Aurora, Turku 2000.

Teräväinen, Helena: *Lapuan Vanha Paukku – uudeksi rakennettu ja puhuttu. Kulttuuriympäristön diskursiivinen muodostuminen tapaustutkimuksessa*. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia 24. Teknillinen korkeakoulu, yhdyskunta- ja kaupunkisuunnittelu, Espoo 2006.

Thuen, Trond: *Quest for Equity. Norway and Saami Challenge*. Social and Economical Studies No. 55. Institute of Social and Economical Research. St. John's Memorial University of Newfoundland 1995.

Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Toim. Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen ja Tuukka Lahti. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Helsinki 2005.

Toiveet ja todellisuus. Satakunnan rakennusperinnön hoito -projekti 1998–2000. Loppuraportti. Toim. Minna Linnala ja Liisa Nummelin. Satakunnan Museon julkaisuja 13. Satakunnan Museo, Pori 2000.

Tontti, Jarkko: Hans-Georg Gadamer – Oikeus, traditio ja tulkinta. *Filosofien oikeus II*. Toim. Jarkko Tontti ja Kaisa Mäkelä. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2001.

Tontti, Jukka: Masennus yhteiskunnallisena ja kulttuurisena ilmiönä. *Arvot, moraalit ja yhteiskunta*. Toim. Anna-Maija Pietilä-Backman, Marja Ahokas, Liisa Myyry ja Susanna Lähteenoja. Gaudeamus Kirja. Yliopistokustannus University Press Finland Ltd. HYY Yhtymä, Helsinki 2005.

Topelius, Zacharias: *Koivu ja tähti. Topeliuksen satuhelmiä*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 2006 [1893].

Tournier, Michel: *Perjantai eli tyynen meren kiirastuli*. Tammi, Helsinki 1980.

Trästäder i Norden 1, En presentation av trästäder i Finland, Norge, Sverige, på Färöarna och Island. Red. Marita Hagner, Vilhelm Helander och Pekka Kärki. Stockholm Svensk byggtjänst, Stockholm 1973.

Tuan, Yi-Fu: Paikan taju: aika, paikka ja minuus. *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu.* Toim. Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen ja Ulla Piela. Kalevalaseuran vuosikirja 85. SKS, Helsinki 2006 [2004].

Tuan, Yi-Fu: *Space and Place. The perspective of Experience.* Edward Arnold, London 1979.

Tuan, Yi-Fu: *Topophilia. A Study of Environmental Perception, Attitudes and Values.* Columbia University Press, New York 1990 [1974].

Tuomi-Nikula, Outi, Haanpää, Riina ja Kivilaakso Aura: Kulttuuriperintökysymysten jäljillä. *Mitä on kulttuuriperintö?* Toim. Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää ja Aura Kivilaakso. SKS, Helsinki 2013.

Tuomi-Nikula, Outi: Aineeton kulttuuriperintö kulttuurisena voimavarana. Suomen kulttuuriperinnön tuki ry:n aikakauslehti *Muuriankkuri* 1/2011.

Tuomi-Nikula, Outi: Kotiseutu kulttuuriperintöprosessina – saksalainen kokemus. *Elore* 1/2009. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry, Joensuu 2009. <http://www.elore.fi/arkisto/1_09/art_tuomi-nikula_1_09.pdf>

Tuomi-Nikula, Outi (2007a): Tutkimuskohteena suojeltu talo. *Kotina suojeltu talo. Arkea, elämää ja rakennussuojelua Suomessa ja Saksassa.* Toim. Outi Tuomi-Nikula ja Eeva Karhunen. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja XIII. Gummerus Kirjapaino Oy, Pori 2007.

Tuomi-Nikula, Outi (2007b): Perintötila suojelukohteena. *Kotina suojeltu talo. Arkea, elämää ja rakennussuojelua Suomessa ja Saksassa.* Toim. Outi Tuomi-Nikula ja Eeva Karhunen. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja XIII. Gummerus Kirjapaino Oy, Pori 2007.

Tuomi-Nikula, Outi: *Der Altländer Hof im Wandel. Veränderugen der sozialen Strukturen und des Alltagslebens im Alten Land bei Hamburg im 20. Jahrhundert.* Kulturstiftung Altes Land, Husum Verlag, Deutschland 2006.

Tuomi-Nikula, Outi 2004: Saksalaisen maalaiskodin hiljainen laki. *Koti – kaiho, paikka, muutos.* Toim. Päivi Granö, Jaakko Suominen ja Outi Tuomi-Nikula. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja IV. Turun yliopisto, Pori 2004.

Tuomi-Nikula, Outi, Granö, Päivi ja Suominen, Jaakko: ”Oma koti kullaa kallis” – johdannoksi. *Koti – Kaiho, paikka, muutos.* Toim. Päivi Granö, Jaakko Suominen ja Outi Tuomi-Nikula. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja 4. Turun yliopisto, Pori 2004.

Tuomi-Nikula, Outi: Sauna als Symbol. *Symbole. Zur Bedeutung der Zeichen in der Kultur.* Hrsg von Rolf Wilhelm Brednich & Heinz Schmitt. Waxmann, Munster 1997.

Tuominen, Laura: Rakennusperintö – arvoja, merkityksiä ja argumentteja. *Rakennusperinnön tulevaisuus. Puheenvuoroja teemavuoden aiheista*. Ympäristöministeriö ja Rakennustieto Oy. Tammer-Paino Oy, Tampere 2004.

Tuominen, Laura: *1900-luvun rakennusperintö*. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto, selvitys 8/1992. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1992.

Turtiainen, Riikka: *Nopeammin, laajemmalle, monipuolisemmin. Digitalisoituminen mediaurheilun seuraamisen muutoksessa*. Turun yliopisto, Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja 37, Pori 2012.

Tyrväinen, Liisa, Silvennoinen, Harri ja Hallikainen, Ville: *Kansainvälisten matkailijoiden maisema- ja ympäristöarvostukset Pohjois-Suomessa*. Metlan työraportteja 147. Metsäntutkimuslaitos, Vantaa 2010. <www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2010/mwp147.pdf>

Ukkonen, Taina: Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. *Muistitietotutkimus. Metodologia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. SKS, Helsinki 2006.

Ukkonen, Taina: Kertomisen voima. *Elore* 2/2003. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry, Joensuu 2003. <http://www.elore.fi/arkisto/2_03/ukk203.html>

Ukkonen, Taina: Mietteitä muistitietohistorian eettisistä ja lähdekriittisistä ongelmista. *Elore* 2/2002. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry, Joensuu 2002. <http://www.elore.fi/arkisto/2_02/ukk202.html>

Ukkonen, Taina (2000a): *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. SKS, Helsinki 2000.

Ukkonen, Taina (2000b): Muistitieto tutkimuksen kohteena ja aineistona. *Elore* 2/2000. <http://www.elore.fi/arkisto/2_00/ukk200.html>

Ukkonen, Taina: Turkulaisten telakoiden arki telakkatyöläisnaisten muistoissa. *Sananjalka* 41, 1999.

Uuskallio, Irma: *Arvostetut asuinsijat. Asuinalueiden arvostuksen sosiokulttuurinen analyysi 1900-luvun Helsingissä ja Tehtaankadulta etelään*. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki 2001.

Vahtikari, Tanja: *World Heritage Cities between Permanence and Change: International Construction of 'Outstanding Universal Value' and Local Perceptions at Old Rauma from the 1970s to the 2000s*. PH. D. Thesis. University of Tampere 2013.

Vahtikari, Tanja: Miten Vanhasta Raumasta tuli maailmanperintökohde? *Kotina suojeltu talo. Arkea, elämää ja rakennussuojelua Suomessa ja Saksassa*. Toim. Outi Tuomi-Nikula ja Eeva Karhunen. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja XIII. Gummerus Kirjapaino Oy, Pori 2007.

Vallanen, Maria: *Kansanperinteenkeruu ja muistitiedon keruuhanke. Se oli täyttä työtä, melko rankkaa mutta antoisaa. Unohtumattomia kokemuksia –*. Etnologian pro

- gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos 2013. <<http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201301291132>>
- Valonen, Niilo ja Korhonen, Teppo: *Suomalainen piha. Rakennushistoriallisia päälinjoja*. Multikustannus, Jyväskylä 2006.
- Valonen, Niilo ja Vuoristo, Osmo: *Suomen kansanrakennukset Seurasaaren ulkomuseon rakennusten pohjalta*. Museovirasto 1994.
- Valonen, Niilo: Satakuntalaisista savupirteistä. *Satakunta. Kotiseutututkimuksia XVII*. Satakuntalainen Osakunta, Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 1961.
- Valonen, Niilo: Vuosiluvuilla merkittävät rakennuksia Ikaalisten ja Parkanon seuduilta. *Satakunta. Kotiseutututkimuksia XII*. Satakuntalainen Osakunta, Tyrvään Kirjapaino Oy, Vammala 1946.
- Van Gennep, Arnold: *Les rites de passage*. Emile Nourry, Paris 1909.
- Vanhala, Jani: *Martin Heidegger länsimaisen metafysiikan rajalla teoksessa "Aus einem Gespräch von der Sprache"*. Yleisen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos 2008.
- Varto, Juha: *Ajattelemisen alku ja loppu. Kreikkalaista eetosta etsimässä*. Elan Vital, Lahti 2008.
- Varto, Juha: *Tästä jonnekin muualle. Polkuja Heideggerista*. Tampereen yliopistopaino, Tampere 2003.
- Varto, Juha: Anaksimandros ja Luonnon järjestyksen loukkaaminen. *niin & näin, filosofinen aikakauslehti* 1/1994.
- Vasenkari, Maria ja Pekkala, Armi: Dialogic Methodology. *Thick Corpus, Organic Variation and Textuality in Oral Tradition*. Ed. Lauri Honko. SKS, Helsinki 2000.
- Vasenkari, Maria: Mitä se sanoo? Mistä se kertoo? Dialoginen näkökulma kenttä-tutkimusaineiston tuottamiseen. *Uskontotiede – folkloristiikka. Kirjoituksia opinnäytteistä*. Toim. Tuija Hovi ja Lotte Tarkka. Etiäinen 3. Turun yliopisto, Turku 1996.
- Venturi, Robert, Brown, Denise Scott and Izenour, Steven: *Learning from Las Vegas. The Forgotten Symbolism of Architectural Form*. MIT Press, Cambridge MA, 1972 [revised 1977].
- Vilkka, Leena: *Ympäristöetiikka. Vastuu luonnosta, eläimistä ja tulevista sukupolvista*. Yliopistopaino, Helsinki 2003.
- Vilkuna, Askko: *Suomalaisen karjasuojan vaihteita*. Kansatieteellinen arkisto 14. K.F. Puromiehen kirjapaino Oy, Helsinki 1960.
- Vilkuna, Johanna: Suunnittelun ja paikallisuuden luonnot. Tulkinnan viitekehys. *Yhteiskuntasuunnittelu* 4/1996.

Virtala, Esko [Calamnius, Edvin]: *Vanhan kansan mies. Kertomuksia*. Werner Söderström, Porvoo 1889.

Virtanen, Timo Juhani: *Läheinen, kaukainen toiseus. Kaupunkikansatieteellisen tutkimustavan tarkastelua*. Julkaisematon lisensiaatintutkimus. Kulttuurien tutkimuksen laitos, suomalainen ja vertaileva kansatiede. Turun yliopisto 1995.

Virtanen, Timo Juhani: *Kortteli 21/V – Porilaisen puutalokorttelin asuin- ja työympäristö*. Satakunnan Museon julkaisuja 3, Satakunnan Museo, Pori 1984.

Vuorela, Toivo: *Maassa maan tavalla*. WSOY, Porvoo 1980.

Vuorela, Toivo: *Etelä-Pohjanmaan kansanrakennukset*. Kyrönmaa VI. Etelä-Pohjalainen Osakunta, Vaasa 1949.

Vycinas, Vincent: *Earth and Gods. An Introduction to the Philosophy of Martin Heidegger*. Martinus Nijhoff, Haag 1969 [1961].

Vähämäki, Pia: *Mutta hyvät löylyt siellä oli. Saunakulttuurin muutos kollektiivisesta yksityiseen Porin 5. osassa toisen maailmansodan jälkeen. Kotina suojeltu talo. Arkea, elämää ja rakennussuojelua suomessa ja Saksassa*. Outi Toim. Tuomi-Nikula ja Eeva Karhunen. Gummerus Kirjapaino Oy, Pori 2007.

Wallenius, Anni-Riina: *Rakennetun ympäristön suojelun muuttuvat arvot. Siuronkallion työväenasutus ja kulttuuriperintökäsitteen monimuotoistuminen*. Taidehistorian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos 2012.

Ziehe, Thomas: *Kulturanalyser. Ungdom, utbildning, modernitet*. Symposium bokförlag, Stockholm 1989.

Åström, Anna-Maria: *The City as Living Room. Memories of my Town. The Identities of Town Dwellers and their Places in Three Finnish Towns*. Edited by Anna-Maria Åström, Pirjo Korhonen and Pia Olsson. Studia Fennica, Ethnologica 8. SKS, Helsinki 2004.

Åström, Anna-Maria: *Koti ja naapurusto. Helsingin koillislaita 1950- ja 1960-luvulla. Koti kaupungin laidalla. Työväestön asumisen pitkä linja*. Toim. Elina Katainen, Anu Suoranta, Kari Teräs ja Johanna Valenius. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 1999.

Åström, Anna-Maria: *Miten 1950-luvun helsinkiläistä kaupunkikulttuuria muistetaan? Elämää kaupungissa. Att bo i stan*. Toim. Anna-Maria Åström, Pia Olsson ja Jorma Kivistö. Helsingin kaupunginmuseum, Helsinki 1998.

Liite 1. Porin kaupunkisuunnittelun laatima kysely Kuudennen osan asukkaille

Kysely 3.9.2008

6. OSAN ASEMAKAAVAMUUTOS

Vastaajan nimi

Postitusosoite

Puhelinnumero

Korttelin numero, Tontin numero

1. Mitä ajattelette 6. osan tulevaisuudesta? Pitäisikö ympäristön säilyä nykyisellään vai toivotteko muutoksia?
2. Millaisena alueena pidätte 6. osaa? Onko alueella hyvä asua? Haluatteko jatkossakin asua nimenomaan 6. osassa vai suunnitteletteko muuttoa muualle?
3. Mitä muita toimintoja 6. osan kortteleissa voisi nykyisin olla asumisen lisäksi? Haluaisitteko 6. osaan palveluja?
4. Onko teillä 6. osan katuihin tai puistoihin liittyviä toiveita tai muita ajatuksia?
5. Mitä huomioita teillä on alueen liikenteestä ja pysäköinnistä?
6. Mielipiteenne 6. osan rakennuskannan ominaispiirteiden suojelemisesta? Pidättekö suojelua hyvänä vai huonona asiana alueen tulevan kehityksen kannalta?
7. Mielipiteenne 6. osassa viime vuosina toteutetuista uudisrakennuksista. Huomioita uusista asuinrakennuksista ja piharakennuksista (rakentamisen laatu, ympäristöön sopeutuminen jne.).
8. Muita mielipiteitä kaavoitushankkeesta.

Kyselyn voi palauttaa kaupunkisuunnitteluun (kello 8.00-16.15) 7.10.2008 mennessä. Kyselyn voi palauttaa myös yleisötilaisuudessa Käppärän koululla 17.9. klo 17.30.

Porin kaupunkisuunnittelu, Valtakatu 4, VII kerros, 28100 PORI
Vastauksia voi lähettää myös sähköpostitse: minna.hagman@pori.fi

ASIASANAHAKEMISTO

- aineeton kulttuuriperintö 34, 66, 171,
206, 208, 222, 250, 253, 255
- aineettoman kulttuuriperinnön suoje-
lua koskeva yleissopimus 34, 254
- aletheia 23–24, 25, 51, 63, 167, 170,
200, 202, 222, 232, 233, 245
- alueellinen identiteetti 43, 253
- alueidenkäytön suunnittelujärjestelmä
Suomessa 120
- arvot 16, 30–42, 46, 48–49, 52, 56, 69–
70, 73–74, 121–123, 142, 146–149,
169–172, 175–176, 196–197, 199,
203, 206–208, 221–222, 236, 246,
252, 255–256
- arvottaminen 16, 38–39, 52, 71, 121,
142–144, 147–149, 154–155, 159,
164–165, 169–170, 172, 250, 256
- asemakaava 16, 94, 101, 104, 105, 111,
117, 124–128, 132–139
- asukaskysely 136–138, 237–238
- aukeama 24, 84, 200, 201
- autenttisuus 32, 147, 231
- avainkohde 148
- Bäckmanin tiilitehdas ja olutpanimo
92, 111, 112–113, 115, 117
- dialogi 18, 25–26, 241, 251–252
- esikaupunkiongelmia 97–105
- estetiikka 52
- eurooppalainen maisemayleissopimus
231
- Faron puiteyleissopimus 34, 229, 231
- fenomenologia 18–19
- fokaalisuus 27–28, 221–222
- fokus 222
- fysis 200–201, 204, 223
- genius loci 46
- gentrifikaatio 249, 126–127
- haastattelu 82–84
- haastattelutilanteen dialogisuus 84–85
- Hallongrenin tiilitehdas 92, 93,
112–113, 117
- hermeneutiikka 24–25
- hiljainen tieto 36, 39–40, 42, 63, 154,
168, 171, 206, 208, 222, 233, 236,
240, 241, 246, 342, 252, 253, 257
- historiaa alhaalta -tutkimus 79
- horisonttien kohtaaminen 18, 26, 83
241
- ICOMOS 31–33
- identiteetti- ja symboliarvot 122, 148,
154, 253–254
- inventointilomake 143–144
- kansanomainen historia 80
- kansatutkijuus 49
- Karjaranta 92, 93, 181, 188, 198
- kartanpiirtäjän kulkuneuvo 18, 37, 248
- kauneus 51–53
- kaupungin vuokraviljelijät 189–190
- kaupunkien yleinen rakennusjärjestys
KYRJ 94, 95, 98
- kaupunkikansatieteellinen tutkimus 54,
86–87

- kaupunkikuva 101, 124, 128, 140, 147,
 155, 156, 159, 165, 209, 227, 228,
 250
 kaupunkilainen maatalous 190, 192
 Kivekkään kiviveistämö 14
 Kokemäenjoen luodot 185, 189–196,
 197–198, 205, 208, 212, 213,
 Kokemäenjoki 188–189
 kosmos 199, 200, 201–203
 koti, kotiseutu 13–15, 43, 44, 49, 60,
 170, 173–179, 204, 251–232, 256
 kreikkalainen temppele 201, 222–223
 kriittinen kulttuuriperinnön tutkimus
 33
 kulttuurinen kestävyys 229, 230–231,
 237, 246, 256, 257
 kulttuuriperinnön auktorisoitu dis-
 kurssi 33, 146, 245, 250
 kulttuuriperintö 29–31
 kulttuuriperintöprosessi 16, 26, 29, 35–
 36, 56, 58, 127, 174, 250, 252–253
 kulttuuriympäristö 37, 234
 kulttuuriympäristöstrategia 233
 kuoppakaupunki 95–105, 297
 Kuoppatori, ”Mullitori” 93
 Kuudennen osan ensimmäinen asema-
 kaava 101, 104–105
 kylätutkimukset 56–58
 Käpylä 118, 128, 213
 käsillä oleva ja esillä oleva 21–23, 63,
 177, 242, 250, 254

 laki rakennusperinnön suojelemisesta
 148–149
 laskeva ajattelu 168–170, 177
 logos 24, 36, 84, 167, 199–203, 232,
 242, 245,
 lokaliteetti 46–47

 maakuntakaava 119–120, 122–123, 143
 maankäyttö- ja rakennuslaki 119, 128

 maataloustyökalut ja -koneet 193,
 194–195, 197
 Malmiriihet 92, 93, 95, 98, 99, 106,
 108–109, 195
 mietiskelevä ajattelu 7, 169, 242–
 243
 mikrokosmos ja makrokosmos
 201–203, 242, 245
 muistelmä 78–82
 muisteltu yhteisö 47
 muistelu 68–69
 muisteluilta 74–78
 muistitieto 66
 muistitietotutkimus 66–70

 neliyhteys 199–200, 203–204, 206, 208,
 245, 252
 nihilismi 171–172
 nostalgia 59, 175–176
 Nummenkuopat 92

 osallinen 132, 235–237
 osallistaminen 228–229, 237–240
 osallistamisen menetelmät 237–239

 paikan identiteetti 43
 paikan taju 174
 paikan tarinallisuus 70–71
 paikka 42–46
 paikkaidentiteetti 43
 Pakki-inventointisovellus 71, 130, 166,
 170, 239
 paloturvallisuus 93–95, 152, 210
 paritupa 107, 110
 perinneyhteisö 34, 35, 225, 255
 pihapiiri 160
 piharivi 160
 Pisara – Kulttuuriympäristöt arjen
 arvoiksi -hanke 16, 17, 129
 Platonin etiikka 48
 Porin vanha hautausmaa 14–15, 91, 92,
 96, 108–109, 115, 247

- puite 38–39, 69, 165–168, 171, 200,
202, 204, 245
- puukaupunki 16, 52, 94, 127, 137,
149–150, 152, 231–232
- pyhä 51, 201, 207–208, 217, 221–222,
223, 252, 256
- rakennusinventointi eli rakennuskult-
tuuriselvitys 18, 37–38, 64, 121,
128–132
- rakennusperintö 16, 31, 38, 53–56, 122,
142, 191, 225, 227
- rakennussuojelu 31–32, 39, 49, 64, 72,
85, 119, 142, 149, 172, 224, 227,
231, 235, 239, 241, 250, 253, 257
- silleen jättäminen 7, 49, 176, 244–245,
251
- suojelumerkinnot asemakaavamuu-
toksessa 29, 30, 125, 140, 155, 156,
165, 251
- suvun muistitieto 80–81
- tarina 34–35, 69–71, 74, 172, 179, 207,
222–223, 254, 256
- toinen tieto 39
- topobiografia 44
- topofilia 174, 252
- traditio 20, 25, 26, 27, 28, 53, 61, 68,
145, 182, 221–222, 230, 235, 240,
255, 256
- trogodyytti 41, 105, 247
- tulkinnallinen muistitietotutkimus
68–69
- tutkimusetiikka 48–51, 59
- UNESCO:n maailmanperintöluettelo
33–34
- UNESCO:n maailmanperintösopimus
32, 33
- valtakunnallisesti merkittävä kulttuuri-
ympäristö 5, 38, 124, 143, 154
- Valtionsilta 13, 45, 118, 170
- Vanha Turuntie 92–93, 94, 95, 96, 102,
108–109, 115
- varsinaistuminen 49, 244
- Venetsian julistus eli kansainvälinen
julistus monumenttien suojelusta
32, 119
- viiniruukku 203, 221, 222, 245–246,
256
- virallinen tieto 5, 18, 22, 38, 39, 71,
165–171, 224, 236, 251, 253,
- yhteisö 46–47
- yleiskaava 119, 120, 124